

LIIKUVUS JA KAASAMINE MITMEKEELESSES EUROOPAS

**VADEMEEKUM
MIME**

MIME
Liikuvus ja kaasamine
mitmekeelses Euroopas
Liikuvus ja kaasamine
mitmekeelses Euroopas

MIME

Mobilité et inclusion dans
une Europe multilingue

Sellest tulenevaid teadusuuringuid rahastati Euroopa Liidu seitsmendast raamprogrammist vastavalt toetuslepingule nr 613344 (MIME projekt).

Ingliskeelne originaaldokument on kättesaadav aadressil <http://www.mime-project.org/vademecum/>:

© 2018

ISBN 978-2-8399-2402-3

MIME projekt

Liikuvus ja kaasamine mitmekeelses Euroopas

www.mime-project.org

Kaanepilt:

Ferdinand Hodler, 1917, „Die Dents-du-Midi von Caux aus“,

Wikimedia Commons.

*Euroopa
Demokratio
Esperanto*

Tõlge prantsuse keelde Pierre Dieumegard Euroopa-Demokraatia-Esperanto nimel

Tõlget ei ole teinud Euroopa Liidu poolt kvalifitseeritud ja rahastatud tõlkijad. See võib sisaldada (tõenäoliselt, kindlasti...) vigu, kuid sellel on ka mõned lisaselgitused, mis hõlbustavad prantsuse lugejatel arusaamist.

Seni, kuni pädevamad isikud ei ole teinud ja kontrollinud paremat tõlget, on mõistlik käsitleda käesolevat dokumenti üksnes esialgse versioonina, mille eesmärk on hõlbustada arusaamist, ning viidata originaaldokumendile inglise keeles.

Käesoleva „esialgse“ dokumendi eesmärk on võimaldada suuremal arvul Euroopa Liidu elanikel mõista Euroopa Liidu jaoks koostatud dokumente (mida rahastatakse nende sissemaksetest).

See on näide mitmekeelsuse vajadusest Euroopa Liidus: ilma tõlketa on suur osa elanikkonnast arutelust välja jäetud. **On soovitatav, et Euroopa Liidu administratsioon võtaks üle oluliste dokumentide tõlkimise, et kõik eurooplased mõistaksid, milles see seisneb, ja arutleksid koos oma ühise tuleviku üle.**

Usaldusväärse tõlke jaoks oleks Esperanto rahvusvaheline keel väga kasulik oma lihtsuse, korrapärasuse ja täpsuse tõttu.

Internetis:

Euroopa Föderatsioon-Demokratio-Esperanto: <http://e-d-e.org/> või <http://demokratio.eu>

Euroopa-Demokraatia-Esperanto (Prantsusmaa): <http://e-d-e.et/> contact@e-d-e.org

VADEMEEKUM MIME

Liikuvusja kaasamine mitmekeelses Euroopas

François Grin

Peatoimetaja

Manuel Célio Conceição

Peter A. Kraus

László Marác

Žaneta Ozolina

Nike K. Pokorn

Anthony Pym

Toimetajad

MIMEprojekt – kvantitatiivne kirjeldus

- Umbes 1500 lehekülge teaduslikke aruandeid ja tegevusi
- üle 260 esitluse teaduskonverentsidel ja avalikel üritustel
- rohkem kui 40 sihtotstarbelist konverentsi ja temaatilist õpikoda
- üle 60 teaduspublikatsioonide, mis on spetsiaalselt pühendatud projekti tulemustele
- ligikaudu 220 sidusrühma, kodanikuühiskonna organisatsiooni ja haldusasutuse osalemine projektitegevuses
- 22 partnerasutust 16 riigis
- umbes 70 akadeemikut, alates doktorantidest kuni professoriteni
- 11 osalevat valdkonda
- 4 aastat uurimistööd

ja teie käsutuses olevad eksperdid, kellega saab erihinnangute ja analüüside tegemiseks ühendust võtta aadressil www.mime-project.org/expertise

Tänan teid.

MIME projekti (2014–2018)kaudu oli osalevatel uurimisrühmadel õnneks kogenud meeskond, sealhulgas Joe LoBianco, Amin Maalouf, Tove Malloy, Tom Moring ja Tom Ricento. Soovime väljendada oma tänu nende toetuse eest.

Eriline tänu nõuandekomisjoni esimehele professor Tom Moringile, kelle oskused nii mitmekeelsuse kui ka kommunikatsiooni alal on olnud selle käsiraamatu koostamisel hindamatud, ning professor Wolfgang Mackiewiczile, kes on projekti erinõunik, kes jagas meiega heldelt oma sügavat kogemust Euroopa institutsioonidest ja oma pikaajalist nägemust mitmekeelsest Euroopast. Nende kommentaarid ja nõuanded olid olulised selle raamatu moodustamisel.

Teemavaldkonnad MIME erialad

Keelepoliitikaanalüüs

Vähemused, enamus ja keeleõigused

Keeleline mitmekesisus, liikuvus ja integratsioon

Keeleõpe, õpetamine ja õppimine

Tõlkimine, keeletehnoloogia ja alternatiivsed strateegiad

Eriteemad

Majandus

Haridusteadused

Finantsküsimused

Õigus

Poliitiline filosoofia

Politoloogia

Psühholoogia

Sotsiolingvistilised

Sotsioloogia

Tõlge

Linna geograafia

MIME konsortsium

Genfi Ülikool
GENÈve, STwiss

Universiteit van Amsterdam
Amsterdam, Madalmaad

Univerza vs. Ljubljani
Ljubljana, Sloveenia

Universität Augsburg
Augsburg, Saksamaa

Universidade do Algarve
Faro, Portugal

Universitat Rovira i Virgili
Barcelone, Hispaania

Latvijas Universitate
Riia, Letoonia

**Sveucilište Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku**
Osijek, Croatie

Teadus Po Pariis
Pariis, Prantsusmaa

**MTA Társadalomtudományi
Kutatóközpont**
Budapest, Hongrie

Vrije Universiteit Brussel
BRUxelles, Belgiet

Università di Milano-Bicocca
Milano, Itaalia

Leipzig Ülikool
Leipzig, Saksamaa

Ülikooli Reims Champagne-Ardenne
Reims, Prantsusmaa

Humboldt-Universität zu Berlin
Berliin, Saksamaa

Katholieke Universiteit Leuven
Llaine, Belgia

**Limericki Ülikool – Ollscoil
Luimnigh**
Limerick, Iirimaa

Edinburghi Ülikool
Edinburgh, Šotimaa

Uppsalauniversitet
Uppsala, Rootsi

Universitatea din Oradea
Oradea, Roumanie

Rahanduse vaatluskeskus
GENÈve, Šveits

SCIPROM Sàrl
St-Sulpice, Suisse

Sisukord

Sissejuhatus 13

Keelepoliitikaanalüüs 28

- 1 Miks ei saa keeleküsimumsi endale jätta? 30
- 2 Kas elujõulise demokraatia tagamiseks on vaja ühist keelt? 32
- 3 Kas vaba turg saab juhtida keelelist mitmekesisust? 34
- 4 Miks on hea tüpologia kasulik keelepoliitika valimiseks ja kujundamiseks? 36
- 5 Kuidas tuvastada ja mõõta keeleliselt ebasoodsat olukorda? 38
- 6 Mis on „keeruline lähenemisviis“ keelepoliitika valikule ja kujundamisele? 40
- 7 Miks peaksid demolingvistilised ettevaated keelepoliitika valikuid tegema? 42
- 8 Kuidas mõjutab võõrkeelte õpetamine rändekulusid? 44
- 9 Millise sotsiaal-majandusliku ebavõrdsusega eri keelte kõnelejate vahel tuleb tegeleda riikliku poliitikaga? 46
- 10 Millistes keeltes tuleks tervishoiuteenuseid osutada? 48
- 11 Kas keelepoliitika kulud on olulised? 50
- 12 Miks on arvutisimulatsioonid kasulikud keeruliste keelepoliitikate valimisel ja kujundamisel? 52
- 13 Millised on MIME-uuringute üldised õiguslikud tagajärjed? 54

Vähemused, enamus ja keeleõigused 56

- 14 Kas valitsus peaks aeglustama vähemuskogukondade vähenemist? 58
- 15 Kas vähemuskeeli tuleks õpetada enamuskeele rääkijatele? 60
- 16 Kas rahvuskeele domineerimise korral on „üksik“ ja „mitteuniklikud“ vähemused sarnases olukorras? 62
- 17 Milline on demolingvistilise kontsentratsiooni tähtsus vähemuskeelte püsijäämisel üha suureneva liikuvusega maailmas? 64
- 18 Millised põhimõtted aitavad ennetada etniliste ja keeleliste erinevuste konfliktipotentsiaali 66
- 19 Miks ei piisa ainult ühe ametliku keele õppimisest mitmekeelses kontekstis? 68
- 20 Kuidas ühendada territoriaalsuse ja isiksuse põhimõtted? 70
- 21 Kuidas mõjutab „väliskeele“ hegemoon sisepoliitikat? 72
- 22 Kuidas peaksid naaberriigid mitmekesisuse haldamisel koostööd tegema? 74
- 23 Miks on oluline vähemuskeele nähtav äratundmine (nt liiklusmärkidel jne)? 76
- 24 Kas subsidiaarsus võimaldab põhjalikumalt keelepoliitikat? 78
- 25 Kuidas me saame lubada liikuvatel pensionäridel täita oma kohustusi ja kasutada oma õigusi? 80

Keeleline mitmekesisus, liikuvus ja integratsioon 82

- 26 Kas riigid võivad kehtestada sisserändajate riiki sisenemise või naturaliseerumise suhtes keelenõudeid? 84
- 27 Kas liikuvad Euroopa kodanikud peavad end eurooplasteks? 86
- 28 Milliseid põhimõtteid peaksime kasutama keelepoliitika kohandamiseks? 88
- 29 Kas riigid peaksid andma sisserändajatele emakeelset haridust? 90
- 30 Kas inglise keel on piisav, et jõuda uustulnukateni enne, kui nad õpivad kohalikku keelt (kohalikke keeli)? 92
- 31 Kui riigid peaksid rändajatele teenuseid osutama nende emakeeles 94
- 32 Kas keelepoliitika võib parandada sisserändajatest naiste tööhõivetulemusi? 96
- 33 Kuidas saab keelepoliitika parandada rändajate liikuvust? 98
- 34 Kuidas tuleks riiklikku keelepoliitikat kohandada konkreetsete linnade kontekstiga? 100
- 35 Miks peaksime kombineerima erinevaid kommunikatsioonistrateegiaid? 102

- 36 Kuidas peaksid omavalitsused koguma ja jagama andmeid oma elanikekogukondade keeleprofiilide kohta? 104
- 37 Kas liikuvus suurendab inglise keele kasutamist kohalike keelte arvelt? 106
- 38 Kas Euroopa poliitika saab parandada sotsiaalset kaasatust kohalikus linnakeskkonnas? 108
- 39 Kuidas kajastab võõrkeelte integreerimise poliitika enamuse eelistusi ja hoiakuid? 110
- 40 Kas kohalikud omavalitsused peaksid reguleerima keelekasutust avalikus ruumis? 112

Keeleõpe, õpetamine ja õppimine 114

- 41 Kuidas saavad kaasavad koolisüsteemid keelelist mitmekesisust kõige paremini hallata? 116
- 42 Kuidas saab mitteformaalse ja informaalset õppe võrgustikke kasutada mitmekeelsuse toetamiseks? 118
- 43 Kuidas edendada liikuvust ja kaasatust mitmekeelsuse kaudu kõrghariduses? (ES)? 120
- 44 Kuidas saame aidata õpilastel õppida vastuvõtva riigi keelt? 122
- 45 Kuidas saavad haridussüsteemid reageerida keeleliselt keerukate piirkondade dünaamikale? 124
- 46 Millised õpetajate oskused on kaasavates koolides keeleerinevuste käsitlemiseks kõige vajalikumad? 126
- 47 Kuidas kõige paremini hinnata mitteametlikku keeleoskust? 128
- 48 Miks on soovitatav ühendada ülikoolide keelestrateegias „rahvusvaheline suunitlus“ ja „piirkondlik asukoht“? 130
- 49 Kuidas saab keele valideerimine edendada liikuvust ja kaasatust? 132
- 50 Kuidas saavad ametiasutused toetada täiskasvanute võõrkeelte oskuse säilitamist? 134
- 51 Kuidas saab kasutada sisserändajate olemasolevat keeleoskust, et aidata neil õppida vastuvõtva riigi keelt? 136
- 52 Kes saab kasutada vastuvõtlikku keeleoskuse koolitust? 138
- 53 Milline on inglise keele roll mitmekeelsetes ja mitmekultuurilistes õpperuumides? 140

Tõlkimine, keele tehnoloogia ja alternatiivsed strateegiad 142

- 54 Kas masintõlge asendab inimese tõlkijaid? 144
- 55 Mis on vastastikune mõistmine ja milleks see on? 146
- 56 Kas kirjaliku ja suulise tõlke teenused vähendavad stiimuleid vastuvõtivate keelte õppimiseks? 148
- 57 Kas me peaksime edendama sellist kavandatud keelt nagu Esperanto kui rahvusvaheline lingua franca? 150
- 58 Kas masintõlget tuleks kasutada avalikes teenustes? 152
- 59 Kas inglise keel, nagu lingua franca, peaks olema saadaval mitmes sordis? 154
- 60 Millised on sobivad keelelahendused liikuvate pensionäride keelevajaduste rahuldamiseks? 156
- 61 Kuidas saab vastastikust mõistmist kasutada professionaalsetes kontekstides? 158
- 62 Millised on parimad viisid masintõlkega töötamiseks? 160
- 63 Kes peaks töötama tõlgi või tõlkijana? 162
- 64 Kuidas ja millal tuleks äsja saabunud rändajatele osutada kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid? 164

Eriteemad 166

- 65 Kuidas kohaldada kaasamise mõistet liikuvate pensionäride suhtes? 168
- 66 Kas mitmekeelsed inimesed on loomingulisemad? 170
- 67 Kuidas toimib mitmekeelsuse kaitse ELi tarbijakaitsealastes õigusaktides? 172
- 68 Kuidas saame vältida etnilise jaotuse manipuleerimist geopoliitilistel eesmärkidel? 174
- 69 Kas ühekeelsus maailmakaubanduses mõjutab rahanduse õpetamist ja praktikat? 176
- 70 Kas romade lähenemisviis keeleõppele sisaldab kasulikke õppetunde keeleõppe poliitika jaoks? 178
- 71 Mida saab teha, et aidata liikuvaid pensionäre, kes vajavad hooldeasutust? 180
- 72 Kuidas edendada mitmekeelsust Euroopa tarbijakaitsealastes õigusaktides? 182

Kuidas seda raamatut kasutada?

1. Lugege sissejuhatust,

saada esimene vaade MIME projektile

2. Mine „Peamised tulemused“

et saada meie peamised järeldused jaavastada

3. Jalutuskäik 72 peatüki vahel

vastavalt teie vajadustele ja huvidele.

Paberväljaande neljanda kaane tekst:

Käesolev vademeekum on praktiline vahend MIME projektist „Liikuvus ja kaasaminemitmekeelses Euroopas“, mida rahastab Euroopa Komisjon. Kasutades uuenduslikku lähenemisviisi, mis ühendab üksteist eri teadusharusid, pakub käesolev käsiraamat uuenduslikku ja integreeritud vastust keelepoliitika väljakutsetele, mida tavaliselt käsitletakse eraldi. See on mõeldud neile, kelle ametialane või poliitiline tegevus sunnib neid tegelema mitmekeelsuse probleemidega, võtma seisukoha nendes küsimustes ning otseselt või kaudselt tegutsema keelepoliitiliste otsuste tegemisel kohalikul, riiklikul või riigiüleasel tasandil.

Sissejuhatus

Vademeekum MIME: sissejuhatus

François Grin, MIME projekti koordinaator

MIME tähendab „Liikuvus ja kaasamine mitmekeelses Euroopas“. Tegemist on mitmekeelsuse uurimisprojektiga, mida rahastab Euroopa Komisjoni teadusuuringute ja innovatsiooni peadirektoraat. Projekti nelja tegevusaastajooksul (2014–2018) valmis suur hulk väljaandeid, nagu teadusartiklid, raamatupeatükid ja perioodikaväljaanded ning korrapärased tegevusaruanded.

Käesolev *vademeekum MIME* on projekti üks peamisi tooteid. See erineb siiski MIME ülejäänud tulemustest, näiteks tavapäraistest teaduspublikatsioonidest, nagu teadusajakirjade artiklid, raamatud või raamatute peatükid. Vademeekumi MIME eesmärgid, struktuur ja formaat on erinevad.

MIME on Euroopa Komisjoni poolt seitsmenda raamprogrammi raames rahastatav mitmekeelsuse uurimisprojekt (2014–2018).

Selles käsiraamatus on esitatud tööriistad ja otsingutulemused.

Käesolev vademeekum on eelkõige vahend inimestele, kes tavaliselt ei osale ülikoolide teadustöös, kuid kelle ametialane või poliitiline tegevus sunnib neid võtma arvesse mitmekeelsusega seotud probleeme, võtma seisukohta nende probleemide suhtes ning otseselt või kaudselt suunama keelepoliitilisi otsuseid kohalikul, riiklikul või riigiülesel tasandil. Seetõttu peavad nad nende ülesannete täitmisel sageli kaaluma erinevate sotsiaalsete ja poliitiliste osalejate pakutud poliitikameetmete eeliseid ja puudusi mitmekeelsuse valdkonnas. Käsiraamatu MIME eesmärk on aidata neil sellise olukorraga toime tulla.

Sellel sissejuhatusel on kolm eesmärki:

1 selles vaadatakse läbi MIME projekti põhiomadused. See aitab lahendada ülejäänud vademeekumi ja mõista põhjalikumalt keelelise mitmekesisusega seotud probleeme;

2 selles tutvustatakse käsiraamatu ülesehitust, selgitades, mida käesolevas dokumendis soovitakse (kuid ka, ilma väiksema tähtsusega, mida see ei oleette nähtud)

3 See sisaldab praktilisi juhiseid selle kohta, kuidas seda käsiraamatut kasutada.

MIME projekti eesmärk on *mitmekeelne väljakutse Euroopa kodanikele*. Vastuseks Euroopa Komisjoni palvele uurib komisjon keelelise mitmekesisuse väga erinevaid aspekte, tühistadesebatavaliselt suureprojekti. MIME vastas järgmistele küsimustele:

► Kuidas saavad eurooplased tasakaalustada liikuvuse vajadusi integreeritud, tehnoloogiliselt arenenud kaasaegses ühiskonnas vajadusega säilitada Euroopakeeleline ja kultuuriline mitmekesisus ja sellest kasu saada?

► Mida tähendab seeväljakutse seoses kommunikatsioonitavade, keele- ja keeleõiguste kasutamise, keeleõppe ja keeleõppega?

► Kuidastõlgitakse see poliitikasse, mis puudutab riigikeeli, vähemuskeeli, sisserändajate keeli või traditsioonilisi keeli?

MIME pakub uuenduslikku lähenemisviisi, mis hõlmab i) poliitikaanalüüsi, ii) interdistsiplinaarset perspektiivi, mis ühendab üksteist eri teadusharusid, iii) mitmekesisuse juhtimise raamistikku, mis hõlmab tavapäraseid keeleküsimusi eraldi.

Need küsimused ulatuvad palju kaugemale sellest, mida enamik keelepoliitika lähenemisviise tavaliselt käsitleb. Seetõttu on MIME projekti eesmärk soodustada keelepoliitika innovatsioonikolmel põhitasandil.

Esiteks põhineb selle lähenemisviis avaliku poliitika analüüsil. See eristab seda teistest keele- ja mitmekeelsuse alastest uuringutest, milles keskendutakse peamiselt osalejate keeletavadejärgimisele konkreetsetes oludes. Selle asemel pakub MIME projekt integreeritud raamistikku, kus poliitikast lähtuvast vaatenurgast saab kokku leppida mitmesuguseid arusaamu alates hiljutisest sotsiaalingvistilisest tööst mikrotasandi protsessides kuni makrotasandi kaalutlusteni keelelise õigluse kohta poliitilisest teooriast.

Teiseks on MIME projekt sügavalt interdistsiplinaarne. Projekti partnerid esindavad üksteist eri erialasid, sealhulgas politoloogiat, filosoofiat, sotsilingvistikat, tõlkimist, sotsioloogiat, haridusteadusi, ajalugu, majandust, geograafiat, õigust ja psühholoogiat. Rühmajuhtidel onsiiski eelnev kogemus oma konkreetse keelelise ja/või kultuurilise mitmekesisuse distsipliiniga. Põhimõtteliselt on need distsiplinaarsuunised projektis laialt levinud, võimaldades tasakaalustatud ja terviklikku lähenemist keelelise mitmekesisuse haldamisele.

Kolmandaks käsitletakse MIME projektis ühiselt mitmesuguseid keeleprobleeme, mida tavaliseltuuritakse eraldi, võimaldades keelelise mitmekesisuse haldamisel terviklikku lähenemisviisi. Samal ajal võetakse arvesse järgmisi probleeme:

► piirkondlike ja vähemuskeelte kaitse ja edendamine Euroopas;

► teiste liikmesriikide ametlike keelte olemasolu ja nähtavus ühes ELi liikmesriigis (Euroopa-sisese liikuvuse tulemusena);

► teise või võõrkeele õppimise gaseotud probleemid haridussüsteemides, mis tõstatab eelkõige suurte keelte, sealhulgas ühe või mitmelinguafranca erilise rolli probleemi;

- ▶ keeleprobleemid seosesmuude (sageli Euroopa-väliste) rändevoogudega kaasnevate keelte esitamisega;
- ▶ tõhusa ja õiglase teabevahetuse probleem mitmekeelsetes organisatsioonides - mitte ainult Euroopa institutsioonides endis;
- ▶ mitmed keelelise mitmekesisuse haldamisega seotud küsimused, nagu tarbijakaitse keeleline mõõde või teises ELi liikmesriigis asutatud pensionäride konkreetsed keelevajadused.

**Peame keeleplaneerimise
ümber mõtlema, et reageerida
globaliseerumisest ja
tehnoloogilisest arengust
tulenevatele põhjalikele
muutustele.**

Seni on neiderinevaid probleeme traditsiooniliselt uuritud teistest eraldi, kasutades lähenemisviise, mis seavad esikohale konkreetse nurga (eriti rakenduslingvistika või haridusteadused, sageli politoloogia, mõnikord rahvusvaheline õigus, harvem muud erialad). Tähelepanu pööramine konkreetsele probleemile konkreetse distsipliini seisukohast võib siiski jätta sama olulised küsimused ja väljavaated selles suhtes vähem olulisteks.

Keelelise mitmekesisuse haldamise killustatud lähenemisviis on kahe peamise suundumuse tõttu üha enam pettumust valmistav. Esimene on globaliseerumine, mis suurendab keeledevaheliste kontaktide sagedust. Keeleline mitmekesisus on muutunud kaasaegse ühiskonna kohustuslikuks tunnusjooneks nii tööl, koolis kui ka puhkuse ajal ning see levib majandusellu (tootmine, tarbimine, kaubandus). Teine oluline suundumus on tehnoloogiline areng, eriti info- ja kommunikatsioonivaldkonnas, mis mõlemad on tihedalt seotud keeleoskuse ja keelekasutusega.

Kokkuvõttes rõhutavad need suundumused asjaolu, et ühiskonnas toimuvad kiired ja põhjalikud muutused. See muudatus mõjutab keelt ja mitmekeelsust mitmel viisil, sageli hägustades piire keeleprobleemide liikide vahel. Kuigi analüüs on jätkuvalt kasulik kaasaegsete keeleprobleemide süstemaatiliseks analüüsimiseks, tuleb neid käsitleda ka globaalse küsimuse eri tahkudena: millist rolli me tahame anda mitmekeelsusele kaasaegses Euroopa ühiskonnas?

**Arvesse tuleb võtta
mikrotasandi
(üksikisikud),
mesotasandi
(organisatsioonid) ja
makrotasandi (riigi või
ühiskonna) vahelisi
ühendusi.**

Nende kombineeritud suundumusteväljakutseks on keeleprobleemide tasemete järjest suurem seotus, kus mikrotasandi (üksikisikud ja leibkonnad), mesotasandi (kas kasumi teenimiseks või mitte, avaliku või erasektori, nagu ülikoolid ja erasektori ettevõtted) ja makrotasandi (ühiskond tervikuna, kohalikul, riiklikul või ülemaailmsel tasandil) üksteist mõjutavad. See suundumus ei ole keelele omane, kuid tema puhul tõstatab see eriti keerukaid küsimusi. Näiteks ei saa vähemuskeele kaitset konkreetse piirkonna piires enam rangelt ette näha: keele saatus sõltub ka selle nähtavusest internetis ja selle kättesaadavusest mujal, näiteks linnades, kus noored kogukonnaliikmed käivad kõrghariduses. On tõenäoline, et sisserändajate keeleline integratsioon võib olla varasemast keerulisem ja mitmekeelsem protsess.

Varem oli „integratsioon“ sageli samaväärne kohaliku keele omandamisega. Tehnoloogiliste ja kultuuriliste muutuste tõttu seostatakse õppeprotsessi siiski tõenäolisemalt tänapäeval „päritud keele“ säilitamisega: rahvusvahelise reisimise ja telekommunikatsiooni madalama maksumuse tõttu on päritoluriigi keel inimeste igapäevaelus kergesti kättesaadav. Geopoliitilised suundumused mõjutavad kodumaist tegevust, samuti võivad isiklikud arvamused olla sotsiaalsete võrgustike kaudu ülemaailmselt resonantsiks. Tasanditevahelise suhtluse tugevus ja kord võivad olla juhtumiti erinevad, võrreldes poliitikakujundajaid väga erinevate kohalike tingimustega.

Lühidalt, keeleprobleemi ümbermõtestamine nõuab, et me võtaksime kontrolli märkimisväärse keerukuse üle ja manipuleeriksime sellega süsteemsest vaatenurgast. Aktsepteeritud ideed keelepoliitika kohta ei ole selle ülesande täitmiseks alati asjakohased. MIME projekti põhiülesanne on luua selle keerukusega tegelemiseks analüütiline raamistik. Projekti üldine eesmärk ei ole praegu esitada kommunikatsiooniprotsesside üksikasjalikku keelelist analüüsi konkreetsetes kontekstides (nagu on tehtud eelmistes uurimisprojektides), vaid töötada välja lähenemisviis, millega luuakse üldisemal tasandil sidusad poliitilised lahendused keelelise mitmekesisuse väljakutsetele, ning illustreeritakse neid lahendusi konkreetsetes olukordades. Projekti MIME eesmärk on teha ettepanek:

Euroopa kui sotsiaalne ja poliitiline projekt nõuab nii liikuvust kui ka kaasatust, kuid rohkem kui üks tähendab sageli vähem kui teine, ja vastupidi.

► omavahel seotud ja vastastikku ühilduvad keeleprobleemide analüüsid, mis aitavad navigeerida mitmesuguseid küsimusi (poliitilised, sotsiaalsed, hariduslikud, kommunikatsioon jne), kuid aitavad ka tõhusalt liikuda keeleprotsesside mikro-, meso- ja makrotasandite vahel;

► poliitikale suunatud vahendite kogum, mida analüütikud, poliitikakujundajad ja kodanikud tervikuna saavad kohandada ja rakendada konkreetsete kontseptsioonide suhtes, võttes arvesse ka neid kontekste mõjutavaid kiireid muutusi.

MIME projekti tuuma analüütiline viide on kompromissimudel, mis loob ühendava raamistiku. Projekt algab ideest, et Euroopa kodanike ja nende ametiasutuste keeleprobleemidele saab läheneda ühise probleemi prisma kaudu. See ühine probleem on kahe eesmärgi, nimelt liikuvuse ja kaasamise vahelise pinge probleem.

Kompromissimudel on klassikaline poliitikaanalüüsi vahend. Seda saab kohaldada mis tahes probleemi puhul, kus ühiskond peab tegema otsuseid, ning eelkõige tuleb tasakaalustada soovitud, kuid mitte lähendavad eesmärgid. Mitmekeelsus on väljakutse just seetõttu, et see on seotud kahe erineva eesmärgiga, mida ei ole lihtne ühitada:

► Ühelt poolt tähendab Euroopakujunemist väga integreeritud liiduks, mille kodanikud saavad vabalt liikuda liikmesriikide vahel töötamise, õppimise, vaba aja veetmise või pensionile jäämise eesmärgil. Seda nimetatakse liikuvuseks, mistähendab suuremat hulka protsesse kui füüsiline ränne ning hõlmab inimeste geograafilise või mõnikord virtuaalse liikumisega seotud motivatsioonide ja viiside üha suuremat hulka. Liikuvus nõuab lihtsat suhtlemist erineva keelelise taustaga inimeste vahel. Seda on võimalik saavutada nii keeleõpethõlmavate strateegiatega kui ka erinevate keelte kasutamise viiside asjakohase kombineerimise abil. Liikuvus seab siiski kahtluse alla traditsioonilise seose konkreetse keele ja konkreetse geograafilise piirkonna vahel;

► Teisest küljest tõstatab „mitmekeeleline väljakutse“ kaasamise küsimuse, milles on oluline roll keeltele. Euroopas kõneldavate keelte valik on väga oluline selle mitmekesisuse määratlemiseks, mida tunnustatakse liidu keskse väärtusena. See mitmekesisus väljendub nende ELi eri osade keelises eripäras, kus liikmesriikidel on erinevad ametlikud keeled (mõnikord on nende erinevustega toimetulekuks ette nähtud erinevad sätted riiklikul ja/või piirkondlikul tasandil). Kaasamine viitab siis elukoha kuuluvuse ja seotuse tundele – võib-olla sellepärast, et me sündisime siin või kolisime ja valisime sinna elama. Seda kuuluvustunnet saab väljendada eelkõige osalemise kaudu riigi, piirkonna või kohaliku elupiirkonna ühiskondlikus, poliitilises, majandus- ja kultuurielus. See tähendab kohaliku keele tundmist. Seega nõuavad kuuluvus- ja ühendustunde säilitamiseks ja/või tekkimiseks vajalikud tingimused, et tunnustada ja tugevdada paljusid keeli ja kultuure, mis moodustavad Euroopa mitmekesisuse. Ajalooliselt juurdunud mitmekesisuse kasvatamine, samuti seda mitmekesisust moodustavate väikeste või suurte elementide ainulaadsuse tunnustamine ei too kaasa ühegi teise tagasilükkamist ega välistamist. Vastupidi, just keelekeskkonna

säilitamine võimaldab eakamatel elanikel tunda kindlustunnet oma võimes laiendada kaasatust ka uustulnukatele. See on oluline, arvestades tähtsust, mida inimesed omistavad keelele ja kultuurile identiteedi loomise protsessides. Ent kuigi kaasamine hõlmab uute tulijate integreerimist kohalikesse tingimustesse, ei nõua see, et uustulnukad loobuksid keelelistest ja kultuurilistest omadustest, mida nad endaga kaasa toovad, ning see võib võtta arvesse mitmekihiliste identiteetide tekkimist.

Liikuvuse ja kaasatuse vaheline pinge on eriti terav keelevaldkonnas.

MIME projektiga kinnitatakse seejärel ideed, et liikuvuse ja kaasamise vahel tekib kompromissprobleem. Ühest küljest võib see, kui ühiskond otsustab nõuda üksnes vajadust kaasata teatud koht ELis, tekitada kodanike liikuvusele materiaalseid või sümboolseid takistusi. Teisiti tutvustades muudaks „kaasatuse“ eksklusiiivne nõudmine liikuvuse inimeste jaoks materiaalselt või sümboolselt kulukamaks. Suurem kaasamine toob tavaliselt kaasa väiksema liikuvuse. Seevastu liikuvusele keskendumine võib negatiivselt mõjutada kaasatust, sest see võib ühtsete jõudude kaudu, mida ta soodustab, õõnestada kuuluvustunnet, spetsiifilisust ja juurdumist, mis on seotud ELi eri paikadega. Halvimal juhul, kui sellist rõhuasetust liikuvusele tajutakse kohalike keelte ja kultuuride kahjustamisena, võib see avaldada negatiivset mõju mõnede kodanikele, kes võivad tunda, et nad ei tunne oma kuuluvustunnet (elukohas). Mittetöötav liikuvus võib kaasamisprotsessi häirida.

MIME põhiülesanne on määrata kindlaks keelepoliitika, mis võib parandada liikuvuse ja kaasamise vahelist ühilduvust sellistes valdkondades nagu keeleõigused, keelekasutus avalikus sfääris, keeleõpejasuhtlemine konkreetsetes korralduses.

Lühidalt öeldes on n-õ kompromissi tüüpilised koostisosad, mille puhul kaks eesmärki, mõlemad õiguspäraselt suunatud, sisaldavad sageli suuniseid, mis võivad olla üksteisele vastu. Kompromissi lahendamiseks on MIME projektil kaks eesmärki:

Sotsiaalne ühtekuuluvus Euroopa tasandil nõuab liikuvuse ja kaasatuse tasakaalustatud kombineerimist, seda ka keelte kasutamise, keeleõiguste ja keeleoskuse osas. Mitmekeelsus on otsustava tähtsusega ajal, mil EL peab sotsiaalse ja poliitilise projektina läbi vaatama tingimused, mis võimaldavad kodanikel ligi meelitada.

► Tutvuge olemasolevate piirangutega (mis eespool kirjeldatud põhjustel piiravad saavutatava liikuvuse ulatust, säilitades samal ajal teatava kaasatuse taseme, ja vastupidi) liikuvuse ja kaasatuse vahelise parima tasakaalu;

► Määrata kindlaks poliitikasuunad, mis võivad aidata seda piirangut leevendada – eelkõige sõnastada meetmeid (või uusi meetmete kombinatsioone), mis võivad suurendada liikuvust ilma kaasatust takistamata ja parandada kaasatust ilma liikuvust piiramata. Juhtpõhimõtte on suurendada liikuvuse ja kaasamise vahelist ühilduvust.

HrIME vaatab läbi traditsioonilised keeleprobleemid vastavalt sellele kompromissmudelile, et tuua esile olemasolevate sätete kohandused, mis võivad suurendada liikuvuse ja kaasamise kokkusobivust erinevates valdkondades (põhiseaduslikud sätted, igapäevaelu erinevates linnaosades, haridussüsteemid jne), ning teeb mõnikord ettepaneku radikaalselt uute sätete kohta. Liikuvus ja kaasamine on Euroopa edu jaoks sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise projektina otsustava tähtsusega. Need on olulised enda jaoks, aga ka ühe mündi kahe küljena, sest üheskoos loovad nad ühtse Euroopa ühiskonna aluse: ühtekuuluvus Euroopa tasandil sõltub liikuvuse ja kaasatuse tasakaalustatud kombinatsioonist. See tasakaal on muidugi midagi dünaamilist, mis aja jooksul muutub, kuid pikaajalise ühtekuuluvuse üldise perspektiivi võib kokku võtta järgmiselt: Euroopa on ühtne:

► Kui kodanikud saavad hõlpsalt liikuda ühest liikmesriigist teise ja ei piirdu ühe riigiga, kus nad on sündinud või kus nad oleksid õppinud. See nõuab selliste sätete ja asutuste toetamist, mis hõlbustavad liikuvust töö, õpingute, vaba aja veetmise ja pensionile jäämise eesmärgil. Selline toetus võib olla seotud keeleõiguste õigusliku pakkumisega, koolide õppekavade koostamisega, tarbekaupade pakendite mitmekeelsuse reguleerimisega, avalikele teenustele juurdepääsu tagamise tingimustega jne;

► ja kui kodanikud, kasutades täiel määral ära liikuvuse pakutavaid hariduslikke, kutsealaseid ja muid võimalusi, kuuluvad lühikeseks või pikemaks ajaks kohalikku kogukonda, kus nad on asutatud. See nõuab toetust erinevate, suurte või väikeste kogukondade elujõulisusele, mis erinevad teistest ja näitavad oma ainulaadsust, eelkõige oma spetsiifiliste keeleliste omaduste tõttu. Ühtekuuluvus tähendab seega ka tähelepanu pööramist nende inimeste muredele, kes on otsustanud mitte liikuda või kellel ei ole selleks konkreetset põhjust, kuid kes on vastuvõtva ühiskonna rollis. Nende kuuluvustunnet ei tohi ohustada, vaid rikastada liikuvate Euroopa kodanike saabumine, mis on keeleliselt ja kultuuriliselt erinevad.

MIME ei puuduta mitmekeelsuse konkreetset tahku, vaid mitmekeelsuse integreeritud juhtimist kui omadust, mis läbib erinevaid olukordi. See maht pakub kontseptsioone, mudeleid, põhimõtteid, viiteid ja näiteid edukatest tavadest.

MIME käsitleb küsimusi, mis on Euroopa kui poliitilise, sotsiaalse, majandusliku ja kultuurilise projekti jaoks üliolulised, sest mitmekeelsuse juhtimine võib anda olulise panuse selle ühtekuuluvusse (või kui seda valesti hallatakse, võib see seda tõsiselt takistada). See, kuidas Euroopa Liit suhtub oma keelte mitmekesisusse, mõjutab ka seda, kuidas kodanikud saavad selle ettevõttega suhelda. Kiirete muutuste ajal, kui mitme liikmesriigi valimiskasti tugevad signaalid näitavad, et Euroopa Liit kui institutsioon peab taas tegutsema Euroopa kui kollektiivse projekti tähenduses, ei saa mitmekeelsuse pädeva juhtimise tähtsust ülehinnata.

Võttes arvesse MIME-projekti temaatilist ulatust, ei ole see seotud mitmekeelsuse konkreetse aspektiga, näiteks sellega, kuidas õpetajaid paremini ette valmistada keeleliselt mitmekesisusteks klassideks, töötada välja rahvusvahemuste keeleõiguste kaitse süsteemid või pakkuda ELile tõlketeenuseid või tagada täiskasvanud sisserändajate keeleline integratsioon. Kõik küsimused on algusest peale, kuid esiteks tuleb välja töötada integreeriv lähenemisviis, mis määratleb selgelt nende küsimuste omavahelised seosed ja võimaldab meil nende üle ühiselt mõelda. MIME on mures selle pärast, kuidas kõik need küsimused ühinevad valdkondadevaheliseks väljakutseks ning et me suudame lahendada selle integreeritud keelepoliitika väljakutse. Need prioriteedid kajastuvad käesolevas käsiraamatus.

Käesolev vademeekum on mõeldud vahendiks, mille abil pidada mitmekeelsust laiaulatuslikuks probleemiks ning pakkuda lugejatele kontseptsioone, viiteid ja lõppkokkuvõttes inspiratsiooni, et kujundada oma poliitilised lahendused praktilistele probleemidele, mida mitmekeelsus konkreetsetes kontekstides tekitab. Mõned kasutajad kas oma riiklikes või riigiülestes avaliku teenistuse missioonides või poliitilises tegevuses (kas kohalikul, riiklikul või riigiülel tasandil) peavad mõtlema hämmastavatele keeleküsimustele. Need võivad hõlmata asjakohast rahalist abi traditsioonilist keelevähemust pakkuvatele kultuurikeskustele. Teised kasutajad peavad teadma täiskasvanud sisserändajate keelelise integratsiooni alternatiivsete lähenemisviiside plusse ja miinuseid. Paljudele küsimustele, mis on esitatud seoses selliste teemadega, mis esmapilgul näivad olevat selgelt piiritletud, ei pruugi olla selget ja ühemõttelist vastust: näiteks sõltub vastuvõtva keele õppimist toetavate strateegiade valik muu hulgas asjaomaste sisserändajate isiklikust profiilist, vastuvõtva ühiskonna tavadest keelelise mitmekesisuse suunas, vastuvõtva riigi ametliku keele või ametlike keelte tajutavast kaugusest vastuvõtva riigi ametliku keele (keelte) ja asjaomase sisserändajate rühma kasutatava(te) keele(de) vahel jne. Teisisõnu ei ole ühesuuruselisi lahendusi.

Kõigil neil põhjustel on käesolevas teatmikus esitatud selge suund, mis põhineb (vaidlustataval) parimate tavade kontseptsioonil. Parim on alati spetsiifiline ja see, mis töötab kusagil, ei ole tingimata asjakohane mujal. Lisaks ei pruugi kiirenenud muutuste ajal olla teatud ajahetkel kõige parem enam asjakohane mõni aasta hiljem. Teisest küljest seatakse käesolevas käsiraamatus esikohale vahendid, mida lugejad saavad oma eesmärkidega vastu võtta ja kohandada. Nende vahendite esitamisel on meie prioriteediks sidusus: me tagame, et need vastavad integreerivale perspektiivile juhtida keelelist mitmekesisust valdkondadevahelise sotsiaalse küsimusena, mis on hea avaliku poliitika eeltingimus. Kuid me illustreerime neid ka näidetega edukatest tavadest - idee, mida me peame palju viljakamaks kui „parimad tavad“. Selle näitamine, kuidas probleem on lahendatud, ei tähenda, et sama strateegia tuleb kopeerida mujale; keeleprobleemi põhjalik analüüs ja sihipärane teave selle kohta, kuidas probleem on teatud kontekstis edukalt lahendatud, võivad siiski anda lugejale kasulikke vahendeid ja pakkuda ergutavat inspiratsiooni.

Lühidalt öeldes, selle asemel, et avaldada soovitusi või anda kõikehõlmavaid retsepte, on käesoleva käsiraamatu eesmärk aidata kasutajatel toime tulla keelelise mitmekesisuse kui laiaulatusliku sotsiaalse probleemiga ning varustada neid vahenditega, mille abil nad saavad kindlaks teha oma keelepoliitika poliitilise kava nurgakivid nende endi vajadustele vastavas kontekstis.

Universaalset lahendust ei ole. Me ei anna probleemile retsepte ega soovitusi.

Kui riikliku või riigiülese halduse ametniku töös, kohaliku, riikliku või rahvusvahelise seadusandja valitud liikme poliitilises tegevuses või meediat, rahvast või kodanikke kui tervikut hõlmavates avalikes aruteludes on igasuguseid olukordi, kus on vaja juhendamist.

Käesolev vademeekum aitab kasutajatel arendada oma autonoomiat aruteludes mitmekesisuse haldamisküsimustes, kaaludes teiste osalejate või huvirühmade esitatud erinevate ettepanekute plusse ja miinuseid. Meie keskendumine vahendite kontseptsioonile, mida meie lugejad saavad vastu võtta, peegeldab ka meie teadlikkust kiiretest ja kõikehõlmavatest muutustest. Lahendustest, mis on nüüd targad, ei pruugi hiljem enam piisata – rändevoogude probleemi üha suurem nähtavus viimastel aastatel on ilmselt kõige ilmsem näide sellest. Konkreetsed lahendused on mööduvad, kuid tööriistadel on palju pikem eluiga. Aidates kasutajatel kontrollida keelepoliitika põhielemente, loodame pakkuda lugejatele teenust, mis osutub pikas perspektiivis kasulikuks.

Käesolev vademeekum, mille eesmärk ei ole koostada automaatselt poliitikakavasid, julgustab lugejaid osalema aktiivselt keelepoliitika valikus, kujundamises ja hindamises. Seejärel võib poliitikaanalüüsi üksikasjad usaldada keelepoliitikale spetsialiseerunud töörühmale, kuid järgmistel lehekülgedel saavad valitud ametnikud või poliitikud, kellel on selles valdkonnas vastutus, töötada välja palju selgema arusaama sellest, mida nad tahavad saada ja miks. Kahtlemata on keelepoliitika valimine ja eelnev kujundamine ning sellele järgnev hindamine väga keeruline ettevõtmine, mis nõuab spetsialisti tööd, mistõttu on vaja ka keelepoliitika spetsialiste. Kuid nagu see vademeekum näitab, peaksid need spetsialistid olema tõeliselt interdistsiplinaarsed töörühmad, mis hõlmavad spetsialiste kõigist sotsiaal- ja humanitaarteadustest. Põhjus on lihtsalt selles, et keeleline mitmekesisus on reaalsus, mis hõlmab inimeste, organisatsioonide ja kogu ühiskonna igapäevaelu erinevaid mõõtmeid.

Käesolev vademeekum on vahend, mille abil kasutajad saavad kindlaks määrata oma poliitikaprojektide prioriteetid oma kontekstis.

Keeleprobleemid on omavahel seotud ja moodustavad süsteemi. Selle süsteemi mõjutamiseks on olemas keelepoliitika, mida me võime pidada ka „keelekeskkonnaks“, kuna meie looduskeskkonna haldamiseks on välja töötatud muud riiklikud poliitikad. Keelekeskkond on väga mitmekesine. See jätkub konkreetsetes valdkondades, nagu kultuuridevaheline teadlikkus mitmekeelsetes koolides, avalik suulise tõlke teenus kohtutes, keelekursused täiskasvanutele sotsiaalkeskustes jne, ning me näeme neid ülemaailmse keelekeskkonna tahkudena. Viimane hõlmab seega kõiki keelelisi omadusi, mis iseloomustavad meie igapäevaelu keskkonda. See hõlmab keeleõigusi, keeleoskust, keelekasutust ja keelelist esindatust erinevates valdkondades (nt koolid, töö, haldus jne), kus inimesed suhtlevad keele kaudu.

Kuigi MIME projektis käsitletakse mitmekeelsust kui integreeritud süsteemi, on selles käsitletud ka väga paljusid spetsiifilisi keeleprobleeme kui meie keelekeskkonna konkreetseid tahke. MIMEs vaadeldud probleemid ulatuvad rahvusvahemuste põhiseaduslikult määratletud keeleõigustest kuni masintõlke arenguni, informaalset hariduse rollist keeleõppes kuni keeledünaamika matemaatilise modelleerimiseni, tarbijakaitse keelelisest mõõtmest kuni rahvusvaheliselt liikuvate pensionäride keeleliste vajadusteni, nimetades vaid mõnda käesolevas projektis käsitletud probleemi. Kõigi nende üksikasjalik uurimine oleks nõudnud palju suuremat ettevõtmist – tegelikult põhjalikku uurimisprogrammi, mille tulemuseks oleks mingi mitmekeelsuse entsüklopeedia. Selline ettevõtte nõuaks palju enam kui nelja-aastast projekti.

See raamat ei ole entsüklopeedia ega käsiraamat, kuid see pakub laia ja praktilist ülevaadet keelekeskkonnast, mida keelepoliitika püüab mõjutada.

Üldpõhimõtteid ja järeldusi kohaldatakse ka keelepoliitika küsimustes, mida käesolevas käsiraamatus ei käsitleta.

Selle tulemusena ei ole käesolev vademeekum entsüklopeedia. Vaatamata sellele, et see keskendub vahenditele, ei ole see ka erikäsiraamat. Meie lähenemine siin on erinev ja seeVadem ecum on pigem sissejuhatav raamat, sest see keskendub lugejatele kiire juurdepääsu tagamisele hästi suunatud instrumentidele, mida nad saavad ise kasutada. Seega tegime valiku 72 teemast, mida peame eriti oluliseks ja mis on jagatud kuude rühma:

- ▶ Keelepoliitika analüüs (küsimused 1–13)
- ▶ Vähemusi, enamusi ja keeleõigusi (küsimused 14–25)
- ▶ Keeleline mitmekesisus, liikuvus ja integratsioon (küsimused 26–40)
- ▶ Keeleõpe, õpetamine ja õppimine (küsimused 41–53)
- ▶ Tõlkimine, keeletehnoloogia ja alternatiivsed strateegiad (küsimused 54–64)
- ▶ Eriteemad (küsimused 65–72).

Igas rühmas on välja valitud vademeekumi kirjed praktiliste küsimuste ulatuslikuks kajastamiseks ning käesoleva vademeekumi kandeid saab kasutada muude küsimuste käsitlemiseks.

Lugejad võivad märkida, et kuigi me oleme suures osas puudu, ei arutata siin keelise mitmekesisuse haldamise mõningaid aspekte. Näiteks ei uurinud me keelekogu (nt kirjareform, terminoloogia innovatsioon või tähestiku valik); me ei aruta keele kultuurilisi ilminguid kirjanduses ja kunstis; samuti ei käsitle me (või ainult vähesel määral) keelemajanduse teemasid, nagu keeleoskuse tasuvuse määr tööturul. Neid küsimusi Euroopa Komisjoni konkursikutses ei tõstatatud ning seetõttu jättis need kõrvale MIME, mille ulatus ületab juba enamiku mitmekeelsuse projektide kohaldamisala nii analüütiliste probleemide kui ka poliitilise rakendamise osas. See vademeekumi kinnistamine poliitikaanalüüsis, kus hinnatakse erinevate keelepoliitika stsenaariumide plusse ja miinuseid, loob loomuliku silla mitmekeelsuse mõnede majanduslikele mõõtmetele ning erinevates kannetes viidatud kirjandus annab selle konkreetse suuna näitajad.

Iga sissekanne algab pealkirjaküsimusega, millele antakse vastus. Meie prioriteet on kõikjal tõhusus: iga kirje vastab kahele lehele. Käesolevas käsiraamatus käsitletud 72 küsimuse käsitlemine põhineb meie analüütilisel raamistikul ning viitab alati otseselt või kaudselt kompromissile liikuvuse ja kaasamise vahel.

Mitte kõik lugejad ei ole huvitatud ka igast meie tõstatatud küsimusest. Meie lugejate vajadused on tõenäoliselt erinevad, kasvõi ainult nende tegevuse laadi tõttu (riigiteenistujad, poliitikud, meediainimesed või huvitatud kodanikud), mitte igaüks ei otsi sama liiki teavet. Mõned kettad soovivad minna otse mõne valitud kirje juurde. Sellest hoolimata võib teistes osades, eelkõige keelepoliitika üldküsimustele pühendatud osades navigeerimist kasutada selleks, et käsitleda konkreetseid probleeme mitmekesisuse haldamise laiemas kontekstis tervikuna ning aidata lugejatel sellest käsiraamatust rohkem kasu saada.

**72 kannet võimaldavad
kiiret, tõhusat ja sihipärast
juurdepääsu peamistele
keelepoliitika küsimustele**

Kõik kanded on korraldatud ühtemoodi: pärast lühikest kommentaari avamisküsimuse kohta, selgitades, miks see küsimus on oluline, uurime teadusuuringute olulisi tulemusi ("Mida teadus meile ütleb? hõlmab varasemat tööd ja seob need MIME projektist tulenevate edusammudega. Sellele järgneb jaotis („Illustratsioon ja tõendid“), milles keskendutakse faktidele ja arvudele, ning järelduste osa, milles käsitletakse poliitilisitagajärgi. Lõpuks esitame igal juhul mõned viited, mida saab kasutada mitte ainult küsimuse üksikasjalikumaks uurimiseks, vaid ka keelepoliitikaga seotud teemadele juurdepääsuks.

Peamised tulemused

François Grin, Manuel Célio Conceição,
Peter A. Kraus, László Marác, Žaneta Ozolina,
Nike K. Pokorn, Anthony Pym

Projekt MIME loob mitmesuguseid uurimistulemusi, andes suuniseid keelepoliitika valimiseks ja kujundamiseks Euroopas. Alustuseks toome esile neli peamist järeldust, millest saab teha üldised poliitilised suunised.

1

Mitmekeelsust ei saa jätta iseenda hooleks jalasta - kuidas see ei ole võimalik. Keelepoliitika on valitsuse vältimatu tahk; need on vajalikud ja põhjendatud. Keel on tihedalt põimunud poliitiliste, sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste protsessidega, mis mõjutavad üksikisikuid ja rühmi. Erinevad lahendused mitmekesisusele ei tulene mitte ainult kõrgemast või madalamast heaolustasemest kogu ühiskonnas, vaid hõlmavad ka ressursside enam-vähem õiglast jaotamist. Lisaks näitavad tõendid, et poliitika, mis edendab individuaalset mitmekeelsust ja hõlmab ühiskonda, annab materiaalselt ja sümboolset kasu, mis ületab nende kulusid, ning edendab ühiskonnas suuremat võrdsust. Teavet mitmekesisuse kohandamise ja toetamise poliitika positiivse mõju kohta ühiskonnale tervikuna tuleb levitada laiemalt ja süstemaatiliselt.

2

Liikuvus ja kaasamine on kõigi jaoks; sellest järeldub, et poliitika peab põhinema liikuvuse ja kaasamise terviklikul visioonil. Selline terviklik visioon on vajalik tagamaks, et keelelist mitmekesisust tunnevad positiivselt ka kodanikud, kes ei ole sellest huvitatud või keda see ei puuduta. Seetõttu peavad inimeste liikuvuse toetamisega kogu Euroopa Liidus kaasnema sätted, mis hõlbustavad liikuvate inimeste ja rühmade kaasamist kohalikku keelde või kohalikku keelde ja kultuuri(de)sse. Kaasamine kohalikesse tingimustesse aitab muuta teiste mitteohtlike isikute liikuvust; see loob turvatunde, mis võimaldab elanikel teha ruumi uustulnukatele, sealhulgas mitmekesisuse,

mida need uustulnukad võivad kohalikule ühiskonnale tuua.

3

Liikuvuse ja kaasamise hästi kavandatud poliitikad on sageli keerulised, kuid need on vajalikud ja võimalikud. Liikuvuse ja kaasatuse ühendamise ei ole lihtne ja nende vahel on isegi pingeid, sest liikuvuse lihtsustamine võib õõnestada kaasatust kohalikku ühiskonda, millel on selle spetsiifilised keelelised ja kultuurilised omadused; seevastu üksnes kaasamise nõudes ei võeta arvesse liikuvusega seotud probleeme, mille tähtsus kasvab globaliseerumise tõttu. Seega tuleks kaasatust edendavaid meetmeid valides eelistada neid, mis ei takista inimeste liikuvust Euroopas – töö, hariduse, vaba aja veetmise või pensionile jäämise liitu. Sümmeetriliselt, valides meetmeid, mis hõlbustavad liikuvust, tuleks eelistada neid, mis tagavad vajalikud tingimused iga koha keeleliste ja kultuuriliste omaduste õitsenguks, koos nende erilise dünaamika ja unikaalsusega (sageli mitmekeelne).

4

Sotsiaalne ühtekuuluvus tuleneb liikuvuse ja kaasatuse tasakaalustatud kombinatsioonist. Liikuvus suurendab kodanikele kättesaadavate võimaluste valikut; kaasamine tugevdab inimeste ühtekuuluvustunnet ja säilitab Euroopa eri paikade eripära. Tasakaalu saavutamine ja aruka keelepoliitika kujundamine sel eesmärgil on võib-olla üks tingimustest, mis tuleb täita, et taastada Euroopa integratsiooniprojekt globaliseerumise ja muutuste ajal.

Need neli järeldust põhinevad uuringutulemustel, mille lugeja leiab järgmisest 72 kandest. Need tulemused on jaotatud kuueks temaatiliseks kategooriaks.

1

Keelepoliitika kui avalik poliitika, mille eesmärk on suurendada teadmisi põhimõtetest, millest peaks juhinduma keelepoliitika valik, kujundamine ja hindamine, et muuta see tõhusaks, kulutõhusaks ja õiglaseks, kuna see käsitleb „Euroopa kodaniku mitmekeelset väljakutset“ (1–13).

2

Keelepoliitika, kus uurime eelkõige seda, kuidas saaks olemasolevaid põhiseaduslikke, õiguslikke ja regulatiivseid sätteid parandada, et tagada parem ühtekuuluvus eri keelte õiguste ja tavade hästi reguleeritud tasakaalu kaudu (14–25).

3

Keelelise mitmekesisuse käsitlemine sotsiaalse probleemina, mis on väga oluline erinevaid keeli kõnelevate inimeste positsiooni määratlemisel. Projektis rõhutatakse, kuidas tänapäevased muutused mõjutavad inimeste valikuid seoses keelekasutusega, kuidas keeleomadused ühtlustuvad rühmaidentiteedi kujunemisega ja kuidas see kajastub meie elukoha nähtavates omadustes (sissekanded 26–40).

4

Põhimõtted, mis peaksid reguleerima haridussüsteemide juhtimis- ja keeletavasid, sealhulgas kõrgemal tasandil, et rahuldada eurooplaste keelelisi vajadusi ja anda neile liikuvuseks vajalikud vahendid, kuid ka selleks, et tagada, et liikuvus ei häiriks, ning koos meetmetega, mis suurendavad kaasatust kohalikesse ühiskondadesse, parandavad selle tulemusena Euroopa ühtekuuluvust (punktid 41–53).

5

Vastastikku täiendavate suhtlusstrateegiatega optimaalne kasutamine mitmekeelsetes olukordades, hõlmates selliseid klassikaid nagu kirjalik ja suuline tõlge, aga ka masintõlge, erinevate sõidukikeelte kasutamine ning vastuvõtuoskuste arendamine esimese keelega tihedalt seotud keeltes (lisaks 54–64).

6

Mitmekeelsuse piiride uurimine mitme prooviuringu abil eriteemadel, mida ei ole uuritud. Nende teemade hulka kuuluvad mitmekesisuse turvalisus (geopoliitiline) mõju, tarbijakaitse keelelised nõuded, romade keelelise mitmekesisuse ajaloolise kogemuse potentsiaal pakkuda välja ootamatuid lähenemisviise mitmekeelsuse väljakutsetele, rahvusvaheliselt liikuvate pensionäride keelelised erivajadused, individuaalse mitmekeelsuse ja loovuse vahelised seosed ning keelelise mitmekesisuse mõju finantskriisidele reageerimisel (st 65–72).

Keelepoliitikaanalüüs

- 1 Miks ei saa keeleküsimumsi endale jätta? 30
- 2 Kas elujõulise demokraatia tagamiseks on vaja ühist keelt? 32
- 3 Kas vaba turg saab juhtida keelelist mitmekesisust? 34
- 4 Miks on hea tüpologia kasulik keelepoliitika valimiseks ja kujundamiseks? 36
- 5 Kuidas tuvastada ja mõõta keeleliselt ebasoodsat olukorda? 38
- 6 Mis on „keeruline lähenemisviis“ keelepoliitika valikule ja kujundamisele? 40
- 7 Miks peaksid demolingvistilised ettevaated keelepoliitika valikuid tegema? 42
- 8 Kuidas mõjutab võõrkeelte õpetamine rändekulusid? 44
- 9 Millise sotsiaal-majandusliku ebavõrdsusega eri keelte kõnelejate vahel tuleb tegeleda riikliku poliitikaga? 46
- 10 Millistes keeltes tuleks tervishoiuteenuseid osutada? 48
- 11 Kas keelepoliitika kulud on olulised? 50
- 12 Miks on arvutisimulatsioonid kasulikud keeruliste keelepoliitikate valimisel ja kujundamisel? 52
- 13 Millised on MIME-uuringute üldised õiguslikud tagajärjed? 54

1 Miks ei saa keeleküsümusi endale jätta?

François Grin, Marco Civico Genfi Ülikool

Arvestades keeleküsümuste keerukust, on valitsustel ahvatlev öelda, et keeleprobleemid lahendatakse iseseisvalt vältida keeleotsuste tegemist. See ei ole aga tegelikult võimalus, sest riigid ei saa toimida *ilma* keeleta. Õigusemõistmisel, maksude kogumisel või hariduse vabastamisel kasutavad riigid ühte või mitut keelt, kuid mitte teisi keeli; määratluse järgi teevad nad otsuseid keele kohta. Kunagi puudub keelepoliitika ja isegi need vältimatud otsused peavad põhinema konkureerivate valikute eeliste ja puuduste õiglase kaalumisel. Siiski tulevad mängu kaks lisapõhjust. Esimene on see, et paljud riigid peavad oma kohustust kaitsta väikeseid keeli; teine on see, et kui samas ruumis on kõrvuti mitu keelt, peavad riigid sageli lahendama oma nõuded materiaalsete ja sümboolsete ressursside vastu. Kõigil neil põhjustel peavad riigid järgima keelepoliitikat.

Midauuringud ütlevad?

Selleks et täielikult mõista, et riikidel on vaja osaleda keelepoliitikas, peame alustama identifitseerimise asemel paradoksaalset keelelist mitmekesisust. Esimene on see, et samal ajal mitmekesisus väheneb ja kasvab. See väheneb objektiivselt, sest väikesed keeled kahanevad või isegi kaovad mitme sotsiaalse, poliitilise ja majandusliku protsessi keerulise koostoime tõttu, mis toob kaasa teatava homogeneerimise. Samal ajal suureneb mitmekülgus miljonite inimestesubjektiivses tajus, eriti nende seas, kes elavad suurtes linnades, kus toimub märkimisväärne sisseränne.

Teine paradoks, mis kordab esimest, on see, et mitmekesisust võib pidada nii ohustatuks kui ka ähvardavaks. Nagu me just nägime, on mõned keeled väljasuremisohus või juba kadunud ning paljud riigid peavad õigustatult üheks oma kohuseks neid keeli kaitsta. Samal ajal ei ole erinevate keelte olemasolu samas ruumis tingimata rahumeelne reaalsus. Võib tekkida konkurents materiaalsete ja sümboolsete ressursside pärast ning riike kutsutakse sageli üles eri keelte vahel vahekohtusse minema. Seega peavad riigid osalema keelepoliitikas, olgu siis *kaitse ja edendamine* (sest mõned mitmekesisuse komponendid on *ohus*) või *vahekohtu ja piiritlemise* eesmärgil (kuna mõnda mitmekesisuse komponenti peetakse valesi või õigustatult *teisi* ohustavateks).

Illustratsioonid ja tõendid

Peaaegu kõiki keelepoliitika juhtumeid võib iseloomustada peamiselt „kaitseja edendamisenä“ või

„vahekohtuna“, kuigi need kaks funktsiooni on sageli omavahel seotud.

Peamiselt kaitse ja edendamine:

* Iiri valitsuse keeleprogrammi raames iiri keeleteenuste osutamise;¹

* sõnavõtjate õigusetunnustamine Soomekeelseaduses².

Peamiselt vahekohtumenetlus ja piiritlemine:

* määrus prantsuse ja hollandi keele kasutamise kohta Brüsseli piirkonna kohtutes³;

* vabatahtlikud emakeele kursused Hamburgiriiklikes koolides⁴;

* kastiilia keele kehtestamine Hispaania riigi ametliku keelena⁵;

* Šveitsi keelepiirkondade stabiilsete keelepiiride põhiseaduslik tunnustamine⁶.

Nii kaitse kui ka vahekohtumenetlus:

* Ungari keele kõnelejate haridus- ja kultuuriliste õiguste põhiseaduslik kaitse Rumeenias⁷;

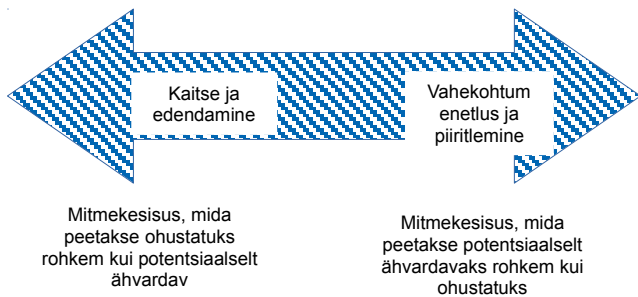
* Taani vähemuse vabastamine viieprotsendilisest esindatusest Schleswig-Holsteini liidumaa liidumaa⁸.

Ipoliitilised tagajärjed

Riigil ei ole võimalik keelepoliitikat rakendada. See kehtib riigiüleste üksuste kohta, nagu Euroopa Liit, ja laieneb kõigilestruktuuridele, millel on pädevus teatud valdkondades inimeste üle ja kes peavad suhtlema asutusesiseselt või -väliselt. Kui vajadus keelepoliitika järele on kindlaks tehtud, tuleb see valida, kavandada ja hinnata üldiste poliitikaanalüüside valdkonnas välja

- 1 www.taoiseach.gov.ie/eng/Irish_Language_Policy/Official_Languages_Scheme_2016-2019.pdf
- 2 www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2003/en20031086.pdf
- 3 www.ejustice.just.fgov.be/eli/loi/1935/06/15/1935061501/justel
- 4 www.diver.uni-hamburg.de/-images/08122016-bericht-hube-ev.pdf
- 5 www.congreso.es/consti/constitucion/indice/titulos/articulos.jsp?ini=1&fin=9&tipo=2
- 6 www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19995395/201702120000/101.pdf
- 7 www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/19995395/201702120000/101.pdf
- 8 www.verfassungen.de/de/sh/verfassung08-i.htm

töötatud ja keelepoliitikaga nõuetekohaselt kohandatud põhimõtete alusel. Nende põhimõtete hulgas on peamiseks põhimõtteks tõhusus ja võrdsus, mida käsitletakse käesoleva käsiraamatu teistes kannetes.

austamine Euroopa Liidus. Amsterdam: John Benjamins.

Bayley, R., Cameron, R., & Lucas, C. (Eds.) (2013). *Oxfordi sotsiaalingvistika käsiraamat*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

Grin, F. (2003). Mitmekesisus nagu Paradigm, Analüütiline seade ja poliitiline eesmärk. W. Kymlicka & A. Patten (Eds.), *keeleõigused ja poliitiline teooria* (lk 169–188). Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

Viited ja süvendamine

Arzoz, X (Ed.) (2008). *Keelelise mitmekesisuse*

2 Kas elujõulise demokraatia tagamiseks on vaja ühist keelt?

Helder De Schutter, Nenad Stojanović, Sergi Morales-Gálvez, Katholieke Universiteit Leuven

Enamik jagatud ühiskondade ja institutsioonilise kontseptsiooni eksperte on üldiselt ühel meelel, et stabiilse ja toimiva demokraatia loomine ja säilitamine riigis, kus on mitu keelt ja keeleliselt killustatud avalik sfääri, on keerulisem kui ühtlasemates riikides. 19. sajandi Briti filosoof John Stuart Mill kirjutas, et „inimeste seas, kellel puudub kaastunne, eriti kui nad loevad ja räägivad erinevaid keeli, ei saa eksisteerida ühist avalikku arvamust, mis on vajalik esindusvalitsuse toimimiseks.“ Viimastel aastatel on teadlased seda väitekirja kinnitanud. Näiteks tänapäeva poliitiline filosoof Philippe Van Parijs kinnitab, et ühise demode tekkimine, mida peetakse demokraatia vältimatuks tingimuseks, on võimalik tänu ühise keele kättesaadavusele. Ta väidab, et ei saa olla elujõulist demokraatiat ilma keeleliselt ühtse demosita (Van Parijs, 2000, 236).

Mida uurimus meile ütleb?

Peame tunnistama, et sügav keeleline mitmekesisus on demokraatiale väljakutse. Aga see pole ületamatu. Näitena võib tuua Šveits. See onmitmekeelne riik ilma lingua franca, mis on killustunud 26 kantoniks, millest kõik peale nelja on ametlikult unilingual. Riigis on neli riigikeelt (saksa, prantsuse, itaalia ja rooma keel) ning neli keeleliselt erinevat avalikku sfääri. Siiski peetakse seda laialdaselt üheks kõige stabiilsemaks ja edukamaks demokraatiaks tänapäeva maailmas. Teadlased kipuvad võtma enesestmõistetava edu Šveitsi demokraatia mudel. Üldiselt on nad palju vähem huvitatud edust ja eelistavad keskenduda keerulistele juhtumitele. Samason üks asi, et demokraatiale oleks ainult kaks või kolm ametlikku keelt. Sama eesmärgi saavutamine rohkemate keelte juuresolekul on problemaatilisem.

Eelkõige selleks, et ELis saaks elujõuline demokraatia, peab ta tegelema mitmekeelsuse küsimusega, kuna tal on 24 ametlikku keelt ja tal puudub ametlik lingua franca.

Illustratsioonid ja tõendid

Väga mitmekeelsetes riikides, nagu Kanada ja Belgia, on viimastel aastakümnetel esinenud märkimisväärsed

raskusi (vt 1995. aasta referendumit suveräänsuse kohta Quebecis, institutsioonilist ummikseisu ja Flaami natsionalismi tõusu Belgias alates 1970. aastatest). Seda väidet võiks laiendada ka sellistele riikidele nagu Ühendkuningriik (Šotimaa), Hispaania (Kataloonia ja Baskimaa) või India, kuid nendes ühiskondades on vähemalt üks lingua franca – inglise, hispaania, hindi – mida enamik inimesi räägib või vähemalt mõistavad, mis ei ole nii Belgias ega Kanadas. Teadlased, kes on uurinud Šveitsi juhtumit seoses etnokeelise mitmekesisuse haldamisega, omistavad selle edu üldiselt föderalismile ja/või selle institutsioonide nn ühiskondlikule olemusele, mis põhineb võimu jagamisel, rühmaautonoomial, parlamendikohtade proportsionaalsel jaotamisel ja avalikel töökohtadel ning vähemuste vetol (Lijphart, 1977). Kuigi me nõustume, et föderalism on oluline institutsioon, ei saa see iseenesest selgitada Šveitsi demokraatia stabiilsust. Föderaalriigid vajavad tsentrifugaalsuundumuste tasakaalustamiseks asjakohaseid institutsioone. Seda tasakaalu ei paku, nagu me väidame, konsotsiatiivsed *institutsioonid*, vaid pigem tsentripetaalsed *asutused* (vt Horowitz 1985; Stojanović 2009).

Kokkuvõttes usume, et ühiskonnad, mis ei jaga ühist lingua francat, vajavad teisi institutsioone, mitte ainult föderalismist ja konsotsiatsioonilisust, et saada ja/või jääda elujõuliseks demokraatiaks. Eelkõige vajavad *nadenamuse* reeglil põhinevaid keskastutusi. (Muidugi tuleks neid täiendada kontrolli- ja tasakaalustussüsteemiga, eelkõige kohtutega, et vältida „enamikurahu“ ja kaitsta vähemuste õigusi.)

Ipoliitilised tagajärjed

Keskse tähtsusega institutsioonide ja mehhanismide seas mõtleme presidendi otsestele ja rahvavalimistele ning alt üles suunatud otseste demokraatlike vahendite, nagu rahvaalgatused ja rahvahääletused, sagedasele kasutamisele ning need võivad aidata kaasa keelelise mitmekesisuse harmoonilisele haldamisele liikmesriikides ja kaudselt kogu Euroopa Liidus. Sellised institutsioonid võiksid edendada ühtse d emos ja parteisüsteemi tekkimist, mispõhineb mitmekeelsetel erakondadel, mitte ühekeelsetel erakondadel. Hiljutised reformid, mis viidi ELis sisse Lissaboni lepinguga 2009. aastal – Euroopa Ülemkogu eesistuja kaudsed

valimised ja Euroopa kodanikualgatuste kasutuselevõtt – on just selles suunas. Kuid need on tõenäoliselt ebapiisavad (ELi kodanikud ei vali presidenti otse; edukad Euroopa kodanikualgatused ei ole siduvad ega käivita rahvahääletusi), et edendada tõeliselt mitmekeelset Euroopa erakondade süsteemi ja keskset demokraatiat. Teine paljutõotav idee, mille hiljuti (aprill 2017) taaskäivitas Itaalia valitsus ja mille kiitsid heaks Prantsusmaa president Emmanuel Macron ja Saksamaa sotsiaaldemokraatide juht Martin Schultz, on eraldada 73i Briti kohad Euroopa Parlamendis, mis jääb vabaks pärast Brexiti, ühele kogu ELi hõlmavale valimisringkonnale. Loodetakse, et see võib anda erakondadele piisavad stiimulid esitada Euroopa Parlamendi valimistel riigiüleseid mitmekeelseid nimekirju või isegi saada tõeliselt euroopalikeks ja mitmekeelseteks erakondadeks.

Viited ja süvendamine

- Lijphart, A. (1977). *Demokraatia Plural Societies*. NewHaven: Yale'i Ülikool Press.
- Reilly, B. (2012). Mitmekesine demokraatia institutsionaalne ülesehitus: Consociationalism, Centripetalism ja Kommunalism Võrreldes. *Euroopa politoloogia*, 11, 259–270.
- Stojanović, N. (2009). Kas demokraatia on mitmekeelses riigis võimalik? Šveitsi kogemus ja otsese demokraatia paradoks. D. Sinardet & M. Hooge (Eds.) *Kas demokraatia on elujõuline ilma ühtse avaliku arvamuseeta?* Brüssel: Re-Bel e-raamat 3.
- Van Parijs, P. (2000). Kas Euroopa peab olema Belgia? Demokraatliku kodakondsuse kohta mitmekeelsetes riikides. In I. Hampsher-Monk & C. McKinnon (Eds.) *Nõuded kodakondsuse* (lk 135–153). London: Kontinuum.

3 Kas vaba turg suudab juhtida keelelist mitmekesisust?

Bengt-Arne Wickström, Michele Gazzola, Torsten Templin, Humboldt-Universität zu Berlin

Üldiselt puuduvad mõjuvad põhjused segada spontaanset suhtlemist üksikisikute vahel, kui nende koostoimete tulemused mõjutavad ainult asjaomaseid isikuid. See kehtib eriti juhul, kui kaupade ja teenustega kaubeldakse turgudel. Paljude kaupade ja teenuste puhul see aga nii ei ole. Teatavate toodete puhul, nagulennureis või riigikaitse, puudub üldjuhul turg. Isegi kui on olemas turud, võib üksikisiku tarbimine või teatavate kaupade tootmine ühe ettevõtte poolt mõjutada teiste isikute heaolu või teiste ettevõtete kasumit. Sellistel juhtudel on kooskõlastamata üksikotsused ühiskonna jaoks harva optimaalsed ja vaja on mõningast kooskõlastamist. Selline erinevus individuaalse käitumise tulemuste ja kollektiivse optimismi vahel õigustab kollektiivset tegutsemist.

Midaurimus meile ütleb ?

Sellistel juhtudel räägivad majandusteadlased turutõrgetest. Turutõrked esinevad erineval kujul, sealhulgas turutehingute kõrvalmõjud, asümmeetrilised turuosalisused ning teatavate kaupade turud puuduvad või on puudulikud. See nähtus on ühine, ets arvutamisel isikkaaluvad individuaalselt kasu ja kulusid eirab mõju, mida tema tegevus on teistele. Selle tulemusena alahinnatakse enda ja kõigi teiste meetmete kumulatiivset kasu („positiivne välismõju“) või ülehinnatakse (negatiivne välismõju). Esimesel juhul ei võta ta teatavaid meetmeid, mis toovad suuremat kasu kui kulud ühiskonnale tervikuna; teisel juhul võtab ta meetmeid, mille kulud ületavad äriühingu saadavat kasu. Kui otsus käsitleb kaupade tarnimist või teenuste osutamist, on esimesel juhul tegemist alapakkumisega ja teiseljuhul ülepakkumisega. Üldjuhul ei anna individuaalne käitumine kollektiivset optimaalset tulemust.

Illustratsioonid ja tõendid

Me arutame siin spetsiifilist „välist“ (positiivne) tüüpi, mis esineb niinimetatud kollektiivsete või avalike hüvede puhul. Kollektiivne kaup on kaup, mida iga üksikisik saab tarbida või hinnata, vähendamata teise inimese võimalusi sama kaupa tarbida. Klassikalised näited on teleprogrammid või esteetiline nauding, mis tuleneb kunstiteose imetlusest. Samuti hõlmavad keelega seotud avalikud hüved avalike dokumentide või tänavamärkide kättesaadavust vähemuskeeles. Isiku panus kakskeelsete tänavamärkide väljastamisse oleks kasulik kõigile neile, keda tähised aitaksid, kuid ta

arvestaks oma panuse üle otsustades ainult enda kasuga ja seega oleks tema sissemakse suurus väiksem kui saadud kasu kogusumma. Kui iga isik otsustab ise, toob see kaasa vabatahtlike sissemaksete vähesuse (kui see on olemas). Kollektiivse tegutsemisega saaksid inimesed teisest küljest kergesti kokku leppida veel ühe parema tulemuse suhtes. Kuna vajalikud läbirääkimised võivad olla üsna kulukad, peab otsusetegija tegutsema koordinaatorina.

Võtame lihtsa näite: Apollon („A“) käitab Kreeka restorani ja Daphne („D“) ööbaari samas Kreeka kvartalis. Klientide ligimeelitamiseks panevad nad paika plakatid, mis suunavad turiste oma naabruskonda. Mida suurem on märkidele kulutatud raha, seda rohkem inimesi teavitatakse. Kulutades 5000 eurot, meelitavad nad ligi inimesi kesklinnast; 10000 euroga inimesed, kes elavad linna keskel; 15 000 eurot, igauks väljastpoolt; ja 20 000 eurot, inimesed kogu linnast.

Apollon ja Daphne võivad valida, kas nad ei tee sissemaksid, või 5000 eurot või 10 000 eurot; kokku oleks saadaval 0, 5000, 10 000, 15 000 või 20 000 eurot. Mõlemad omistavad tähistele teatud väärtused. Daphne hindab keskuses olevate tähiste väärtuseks 4 000 eurot, keskmiselt 8 000 eurot jne ning Apollo leiab, et keskuses olevad märgid on 3000 eurot, keskmises ringis 6 000 eurot jne. Igatühte teenitud brutokasu (tuhandetes eurodes) on esitatud eespool esitatud arvu vasakus osas nende vastavate osamaksete eri tasemetega kohta.

Netohüvitiste saamiseks tuleb brutohüvitistest lahutada sissemaksed, nagu on näidatud joonisel paremal. Kui Apollo maksab 5000 eurot, siis on selge, et Daphne saab suurimat puhaskasu (vastab 400000 EUR suurusele summale), kui ta midagi ei too. See kehtib Apollo mis tahes panuse kohta. Apollo käitumine on sümmeetriline. Sellisel juhul ei paigaldata ühtegi märki.

Koordineeritud tegevus võiks parandada nii 5 000 EUR suurust või 10000 EUR suurust panust, Daphne 10 000 eurot kui ka Apollo 5000 EUR suurust panust. Suurim agregeeritud puhaskäivutus saavutatakse siis, kui igauks panustab 10 000 eurot, paigaldades paneelid kõikjale.

Avalikud dokumendid on veel üks näide keelega seotud kaupadest, mille kasutamine annab sisuliselt sümboolse väärtuse. Paljude inimeste jaoks on aga väga olulised eeskirjad sümboolsete aspektide kohta, nagu riigi ametlik nimi või olulised institutsioonid eri keeltes.

Poliitilised tagajärjed

Paljude keelega seotud kaupade pakkumist käsitlevatest üksikotsustest tulenevate välismõjude tõttu ei tohiks keelepoliitikat jätta spontaanselt suhtlevate isikute hooleks. Vaja on kooskõlastatud tegevust ja avalikul sektoril on oluline roll.

		A		
		0	5	10
D	0	0	3	6
	5	4	6	9
	10	8	12	16
	10	8	12	16

		A		
		0	5	10
D	0	0	-2	-4
	5	3	1	-1
	10	6	4	2
	10	-2	2	6

Individaalnebrutokasum (vasakul) ja individaalne puhaskasum (paremal)

Viited ja täiendavad näidud

Grin, F. (2003). Majandus- ja keeleplaneerimine. *Keeleplaneerimise praegused küsimused*, 4, 1–66. [Reprinted In Ricento, T. (Ed.) (2015). *Keelepoliitika ja planeerimine: Kriitilisi kontseptsioone keeleteaduses*. New York: Routledge.]

Hindriks, J. & Myles, G. D. (2006). *Riigi majanduse vahendamine*. Cambridge: MIT Press.

Wickström, BA, Templin, T., & Gazzola M. (tulevased). Majanduslik lähenemine keelepoliitikale ja keelelisele õiglusele. M. Gazzola, T. Templin, & B.-A. Wickström (Eds.), *Keelepoliitika ja keeleline õigus: Majanduslikud, filosoofilised ja sotsiolingvistilised lähenemisviisid*. Heidelberg: Springer.

4 Miks on hea tüpoloogia kasulik keelepoliitika valimiseks ja kujundamiseks?

François Grin, Marco Civico, Genfi Ülikool

Nagu iga teinegi poliitika, on keelepoliitika mitmel erineval kujul, sõltuvalt selle kontekstist, eesmärkidest ja toimimisviisist. See tõstatab küsimuse, kuidas me neid kirjeldame ja liigitame. Siiski ei piisa alati lihtsatest tüpoloogiatest. Integreeritud keelepoliitika kava koostamisel võib olla kasulik üksikasjalikum liigitus, kuna see kohustab meid täpsustama mitmeid poliitika tunnuseid, mis muidu oleks tähelepanuta jäetud. Selle asemel, et keskenduda ühele mõõtmele, peaks tõeliselt kasulik tüpoloogia kombineerima mitut mõõdet ning iga poliitikameetmet tuleks kirjeldada vastavalt igale mõõtmele.

Midaurimus meie ütleb?

Keelepoliitikas ei ole ühtegi suletud või a priori dimensioonide loetelu. Millised mõtted on olulised ja kuidas sotsiolingvistilist reaalsust igas mõõtmestäpselt juurida, sõltub kohalikest tingimustest. Siiski on kaheksa mõõdet (mõned klassikad, teised uuemad) üldiselt asjakohased integreeritud keelepoliitika kava väljatöötamisel konkreetsetes olukordades:

1. Valdkond on inimtegevuse tavapärane liigitus, milles kasutatakse konkreetset keeli. Domeene saab enam-vähem täpselt tuvastada. Alustuseks võime alustada sellistest olulistest valdkondadest nagu haridus, kohtusüsteem, haldusja avalikud teenused, meedia, kultuur, majandustegevusja ühiskondlikelu.
2. Valdkond, mis eristab poliitikat, mis on suunatud peamiselt keelte kasutamisele era-, avalikus või riiklikus sfääris.
3. Mõju heaolule, mille puhul eristatakse meetmeid, mis keskenduvad peamiselt ressursside tõhusale jaotamisele või ressursside õiglasele jaotamisele.
4. Vsihtväärtused, s.t muutujad, mille abil poliitika peaks toimima: enamik keelepoliitika meetmeid keskendub inimeste võimele kasutada keelt (st nende oskustele), võimalustele seda kasutada (näiteks kui mitmes valdkonnas saate seda teha) ning näitajale, mis näitab inimeste tõelist soovi kasutada vähemuskeelt.
5. Poliitikaobjektide majanduslikneure. Selle majandusliku olemuse võib jagada sellisteks alamõõdeteks nagu „kaubad“ v. „teenused“, „kasu“ v. „kulud“ või „sisendid“ v. „väljundid“ v. poliitikameetmelõplikud „tulused“. Majanduslik olemus on lai mõiste, mis hõlmab lisaks materiaalsetele või rahalistele väärtustele ka sümboolseid väärtusi.
6. Instrument, milles eristatakse „korraldust ja

kontrolli“, mis iseloomustab kohustuslikkepõhimõtteid (nt kui tuleb esitada kohtumenetluse tõlked) ja „stiimuleid“, milles osalejaid julgustatakse kasutama teatavaid keeli (nt kui ametnikud saavad lisatasu, kui need muutuvad kakskeelseks).

7. Tüüp, mis eristab korpuste planeerimist ja seisundi kavandamist (eeskirjad eri keelte positsiooni kohta üksteise suhtes, nt ametlik tunnustamine, kasutamine haridussüsteemis, tööturul jne).

8. Sõnavõtu keelesisene suunitlus (nt suuline kasutamine v. kirjalik; kirjasüsteemivalik, õigekirjareform, leksikograafia või terminoloogiline areng jne).

Illustratsioonid ja tõendid

Suure välismaal sündinud ja sotsiaalmajanduslikultmitmekesisel elanikkonna tõttu on Genfi linn väga mitmekeelne, kuigi ainus ametlik keel on prantsuse keel. Linna poliitika on tõsta laste teadlikkust koolieelsest haridusest (mida linn toetab). Poliitikat rakendatakse *keele äratamise projekti* raames, mis hõlmab plakateid, lugusid, laulmist ja muid tegevusi, mis võimaldavad lastel avastadaklassiruumistaasloetavaid keeli (Candelier, 2003).

Keelepoliitika meetmena võib keele äratamise projekti iseloomustada järgmiselt:

1. Väli: haridus (eelkool)
2. Kera: peamiselt riik (keele äratamine toimub munitsipaaltoetusegaettevõtetes)
3. Noh - efektid: peamiselt levitamine (keelte võrdse väärikuse tunnustamine)
4. Sihtmootuja: keskendus peamiselt laste suhtumisele keelelisse mitmekesisusse
5. Majanduslik olemus: turuvälise teenuse osutamine
6. Vahend: peamiselt korraldusjakontroll (töötajatel soovitatakse tungivald kasutada keele äratamist; lapsed või vanemad ei saa lepingust taganeda)
7. Tüüp: keeleline staatus
8. Keeleline suunitlus: peamiselt suuline, teise võimalusena kirjaliku vastuvõttuga

Poliitilisedtagajärjed

Kasulik on kirjeldada poliitikameetmeid, kasutades piisavalt suurt hulka mõõtmeid, et:

- ▶ teha kindlaks kavandatud meetme mõju ja vältida selles esinevaid vastuolusid;
- ▶ tagada erinevate meetmete kooskõla ja seega keelepoliitika kui terviku järjepidevus;
- ▶ õigesti kindlaks ilmingud keerukust, mida tuleb arvesse võtta;
- ▶ hõlbustada võrreldavate varasemate meetmete väljaselgitamist uue poliitika mõju asjakohasemaks jälgimiseks;

tegevuskavas.

Viited ja süvendamine:

- Candelier, M. (2003) (Ed.). *Keelärkab algkoolis. Evlang: Euroopa innovatsiooni läbivaatamine*. Brüssel: Boeckilt.
- Cassels Johson, D. (2013). *Keelepoliitika*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gazzola, M. & Grin, F. (2017). Võrdlev keelepoliitika ja hindamine. G. González Núñez & R. Meylaerts (Eds.), *Tõlke- ja avalik kord* (lk 83–112). London: Routledge.

Keeled tehakse nähtavaks, postitades mitmekeelseid tervitusmärke, kirjutades mitmekeelseid infolehti vanematele ja julgustades lapsi jagama teatavaid sõnu oma emakeeles.

Keeli kuulatakse laulude ja riimide kaudu (mida töötajaid julgustatakse vanematelt koguma)

Keeli laulatakse: kuulates ja lauldes laule erinevates keeltes, õpivad lapsed neid järk-järgult tuvastama

Keelinimetatakse „s“, kasutadeskakskeelseid ajalooraamatuid, mis võimaldavad kasutada sõnuerinevatest keeltest

Keeled kirjutatakse ja laste tähelepanu juhitakse nii klassis kui ka väljasõidu ajal tekstielementidele, mis on kirjutatud eri keeltes, kasutades võimaluse korral erinevaid tähestikke.

Keeled liiguvad kooli ja vanemate vahel, samuti laste vahel, laenates raamatuid ja CD-sid erinevates keeltes.

NÄITED KEELETEADLIKKUSE STRATEEGIADEST GENFI LASTEAEDADES.

Allikas: ville-geneve.ch/themes/petite-enfance-jeunesse-loisirs/petite-enfance/eveil-langues

- ▶ Tunnistada erinevate osalejate rolli halduses ja kodanikuühiskonnas ning hõlbustada nende osalemist poliitika kujundamises ja rakendamises.

Tuleks luua interdistsiplinaarne meeskond, kes iseloomustaks kõiki poliitikameetmeid laiemas

- Hult, F. & Cassels Johnson, D. (2015). *Keelepoliitika ja planeerimise uurimismeetodid: Praktiline juhend*. Chichester, Ühendkuningriik: Wiley-Blackwell.

5 Kuidas tuvastada ja mõõta keelelist puudust?

Brian Carey, Andrew Shorten, Limericki ülikool

Liikuvuse ja kaasatuse edendamise riikliku poliitika peamine ülesanne on leida viise, kuidas lahendada kodanike keeleoskusest tingitud sotsiaalseid halvemusi. Mõnikord on lihtne ära tunda, kui inimesed on keelelistel põhjustel ebasoodsas olukorras, näiteks kui sisserändajad, kes ei räägi domineerivat keelt, ei saa avalikus elus osaleda. Arvestades siiski, et mõned keelelised puudused ei ole kohe nähtavad, on vaja laiapõhjalist kokkulepet selle kohta, kuidas neid tuvastada ja mõõta.

Midaurimus meile ütleb?

MIME projekti raames tehtud teoreetiline töö näitab, et keelepuuduste tuvastamiseks ja mõõtmiseks on erinevaid viise (Carey, eesmisev; Lühendada, 2017). Intuitiivne lähenemine on uurida inimeste arvu, kellega keegi saab tõhusalt suhelda. Me nimetame seda teabevahetusvõimaluse mudeliks ja see võib olla otsusetegijatele kasulik näitaja, kuna sotsiaalsed puudused ja võimalikud suhtlusvõimalused on sageli negatiivses korrelatsioonis. Kuid see mudel võib olla ka eksitav, sest keegi võib oma olukorraga rahul olla, isegi kui ta suudab suhelda suhteliselt väheste inimestega. Selle probleemi lahendamiseks võiksime selle asemel kasutada sooduskohtlemise mudelit, mis ütleb, et inimene on keelelist ebasoodsas olukorras, kui ta ei suuda teha seda, mida ta tahab keelelistel põhjustel, näiteks kui inimene ei saa rahuldavat tööd oma eelistatud tööpiirkonnas, sest tal ei ole võrdkeeleoskust. See lähenemisviis võib siiski olla eksitav, sest see näitab, et piiratud võimalustega rahul olevad isikud ei ole ebasoodsas olukorras.

Seda probleemi saab omakorda lahendada, võrreldes inimesi vastavalt nende võimele pääseda ligisotsiaalselt aktsepteeritudressursside või tulemuste loetelule. Näiteks ressurssidele juurdepääsu mudeli kohaselt on keelelistel põhjustel piiratud töövõimalused keelelise halvemuse vorm, olenemata eelistustest või suhtlusvõimalustest, kuna üks on ebasoodsamas olukorras võrreldes üldiselt hinnatudressursi – sissetuleku saamisega. Samal ajal toimub võimelisel põhinev mudel samal viisil, kuid selle asemel, et küsida, mida isik on või on võimeline hankima, küsib see, mida ta on võimeline olema ja tegema. Seetõttu sisaldab see loetelu selliseid tulemusi nagu hea tervise- või keskkonnakontroll ning see näitab, et keeleline halvemus tekib seetõttu, et inimesel ei ole keelelistel põhjustel tegelikku vabadust neid asju teha.

Illustratsioonid ja tõendid

Tabelis on esitatud kokkuvõte iga mudelivaatamisväärsustest ja puudustest. Erinevusi nende vahel võib illustreerida sisserändajaga, kes ei räägi valdavalt kohalikku keelt, kuid on siiski rahul oma elu ja tööga. Kui kaks esimest mudelit on keelelist ebasoodsas olukorras, siis viimased kaks jõuavad erinevatele järeldustele sõltuvalt inimeste võrdlemiseks kasutatavatest ressurssidest ja tulemustest. Näiteks kui kaasata sellised vahendid nagu poliitiline hääl või tulemused, näiteks võimalus osaleda avalikus elus, võime järeldada, et vaatamata rahulolematuse puudumisele on see ebasoodsas olukorras.

Ipoliitilised tagajärjed

Erinevad mudelid võivad sobida erinevatel eesmärkidel. Näiteks kasutatakse suhtlusvõimaluse mudelis kergesti kättesaadavat teavet ja võib seetõttu olla asjakohane otsustada, kuhu suunataenamik keeleõppeprogramme. Teisest küljest nõuab suutlikkusel põhinev lähenemisviis rohkem teavet, kuid see võib aidata paremini mõista haavatavate rühmade, näiteks eakamate sisserändajate vajadusi, kes ei räägi kohalikku keelt. Samal ajal on sooduskohtlemise mudeli üks külgetõmbamisi see, et see võib pärssida selliste poliitikate rakendamist, mille eesmärke ei toetata laialdaselt, kuid seda saab teha ainult siis, kui otsustajatel on juurdepääs usaldusväärsele ja põhjalikule teabele kodanike tegelike eelistuste kohta. Lõpuks on ressursside jaotamise ja suutlikkuse lähenemisviisi mudelid kõige kasulikud, et hinnataühiskonna keelekorralduse üldist õiglust.

Kuigi võib olla keeruline saavutada laiaulatuslikku sotsiaalset konsensust lisatavate vahendite või tulemuste ning nende liigitamise osas, võib siiski olla võimalik kehtestada sotsiaalne miinimum, jõudes mõne meetme suhtes üksmeelele.

Viited ja süvendamine:

Carey, B. (tulevased). Keelelise eelse eelistamise mudel. *Kriitiline ülevaade rahvusvahelisest sotsiaalsest ja poliitilisest filosoofiast*. doi.org/10.1080/13698230.2016.1270905

Lühendada, A. (2017). Neli keelelise puuduse kontseptsiooni. *Mitmekeelse ja mitmekultuurilise arengu ajakiri*, 38, 607–621.

Näidis	Määratlus	Hüvitised	Puudused
Teabevahetusvõimalused	A-I on B-ga võrreldes keeleline eelis, kui A suudab suhelda rohkemate inimestega.	Intuiitivne ja seetõttu laialdaselt tunnustatud. Lihtne kohaldada.	Mõnikord antiintuiitivne.
Eelistuste rahuldamine	A-I on keeleline eelis B ees, kui A eelistused on keelelistel põhjustel suuremal määral täidetud.	Intuiitivne ja seetõttu laialdaselt tunnustatud. Võimas moraalne õigustus.	Mõnikord antiintuiitivne. Seda on raske kohaldada.
Juurdepääs ressurssidele	A-I on B-ga võrreldes keeleline eelis, kui A keelerepertuaar pakub talle paremat juurdepääsu olulistele ressurssidele.	Inimesi võrreldakse samade kriteeriumide, moraalselt oluliste ja üldsusele kättesaadavate kriteeriumide alusel.	Sotsiaalsed lahkarvamused ressursside suhtelise tähtsuse suhtes. Võib olla raske kohaldada.
Suutlikkusel põhinev lähenemisviis	A-I on keeleline eelis B ees, kus A keeleregister hõlbustab väärtuslike inimfunktsioonide täitmist.	Inimesi võrreldakse identsete, moraalselt oluliste, avalikult kättesaadavate ja laialdaselt aktsepteeritud kriteeriumide alusel.	Sotsiaalsed lahkarvamused tegevuse suhtelise tähtsuse suhtes. Võib olla raske kohaldada

6 Milline on „keeruline lähenemisviis“ keelepoliitika valikule ja kujundamisele?

Marco Civico, François Grin, Genfi Ülikool

Keeruka lähenemisviisi vastuvõtmine tähendab traditsioonilise lähenemisviisi laiendamist seosele „ülespoole“ poliitiliste otsuste ja nende tulemuste vahel. Kuigi esimesed on mõeldud mõjutama viimast (poliitikatel on endiselt teatud eesmärged), on nendevaheline seos üldiselt keerulisem kui tavapärased teooriad eeldavad. Samal ajal võib valdkonna tegelikkus olla väga erinev. Neil kahel põhjusel puudub ühtne poliitika ja keerukad lähenemisviisid on vastus sellele väljakutsele. See kehtib igat liiki poliitikate kohta. Tegelikult on Euroopa Komisjoni poolt 2009. aastal avaldatud mõjuhinnangusuunised juba üsna selged, märkides, et poliitika rakendamisel ja hindamisel tuleks alati arvesse võtta keskkonna-, majanduslikku ja sotsiaalset mõju, samuti kõiki väliseid tegureid, millel võib olla poliitikale positiivne või negatiivne mõju. Kuigi poliitikakujundajad tunnistavad sageli keerukust, antakse sellele harva ametlik määratlus, rääkimata analüütilisest raamistikust.

Mida uurimus meile ütleb?

Keerukuse teooria uurimine näitab, et keeleküsimumused vastavad mitmele konkreetsele kriteeriumile ja neid käsitletakse seetõttu keeruliste küsimustena. Muu hulgas on keeleprobleemidel mittelineaarne dünaamika (nt sellised protsessid nagu keele omandamine, keele langus ja keele säilitamine võivad kiireneeda või aeglustada ja mõnikord vastupidiseks muutuda). Neid iseloomustavad tagasisideahelad (mõtleda ise toitva keele kasutamise kohta) ja neil on erinevad omadused eri agregeerimistasanditel (näiteks isiku ja ettevõtte suhtlusvajadused on erinevad).

Keeruka sekkumiskava määratlemine tähendab muu hulgas selle tunnistamist, et keeleküsimumused tõstavad alati küsimusi, mis on seotud muude valdkondadega, nagu haridussüsteem, õigussätted, demograafiline ja tööturu areng. Keelepoliitikal on alati ülekanduv mõju väljaspool keelevaldkonda. Keerukuse teooria ütleb, et hästi suunatud ja tõhus poliitika peab tunnistama keerukaid võrgustikke, mis seovad keeleküsimumused mittekeeleliste põhjuste ja tagajärgedega.

Illustratsioonid ja tõendid

Keelepoliitika ei suuda mõnikord saavutada oma eesmärki (eesmärged), sest see ei ole keerukas; kompleksne integreeritud poliitika on üldiselt parem. Näiteks arvatakse, et iseseisvusjärgsel iiri keelepoliitikal on olnud pettumust valmistavad

tulemused, kuna see keskendus liiga suurel määral kooli kontekstile ja jättis peamiselt tähelepanuta mittehariduslikud muutujad (näiteks suhtumine iiri keelde). Teiselt poolt osutus Euskera edendamine Baskimaal edukamaks, sest keelepoliitika kava hõlmas mitte ainult kooliga seotud meetmeid, vaid ka täiskasvanute kursusi, sihtotstarbeliste institutsioonide loomist ja teadlikkuse suurendamise kampaaniaid.

Poliitilised tagajärjed

Üldine põhimõte on see, et me peame välja töötama „nii keerulised kui küsimused, millega nad tegelevad“. See väljendub keelepoliitika praktilistes suunistes.

Valiku- ja projekteerimisetapis:

► Keeleküsimumused ei ole kunagi „ainult“ keeleprobleemid. Enne sekkumisstrateegia väljatöötamist tuleb moodustada interdistsiplinaarne tööühm, et hinnata, mil määral kõnealune küsimus hõlmas erinevaid valdkondi, hinnata vajaliku koostöö taset ning teha kindlaks järelevalveks ja hindamiseks vajalikud keerukad näitajad.

► Tegevuskava ei tohiks põhineda üksnes keelevaldkondadel. Selle arendamise eest vastutav meeskond peab olema interdistsiplinaarne, kusjuures eksperdid tegelevad keeleküsimumusega erinevatest vaatenurkadest.

Rakendusetapi ajal ja pärast seda:

► poliitikat tuleks jälgida, et kontrollida, kas programmi rakendatakse õigesti, ja kontrollida, kas eri talituste vahel toimub piisav teabevoog, et tagada pidev kohandamine. Keerukuse uurimine näitab, et muutusi ei toimu korrapäraselt. Pikad ilma muutusteta perioodid võivad vahelduda äkiliste ja dramaatiliste muutustega (tippunktides).

► järeelhindamine peab olema osa üldisest ülesehitusest. Selles tuleks hinnata nii poliitika otsest mõju kui ka selle mõju mittekeeleleliste muutujatele, et teha süstemaatilisemalt kindlaks ootamatud või tahtmatud mõjud (või nende puudumine).

Protsessi kokkuvõtte on esitatud allpool esitatud

joonisel.

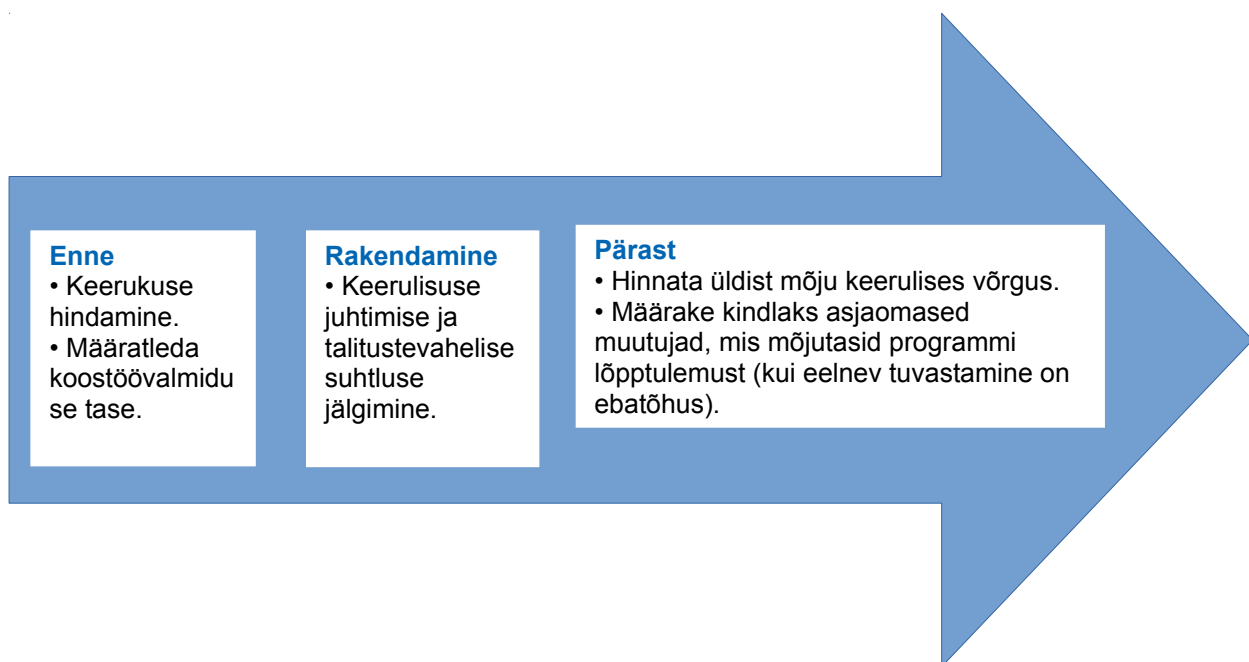
Viited ja süvendamine:

Euroopa Komisjon (2009). *Mõju hindamise suunised*. SEK(2009) 92.

Geyer, R. & Cairney, P. (Eds.) (2015). *Keerulisuse ja avaliku poliitika käsiraamat*. Cheltenham: Edward Elgar.

Gazzola, M. & Grin, F. (2017). Võrdlev keelepoliitika ja hindamine. G. González Núñez & R. Meylaerts (Eds.). *Tõlkimine ja avalik poliitika* (lk 83–112). London: Routledge.

Ruum, G. (2011). *Keerukus, institutsioonid ja avalik*

Enne

- Keerukuse hindamine.
- Määratleda koostöövalmiduse tase.

Rakendamine

- Keerulisuse juhtimise ja talitustevahelise suhtluse jälgimine.

Pärast

- Hinnata üldist mõju keerulises võrgus.
- Määrake kindlaks asjaomased muutujad, mis mõjutasid programmi lõpptulemust (kui eelnev tuvastamine on ebatõhus).

poliitika. Kiire otsuste tegemine Turbulent World. Cheltenham: Edward Elgar.

7 Miks peaksid demolingvistilised prognoosid keelepoliitilised valikud põhinema?

László Marác, Universiteit van Amsterdam

Paljudes Euroopa akadeemilistes ja avalikes aruteludes näib ilmne, et lingua franca peab domineerima ja see saab olema inglise keel. Lisaks mis tahes keelelise hegemoni vormi problemaatilistele omadustele (olenemata domineerivast keelest) ei poolda võimumuutvad geopoliitilised tähtkujud seda stsenaariumi tingimata, sealhulgas globaalse inglise keele jätkuvat laienemist. Inglise keele hegemooniline positsioon tuleneb inglise keelt kõnelevate riikide kasvavast mõjust 20. sajandil (Phillipson, 2009). 21. sajandil peaks see poliitiline ja majanduslik domineerimine siiski vähenema ning ei ole selge, et inglise keele roll jääb vaidlustamata.

Mida uurimus meile ütleb?

20. sajand on soodustanud inglise keelt kõnelevate riikide poliitilist ja kaubanduslikku laienemist. Kommentaatorid väitsid, et inglise keele positsioon seatakse kahtluse alla asjaolu tõttu, et Ameerika Ühendriikide ülemaailmne domineerimine ületas oma haripunkti 21. sajandi alguses (Moul and Morris, 2003; Ostler, 2006). Ostler (2010) viitab ka sellele, et keeletehnoloogia, eelkõige masintõlke arendamine nõrgendab ülemaailmse lingua franca tähtsust. See annab teistele laiematele suhtluskeeltele võimaluse saada lingua franca ülemaailmne staatus või vähemalt säilitada oma positsiooni olulise tegurina lingua franca suhtlemisel piirkondlikul tasandil, sealhulgas Euroopa Liidu (EL) territooriumil. Geopoliitilise võimu tasakaalu järkjärguline areng suurendab tõenäoliselt teatavate riikide või riikide konsortsiumide mõju maailmaasjadele.

ELi demokraatlik kaal on vähenemas, kuid ta on endiselt oluline majanduses osaleja. Teised riikide rühmad, näiteks Shanghai koostööorganisatsioon või Euraasia Liit, saavad tõenäoliselt suurema mõju. Nende organisatsioonide kasvav mõju maailma asjades tähendab ka seda, et nende keeled ja keelepoliitika kontseptsioonid muutuvad pikemas perspektiivis tõenäoliselt tähtsamaks.

Illustratsioonid ja tõendid

Mitmed laiemad suhtluskeeled konkureerivad juba globaalse inglise keelega lingua franca (piirkondlik) staatuse pärast. Nõukogude Liidu endistes piirkondades kasutatakse vene keelt endiselt piirkondliku lingua

francana. Riik nagu Kasahstan praeguse endise Nõukogude ja Vene orbiidil on vastu võtnud ametliku kolmkeelse keelepoliitika, mis edendab võrdselt olulist staatust kasahhi, inglise ja vene keeles. Shanghai sõjalise koostöö kaks ametlikku keelt, mis hõlmavad Euraasia mandri idaosa, on vene ja mandariini hiina keel. Peaaegu 900 miljoniga on mandariini hiinlane ülekaalukalt kõige emakeelena kõneleja (umbes kolm korda rohkem kui inglise keel). Prantsusmaa on endiselt peamine lingua franca enamikus endistes Prantsusmaa koloniaalriikides Aafrika mandril, demograafiliste prognooside kohaselt jääb prantsuse keele kõnelejate arv 2060. aastaks vahemikku 370–770 miljonit; ja Hispaania kui lingua franca mängib olulist kommunikatsiooni rolli kogu Ameerika mandril, sealhulgas pärast rännet ja demolingvistilist arengut Ameerika Ühendriikides. Globaalses inglise keeles võiks piirkondlike konkurentide nimekirja lisada ka teisi olulisi laiema suhtluse keeli, nagu hindi, malai ja portugali keel.

Poliitilised tagajärjed

Lühidalt öeldes peaksid globaalsed geopoliitilised arengud viima meid mitme piirkondliku või globaalse lingua franca, sealhulgas inglise keele, aga ka mitme muu keele, sealhulgas mandariini, hiina, hispaania, araabia, hindi, vene, bengali, malai, portugali, Urdu, jaapani, prantsuse, saksa, pärsia ja javanese keele kasutamiseni. Eespool esitatud tabelis on need keeled liigitatud kõnelejate koguarvu järgi, on selge, et „lingua franca kõnelejate“ ja seega „kogu kõnelejate“ arvon väga ligikaudne.

Lisaks kõnelejate eri kategooriate arvule loevad ka konkureerivate keelte geograafiline jaotumine ja kontsentreerumine, samuti nende maine ja staatus. Keeledünaamikat kujundavate poliitiliste, majanduslike ja demograafiliste tegurite keeruline koostoime viitab sellele, et Euroopa tulevikku suunatud keelepoliitikas tuleks arvesse võtta paljusid keeli.

ELi liikmesriigid võiksid anda eespool nimetatud keeltele rohkem ruumi koolide õppekavades, eelkõige mitte piirates oma keeleõppepoliitikat ainult emakeele ja inglise keele õpetamisega. See avatum lähenemisviis on kooskõlas komisjoni soovitusel (2008/566: 7) et laiemate suhtluskeelte õpetamine on oluline konkurentsivõime suurendamiseks ja võimaluste parandamiseks ülemaailmses kaubanduses.

Viited ja süvendamine

Euroopa Ühenduste Komisjon (2003). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele " *Keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamine: Tegevuskava 2004–2006*. KOM(2003) 449 lõplik.

Euroopa Ühenduste Komisjon (2008). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: *Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus*. KOM(2008) 566 lõplik. Brüssel: 18.9.2008.

Euroopa Komisjon (veebruar 2006). Eurooplased ja nende keeled, Eurobaromeetri eriuuring nr 243 <https://webgate.ec.europa.eu/ebsm/api/public/deliverable/download?doc=true&deliverableId=37732>

Euroopa Komisjon (juuni 2012). Eurooplased ja nende keeled, Eurobaromeetri eriuuring nr 386, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049>

Moul, J. & Morris, M. A. (2003). *Keeled globaliseeruvad maailmas*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ostler, N. (2006). *Sõnaimpeeriumid: Maailma keeleajalugu*. London: Harper Mitmeaastane.

Ostler, N. (2010). *Viimane Lingua Franca: Kuni Babeli tagastamiseni*. New York: Walker.

Phillipson, R. (2009). *Keelelise imperialismi jätkumine*.

New York: Routledge.

Keel	Sõnavõtjad kokku (M)	Emakeele kõnelejad (M)	Sõnavõtjad lingua franca (M)
1 Inglise keel	1143	331	812
2 Hiina mandariin	1051	873	178
3 Hispaania keel	389	329	60
4 Araabia keel	346	206	140
5 Hindi	302	182	120
6 Vene keel	254	144	110
7 Bengali	250	181	69
8 Malaisia/ Indoneesia	202	55	147
9 Portugali keel	193	178	15
10 Urdu	154	61	93
11 Jaapani keel	126	125	1
12 Prantsuse keel	118	68	50
13 Saksa keel	118	90	28
14 Pärsia keel	109	36	73
15 Javani keel	85	85	0

Keelte klassifikatsioon kõnelejate koguarvu järgi (kohandatud Ostlerist, 2017:227)

8 Kuidas mõjutab võõrkeelte õpetamine rändekulusid?

Michele Gazzola, Torsten Templin, Bengt-Arne Wickström, Humboldt-Universität zu Berlin

Majandus viitab sellele, et kapitali ja tööjõu liikuvus aitab kaasa ressursside paremale jaotamisele ja seega majanduslikule tõhususele. Eelkõige aitab tööjõu liikuvus vähendada struktuurse töötuse määra erinevusi piirkondade vahel. Keeleliselt erinevates kontekstides, nagu EL, võib võõrkeelte ebapiisav oskus siiski takistada tööjõu liikuvust. Uue keele õppimine on kulukas ja võib mõjutada liikuvusvalikuid. Keelepoliitika võib aidata inimestel neid kulusid vähendada, edendades samas kaasatust.

Mida uurimus meile ütleb?

Majandusteooria üldiselt modelleeris inimese valiku liikuda pärast tulude ja kulude võrdlust. Need hüved ja kulud ei ole tingimata rahalised ja võivad hõlmata mitterahalisi aspekte, nagu lähedus pereliikmetele või sõpradele või ohutum keskkond lastele, kuid selle arutelu jaoks keskendugem võrdluse rahalisele osale (me ei räägi ekstreemsetest pagulaste ja varjupaigataotlejate ega lühiajalise liikuvuse juhtumitest). Inimesi julgustatakse kolima teise riiki, kui siht- ja päritoluriigi eeldatava tulu (ilma maksude ja sotsiaaltoetusteta) (ning mida on kohandatud elukalliduse erinevustega) *vahe* on suurem kui erinevate rändekulude summa. Hüvitised võivad hõlmata tasuta tervisekindlustust või laste kasvatamist. Need kulud võivad hõlmata otseseid reisi- või vastuvõtukuluseid, mis on kindlaks määratud sihtriigi rändepoliitikaga, samuti kaudseid kulusid, nagu kaugus sugulastest ja sõpradest, kodu eelistamine, psühholoogilised kulud ja keeleõppe kulud.

Illustratsioonid ja tõendid

Empiirilised andmed erinevatest OECD riikidest näitavad, et keeleoskus on rändemustrite statistiliselt oluline tegur ning et sihtriigi valimisel on oluline rändajate keeleline päritolu (Chiswick and Miller, 2015). Üldiselt on vastuvõtva riigi ametliku keele oskus (kas esimese või teise keelena) oluline tegur, mis selgitab rändevõogude koosseisu ja ulatust. Näiteks Euroopas suurendab riigi põhikeele rääkimine peaaegu viie võrra tõenäosust, et riigist välja rändab. Keelepoliitika võib mõjutada keelekulusid. Päritoluriigi keelepoliitika võib suurendada kokkupuudet sihtriigi ametliku keelega (või ühe ametliku keelega). Võõrkeelte õpetamine haridussüsteemis vähendab keskmist rändekulu riikidesse, kus neid keeli ametlikult või laialdaselt räägitakse, olenemata sellest, kas kodanikud on tõeliselt huvitatud emigreerumisest oma

täiskasvanueas. Sihtriigi keelepoliitika mõjutab rändekulusid kahel eri viisil. See võib parandada rändejärgset keelekasutust, pakkudes rändajatele juurdepääsetavaid keele- ja integratsioonikursusi. Lisaks võib see lubada teatavaid erandeid kohaliku ametliku keele kasutamisel teatavates haldusvormides, teatavates avalikes teenustes ja tööturu teatavates sektorites. Näiteks võivad ametiasutused kasutada kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid, et pakkuda maksuametile eri keeltes haldusvorme ja palgata haiglates tõlke. Ametiasutused võivad aktsepteerida, et teatavatel rändajate rühmadel (nt kõrge kvalifikatsiooniga isikutel) on õigus töötada teatava aja jooksul keeles, mis ei ole vastuvõtva riigi ametlik keel. Näiteks võib välisriigi õpetajaid ametisse nimetada tingimusel, et teatava aja jooksul arendatakse välja piisav keeleoskus kohalikus keeles.

Mitte kõik keelepoliitikad ei ole võrdsed või ei saavuta liikuvuse ja kaasamise osas samu tulemusi. Valdavas enamikus ELi riikides on näiteks inglise keel esimene võõrkeel, mida õpetatakse koolides. Seetõttu on ELi kodanikel odavam reisida Euroopa riikidesse, kus inglise keelt laialdaselt räägitakse, eriti Iirimaal ja Ühendkuningriigis. See võib põhjustada ootamatuid moonutusi võõrtöötajate voogudes Euroopa tööturul. Riigid, kelle ametlikku keelt välismaal laialdaselt ei õpetata, julgustavad sageli inglise keele kasutamist teise keelena teatavatel kutsealadel, näiteks kõrghariduses ja suurettevõtetes. See valik võib aga tekitada muid probleeme välismaalaste kaasamisel kohalikul tasandil, kuna see vähendab motivatsiooni õppida sihtriigi või -piirkonna domineerivat keelt.

Poliitilised tagajärjed

Liikuvuse ja kaasatuse vaheliste pingete vähendamiseks on vaja täiendavaid meetmeid nii Euroopa kui ka riiklikul tasandil. Keele õppimine enne välismaale kolimist ja/või kohe pärast vastuvõtvasse riiki saabumist peaks muutuma kättesaadavamaks ja odavamaks. Kulusid saab jagada liikmesriikide vahel, näiteks kasutades rohkem ELi struktuurifonde. Toetada võib ka vormide pakkumist avalikus teenistuses rohkemates keeltes ja mitmekeelsete kataloogide kasutamist töökohal.

Haridussüsteemis õpetatavate keelte mitmekesisuse mitmekesistamine, selle asemel et keskenduda ühele keelele, suurendaks liikuvust veelgi. Empiirilised

uuritud näitavad, et oluline ei ole mitte ainult sihtriigi domineeriva keele valdamine, vaid ka keeleline kaugus selle keele ja rändajatele juba teada olevate keelte vahel. Liikuvust ja kaasatust võiks edendada selliste keelekataloogide väljatöötamine, mis hõlmavad erinevatesse keeleperekondadesse kuuluvaid keeli (nt germaani, romaani ja slaavi keeli) samasse perekonda kuuluvate keelte asemel.

Viited ja süvendamine

Aparicio Fenoll, A. & Kuehn, Z. (2016). Kas võõrkeelteoskus soodustab noorte inimeste rännet Euroopa Liidus? Gazzola, M. & Wickström B.-A. (Eds.) *The Economics of Language Policy* (lk 331–

356). Cambridge: MIT Press.

Burckhardt, T. (ajakirjanduses). Keeleline valimisõigusest ilmajätmine ja tööjõu liikuvus Euroopas. Gazzola, M., Templin, T., & Wickström, B.A. (Eds.). *Keelepoliitika ja keeleline õigus: Majanduslikud, filosoofilised ja sotsiaalingvistilised lähenemisviisid*. Berliin: Springer.

Chiswick, B. R. & Miller P. W. (2015). Rahvusvaheline ränne ja keelemajandus. Väljaandes B. R. Chiswick & P. W. Miller (Eds.) *Rahvusvahelise Migratsioonimajanduse ökonoomika käsiraamat* (lk 211–269). Amsterdam: Põhja-Holland.

9 Millist sotsiaal-majanduslikku ebavõrdsust eri keelte kõnelejate vahel tuleb käsitleda riiklikus poliitikas?

Brian Carey, Andrew Shorten, Limericki ülikool

Kaasatust ja liikuvust võib ohustada sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus, mis tekib erineva keeleoskuse tõttu. Näiteks kui tööandjad tunnustavad kohalike domineerivate keelte või globaalsete keelte, näiteks inglise keele tundmist, on nende kõrgelt kompetentsetel kõnelejalatel sageli paremad tööhõive- ja edutamisevõimalused. Kuna aga mitte kogu keeleline ebavõrdsus ei kujuta endast sotsiaalset ebaõiglust, vajame sotsiaalse õigluse põhimõtteid, et selgitada, mis ebavõrdsus on oluline, miks see on ja mis on kõige olulisem.

Mida uurimus meile ütleb?

Empiirilised teadlased on tuvastanud palju keelest tingitud ebavõrdsust. Näiteks võib mõne keele oskus tuua palgalisa, emakeelena kõnelejalatel võivad olla paremad võimalused edutamiseks, kui nad tunduvad oma töökohal vähem kõhklevad või sümpaatilised, ning laialdaselt kasutatava keele rääkimine võib avada ukse sellistele asutustele nagu ülikoolid ja karjäärivõrgustikud (kokkuvõtteks vt Shorten, 2017). Lisaks võib keeleoskus mõjutada inimese võimet navigeerida keerukaid sotsiaal-, kaubandus- ja avaliku sektori asutusi, luua suhteid, saada arstiabi või tõhusalt kasutada kodaniku- ja poliitilisi õigusi (De Schutter ja Ypi, 2012).

Kuigi ebavõrdsust kui sellist peetakse mõnikord taunitavaks, usuvad paljud, et vähemalt osa keelelisest ebavõrdsusest on moraalselt vabad, näiteks tööalased hüved, mida inimene saab valikust investeerida keeleõppesse, või piiratud võimalused avalikus elus osalemiseks, mida ajutiselt teises riigis asuv töötaja elab.

Samal ajal on peaaegu kõik nõus, et avalikus poliitikas tuleks käsitleda vähemalt teatavat keelelise mõõtmega ebavõrdsust. Seetõttu vajame põhimõttelisi põhjuseid, et aidata meil mõista, mida ebavõrdsus nõuab parandusmeetmeid, ning poliitiliste filosoofide uurimine võib aidata meil neid sõnastada.

Üks põhimõte, mida me võiks sel eesmärgil kasutada, on piisavuse põhimõte, mis nõuab, et riiklik poliitika peab tagama, et võimalikult vähe inimesi langeb alla teatava künnise (Francfort, 1987). Seda sotsiaalset miinimumi saab määratleda isiku heaolu, sissetuleku, inimõiguste austamise ulatuse või muu alusel. Igal juhul on oluline tagada, et igaljuhul oleks „piisavalt“ asju, mis on meile olulised. Teine võimalik põhimõte on prioriteetsuspõhimõte, mille kohaselt peaks riiklik

poliitika eelistama kõige ebasoodsamas olukorras olevate inimeste vajaduste rahuldamist (Parfit, 1998). See põhimõte ei põhine sotsiaalse miinimumi ideel, vaid pigem kinnitab, et inimeste abistamine on moraalselt veelgi olulisem, sest nad on halvasti arenenud. Seetõttu leiab komitee, et väheste ebasoodsas olukorras olevate inimeste olukorra tagasihoidlik paranemine on moraalselt olulisem kui suure hulga eelistatud inimeste olukorra oluline paranemine.

Illustratsioonid ja tõendid

Mis puudutab keelelist ebavõrdsust, siis sunnib piisavuse põhimõte meid tegelema ebavõrdsusega, mis võib viia selleni, et mõned inimesed jäävad allapoole künnist.

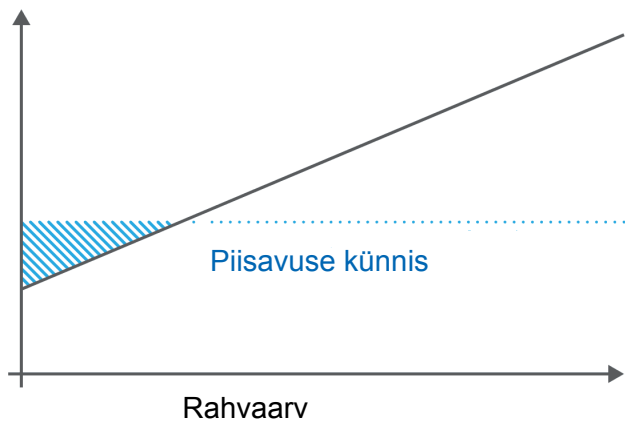
See võiks hõlmata näiteks tõlketeenuste osutamist, et sisserändajad saaksid juurdepääsu avalikele teenustele või keeleõppeprogrammidele, et võimaldada neil pääseda ligi kasulikule tööle. Selle rakendamiseks peavad kodanikud otsustama oma ühiskonna jaoks künnise. Nad võivad eelistada puhtalt majanduslikku määratlust, näiteks tagades, et keegi ei suuda keelelistel põhjustel tagada piisavat sissetulekut. Selle saavutamiseks on vaja pakkuda sisserändajatele keeleõppeprogramme. Või nad võivad eelistada laiemat määratlust, näiteks tagades, et igaljuhul on tõhus võimalus kasutada oma mõtteid ja kujutlusvõimet neile tuttavas keeles. See nõuaks tõenäoliselt vähemuskeeltes kultuuritoodete toetamist ja töövõimaluste pakkumist vähemuskeelte kõnelejatele.

Samal ajal nõuab prioriteetsuse põhimõte, et keskenduksime praegu vaeste inimeste olukorra parandamisele, seades nende vajadused teiste soodsamate rühmade vajadustest kõrgemale. See võib tähendada näiteks keeleõppeprogrammide kasutuselevõtmist hiljuti sisserännanutele, kellel on keele tõttu kehvad tööväljavaated. Võib-olla rõhutab see seisukoht, et kui me suudame parandada kõige ebasoodsamate rühmade olukorda, peame põhimõtteliselt hoiduma poliitika rakendamisest kõige ebasoodsamate rühmade, näiteks teatavate põliskeelte kõnelejate huvides.

Poliitilised tagajärjed

Iga põhimõte võib olla asjakohane eri poliitikastenaariumide puhul. Näiteks võiks piisavuse põhimõte olla eriti asjakohane, et otsustada, millist liiki

tõlketeenuseid ja kellele pakkuda. Samal ajal võiks prioriteedipõhimõtte aidata meil paremini jaotada piiratud vahendeid konkureerivate nõuetega eri rühmade vahel, nagu sisserändajad ja vähemuskeelte kõnelejad. On oluline, et need kaks põhimõtet lähenevad sageli sarnastele soovitudele praktikas, sest selleks, et tagada, et võimalikult paljud inimesed ületavad piisavuse piiri, tuleb sageli eelistada kõige ebasoodsamas olukorras olevate inimeste vajadusi.

Viited ja süvendamine

- De Schutter, H. & Ypi, L. (2012). Keel ja lurjus. *Poliitika, filosoofia & Majandus*, 11, 357–381.
- Frankfurt, H. (1987). Võrdsus kui moraalne idee. *Eetika*, 98, 21–42.
- Parfit, D. (1998). Võrdsus ja prioriteedid. Kohtuasjas A. Mason (Ed.), „*Ideals of Equality*“ (lk 1–20), Oxford: Blackwelli kirjastamine.
- Lühendada, A. (2017). *Neli keelilise puuduse kontseptsiooni*. *Mitmekeelse ja mitmekultuurilise arengu ajakiri*, 38, 607–621.

10 Millistes keeltes tuleks tervishoiuteenuseid osutada?

Brian Carey, Andrew Shorten, Limericki ülikool

Inimestel, kes ei oska valdavat kohalikku keelt, võib olla raske juurdepääs tervishoiuteenustele, kui neil on raske asjaomaseid meditsiiniteenuseid tuvastada ja nendega suhelda. Samal ajal võib vähemuskeeles kõnelejalatel olla keeruline kindlaks teha ja kasutada asjakohaseid meditsiiniteenuseid oma eelistatud keeles. Millal on isikul õigus avalikule tervishoiuteenuse osutamisele teatavas keeles?

Mida uurimus meile ütleb?

Isiku tervise kvaliteet võib olla ohus, kui tal on raskusi juurdepääsuga tervishoiule keeles, millest ta aru saab. Näiteks erakorralise abi puhul mõjutab kutseliste tõlkide puudumine oluliselt patsientide arusaamist nende seisundist (Baker et al., 1996). Veelgi enam, isegi inimeste jaoks, kes oskavad domineerivat keelt, on tervishoiutöötajatega suhtlemine raske, kui nad ei mõista meditsiinilisi termineid (Schyve, 2007) ja seetõttu võivad inimesed suurema tõenäosusega kannatada terviseprobleemide all, kui neil puudub usaldus domineeriva keele vastu. Näiteks Austraalia uuringus leiti, et postnataalne depressioon oli sel põhjusel sagedamini Hiina emadel kui kogu elanikkonnal, kuigi see tingimus on Hiinas praktiliselt tundmatu (Chu, 2005) ja kommunikatsiooniraskused võivad olla osa selgitusest. Seetõttu võib inimeste tervisevajaduste rahuldamiseks olla vaja erinevaid keelepoliitikaid, nagu kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamine, vähemussõbralikud sotsiaal- ja tervishoiuteenused ning keeleõppe toetamine.

Lisaks piisavale tervishoiule on oluline, et paljudel inimestel oleks juurdepääs meditsiiniteenustele nende eelistatud keeles, isegi kui nad on valdava keele pädevad kõnelejad. Näiteks kaaluge edela-Iirimaa iirikeelse piirkonna Kerry Gaeltacht'i elanikku, kes leiab, et peab kasutama inglise keelt, et suhelda oma kohaliku arstiga. Tema huve kahjustatakse, kuna ta ei saa juurdepääsu tähtsale avalikule teenistusele tema eelistatud keeles piirkonnas, kus riik on võtnud endale kohustuse seda edendada. Võib tunduda, et viimati nimetatud huvi on moraalselt vähem oluline kui eespool nimetatud huvi, kuna on vähem kahjulik keelata juurdepääs ravile eelistatud keeles kui täieliku juurdepääsu puudumine ravile. Kui aga otsustatakse, kuidas eraldada piiratud avaliku sektori vahendeid, ei pea need kaks huvi tingimata olema omavahel tasakaalus. Selle asemel on parem lähenemisviis püüda jõuda kokkuleppele standardites ja põhimõtetes, mis on iga huviliigi puhul asjakohased.

Illustratsioonid ja tõendid

Ühelt poolt on igal inimesel oluline moraalne huvi oma tervise vastu ja see huvi on piisavalt oluline, et õigustada õigust tervisele. Kuna selle õiguse kasutamine kodanike jaoks on ohus, kui neil puudub juurdepääs tervishoiuteenustele keeles, millest nad aru saavad, on olemas kaalukad põhjused, et võtta arvesse vähemuskeelte kõnelejaid, pakkudes kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid. teisest küljest ei vasta kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamine mõnede vähemuskeelte kõnelejate vajadustele, nimelt tervishoiuteenuste osutamisele ilma vahendajateta nende emakeeles.

Kui tervishoiuteenuseid ei ole võimalik pakkuda igas ühiskonnas räägitavas keeles, peavad kodanikud otsustama, milliseid keeli sel eesmärgil kasutada. Need otsused peavad austama eri keelte kõnelejaid võrdsetena ega tohiks jätta vähemuskeele rääkijaid ilma juurdepääsust tervishoiuteenustele oma emakeeles üksnes majanduslikel põhjustel. Üks viis erinevate keelte rääkijate võrdseks kohtlemiseks on pakkuda ühesugust kohanemist inimese kohta ühiskonnas kõneldavate erinevate keelte puhul (Grin & Vaillancourt, 2015), näiteks pakkudes tervishoiuteenuseid vähemuskeeltes põhimõtte „kui-the-number-justify“ alusel (Patten, 2014). Seda saab teha kas piirkondlikul tasandil, näiteks kui vähemus on geograafiliselt koondunud, või üldisel alusel, et kõnelejalatel oleks juurdepääs tervishoiuteenustele oma emakeeles, olenemata sellest, kus nad riigis elavad.

Poliitilised tagajärjed

Põhimõtteliselt ei ole põhjust, miks eespool kirjeldatud kahte huvi ei oleks võimalik üheaegselt täita. Kui aga ressursse napib, peavad kodanikud otsustama, milliseid huve toetada. Kuna vähem võimsad rühmad on poliitikakujundamise protsessis kergesti tähelepanuta jäetud, on oluline meeles pidada, et haavatavatel rändajatel on sageli keerukad keelelised tervisevajadused. Samal ajal on oluline meelde tuletada, et keelevähemustel on seaduslik õigus õiglasele osale riiklikest tervishoiuressurssidest, mis võivad hõlmata tervishoiuteenuste osutamist nende valitud keeles. Seetõttu peaksid otsustajad selgelt teatama põhjused, miks nad otsustavad konkreetsete prioriteetide üle, et kodanikel oleks võimalus riigi otsuseid mõista ja vaidlustada.

Vähemuskeelte kõnelejate soovitud tervishoiuteenused

Kirjalik ja suuline tõlge

(mida põhjendab punkt a)
Õigus tervishoiuteenuste

Teenuste osutamine vähemuskeeles

(mida põhjendab punkt a)
Õigus keele tunnustamisele

Viited ja süvendamine

Baker, D. W., Parker, R. M., Williams, M. V., Coates, W.C., & Pitkin, K. (1996). Tõlkide kasutamine ja

tõhusus erakorralises osakonnas. *Ameerika Arstide Liidu Teataja*, 275, 783–8.

CHU, C. (2005). Postnatal Kogemused ja tervisevajadused Hiina sisserändajate naised Brisbane, Austraalia. *Rahvus ja tervis*, 10, 33–56.

Grin, F. & Vaillancourt, F. (2015). Keelepoliitika ökonomika: Sissejuhatus hindamistöösse. Väljaandes F.M. Hult & D. Cassels Johnson (Eds.), *keelepoliitika ja planeerimise uurimismeetodid: Praktiline juhend* (lk 118–129), Boston: Wiley-Blackwell.

Patten, A. (2014) *Võrdne tunnustamine: Vähemuste õiguste moraalne sihtasutus*. Oxford: Princetoni Ülikooli Press.

Schyve, P.M. (2007). Keeleerinevused kui tervishoiu kvaliteedi ja ohutuse tõkked: Ühiskomisjoni perspektiiv. *Üldise sisemeditsiini ajakiri*, 22, 360–361.

11 Kas kulud on keelepoliitika seisukohast märkimisväärsed?

Bengt-Arne Wickström, Michele Gazzola, Torsten Templin, Humboldt-Universität zu Berlin

Keelepoliitika mõistlikuks arutamiseks on vaja analüüsida eri kategooriatesse rühmitatud konkreetseid planeerimismeetmeid. Keelepoliitika meetmete erinevad kulustruktuurid nõuavad eri kategooriate puhul erinevaid otsustamiseskirju. Siinkohal keskendume rakendamiskuludele, jättes kõrvale (mis võivad olla märkimisväärsed) otsuse tegemise kulud, mis viivad kõnealuse meetmeni. Arvestades, et toetusesaajad jagunevad teatavale piirkonnale, võivad kulud erineda nii toetusesaajate arvu kui ka pindala suuruse järgi. Demokraatlikus kontekstis hinnatakse avaliku poliitika eeliseid ja puudusi. Keelepoliitikat võib pidada avalikuks poliitikaks, mille eesmärk on võtta arvesse ühiskonna kõigi inimeste keeleelistusi, tasakaalustades tajutavat kasu kaasnevate kuludega. Majandusteadlased käsitlevad kitsast probleemi, mis seisneb tulude ja kogukulude võrdlemises „tõhususe“ mõistega, mida kasutatakse kulude-tulude analüüsi meetodis. Samal ajal peaks poliitika kohtlema üksikisikuid õiglaselt. See teine kriteerium, mis ei ole vähem oluline, toob sageli kaasa suuremad kulud ja tuleb leida kompromiss. Majandusteadlased käsitlevad seda küsimust erinevate mõistetega „õiglus“. Kuludel on mõlemas aspektis võtmeroll.

Mida uurimus meile ütleb?

Erinevad keelepoliitika meetmed toovad kaasa erinevad kulustruktuurid. Kulud võivad olenevalt abisaajate arvust ja asjaomase territooriumi suurusest enam-vähem erineda. Selguse huvides käsitleme nelja arhetüülist juhtumit, mis on esitatud teisel lehel olevas tabelis, kuigi kõik vaheetapid on võimalikud.

Illustratsioonid ja tõendid

I juhtum Üldiselt on see nii ELis kasutatava ametliku keele kasutuselevõtu puhul. See hõlmab ametlike dokumentide koostamist ja peamiselt sümboolseid (kuid sageli väga olulisi) kasutusviise, näiteks Euroopa Keskpanga lühendit erinevates keeltes pangatähtedel. Siin on kõik kulud püsikulud.

Kaasamine Arvestades, et kulud on püsivad ja kogukasu sõltub toetusesaajate arvust, peaks ratsionaalse otsustamise kriteerium põhinema ainult toetusesaajate arvul, mis on seotud keele kõnelejate arvuga. Tõhususe ja õigluse seisukohast on seega raske õigustada ELis katalaanile või vene keelele ametliku

staatuse andmata jätmist, kui ametlikud on keeled, kus on palju vähem kõnelejaid, näiteks läti või malta keel.

Juhtum II Hea näide on tänavamärkide olemasolu mitmes keeles. Kulud ei sõltu tähiseid loevate inimeste arvust, vaid tähiste arvust – ja seega ka kuludest – suureneb koos asjaomase territooriumi suurusega. Võib eeldada, et hüvitised on proportsionaalsed hüvitiesaajate arvuga.

Kaasamine Siin nõuab ratsionaalse otsuse kriteerium mitut abisaajat piirkonna kohta. Tõhususel ja õiglusel põhinevad otsustuskriteeriumid tähendavad, et keelerühma ruumiline tihedus peaks reguleerima keelelisi õigusi selles kategoorias. Üks tagajärg on see, et selliste vähemuste õigusi ei tohiks vähendada, kui vähemus on elanikkonna vähenev osa elanikkonna enamuse rände tõttu piirkonda. Hiljutine poliitika mõnes Kesk-Euroopa riigis on selle vastu.

Juhtum III Seda juhtumit illustreerivad eri keeltes kõnekeskused, mis teavitavad kodanikke nende maksukohustustega seotud küsimustest. Kulud ei sõltu piirkonna suurusest, kuid on proportsionaalsed konkreetsetes keeles teavet otsivate inimeste arvuga. (Säästud enamuskeele kõnekeskuses tuleb maha arvata, sest kõned viiakse paralleelkeskusesse.)

Kaasamine Jällegi, kuna kulud ei sõltu asutamispiirkonna suurusest, vajame rakendamiskulude põhjendamiseks piisaval arvul üksikisikuid. Otsustamiseskiri peaks sõltuma ainult toetusesaajate arvust.

Juhtum IV Ligikaudne näide neljandast juhtumist on sotsiaalteenuste osutamine kodus eakatele nende emakeeles. Kulud sõltuvad nii territooriumi suurusest kui ka toetusesaajate arvust. Jällegi tuleb arvesse võtta kokkuvõidu paralleelses süsteemis enamuskeeles.

Kaasamine Järgides sama argumenti nagu II juhtumi puhul, peaks mõistlik otsustusreegel põhinema vähemusrahvastiku tihedusel.

Poliitilised tagajärjed

Siin käsitletavat juhtumit on arhetüüpilised juhtumid. On palju vahendajaid, kus otsustusreegel võiks olla kombinatsioon eeskirjadest, mis põhinevad keelerühma kuuluvate üksikisikute koguarvul ja nende elutihedusel asjaomasel territooriumil. Üldine järeldus on, et

kulustruktuuride tõttu ei saa kehtestada üht liiki otsuste reeglit ja seetõttu ei ole keelepoliitika ühtne liik. Ei saa põhjendada ühe mõõtmega, nagu „ametlik“ v „mitteametlik“. Selle asemel on vaja diferentseeritud poliitikat. Mõned keeleõigused tuleks liigitada ühte kategooriasse ja teised teise kategooriasse. Iga kategooria puhul on nõutav erinev otsustuskriteerium. Mõistlik keelepoliitika on tingimata mitmetahuline.

Keelepoliitika meetmete klassifikatsioon vastavalt kauba omadustele või sellest tulenevale teenusele;

Viited ja süvendamine

Wickström, B.A. (2016). Keeleõigused: Sotsiaalmajanduslik lähenemisviis. Väljaandes V.

Ginsburgh & S. Weber (Eds.), *Palgrave'i majanduse ja keele käsiraamat* (lk 659–688). Houndmills: Palgrave Macmillan.

Wickström, B.A. (2017). *Keeleplaneerimise ja -poliitika kulude teooria*. Uurimisaruanne nr 17–2. Berliin: Uurimisrühm „Majandus ja keel“.

Wickström, BA, Templin, T., & Gazzola M. (järgmine). Majanduslik lähenemine keelepoliitikale ja keelelisele õiglusele. M. Gazzola, T. Templin, & B.-A. Wickström (Eds.), *Keelepoliitika ja keeleline õiglus: Majanduslikud, filosoofilised ja sotsiolingvistilised lähenemisviisid*. Heidelberg: Springer.

KEELEPOLIITIKA MEETMETE KLASSIFITSEERIMINE VASTAVALT KAUBA OMADUSTELE VÕI SELLEST TULENEVALE TEENUSELE

Meetme rakendamise kulud...	ei sõltu territooriumi suurusest	suurenemine proportsionaalselt territooriumi suurusega
ei sõltu üksikisikute arvust	I juhtum	Juhtum II
kasv võrdeliselt üksikisikute arvuga	Juhtum III	Juhtum IV

12 Miks on arvutisimulatsioonid kasulikud keerukate keelepoliitikate valimisel ja kujundamisel?

Marco Civico, Genfi Ülikool

Kuna sageli on ebapraktiline, kui mitte võimatu koguda andmeid mitme tuhande vaatluse kohta, rääkimata laiaulatuslike sotsiaalsete katsete tegemisest (ja uuesti rakendamisest), et saada vahetuid andmeid, on agendipõhised mudelid (ABM) eriti kasulikud ülalt-alla poliitika väljatöötamisel, mille mõju sõltub paratamatult alt-üles protsessidest. Keelepoliitika võib kasu saada tegevuspõhise juhtimise kasutamisest, sest see võib kergesti simuleerida keerulisi protsesse, nagu keelelanguse ja ellujäämise dünaamika, või individuaalsetest keelevalikutest tulenevaid kommunikatsioonimudeleid. Lisaks võivad tegevuspõhise juhtimise süsteemid tõhusalt dubleerida keerukaid adaptiivseid süsteeme, sest mõjurite valikuid saab modelleerida, et kohandada oma käitumist aja jooksul saadud teabega.

Mida uurimus meile ütleb?

ABMonüks peamisi vahendeid keerukuse teooria analüüsimiseks ja on osa sotsiaalteaduste modelleerimise üldisest filosoofiast: mudelid ei ole mõeldud reaalsusega sarnanema; vastupidi, stiliseeritud faktide abil on need vahendid, mis aitavad meil mõelda keerulistele protsessidele. Arvutisimulatsioonid aitavad muu hulgas hinnata erinevate poliitikameetmete mõju. ABMS võib sisaldada ka erinevaid muutujaklasse: need, mida võivad mõjutada poliitilised ja kontekstipõhised muutujad, mida poliitika ei mõjuta (või ainult osaliselt). Seepärast võivad tegevuspõhised meetmed aidata otsustajatel simuleerida eri poliitikameetmete tulemusi väga erinevates tingimustes, olgu need siis looduslikud, sotsiaalsed, poliitilised, majanduslikud jne. tegevuspõhise juhtimisega on suudetud selgitada ja prognoosida mitmeid nähtusi loodusteadustes (nt kasvajate levik organismis), sotsiaalteadustes (nt segregatsiooni dünaamika) ja humanitaarteadustes (nt sõnavara ja kõnemustrite muutused).

Lisaks võivad tegevuspõhise juhtimise süsteemid luua väga intuitiivseid visualisatsioone asjaomase dünaamika kohta, ilma et oleks vaja mõista nende aluseks oleva koodeksi tehnilisi aspekte.

Illustratsioon ja tõendid

Kaaluda *Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte hartas esitatud poliitikameetmeid*. Mudel simuleerib suhtlust elanikkonnas, kus räägitakse enamikku Y-keelt ja ühte vähemuskeelt X. Üksikisikud kohtuvad ja suhtlevad teiste isikutega, kes kuuluvad kas enamusrahvastikku

(ainult valdavad enamuskeelt Y) või vähemusrühma (mastitades enamuskeelt Y ja kellel on erinevad oskused vähemuskeeles X). Kui nad kohtuvad, määravad nad kindlaks, kas suhtluskeel on Y või X. See stiliseeritud koosolekute kett peegeldab tegelikku probleemi seoses X keele kõneleja võimalustega kasutada vähemuskeelt ja parandada oma oskusi selles keeles, arvestades konteksti, milles ta elab. Kaalugem nüüd poliitikat, mille eesmärk on tagada, et 6–15-aastased vähemuslapsed saaksid õpetust X keeles, parandades seeläbi nende oskusi selles keeles. Simulatsioonid näitavad, et enne poliitika rakendamist kaob vähemuskeel X enamikul juhtudel, peaaegu sõltumatult vähemuses kõnelejate esialgselt osakaalust. Ka keskmised X-oskused vähenevad kiiresti. Kui aga poliitikat rakendatakse, jääb X keelt oskavate inimeste absoluutarv aja jooksul samaks. Eriti huvitav on märkida, et paljudel juhtudel ei ole liiga hilja olukorda parandada, kohaldades poliitikat hilisemas etapis.

Tulemused on esitatud eespool esitatud arvudes. On selge, et mudelit saab täiustada nii, et see hõlmaks ka muid kontekstuaalseid muutujaid, nagu näiteks arusaam, et vähemuses kõnelejal on oma keel staatuse poolest, või võime end vähemuskeeles väljendada. Lisaks saab koodi ümber kirjutada nii, et see rakendab automaatselt poliitikat, kui vähemuses kõnelejate osakaal jääb allapoole teatavat künnist. Siiski on üldiselt soovitatav vältida liiga paljude komplikatsioonide lisamist mudelile, kuna see võib lõpuks varjata huvipakkuvaid muutujaid.

Poliitilised tagajärjed

Poliitilistel eesmärkidel võib tegevuspõhise juhtimise meetodeid kasutada järgmiste tegevuste simuleerimiseks:

1. olemasolevad nähtused, et tuletada nende omadusi (nt kuidas erinevad kommunikatsioonistrateegiad arenevad erinevates kogukondades);
2. erinevate sekkumiste võimalik mõju, kohandades mudelis sisalduvaid muutujaid (nt kuidas välise keeleoskuse taseme muutus mõjutab aja jooksul kõnelejate arvu);
3. muutused konkreetses sotsiaalsüsteemis välistele vapustustele reageerimiseks (nt sisserände lained).

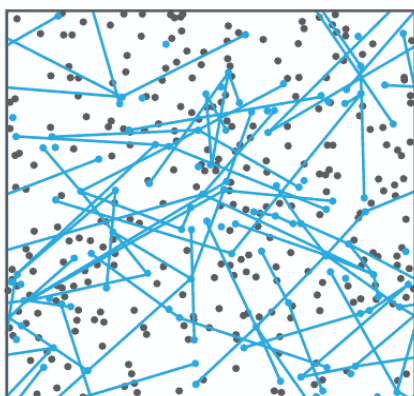
Keelepoliitika ja -planeerimise konkreetsel eesmärkidel võivad arvutisimulatsioonid aidata prognoosida keelevajadusi ja kujundada vastavalt

keeleteenuste osutamist. Need annavad pikaajalisi prognoose ja hõlbustavad erinevate stsenaariumide võrdlemist, kui erinevaid meetmeid rakendatakse (või ei rakendata). Need rakendused võivad aidata nii poliitikakujundajaid kui ka seadusandjaid, kes peavad tegema teadlikke valikuid. Tegevuspõhise juhtimise veebisait nõuab eelnevalt häid teadmisi küsimustest, mida poliitikakujundajad soovivad käsitleda, kuid mitte kodeerimist.

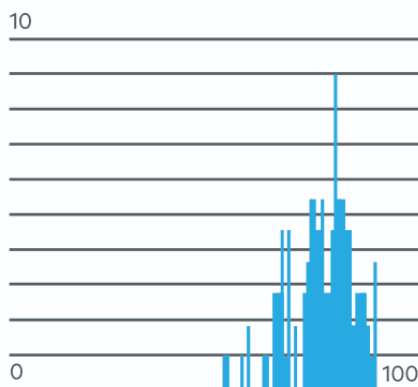
Viited ja süvendamine

Hadžikadić, M., O'Brien, S., & Khouja, M. (Eds.) (2013). *Keerukuse haldamine: Praktilised kaalutlused tegevuspõhise juhtimise väljatöötamisel ja kohaldamisel kaasaegsete poliitiliste väljakutsete puhul (uuringud arvutusliku luure valdkonnas)*. Berliin, Heidelberg: Springer-Verlag.

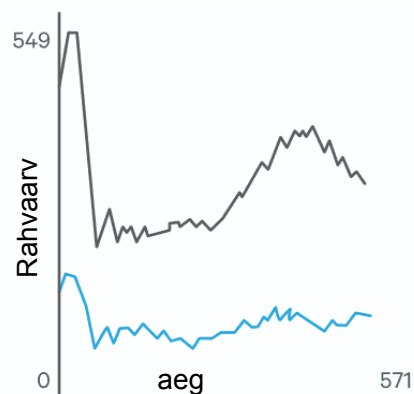
Wilensky, U. & Rand, W. (2015). *Sissejuhatus agendipõhisesse modelleerimisse: Modelleerimine looduslike, sotsiaalsete ja tehniliste keerukate süsteemide NetLogo*. Cambridge: MIT Press.

Animatsioon SIMULATION
(vähemuste kõnelejad sinises, enamus kõnelejad hallis)

VÄHEMUSKEELTE KÕNELEJATE JAOTUS
vähemus (Yi-telg) vastavalt volavuse tasemele skaalal 0 kuni 100 (x-telg) pärast 500 iteratsioonis

KÕNELEJATE ABSOLUUTARVU SUUNDUMUSED. Vähemuses kõnelejate osakaal pärast 500 iteratsiooni = 0,12
vähemus lenamus

13 Millised on MIME-uuringu üldised õiguslikud tagajärjed?

Robert Dunbar, Edinburghi ülikool

Paljusid käesoleva vademee kumi poliitilisi suuniseid saaks rakendada poliitiliste muudatuste kaudu piirkondlikul, riiklikul või Euroopa tasandil ning need ei nõua tingimata muudatusi Euroopa Liidu ametlikus õiguskorras. Teisi on siiski võimalik selliste muudatustega paremini saavutada.

Mida uurimus meile ütleb?

MIME teadusuuringute oluline esilekerkiv teema on mitmekeelse pädevuse põhimõtteline tähtsus nii liikuvuse kui ka kaasatuse edendamisel. Võõrkeelte ebapiisav õpetamine võib takistada tööjõu liikuvust ning takistab ka kaasamist, kui ELi kodanikud on kolinud teise liikmesriiki. Mõned MIME uuringud näitavad ka mitmekeelsuse tähtsust Euroopa identiteedi edendamisel ja ühise demokraatliku poliitilise ruumi arendamisel.

Teine oluline teema on see, mil määral takistab keeleoskuse puudumine vastuvõtva riigi ametlikus keeles (ametlikes keeltes) ELi rändajatel (ja teistel) juurdepääsu avalikele teenustele, eelkõige sellistele avalikele teenustele nagu tervishoid, hädaabiteenused ja mõned peamised sotsiaalteenused. Lisaks liikuvuse piiramisele tekitab puudulik juurdepääs kvaliteetsetele teenustele, mis on võrreldavad nõutava keeleoskusega kodanikele kättesaadavate teenustega, olulisi võrdõiguslikkuse küsimusi ning takistab ka täielikku sotsiaalset kaasatust.

Illustratsioon ja tõendid

Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 3 on sätestatud, et EL „austab oma kultuurilise ja keelelise mitmekesisuse rikkust ning tagab oma kultuuripärandi säilitamise ja rikastamise“.

Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „õiguste harta“) artiklis 22 on sätestatud, et EL austab kultuurilist, usulist ja keelelist mitmekesisust.

Haridus on oluline mitmekeelsete oskuste ja metakeeleteadlikkuse parandamiseks. *Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELi toimimise leping) artikli 165 lõikes 1 on sätestatud, et EL aitab kaasa kvaliteetse hariduse arendamisele, soodustades koostööd liikmesriikide vahel ning vajaduse korral toetades ja täiendades nende tegevust, samal ajal täiel määral*

respekterides liikmesriikide vastutust hariduse sisu ja haridussüsteemi korralduse eest ning nende kultuurilist ja keelelist mitmekesisust. Lõikes 2 sätestatakse, et ELi haridusalase tegevuse eesmärk on arendada hariduse Euroopa mõõdet, eelkõige õpetades ja levitades liikmesriikide keeli. ELi keeleline mitmekesisus on palju olulisem kui ELi liikmesriikide 24 ametlikku keelt ning MIME uuringud on näidanud, et selline mitmekesisus mõjutab märkimisväärselt nii liikuvust kui ka kaasatust ning nõuab poliitilisi lahendusi.

Keeleõppe tähtsust on juba tunnustatud ELi õigusaktides, eelkõige nõukogu direktiivis 77/486/EMÜ, milles märgiti, et ELi sisserändajate lastele keelte õpetamine on oluline inimeste liikuvuse edendamiseks ELis. Seepärast on selles sätestatud, et liikmesriigid võtavad asjakohaseid meetmeid, et tagada vastuvõtva riigi ametliku keele või ühe ametliku keele õpetamine, samuti lapse emakeele ja päritoluriigi kultuuri õpetamine.

Seda direktiivi, mille rakendamine on olnud üldiselt puudulik, võiks ajakohastada ja laiendada.

EList ja mujalt pärit rändajate vähene keeleoskus vastuvõtva riigi keeles takistab teatavate avalike teenuste kasutamist. Selle probleemi lahendamiseks on Euroopa õigusaktid olnud väga piiratud. Tervishoiu valdkonnas on direktiivis 2011/24/EL patsiendiõiguste kohaldamise kohta piiriüleises tervishoius sätestatud, et ELi liikmesriigid võivad otsustada esitada teavet (kuid mitte teenuseid) muudes ELi ametlikes keeltes kui riigi ametlik keel. Kirjalik ja suuline tõlge tuleb siiski tagada varjupaigamenetlustes (direktiiv 2013/32/EL) ja kriminaalmenetlustes (direktiiv 2010/64/EL).

Poliitilised tagajärjed

Kõigis neljas äsja uuritud valdkonnas võib kaaluda kehtivate õigusaktide muutmist. ELi lepingu artikli 3 lõike 3 muutmise, et viidata kõigi ELi kodanike mitmekeelse pädevuse suurendamisele ja suurendamisele, on õiguslik muudatus, mida tuleb arvesse võtta; on oluline, et mitmekeelsuse ja mitmekeelsuse pädevuse tunnustamine ELi õiguskorras sisaldaks aktiivset elementi, mille eesmärk on seda parandada.

ELi toimimise lepingupunkti 2 võiks muuta, et tunnistada, et liikmesriikide keelte hulka ei kuulu mitte ainult ametlikud keeled, vaid ka põliskeeled ning teatavatel hariduslikel eesmärkidel ka keeled, mis on ELi liikmesriikidele toodud hilisemate sisserändelainete tõttu. Nõukogu direktiivi, millega nõutakse riikidelt vastuvõtva riigi keele õpetamist, võiks laiendada sisserändajate lastelt sisserändajatele endile ja neid saatvatele ülalpeetavatele.

Põhimõttelisemalt võiks see muuta õiguslikuks kohustuseks ELi pikaajalist poliitilist eesmärki, mis pärineb Barcelona Euroopa Ülemkogu 2002. aasta eesistujariigi järeldustest, õpetada juba varasest east alates lisaks peamisele õppekeelele ka kahte keelt. See tõstatab loomulikult subsidiaarsuse küsimusi, kuid võib väita, et keeleõpet käsitleva kavandatud meetme eesmärke ei suuda liikmesriigid piisavalt saavutada ning neid saab paremini saavutada ELi tasandil.

Arvestades teatavate avalike teenuste, sealhulgas tervishoiu- ja hädaabiteenuste põhjanevat tähtsust – kaalul olevad huvid on tõenäoliselt vähemalt sama olulised kui need, mis on kõne all varjupaiga- või kriminaalmenetlustes – ning

kommunikatsioonisuutlikkuse tähtsust nende teenuste piisava kvaliteedi tagamiseks, võiks Euroopa õigusakte arendada nii, et neile teenustele juurdepääsuks on vaja vähemalt kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamist. Võrdõiguslikkusega seotud kaalutlused toetavad veelgi ELi seadusandlikke meetmeid nendes valdkondades.

Viited ja süvendamine

- Creech, R. L. (2005). *Õigus ja keel Euroopa Liidus: Märgise „Ühinenud mitmekesisuses“ paradoks*. Groningen: Euroopa õiguse avaldamine.
- Dunbar, R. (2006). Kas on olemas keelevähemuste seadustamise kohustus? *Õigus- ja ühiskonnaajakiri*, 33, 181–198.
- Kasu, N. (2016). *Blackstone'i ELi aluslepingud ja õigusaktid 2016–2017*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.
- van der Jeught, S. (2015). *ELi keeleõigus*. Groningen: Euroopa õiguse avaldamine.

Vähemused, enamus ja keeleõigused

- 14 Kas valitsus peaks aeglustama vähemuskogukondade vähenemist? 58
- 15 Kas vähemuskeeli tuleks õpetada enamuskeele rääkijatele? 60
- 16 Kas rahvuskeele domineerimise korral on „üksik“ ja „mitteuniklikud“ vähemused sarnases olukorras? 62
- 17 Milline on demolingvistilise kontsentratsiooni tähtsus vähemuskeelte püsijäämisel üha suureneva liikuvusega maailmas? 64
- 18 Millised põhimõtted aitavad ennetada etniliste ja keeleliste erinevuste konfliktipotentsiaali 66
- 19 Miks ei piisa ainult ühe ametliku keele õppimisest mitmekeelses kontekstis? 68
- 20 Kuidas ühendada territoriaalsuse ja isiksuse põhimõtted? 70
- 21 Kuidas mõjutab „väliskeele“ hegemoon sisepoliitikat? 72
- 22 Kuidas peaksid naaberriigid mitmekesisuse haldamisel koostööd tegema? 74
- 23 Miks on oluline vähemuskeele nähtav äratundmine (nt liiklusmärkidel jne)? 76
- 24 Kas subsidiaarsus võimaldab põhjalikumat keelepoliitikat? 78
- 25 Kuidas me saame lubada liikuvatel pensionäridel täita oma kohustusi ja kasutada oma õigusi? 80

14 Kas valitsus peaks aeglustama vähemuskogukondade vähenemist?

Bengt-Arne Wickström, Torsten Templin, Michele Gazzola, Humboldt-Universität zu Berlin

Üldreeglina tuleks individuaalsed valikud, mis ei mõjuta otseselt teiste heaolu, jätta üksikisikute endi otsustada; majandusteadlased räägivad olukorrast. Paljudel juhtudel mõjutab üksikisiku tegevus siiski otseselt teiste heaolu. Sel juhul on optimaalsed otsused üksikisiku jaoks harva optimaalsed ka ühiskonnale. Selline lahknevus individuaalse ratsionaalse käitumise ja kollektiivse optimismi vahel on kollektiivse tegutsemise oluline põhjendus. Üks näide sellest on vähemuskeele rääkijad, kes vabatahtlikult selle keele kasutamise lõpetavad. Loomulikult on ühiskonnas ühise keele omamisel kommunikatsioonieelised, kuid vähemuskeele rääkijatel on ka kulusid, kui nad on lõpuks sunnitud lõpetama oma esivanemate keele kasutamise. Sellisel juhul on kakskeelsete vähemuskogukondade toetamiseks häid argumente.

Mida uurimus meile ütleb?

Üldiselt kaalub isik erinevaid tegevussuundi kaaludes oma individuaalseid eeliseid võrreldes oma individuaalsete kuludega ja jätab tähelepanuta oma tegevuse mõju teistele. Neid väliseid mõjusid, mis mõjutavad teisi, nimetatakse välismõjudeks. Üldiselt kaldub inimene ignoreerima oma tegevuse positiivset (positiivset välismõju) või kahjulikku (negatiivset välismõju) mõju ülejäänud ühiskonnale (sotsiaalne heaolu). Keele kasutamise seotud oluline välismõju on võrgustiku välismõju. Kui Jane otsustab keelt õppida, loob ta endale eeliseid, sest ta saab suhelda teiste selle keele rääkijatega. Oma ratsionaalse õppimise otsuses võrdleb Jane neid eeliseid erinevate õppekuludega ja tugineb oma otsuses sellele võrdlusele.

Ta ei arva, et ta loob eeliseid ka teistele kõnelejatele, kes soovivad temaga selles keeles suhelda. See „parim“ kasu keele kõnelejatest on võrgustiku välismõju. (Teised kõnelejad võiksid samuti väärtustada üksnes teadmisi, mida teised inimesed õpivad ja kasutavad oma keelt; kuid see on „normaalne“ välismõju, mis ei ole seotud võrguefektiga.) Oletame nüüd, et Jane otsustas kõnealust keelt mitte õppida. Sellisel juhul võib olla võimalus teha paremini nii tema kui ka kõigi teiste jaoks: keele rääkijad, kes sooviksid temaga selles keeles rääkida, võivad otsustada tunnustada seda nii materiaalselt kui ka sümboolselt õppimise eest. Kui kasu, mida igaüks neist sellest saaks, ületab tasu tõttu neile tekkivaid kulusid ja kui tasu veenab Jane'i keelt õppima, siis saavad kõik paremaks. Majanduslikus mõttes muudab see ühiskonna

tõhusamaks. Siiski on ebatõenäoline, et selliseid auhindu korraldatakse vähemuses kõnelejate spontaanse tegevuse kaudu, ning kui võrgustikul on välismõju, tähendab laissez-faire lähenemisviis, et liiga vähe inimesi investeerib konkreetse keele õppimisse. Ebatõhusaid üksikotsuseid saaks „parandada“ avaliku sektori meetmetega. See argument on näiteks koolikeele kohustuslik õpetamine.

Illustratsioon ja tõendid

Sama argument kehtib ka siis, kui isik otsustab lahkuda vähemuskeelte kogukonnast ning sellest vaatepunktist saab tõlgendada tegelikke taandarengu ja keeleliste muutuste ajalugusid.

Kui üks või mitu kõnelejat lõpetavad vähemuskeele kasutamise, on ülejäänud kõnelejatel vähem inimesi, kellega nad saavad vähemuskeeles suhelda. Kui nad hindavad sellist suhtlemist, on rühma heaolu kadu ja see kaotus ei ole osa üksikisiku hinnangust kogukonnast lahkuva isiku olukorrale. Argument, et üksikisik, kes lahkub vähemuskogukonnast, tekitaks enamuse kogukonnas võrgustiku positiivse välismõju, oleks õiglane ainult siis, kui ta läheks ühes keelest ühekeelselt teises keelele. Kui aga vähemuskeeles kõnelejad on kakskeelsed, nagu tavaliselt baski või kõmri keele kõnelejate puhul, siis see argument ei kehti: enamuse keele kõnelejatel ei ole täiendavat vestluspartnerit, sest nad said juba suhelda lahkuva keelega enamuse keeles. Netomõju on vähemuskeelte kõnelejate kaotus.

Kogukonnast lahkuv isik saab tõenäoliselt kasu, vastasel juhul ei oleks ta otsust teinud. Nagu eespool mainitud, oleksid ülejäänud vähemuskeeles kõnelejad valmis ametist lahkumist teataval määral premeerima ja neil oleks parem, kui ta otsustab lõpuks sinna jääda. Mõnede võimalike koolist väljalangejate puhul parandaks tasu neid, kui nad muudaksid oma otsust ja otsustaksid jätkata vähemuskeele kasutamist. Tasu parandaks siis kõiki.

Kui isik lahkub vähemuskogukonnast, muutub keele hilisem kasutamine vähem atraktiivseks neile, kes jäävad. Individuaalsel arvutamisel muutuks tõenäolisemaks otsus kogukonnast lahkumise kasuks. Keele muutmise protsess võib alata – või kiirendada. Aja jooksul vähendab see vähemuskeele kasutamist paljudes valdkondades ja võib viia keelelise muutuseni. Negatiivse võrgu välismõju kiirendab seega

keelevahetust laissez-fairekontekstis.

Poliitilised tagajärjed

Välismõju saab tasakaalustada keelepoliitikaga, mis soosib vähemuskeelt, luues seeläbi üksikisikutele stiimulid seda rohkem kasutada. See omakorda nõrgendab üksikisikute motivatsiooni lahkuda kogukonnast ja muuta individuaalseid lahkumise otsuseid riigis viibimise kasuks. Avalikul poliitikal on eespool nimetatud mõttekogemuses premeerimise roll ning poliitikas loodavate stiimulite korral muutuvad individuaalsed ratsionaalsed otsused ja viivad edaspidi kollektiivse optimaalse lahenduseni.

Selle järelduse otsene tagajärg on see, et avalikkuse toetus vähemuskeelele on sotsiaalselt tõhus poliitika, kui vähemuskeelte kõnelejad hindavad selle kasutamist¹.

Viited ja süvendamine

Kirik, J. & kuningas, I. (1993). Kakskeelsus ja võrgustiku välismõjud. *Kanada Journal of Economics/Revue canadienne d'économie*, 26, 337–345.

Wickström, B.A. (2016). Ainult inglise keele poliitika: Tee provintsialismi? *ACTA universitatis sapientiae, Euroopa ja piirkondlikud uuringud*, 9, 71–76.

Wickström, BA, Templin, T., & Gazzola M.(tulevased). Majanduslik lähenemine keelepoliitikale ja keelelisele õiglusele. M. Gazzola, T. Templin, & B.-A. Wickström (Eds.), *Keelepoliitika ja keeleline õiglus: Majanduslikud, filosoofilised ja sotsiolingvistilised lähenemisviisid*. Heidelberg: Springer.

---

¹ Asjaolu, et keelekasutuse väärtus, mida kõnelejad omistavad keelekasutusele, võib toetuspoliitika tõttu suureneada, on veel üks argument, mis tugevdab veelgi võrgustiku välismõju argumenti, mida selles panuses esitati.

15 Kas vähemuskeeli tuleks õpetada enamusekeele rääkijatele?

Helder De Schutter, Nenad Stojanović, Sergi Morales-Gálvez, Katholieke Universiteit Leuven

Küsimuskäsitleb keelelise domineerimisprobleemijavähemuse keelelise assimileerumise ohtu enamusekeele poolt keeleliselt segaühiskonnas. Siin on arutlusel poliitiliste üksuste olukord, kus erinevad keelelised rühmitused „pikaajalised“ või „põlisrahvad“ elavad koos, jagades linnu ja naabruskondi. Näiteks Kataloonia, Galicia ja Baskimaa Hispaanias; Brüssel, Belgia; Wales ja Šotimaa osad Ühendkuningriigis; Korsika, Bretagne ja Prantsuse Baskimaa Prantsusmaal; Transilvaania osad ungarikeelsete kogukondadega; või Põhja-Skandinaavia koos saami vähemustega.

Mida uurimus meile ütleb?

Nendes ühiskondades on selgelt domineeriv keel, sageli nii võimu kui ka demograafia mõttes, kus peaaegu kõik on mugavad või praktikas sunnitud olema pädevad. Vähemuskeelte ametlik tunnustamine on erinev (kas riigi, valitsuse allüksuse või mõlema poolt). Selline tunnustamine on aga eriti suunatud vähemuskeelte kõnelejatele ega mõjuta enamust. Vähemuses kõnelejad on need, kellel on teatavad keeleõigused, näiteks õpetamine vähemuskeeles. Sellised õigused ei pruugi siiski olla piisavad, et vältida keelelist domineerimist, mida võib pidada keelelise ebaõigluse vormiks.

Domineerimise mõiste pärineb poliitilisest filosoofiast. See on juurdunud vabariiklaste mõttetraditsioonist, mille eesmärk on vähendada valitsevast seisundist tulenevat ebaõiglust. Üksikisikud või rühmad domineerivad siis, kui nad sõltuvad suhetest, milles kolmas isik või rühm võib nende suhtes meelevaldselt sekkuda (või kasutada meelevaldset võimu) ilma nende nõusolekuta või nende seaduslikke eelistusi arvesse võtmata (Pettit, 1997).

See haavatavus või sõltuvus kellegi teise meelevaldselt võimust tuleks kaotada, et ehitada üles vabade kodanike ühiskond. Keeleline domineerimine tekib siis, kui keelerühma X kõnelejad viivad „keeleliselt“ Y-keelde. Nad peaksid peaaegu alati üle minema domineerivale keelele avalikus ja mõnikord isegi erasfääris, kuid mitte eelistades seda teha. Sellist kohandamist ei tehta peaaegu kunagi teises suunas ja üldiselt on vähemusliikmed kakskeelsed, kuid enamusliikmed seda ei tee. Suur tõenäosus suhelda enamusekeele rääkijatega

(või halvem, alaväärsustunne) sunnib vähemuses kõnelejad kasutama enamikus valdkondades enamusekeelt. Selle tulemuseks on „diglossy“ – süsteem, kus keeled on määratud erinevatele funktsioonidele ja vähemuskeel on teatavatest tegevustest suures osas välja jäetud. Diglossia on üldiselt asümmeetriline, kuna domineerivat keelt kasutatakse kõigis valdkondades, samas kui vähemuskeel piirdub piiratud funktsioonidega.

Poliitilise filosoofia seisukohast võib öelda, et „keeleline domineerimine“ nõuab kolme tingimust: (1) asjaolu, et üks rühmadest peab keeleliselt teisega kohanema, kuid mitte vastupidi (see on asümmeetrilise keeleõppe puhul nähtavam); (2) seda mudelit korratakse iga päev sageli; ning 3) asjaolu, et domineeriva rühma liikmetel ei ole tegelikult alternatiivi, välja arvatud täielikult vältida suhtlemist enamuskõnelejatega.

Normatiivse poliitilise teooria aluspõhimõtted viitavad sellele, et keeleline domineerimine on ebaõigluse vorm ja et seetõttu on õigusemõistmise kaalutlustel vaja kompensatsioonimeetmeid.

Seepärast õigustavad need põhimõtted järgmist soovitusi: haridussüsteem peaks muutma kohustuslikuks kõigi tunnustatud keelte õppimise, et enamusekeele rääkijad omandaksid vähemuskeeles teatava pädevuse. Teise keele oskus peaks võimaldama vähemalt kõigil kodanikel, olenemata nende emakeelest, teisest keelest *arusaada*. See nõue võib edendada lugupidavat poliitikat, mis võimaldab arendada keerulisi ja hübriidseid identiteete, aidates seeläbi luua demokraatlikule dialoogile ühise aluse. Samal ajal võib see aidata lahendada kompromissi kaasamise (kõik põliskeelerühmad võivad tunda end paremini austatuna ja seega kogukonnas) ja liikuvuse (igauks õpiks vähemalt ühte teist keeltterritoriumil) vahel.

Illustratsioon ja tõendid

Empiirilised uuringud kinnitavad soovitusi asjakohasust. Kümblusprogramme saab toetada nii pikaajalise haridusliku edukuse kui ka kakskeelsuse ja bilettrismi saavutamise seisukohast, „kus L1enamusekeele õpilasi õpetatakse peamiselt L2-, tavaliselt vähemuskeele kaudu, et saada kakskeelseks ja biliterateks nii selles keeles kui ka enamusekeeles“. See

võib olla veelgi kasulik, kui see on korraldatud kahesuunalise programmina, kus mõlema keele kõnelejad jagavad sama klassiruumi, mitte ühesuunalise sukeldumismudelina (mai 2010, 296). Thomase ja Collieri uuring (2002), milles osales üle 210 000 keelelise vähemuse õpilase USA riiklikes koolides, kinnitab, et keelekümbelprogrammid töötavad õpilastele üldiselt paremini, eriti kui võrrelda õmbeluskoolides osalevate õpilaste ja üleminekukoolides osalevate õpilaste akadeemilist edupeamiselt inglise keeles.

Poliitilised tagajärjed

Kuigipeamine soovitus on julgustada vähemuskeele õppimist enamuse liikmete poolt keelelise õigluse põhipõhjustel, kehtivad *proportsionaalsuse* kaalutlused. Kujutage ette 1000 liikmest koosnev ühiskond, kus on 10 kõnelejat X, mis on „pikaajaline“ aborigeenide vähemuskeelja 990 kõnelejat Y. See olukord võib põhjustada keelelist domineerimist, kui meie kolm tingimust on täidetud. Siiski oleks kõigi Y-kõnelejate X-i õppimine ebaproportsionaalne meede, välja arvatud juhul, kui mängu tulevad mõned lisakaalutlused (nt kui X-i räägitakse laialdaselt mujal maailmas). Sellega seotud kaalutlus on tõhusus. Usaldusväärne avalik poliitika nõuab nappide ressursside tõhusat kasutamist. Selles näites võib olla raske õigustada märkimisväärseid investeeringuid ajas, jõupingutustes ja rahas, et sundida 99 % elanikkonnast õppima keelt, mida räägitakse 1 %. Mõlemat tingimust

võib pidada kriteeriumiks „kui arvud seda õigustavad“ (mai 2014: 386–388).. Kui see tingimus on täidetud, võib mitmekeelsuse kehtestamine enamusele olla õigustatud keelelise õigluse kaalutlustel. Oluline on ka kaasatud keelte arv. Mida suurem on keelte arv, seda raskem on sellist poliitikat rakendada. Võrreldes teiste maailmajagudega ei ole Euroopas eriti palju põliskeeli. Keelepoliitika detsentraliseerimine mitmekeelsetele allüksustele (näiteks Rumeenias Județe [maakondadele], kus räägitakse ungari keelt) leevendab seega märkimisväärselt teostatavusprobleemi.

Viited ja süvendamine

- Mai, S. (2010). Kultuuri- ja keelevähemuste õppekava ning haridus. In B. McGraw, E. Baker, & P. Peterson (Eds.), *International Encyclopedia of Education (3rd ed.)* Vol 1. (lk 293–298). Oxford: Elsevier.
- Mai, S. (2014) Riikliku Monolingualismi ja Diglossia vaidlustamine: Poliitilise teooria ja keelepoliitika ümbermõtestamine mitmekeelse maailma jaoks. *Keelepoliitika*, 13, 371–93.
- Pettit, P. (1997). *Vabariiklus: Vabaduse ja valitsuse teooria*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.
- Thomas, W. & Collier, V. (2002). *Riiklik uuring kooli tõhususe kohta keelevähemuste õpilaste pikaajaliste akadeemiliste saavutuste jaoks*. Santa Cruz: Hariduse, mitmekesisuse ja tiptaseme teaduskeskus (CREDE).

16 Kas rahvuskeele domineerimise korral on „üksik“ ja „mitteuniklikud“ vähemused sarnases olukorras?

Astrid von Busekist, Jean-François Grégoire, Sciences Po Paris

Kodust keelelist domineerimist võib määratleda kui olukorda, kus rühm kasutab oma demograafilist eelist poliitilise hoovana teatud institutsiooniliste tavade kordamiseks. Need tavad võivad põlistada ebavõrdsust, mis tuleneb inimeste lihtsast arvust, ning võivad kindlustada võimu ebaõiglast jaotust enamuse ja vähemuse vahel. Poliitilised konstellatsioonid, mille eesmärk on kaitsta keelelist mitmekesisust ja säilitada oma liikmete vahel võrdne poliitilise võrdsuse tase, peavad võtma rahvuslikku keelelist domineerimist tõsiselt ja kaaluma neid aspekte sellele vastavalt.

Mida uurimus meile ütleb?

Rahvuskeelelise domineerimise mõju hargmaistes riikides kaldub varieeruma sõltuvalt sellest, kas see mõjutab ühte või mitut vähemust. Üldiselt täheldatakse siiski, et keelekõnõlised muutuvad mitmetasandilise valitsemise või föderalismi puhul keerulisemaks. Näiteks inglise Kanadas hajutatud frankofonide keeleline olukord ja õigused on väga erinevad nende olukorrast Quebecis ning aborigeenide ja keelte olukorrast. Samamoodi on katalaani keele kõnelejad jagatud piirkondlike piiridega Hispaanias ning Valencias elavad inimesed seisavad silmitsi teistsuguste tingimustega kui Kataloonias elavad inimesed. Mitmetasandilise valitsemise või föderalismi kontekstis julgustab keeleline domineerimine vähemusjurisdiktsioone arendama oma keelepoliitikat. Kuna keel on identiteedi peamine vahend, mis hõlmab sageli emotsionaalset sisu, kaasneb vähemuskeelte kaitse ja edendamise sageli üldine võõrandumise tunne laiemast (riiklikust) üksusest; nii on see Kanadas ja Hispaanias.

Seega vallandab keeleline domineerimine reaktsioone väga sekkuva vähemuskeelepoliitika kujul, mis sillutab teed muudele jõulistele riikliku ülesehituse vormidele. See suundumus on märgatavam juhtudel, kui valdav enamus kõnelejaid domineerib keeleliselt „üksik“ vähemuses, mis toob suurema tõenäosusega kaasa separatistliku liikumise suurenemise. See omakorda raskendab sotsiaalset ühtekuuluvust ning föderaalset või riigiülest valitsemist.

Illustratsioon ja tõendid

Võtta arvesse kontekste, mida tajutakse põhiliselt ühe keelelise vähemusena. Me näeme sellistel juhtudel, et viis, kuidas kohtud haldavad kompromissi liikuvuse

(riigi eri osade vahel) ja kaasamise (kohalikes kogukondades) vahel, kalduvad peegeldama võimu tasakaalustamatust keelerühmade vahel. Valitsev rühm on vähemusjurisdiktsioonis oma liikmete keeleõiguste jõustamisel palju edukam kui vastupidi. Võrrelda näiteks Alberta ja Quebeci provintsi¹. Andmed näitavad üldist suundumust Kanadas, kus anglofonid assimileerivad aeglaselt Francophones ja võrdsustavad „allophone“-sisserändajad (need, kelle emakeel ei ole inglise või prantsuse keel) palju kiiremini. Arvestades, et need arvud tulenevad poliitika ja tavade vastastikusest mõjust, võib järeldada, et föderaalpoliitika ei vähenda piisavalt enamuskeele atraktiivsust ning et föderaalne keelepoliitika tõenäoliselt ei taga stabiilset tasakaalu liikuvuse ja kaasamise vahel kogu riigis.

Mitmete keelevähemustega kohtades, näiteks Indias, on poliitiline mõju erinev. Kui inimesed on harjunud elama mitmekeelses keskkonnas, on keelepõhiste riigi ülesehitamise algatuste stiimulid palju nõrgemad. Samal ajal ei ole sellised kontekstid kaitstud riski eest, et rühm surub oma keele esiplaanile (näiteks püüdes muuta oma keelt poliitilises tähtsuses lingua franca'ks, nagu tegi Gandhi väites, et Hindi kaldub kõrvale India ametlikust keelest). Sellistel juhtudel ilmnevad muud poliitilised tagajärjed: (I) hulgaliselt kohalikke või piirkondlikke keelepoliitika algatusi, mida võib olla raske kontrollida ja mis võivad süvendada kultuurilisi lõhesid; (II) rahvusvähemuste suurt hulka arvesse võttes praktiliselt võimatu kohaldada ametlikku (riigi) keelepoliitikat kohaliku vastupanu väljendamise vastu ühetaoliselt; (III) tõsised takistused demokraatliku poliitika nõuetekohasele toimimisele mitmel väga raskel tasandil, eelkõige tugevate ja püsivate lahkulööjate liikumiste loomise kaudu. Lühidalt öeldes tekitab mitme keelevähemusega poliitilistes tähtsuses keeleline domineerimine tõenäoliselt ettearvamatuid mustreid ja lõhesid, mis muudavad mitmekesisuse demokraatliku juhtimise väga raskeks.

Riikide ANGLISE VÕI VÕI VÕI VÕI VÕI VÕI MATERNAL LANGUAGE VÕI ARUANNE VÕI ARUANNE (allikas : Kanada loendus 2011)

1 Alberta valiti provintiks, kus on kõrgeim positiivne provintsidevaheline rände tasakaal, samuti provintiks, kus esines suurim erinevus kodus ja emakeeles räägitavate keelemuutujate vahel.

	Inglise keel	Prantsuse keel
Alberta	1,13	0,36
Quebec	1,28	1,02
Kanada (kokku)	1,38	0,97

Poliitilised tagajärjed

Enamikul juhtudel on keelelise mitmekesisuse juhtimine koos enamus- ja vähemussuhete vahekohtuga intensiivselt poliitiline. Selleks et luua soodsad tingimused riigisiseseks liikuvuseks ja kaasamiseks, on soovitatav:

► *Tunnistada vähemuskeeli* ja võtta vastu ranged keelepoliitikad, et edendada nende kasutamist kohalikes institutsioonides, nagu piirkondlikud parlamendid ja koolid, samuti föderaalinstitutsioonides, et edendada keelevähemustesse kuulumise tunnet.

► Kesküksus peab kohaldama eeskirju, mis pakuvad vähemusrühmade liikmetele samu võimalusi liikuvuseks ja kaasamiseks kui enamuse liikmetel tulenevalt nende mõjust poliitikale.

► Mitmekeelsete riikide suhtes kohaldatavad üldpõhimõtted kajastuvad mutatis *mutandis* riigiüleste organisatsioonide kehtestatud keelepoliitikas.

Viited ja süvendamine:

Dubreuil, B. & Marois, G. (2011). Kujuteldav õiguskaitsevahend: Miks immigratsioon Quebeci ei päästa. Montreal: Igav.

Magnet, J.E. (1998). Keeleõiguste teooria Kanada perspektiiv. T. Ricento & B. Burnabys (Eds.), Keele ja Poliitika Ameerika Ühendriikides ja Kanadas: Müüdid ja tegelikkus (lk 185–206), Routledge: New York.

17 Milline on demolingvistilise kontsentratsiooni tähtsusvähemuskeeltepüsijäämisel üha suureneva liikuvusega maailmas?

Torsten Templin, Bengt-Arne Wickström, Michele Gazzola, Humboldt-Universität zu Berlin

Paljudes riikides lõpetavad inimesed vähemuskeelte rääkimise ja pöörduvad laiemate suhtluskeelte poole. Mitmes ELi liikmesriigis on üks või mitu piirkondlikku või vähemuskeelt¹ ning paljud kaotavad sõnavõtjad. Euroopa-sisene liikuvus ja ränne väljastpoolt ELi avaldavad vähemuskeeltele lisaturvet ja muudavad nende säilitamise veelgi raskemaks. See tõstatab küsimuse, kuidas võtta üldisel tasandil arvesse vähemuskeelte elujõulisust ja püsijäämist määravaid tegureid muutuvast maailmas – või teisiti öeldes, milliseid lähenemisviise saame kasutada, et teha kindlaks keelepoliitika, mis aitab kaitsta piirkondlikke ja vähemuskeeli, et nad jääksid ellu liikuvust kahjustamata.

Mida uurimus meile ütleb?

Territoriaalseid vähemuskeeli kasutatakse peamiselt ELi liikmesriikide teatavates geograafilistes piirkondades. Nendes piirkondades on teatav osa kohalikust elanikkonnast kakskeelne ning räägib nii riigi kui ka vähemuskeele domineerivat keelt. Geograafiline kontsentratsioon on tegur, mis toetab vähemuskeele pikaajalist elujõulisust: rääkijate suur arv jurisdiktsioonis lihtsustab keelepoliitika õigustamist keele kasuks ning territooriumi keeleline koosseis mõjutab keelte edastamise, õppimise ja kasutamise dünaamikat. Perekonnad, kus mõlemad vanemad räägivad vähemuskeelt, annavad selle suurema tõenäosusega edasi oma lastele. Samal ajal, mida suurem on vähemuskeelte kõnelejate osakaal piirkonnas, seda suurem on nende perekondade arv ja mida suurem on stiimul seda keelt edastada tänu suhteliselt laiale suhtlusvalikule.

Lisaks tagab suur hulk sõnavõtjaid piirkonnas, et inimesed saavad seda oma igapäevaelus tegelikult kuulda ja kasutada. Teisisõnu tähendab piirkonnas vähemuskeele rääkijate suur osakaal selle keele kasulikkust ja kokkupuudet sellega. Kuidkui oluliseks on jakuidasseemõjutab suurenenud liikuvust?

1 *Euroopa regionaal- ja vähemuskeelte hartakohaselt* tähendab see keeli, mida „tavapäraselt kasutavad riigi konkreetsel territooriumil selle riigi kodanikud, kes moodustavad arviliselt väiksema rühma kui riigi ülejäänud elanikkond“.

Illustratsioon ja tõendid

Kaaluda kolme liiki territoriaalseid vähemuskeeli: 1) ühes liikmesriigis kõneldavad inimesed, näiteks sorbid Saksamaal; (2) räägitakse rohkem kui ühes liikmesriigis, näiteks Baski keeles Hispaanias ja Prantsusmaal; ning 3) need, mis on liikmesriigis vähemuskeeled, kuid domineerivad ja ametlikud keeled naaberriigis, näiteks sloveeni keel Austrias ja Itaalias. Sissetulev liikuvus võib avaldada eri viisidel täiendavat survet igat liiki territoriaalsetele vähemuskeeltele. Kui uustulnukatel on juba esimeseks keeleks kohalik vähemuskeel, nt Rumeenia Székely piirkondaelama asunud ungarlaste puhul, võib liikuvus isegi tugevdada vähemuskeelt kõnealuses piirkonnas. Sageli aga ei räägi uustulnukad kohalikku vähemuskeelt ega pruugi isegi valdada vastuvõtva riigi enamuskkeelt. Sõltuvalt vähemuskeele tugevusest ja kohalolust avalikkuses, hariduses ja majanduses, võiksid uustulnukad õppida vähemuskeele asemel riigi enamuskkeelt. Kui uustulnukate arv on suur, vähendab see vähemuskeelte kõnelejate osakaalu ja võib aja jooksul keelekasutust nõrgendada. Keeledünaamika mudelid (nt Templin et al. 2016) võivad aidata analüüsida rändeliikumiste mõju vähemuskeele säilitamisele rangelt ja loogiliselt.

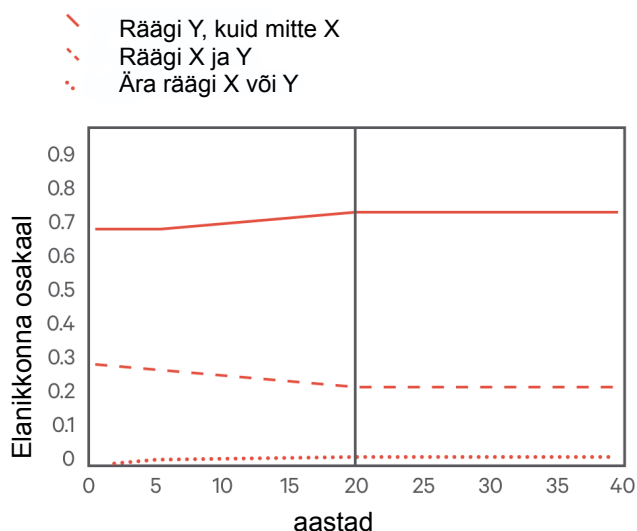
Need võimaldavad tulevikus täheldatud suundumusi pikendada ja vähemalt teataval määral simuleerida keelepoliitika meetmete mõju. Kuna need võimaldavad lisada täiendavaid muutujaid, mis mõjutavad asjaomaseid küsimusi, võib neid kohaldada ka seotud küsimuste, näiteks konkureerivate poliitikavalikute kulude ja tulude muutuste kaalumisel.

Selliste simulatsioonide oluline tulemus on see, et arvestades kõnelejate minimaalset osakaalu, perekondade valmisolekut vähemuskeelt edastada ja vähemuskeelt hariduses kasutada, võib vähemuskeel pikaajaliselt ellu jääda, vaatamata rändajate pidevale sissevoolule. Simulatsioonid näitavad ka, et vähemuskeele õpetamine uustulnukatele ja nende lastele on eriti oluline ning see võib tõrjuda võimalikku ohtu vähemuskeelele.

Keeledünaamikat simuleeritakse (vt joonis) suhteliselt suure vähemuskeele X, enamus Y-keele ja eri keelte kõnelejate sissevoolu kontekstis (vt joonis). Lahkumise aastal on 30 % elanikkonnast kakskeelne Y ja X ning

70 % on ühekeelne Y. Tänu uutele tulijatele pigem õppida Y, mitte X, protsent X väheneb.

ENAMUSKEELE (Y) JA VÄHEMUSE (X) KÕNELEJATE OSAKAAL

Oletame, et pärast 20 aastat võetakse kasutusele poliitikameetmed, et tugevdada X-i õpetamist uustulnukatele ja nende lastele. Selle tulemusena võib piirata X-kõnelejate osakaalu vähenemist.

Poliitilised tagajärjed

Kuigi liikuvus avaldab vähemuskeeltele lisasurvet, on enamik vähemuskeelte kaitseks juba kehtestatud keelepoliitika meetmetest endiselt väga olulised. Kui soovitakse sissetulevat liikuvust, on oluline luua uutele tulijatele võimalusi ja stiimuleid vähemuskeele õppimiseks ning kõrvaldada vastustiimulid, nagu suured otsesed või kaudsed õppekulud.

Viited ja süvendamine

- Fishman, J.A. (1991). *Keelevahetuse ümberpööramine: Teoreetilisi ja empiirilisi aluseid abi ohustatud keeltele*. Clevedon: Mitmekeelsed küsimused.
- Grin, F. (2016). Vähemuskeelte väljakutsed. Väljaandes V. Ginsburgh ja S. Weber (Eds.), *Palgrave'i majanduse ja keele käsiraamat* (lk 616–658). Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Templin, T., Seidl, A., Wickström, B.A., & Feichtinger, G. (2016). Optimaalne keelepoliitika vähemuskeele säilitamiseks. *Matemaatika sotsiaalteadused* 81, 8–21.

18 **Quel põhimõtted aitavad ennetada konflikti potentsiaali etniliste ja keeleliste erinevuste?**

Edgár Dobos, MTA Társadalomtudományi, Kutatóközpont, Budapest

Etnilised, keelelised või usulised erinevused võivad põhjustada konflikte, kui üksikisikud ja rühmad võistlevad võimu, materiaalsete ja sümbolsete ressursside pärast. Keel (või kultuuri mis tahes osa) ise ei põhjusta konflikti. Pigem on tegemist „tõrgejoonega“, mille puhul konfliktid võivad kristalliseeruda, kui keelelised või kultuurilised erinevused põhjustavad vastuolulisi poliitilisi nõudmisi või ebavõrdset juurdepääsu sotsiaal-majanduslikele võimalustele riikides. Käesolevas kirjes keskendutakse põhjuslikele teguritele, mis viivad konfliktide tekkeni etnolingvistilistes joontes.

Mida uurimus meile ütleb?

Eeskirjad ja tavad, mis reguleerivad keelekasutust halduses, õiguses, hariduses, meedias, avalikkuse teavitamises ja suhtluses ametiasutuste ja avaliku teenuse osutajatega, mõjutavad üksikisikute huve ja identiteeti. Seetõttu on keel mitmekeelses ühiskondades vältimatult politiseeritud.

Konfliktid enamuse ja keelevähemuste vahel on tingitud territoriaalse riigiloogikast ja seal kodeeritud võimu asümmeetriast. Tänapäeva riigid, eriti alates 19. sajandist, on peaaegu süstemaatiliselt eelistanud etnilisi enamusi (omaniku rahvad). Enamuse ja vähemuse seisukohad on sageli vastuolus tegelikkuse tõlgendamisega ja/või riigi ja vähemuse suhete soovitud mudeliga.

Konfliktidünaamika varieerub tänu erinevustele ajalooliselt moodustatud haldusstruktuurides, võimukonstellades ning vähemuste ja enamuste suhetes erinevatel tasanditel. Paljude Euroopa ühiskondade ja ühekeelsete riikide enesetaju kujundab jätkuvalt poliitilisi valikuid ning isegi ametlik mitmekeelsus ei kõrvalda tingimata keelekogukondade vahelisi konflikte.

Makromajanduslik keskkond ei ole alati kasulik: vähemuste õiguste rahvusvahelised standardid seatakse sageli kahtluse alla ja allutatakse geopoliitilistele huvidele; ilma tugeva ja ühise Euroopa vähemuste õiguste korrata ei ole ELi liikmesriigid kohustatud andma aru vähemuste kaitse kohustuste täitmata jätmisest; ja riikliku parteipoliitika ülimuslikkus kaalub sageli üles ELi tingimuslikkuse mõju.

Illustratsioon ja tõendid

Konfliktimustrid erinevad nii riikide vahel kui ka

riikide sees. Vojvodina serblaste piirkonna väliuuringud näitavad, et mõnes kohas on etniliste ja keeleliste kogukondade harmooniline koeksisteerimine ning mitmekeelsus väljendub praktikas peaaegu märkamatuses lõikudes ühest keelest teise (nt Belo Blato/Nagyzerzsebetlak/Biele Blato). Teisest küljest on konfliktid puhkenud teistes piirkondades pärast suure hulga serblaste põgenike sissevoolu Horvaatiast ning Bosniast ja Hertsegoviinast pärast 1990. aastate alguses toimunud sõdu. Konflikti ilmingud hõlmasid rahvuslikel põhjustel vähemuste vastu suunatud vahejuhtumite (graffiti, eraomandi kahjustamine, usulised ja mälestusobjektid ning verbaalsed ja füüsilised rünnakud) sagenemist. Neid tulemusi üldistades ja võttes arvesse muudes kontekstides täheldatud pingeid, saame kindlaks teha mitu vastuolulist protsessi. Need on kokkuvõtlikult esitatud lisatud tabelis.

Poliitilised tagajärjed

Euroopa riikide mitmerahvuselist ja mitmekeelset ajaloolist koosseisu tuleks õigusaktides asjakohaselt kajastada. Etnokultuuriline võrdsus ja lojaalsus ühisele riigile nõuavad neutraalsete ja rühmatundlike eeskirjade ja poliitikate kombineerimist, rahvusvähemuste identiteedi lisamist ühistesse mõistetesse (nt nende keele lisamine avalikesse asutustesse) ning institutsioonilisi tagatise nende kultuuriliseks taasesitamiseks. Mittesekretsionistlike vähemuste nõudeid tuleb vaadelda õiguspärase elemendina poliitilise kaasamise tingimuste vaidlustamisel paljurahvuselisse demokraatiasse.

Etniline ja keelelinepluralism peaks kajastuma poliitilistes lahendustes, kasutades ära eri valitsustasandeid (riiklikud, piirkondlikud ja kohalikud), täpsustadespädevuste jaotust nende ametiasutuste vahel ning tekitades asümmeetriat keelte kasuks, mis vajavad kaitset kõige enam. Mitmekeelsusega seotud poliitilised lahendused peaksid kajastama ka täiendavat (täiendavat) lähenemisviisi, mitte „subtraktiivset“ lähenemisviisi, mis võimaldab õppida riigi ametlikku keelt kui teist keelt, mis on oluline tööhõive ja sotsiaalse liikuvuse seisukohast, tugevdades samal ajal emakeelt kui identiteedi, psühholoogiliste ja julgeolekuvajaduste jaoks hädavajalikku esimest keelt.

Viited ja süvendamine:

Csergő, Z. (2007). *Räägi rahvusest: Keel ja konflikt Rumeenias ja Slovakkias*. Ithaca, NY & London: Cornelli Ülikooli Press.

Grin, F. (2005). Keelelised inimõigused kui poliitiliste suuniste allikas: Kriitiline hinnang. *Sotsiaalingvistika Teataja*, 9 (3), 448–460.

Kontra, M., Phillipson, R., Skutnabb-Kangas, T., & Várady, T. (Eds.). (1999). *Keel: Õigus ja ressurs*.

Lähenedes keeleliste inimõigustele. Budapest: Kesk-Euroopa Ülikool Press.

Varenes, F., (2011). Keel, etnilised konfliktid ja rahvusvaheline õigus. *Etniliste uuringute ajakiri*, 65, 8–35.

Vizi, B., Tóth, N., & Dobos, E. (Eds.) (2017). *Lisaks rahvusvaheliste tingimustele. Vähemuste esinduse kohalikud erinevused Kesk- ja Kagu-Euroopas*. Baden-Baden: Nomos.

KONFLIKTIDE ESILEKUTSUMISE PROTSESS ETNILISTE JA KEELELISTE PUUDUSTE KORRAL

1. Etniliste ja keeleliste küsimuste põhjendamatu turvalisus: vähemuste kultuuriliselt piiritletud nõudmistele tõlgendamine enamuse eliidi poolt ohuna riigi tervikkusele; usaldamatus vähemustest eraldatud institutsioonide kui vasturiigi natsionalismi paikade suhtes; vähemuste seisukohast on natsionalistliku riigi loodud ühise identiteedi mõiste ning etnokultuurilise neutraalsuse ja rühma suhtes neutraalse reguleerimise kehtestamine kahtlane kui assimilatsioonikoodid. Muud näited on Eesti, Prantsusmaa, Kreeka, Rumeenia ja Slovakkia.

2. Vähemuste omandatud (lingvistiliste) õiguste rikkumine, kasutamise piiramine või ulatuse vähendamine: vähemuskeele staatuse varjatud devalveerimine halduses, hariduses jne. Näide: Ukraina.

3. Etniline mandaat: Haldus- või valimisringkondade piiride ümberjaotamine, et jagada piirkonnale koondunud vähemusrahvastik, pöörata ümber enamusvähemuse staatus ja/või minimeerida vähemuskogukondade hääleõigust ja/või nende võimalusi oma õigusi kasutada. Näiteks Slovakkias (halduslik ümberkorraldamine, 1996).

4. Vaidlustatud identiteeditähised enamuse ja vähemusrahvuste vahel, kes eksisteerivad ühiselt ühisel territooriumil: konkureerivad püüdlused siduda territoorium keelega ja kehtestada kunstlik territoriaalne järjepidevus füüsilise ruumi märgistamisel ja avalike institutsioonide toimimisel (võimalik, et keel on liiga oluline rahvusliku identiteedi märgina seoses keele kui sidevahendiga). Näiteks Bosnias ja Hertsegoviinas, Kosovos ja Makedoonias.

5. Vanemariigi ühepoolne aktivism ja eksterritoriaalne rahvuse ülesehitamine: püüdlused tugevdada sidemeid vanemariigiga viisil, mis minimeerib vähemuste kuulumise tunnet nende elukohariigis. Näiteks Bulgaarias, Ungaris, Rumeenias ja Serbias (seoses naaberriikidega).

6. Konkureerivad riigi ülesehitamise jõupingutused, mis paljastavad niinimetatud kaasetnilised/kaasriiklikud või vahevähemused vastuolulise lojaalsuse surve. Näiteks Bunjevci, Çams, Csángós, Goranci, Pomaks, Torbeši, Valaques (Kagu-Euroopa).

19 Miks ei piisa ainult ühe ametliku keele õppimisest mitmekeelses kontekstis?

Peter A. Kraus, Núria Garcia, Melanie Frank, Vicent Climent-Ferrando, Universitat Augsburg

Üldiselt tunnistatakse, et vastuvõtva riigi ametliku või riigikeele õppimine on sisserändajate vastuvõtvasse ühiskonda integreerimise keskne element. Euroopa Komisjoni 2016. aasta tegevuskavaskolmandate riikide kodanike integreerimise kohta märgitakse, et „sihtriigi keele õppimine on kolmandate riikide kodanike integratsiooniprotsessi õnnestumiseks hädavajalik“ (Euroopa Komisjon, 2016: 7). Üha rohkem Euroopa riike kohaldab keelenõudeid sisserändajatele, kes soovivad saada elanikustaatust või kodakondsust.

Huvitaval kombel peetakse sihtriiki kaudselt ühekeelseks raamistikuks, kuigi mitmel ELi liikmesriigil on rohkem kui üks ametlik keel või nad tunnustavad erinevaid piirkondlikke ja/või vähemuskeeli. Miks saavad sisserändajad mõnel juhul või peaksid õppima rohkem kui ühte nendes mitmekeelsetes kontekstides kõneldavat keelt?

Que ütleb meile uuringud ?

Keelenõuete ulatus mitmekeelses kontekstis tekitab eelkõige pingeid rändajate liikuvuse edendamise ja nende vastuvõtvasse ühiskonda integreerimise vahel. Liikuvuse eelistamine kaasamise asemel tähendaks minimaalsete keelenõuete kehtestamist rändajatele ja eeldades, et nad õpivad vajaduse korral ainult ühte vastuvõtva riigi ametlikku keelt. Teisest küljest tähendaks kaasamise eelistamine sisserändajatele suuremate keelenõuete kehtestamist ja rändajatelt mitmekeelses riigis kahe või enama ametliku keele õppimist, et nad saaksid täiel määral osaleda ühiskondlikus, kultuuri- ja poliitilises elus.

Keelte arv, mida ametlikult mitmekeelsesesse keskkonda saabuvad rändajad peavad õppima, sõltub ka võimusuhetest vastuvõtva ühiskonna keelelises tähtkujus. Paljusid mitmekeelseid riike või piirkondi iseloomustab asümmeetria enamusekeele ja vähemuskeele vahel. Kuna vähemuskeeli kasutab vähem kõnelejaid ja sageli ainult osa territooriumist, võib nende tajutav majanduslik kasulikkus ja atraktiivsus olla väiksem ning rändajad eelistavad enamusekeelt õppida. Mitmekultuurilisuse teadlastele (näiteks kuulus Kanada poliitiline filosoof Will Kymlicka, kes on spetsialiseerunud õiguste ja kohustuste etniliselt mitmekesisetes ühiskondades) peavad vähemuskeelsete keelte kaitsma oma kultuurilist ja keelelist identiteeti, võttes vastu sisserändajaid, mis võib olla õigustatud põhjus kehtestada keelenõuded

vähemuskeeles lisaks keelenõuetele riigi ametlikus keeles (Kymlicka, 2011). Mitmekeelsetes riikides, kus keeleline tähtkuju on vähem asümmeetriline ja kus konkurents või keelekonfliktid ei ole sotsiaalse ja poliitilise olukorra oluline tunnus, võib teisest küljest pidada ühe ametliku keele keelenõudeid piisavaks rändajate integreerimiseks vastuvõtvasse ühiskonda.

Illustratsioonid ja tõendid

Sellega seoses pidasid mitmed piirkondlikud omavalitsused, kes seisid silmitsi asümmeetrilise keelelise tähtkujuga, vajalikuks kohaldada sisserändajatele eriomaseid keelenõudeid, et kaitsta vähemuskeele staatust nende territooriumil. Näiteks Kataloonias võtsid piirkondlikud omavalitsused 2010. aastal integratsiooniprotsessi raames Kataloonias elavate rändajate jaoks kasutusele katalaani keeletestid.

Seevastu Luksemburgis, kus keeleline tähtkuju on vähem asümmeetriline, näeb Luksemburgi valitsuse vastuvõtu- ja integratsiooniameti väljastatud vastuvõtu- ja integratsioonileping ette, et sisserändajad võivad valida keelekursuse „ühes või mitmes Luksemburgi kolmest halduskeelest, nimelt Luksemburgi, prantsuse või saksa keeles“¹. Samamoodi peetakse Šveitsis alalise elamisloa saamiseks piisavaks „ühe riigikeele head²oskust“.

Ipoliitilised tagajärjed

Kokkuvõtteks võib öelda, et asümmeetrilises mitmekeelses kontekstis eeldatakse, et rändajad õpivad mitte ainult enamusekeelt, vaid ka – või pigem – teist ametlikku või piirkondlikku keelt, et võimaldada vähemuskeelsetel kaitsta oma keelelist identiteeti ja takistada üleminekut keelelt domineerivale keelele. Liikuvuse ja kaasamise vahelist kompromissi ning vähemuste kultuuriliste ja keeleliste õiguste kaitse ja rändajate isikuvabaduse vahelist pinget saab vahendada poliitiliste kokkulepete kaudu.

Soodsad sätted võivad sõltuda sisserändajatele stiimulite loomisest vastuvõtva ühiskonna keele (keelte)

1 www.olai.public.lu/en/accueil-integration/mesures/contrat-accueil

2 16. detsembri 2005. aasta föderaalseadus välismaalaste kohta www.admin.ch/opc/fr/classified-compilation/20020232; see omadus kajastab aga ka riigi ametlike keelte rangelt territoriaalset jaotust.

õppimiseks, parandades sanktsioonide kehtestamise asemel juurdepääsu vastuvõtva riigi keel(t)e keelekursustele väikeste kuludega. Lõpuks tuleks keelenõuetes keskenduda pigem keeleõppe kursustele kui konkreetse pädevustaseme kehtestamisele: kuigi võib eeldada, et rändajad õpivad vastuvõtva ühiskonna üht või mitut keelt, ei tähenda see, et nad kõik suudavad seda teha sama edukalt.

Viited ja süvendamine:

- Euroopa Komisjon (2016). *Kolmandate riikide kodanike integreerimise tegevuskava*. COM(2016) 377 final.
- Grin, F. (1996). Etniline ja poliitiline keeleline konflikt, *rahvusvahelised suhted*, 88, 381–396.
- Kymlicka, W. (2011). Mitmekultuuriline kodakondsus rahvusvahelistes riikides, *etnilisus* 11, 281–302.
- Woehrling, J. (2008). Lingvistilised nõuded sisserännanutele, eriti seoses keeltega, mis naudivad ametlikku staatust osa territooriumist. Kohtuasjas

Mundialització taotles sideaine circulació i Immigració, i ligència d'una llengua com (lk 133–172). Barcelona, Institut d'Estudis Autònomic.

AMETLIK MITMEKEELNE RAAMISTIK

Asümmeetriline keeleline tähtkuju		Sümmeetriline keeleline tähtkuju	
Keelenõuded nii vähemus- kui ka enamuse ametlikes keeltes	Näide: sisserändajad peavad Kataloonias õppima katalaani ja hispaania keelt.	Keelenõuded ühes ametlikus keeles	Näide: sisserändajad saavad Luksemburgis õppida prantsuse, saksa või Luksemburgi keelt.

20 Kuidas ühendada territoriaalsuse ja isiksuse põhimõtteid?

Helder De Schutter, Nenad Stojanović, Sergi Morales-Gálvez, Katholieke Universiteit Leuven

Keeleliselt mitmekesisetes ühiskondades kasutatakse sageli keeleliste õiguste andmiseks kahte peamist mudelit: territoriaalsus ja isiksus (De Schutter, 2007). Keelelise territoriaalsuse põhimõtte (LTP) kohaselt tuleb keeled säilitada territoriaalselt. Riik on jagatud mitmeks territoriaalvööndiks ja igas tsoonis on enamuse keel ametlik. Välja on pakutud kolm LTP versiooni¹.

► Kõrgeimas ja kõige populaarsemas versioonis on riigi rahastatud (muu hulgas) avaliku halduse, poliitilise elu, kohtumenetluste ja kohustusliku hariduse valdkonnas konkreetsel territooriumil abikõlblik ainult üks keel. Heaks näiteks on Flandria (Belgia).

► nõrgemas versioonis võib territoriaalüksus laiendada tunnustust rohkem kui ühele keelele, kuid teiste ees on selge prioriteet ühele keelele (Grin, 2006), nagu ka Quebeci haridussüsteemis oma kuulsa seaduse nr 101 alusel, kus anglofonidele antakse keeleõigused eraldi riigi rahastatud inglise koolides, kuid kus sisserändajad ja Francophones peaksid osalema prantsuse riigikoolides, piirates inglise kooli ainult inglise keelega.

► Dünaamilises versioonis viitab territoriaalsuse põhimõtte sellele, et kuigi õiguste andmise kriteeriumid on stabiilsed, areneb nende rakendamine vastavalt demolingvistiliste näitajate arengule (nt Soome) (Stojanović, 2010).

Keelelise isikususe põhimõtte (LPP) kohaselt võivad isikud kasutada keeleõigusi sõltumata sellest, kus nad elavad riigis või allriigis. See on vaba valiku mudel.

Hea näide on Brüssel: kodanikud võivad saada dokumente, tervishoiuteenuseid või haridusasutusi hollandi või prantsuse keeles. Teine näide on Ungari, kes annab kogu riigis kultuurilise ja keelelise autonoomia teatavatele vähemustele, olenemata nende territoriaalsest olukorrast Ungaris.

Kas liikuvuse ja kaasatuse parandamiseks võiks kombineerida territoriaalsuse ja isiksuse põhimõtteid? Isiksuse põhimõtte võib hõlbustada liikuvust riigi sees, kuid ei tugevdaks a priori kaasatust. Territoriaalsuse põhimõtte, eelkõige selle tugev versioon, soodustaks a priori kaasatust, kuid takistaks liikuvust.

1 Mõned riigid, näiteks Šveits, kasutavad peamiselt ranget versiooni, kuid mõned riigi konkreetsed osad kasutavad nõrgemaid või dünaamilisi versioone.

Mida uurimus meile ütleb?

Neil kahel põhimõttel on aga puudusi. Territoriaalsuse põhimõtte võib piirata liikuvust, samas kui isiksuse põhimõtte võib kahjustada kaasatust. Siiski on võimalik kindlaks teha nende kahe põhimõtte võimalikud laiendused ja kombinatsioonid, mida saab kasutada liikuvuse ja kaasatuse vahelise ühilduvuse parandamiseks (Morales-Gálvez, 2017).

► algupäraste keelte võrdne tunnustamine: selle asemel, et kehtestada territooriumi „reine“ üks keel, mis võib kaasa tuua suurimate keelerühmade domineerimise, tuleks rohkem toetada nõrgemaid põliskeeli (isegi kui need moodustavad kohaliku enamuse) keelepoliitika vahendite pöördvõrdelise jaotamise põhimõtte kaudu. Mida vähem keelt kõnelejaid on, seda rohkem vahendeid peab see saama. Eesmärk on pakkuda võrreldavaid teenuseid kõigile keelerühmadele, olenemata nende suurusest (De Schutter 2017; Patten 2014; Grin ja Vaillancourt 2015). See põhimõtte järgib territoriaalsuse põhimõtte nõrka versiooni (sest see annab keelele rohkem tuge) ja tutvustab isiksuse elementi.

► Territooriumis keelelistel põhjustel eraldamata jätmise poliitika inimeste kokkutoomiseks, selle asemel et neid lahutada: ühtseid avalikke teenuseid (tervishoid, haridus) pakutakse kõigis tunnustatud keeltes, selle asemel et neid füüsiliselt eraldada. See põhimõtte, mis on suures osas seotud isiksusega, edendab teiste või teiste rühmade keelte õppimist. See edendab ühist ühtekuuluvustunnet ning suuremat sotsiaalset solidaarsust ja õiglust (Miller, 1995). Selle poliitika rakendamine kohustuslikes koolides edendaks kahe-/mitmekeelsust kohalikes keeltes.

Illustratsioon ja tõendid

Kataloonia on üldtuntud juhtum, kus tunnustatakse võrdselt kõiki põliskeeli, eelistades vähemuskeelt ja ilma kodanike keelepõhise segregatsioonita. Käesoleval juhul ei ole hispaania keel (castillan) mitte ainult enamiku katalaani elanike L1 (55%), vaid ka katalaani keele kõnelejate L1 (31,3%). Kuid katalaani keele tundmine on 30 aasta jooksul paranenud. Praegune keelepoliitika algatati 1983. aastal. See põhines mõlema keele võrdsel tunnustamisel avalikus halduses, andes samal ajal Kataloonia territoriaalse prioriteedi selle levitamiseks (näiteks on peamine koolikeel katalaani

keel).

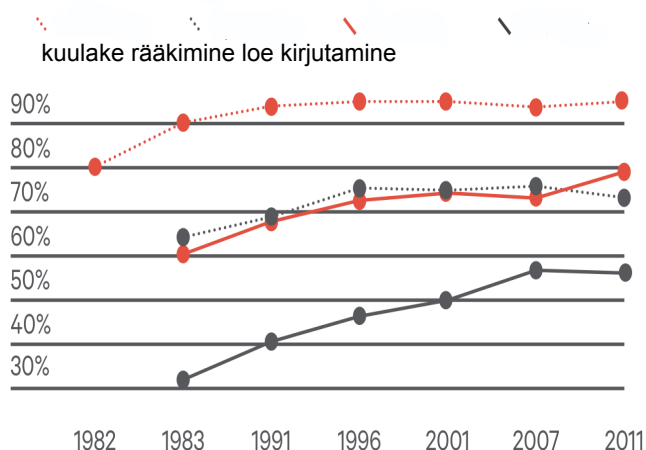
Poliitilised tagajärjed

Ülaltoodu üldine normatiivne mõju seisneb selles, et liikuvust ja kaasatust saab paremini kombineerida ühiskondades, kus igäühel on õigus rääkida oma keelt ja kohustus mõista territooriumi teisi keeli. Äsja kirjeldatud põhimõtted võivad aidata edendada lugupidavat poliitikat, mis võimaldab hübriididentiteete ning loob ühise aluse demokraatlikule dialoogile ja sotsiaalsele õiglusele. Need soodustavad kaasatust (kuna kõik põliskeelte rühmad võivad tunda end sidusalt kogukonda kaasatuna) ja liikuvust (kuna igäüks arendaks vähemalt vastuvõtlikke oskusi territooriumi asjaomastes keeltes, hõlbustades reisimist riigi territooriumil asuvate allüksuste sees ja vahel).

Viitedja süvendamine:

- De Schutter, H. (2007). Keelepoliitika ja poliitiline filosoofia. Kujuneva keelelise õiguse arutelu teemal. *Keeleprobleemid & keele planeerimine*, 31, 1–23.
- De Schutter, H. (2014). Keelelise ebaõigluse katsetamine: Territoriaalsus ja mitmekesisus. *Kodakondsust käsitlevad dokumendid: Natsionalismi ja etnilisuse ajakiri*, 42, 1034–1052.
- De Schutter, H. (2017). Kaks võrdse keele tunnustamise põhimõtet. *Kriitiline ülevaade rahvusvahelisest sotsiaalsest ja poliitilisest filosoofiast*, 20, 75–87.
- Grin, F. (1996). Etniline konflikt ja keelepoliitika. *Rahvusvahelised suhted*, 88, 381–396.
- Miller, D. (1995). *Me oleme Kodakondsus*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.
- Morals-Gálvez, S. (2017). Koos elamine võrdsetena: Keeleline õiglus ja avaliku sfääri jagamine mitmekeelsetes seadetes. *Rahvused*, 17, 646–666.
- Stojanović, N. (2010). Keelelise territoriaalsuse põhimõtte dünaamiline kontseptsioon. Gripoegade kantoni keelte seadus. *Poliitika ja ühiskonnad*, 29, 231–259.

KATALOONIA TUNDMINE 1981–2011

21 Kuidas mõjutab „väliskeele“ hegemoon sisepoliitikat?

Astrid von Busekist, Jean-François Grégoire, Sciences Po Paris

Inglise keele domineerimine (mõnikord isegi hegemoon) laieneb paljudele riikidele kui need, kus suur osa elanikkonnast räägib seda esimese keelena. See võib esineda ka riikides, kus ajalooliselt ei ole inglise keelt kõnelevat kogukonda. Briti kolonialismil, mis on nüüd asendatud kaasaegsete ärioperatsioonide neokoloniaalsete omadustega, on endiselt püsivad poliitilised tagajärjed, mida käsitletakse siin India juhtumi puhul.

Mida uurimus meile ütleb?

Inglise keele staatuse andmine kohalike keeltega samal tasemel tekitab kaks peamist poliitilist ohtu:

a) Keeleliste rühmade vahelised konfliktid suurtes riikides, kus on palju pluralismi, muudavad inglise keele valdamise vältimiseks mugavaks ja mõnikord väidetavalt neutraalseks lahenduseks. Siiski võib väita, et see lihtsalt asendab ühe (enamus vähemuste üle) domineerimise teise vormiga – eriti riigis, kus inglise keel on endise koloniaalvõimu keel.

... Veebruaril 2, 1835, Thomas Babington Macaulay minut Indiakeelepoliitika esitati. Ta ütleb: „Me peame nüüd tegema kõik endast oleneva, et moodustada klass, mis võib olla tõlk meie ja miljonite inimeste vahel, keda me valitseme... klassi India inimesed vere ja värvi, kuid inglise maitse, arvamused, moraali ja intellekti.“ See minut tähendab, et inglise keel võeti kasutusele India haridussüsteemi, et saada teenistujaid, kes oskavad inglise keelt.“ (Sarah Jayasundara 2014).

Poliitika, mis ei käsitle keelelist domineerimist, sest sellega antakse väliskeelele ametlik staatus (või ei tee midagi selle mõju piiramiseks), vähendab otseselt või kaudselt kohalike keelte sotsiaalmajanduslikku ja poliitilist väärtust, millest saavad kasu selle väliskeele kõnelejad. India puhul toob see kasuseest või väljastpoolt tulevatele anglofonidele, kes suudavad „õiguspäraselt“ näidata, mida Belgia filosoof Philippe Van Parijs nimetab koloniaalseks hoiakuks (2011:139–141). Seetõttu peavad seadusandjad suure pluralismi korral olema ettevaatlikud, kui nad püüavad leida tasakaalu tõhususe vajaduse ja keelelise mitmekesisuse säilitamise vahel.

B) Demokraatlike parlamentide valitud liikmed vastutavad tavaliselt oma valijate nimel kõnelemise eest ning üks tõhus viis selleks on rääkida oma keeles/keeltes. Sellega seoses on India ja EL teinud head tööd, et anda ametlik staatus paljudele keeltele ja seega võimaldada esindajatel seda teha. Kuid praktikas tekitab inglise keele domineerimine poliitilise legitiimsuse tõsise probleemi, st nende nimel, kes räägivad valitud poliitikuid.

Illustratsioon ja tõendid

India puhul on neokoloniaalsete hoiakute näitamine poliitiliselt legitiimne asjaolu, et on palju teisi keeli (kokku 22), millel on India põhiseaduses ametlik staatus. Sellest tulenev poliitiline dünaamika on iga juhtumi puhul erinev, sõltudes seega tõrjutud „muude“ keelte arvust ja nende demolingvistilisest kaalust; Indias on inglise keel umbes 0,2 % elanikkonnast emakeel.

Eliidi angliciseerimine, nagu Indias, deponeerib kohalikke kogukondi välistele osalejatele, ajalooliselt välisjõududele ja tänapäeva (rahvusvahelistele) ettevõtetele. Võib väita, et kui parlamendiliikmed räägivad valdavalt väliskeelt (võib-olla inglise keel või inglise ja kohaliku keele hübriid, mis Indias tähendab sageli hindu), on neil oht esindada anglofonide vähemuse huve rohkem kui nende valijate huve, kelle emakeel ei ole inglise keel. Üldisemalt võib domineeriva väliskeele laialdasem kasutamine seega tekitada keelelise lõhe poliitilise klassi ja selle valijate vahel. Keelevahetamise vastuses poliitika kaudu, mis edendab kohalike keelte väärtust ja avalikku kasutamist, võib aidata kaasa inimeste mõjuvõimu suurendamisele.

Poliitilised tagajärjed

Indiakogemus näitab, et ametliku staatuse andmine väliskeelele on problemaatiline ja võib kahjustada demokraatliku poliitilise elu aluseks olevaid põhiväärtusi. See punkt väärib erilist tähelepanu juhul, kui i) koloniaalettevõtted on kasutusele võtnud domineeriva või hegemoonilise väliskeele ja ii) kus on palju pluralismi, nagu ELis. Sellest järeldub, et valdava väliskeele kasutamist ühiskondlikul ja poliitilisel arenil, kuhu kodanikud on kaasatud, ei saa pidada optimaalseks strateegiaks. Selle asemel, et julgustada, tuleks kaaluda domineeriva keeleexternekasutamist ainult funktsioonide puhul, mis piirduvad selgelt

määratletud kontekstidega.

Viited ja sügavused:

Jayasundara, S.N. (2014). Keeleõppe poliitika arendamine: India perspektiiv; a View from Tamil Nadu, *International Journal of Scientific and Research Publications*, 4: 11, 1–3.

Ramachandran, V. (2011). India föderalism üleminekuetapis: Asümmeetriast mitmekultuurilisuseni. Gopa Kumaris (Ed.), *välispoliitika, föderalism ja rahvusvahelised lepingud* (lk 68–77). Uus Delhi: Uued sajandi väljaanded.

Van Parijs, P. (2011). *Keeleline õiglus Euroopas ja maailmas*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

22 Kuidas peaksid naaberriigid mitmekesisuse haldamisel koostööd tegema?

Edgár Dobos, Balázs Vizi, MTA Társadalomtudományi, Kutatóközpont, Budapest

Rahvusriikide traditsiooniline arusaam keeleliselt homogeensetest ühiskondadest ei ole kunagi olnud väga realistlik ja muutub üha vähemeks liikuvuse ajal, kus inimesed ületavad sageli riigipiire. Mitmekesisuse haldamise uus lähenemisviis ei hõlma mitte ainult vähemuste õiguste rahvusvahelist kaitset, vaid ka riikidevahelist kahepoolset koostööd.

Tekib küsimus, kuidas naaberriigid saavad selles valdkonnas koostööd teha ja eelkõige kuidas „vastastikkuse“ tunnusjooni „integreerida“ kahepoolsesse koostöösse, et laiendada vähemus-etnokeelekogukondade keeleõigusi.

Mida uurimus meile ütleb?

Homogeenivate riikide, piiriliikumiste, vabatahtlikuvõi kohustusliku rahvastikuvahetuse, riikliku poliitika ning riikidevahelise ja -sisese võimu asümmeetria omaksvõtmine on loonud konteksti, kus vähemused on sageli ebasoodsas olukorras. Lisaks rahvusvahelisele vähemuste õiguste režiimile on „vanemariikide“, „vastuvõtivate riikide“ ja rahvusvähemuste vahelised kolmepoolsed suhted hea lähtepunkt naabrussuhete mõistmiseks selles valdkonnas. Esiteks tuleb „emariigi“ mõistet kohaldada ettevaatlikult, vältides keele ja identiteedi „esmatähtsat“ lugemist. See on mõttekas näiteks Transilvaanias elavate ungarikeelsete rääkijate puhul, kes elavad Schleswigist põhjas ja lõunas. Teisest küljest ei ole sellel mõtet Šveitsis elavate prantsuskeelsete, itaallaste või sakslaste puhul, kes ei pea end prantsuse, itaalia või saksakeeleks või keegi pea Prantsusmaad, Itaaliat või Saksamaad oma „vanemariikideks“ (ühine keel ei tähenda tingimata ühist ajalugu ja sama identiteeti).

Lühidalt öeldes on etnokeelise suguluse mõiste poliitiliselt laetud ja seda on raske käsitseda, kuid see tuleb sageli tagasi ja nõuab oskuslikku ravi. Naaberriigid teevad üldiselt poliitilistes küsimustes koostööd vastastikkuse põhimõtte alusel. Kui identiteediküsimused ja vähemuste õigused on päevakorras „emariigi“ ja „vastuvõtva riigi“ vahel, võivad kahepoolne koostöö ja vastastikkus olla eriti problemaatilised.

Kahepoolsetes suhetes võib vastastikkuse all mõelda kas vastastikkuste, kuid ühepoolsete meetmete kogumit, millega toetatakse vastavaid „vanemavähemusi“ või kahepoolsetes lepingutes sätestatud õiguslikku vastastikkust. Rahvusvahelise õiguse kohaselt võib vanemariigi ühepoolset toetust oma vähemustele-

välismaal elavaidvanemaid saab aktsepteerida ainult erandjuhtudel (kultuuri, hariduse või keeleteenuste valdkonnas – vt Veneetsia komisjon 2001). Konkreetsed kahepoolsed vähemusi käsitlevad lepingud on haruldased, kuid heanaaberlikke suhteid käsitlevad lepingud sisaldavad sageli sätteid vähemuste õiguste kohta – enamikul juhtudel võrdsetel alustel.

Illustratsioon ja tõendid

Mõned juhtumid on sümmeetrilised (nt Taani vähemus Põhja-Saksamaal ja saksa vähemus Lõuna-Taanis), muutes vastastikkuse asjaomaste riikide valitsuste loomulikuks strateegiaks, nagu näitab 1955. aasta Bonni-Kopenhaageni ühisleping. Keset rahvusriigi sõda endises Jugoslaavias ning kasvavaid etnilisi pingeid Ida- ja Kesk-Euroopas, oli 1992. aasta Sloveenia-Ungari vähemuste leping hea näide samast vastastikkusest lähenemisviisist.

Kuid nagu mõlemad juhtumid näitavad, toimib vastastikkus ainult juhul, kui mõlemal pool piirielavad „vanemavähemuse“ kogukonnad on sarnase demograafilise suurusega. Paljudes olukordades on aga vastastikkuse rakendamine demolingvistilise asümmeetria tõttu keerulisem. Näiteks on väike horvaadi vähemus, kes elab Itaalias, suures osas assimileerunud, samas kui oluline itaalia vähemus elab Horvaatias. Pärast Jugoslaavia kokkuvarisemist suutis Itaalia allkirjastada Horvaatiaga vähemuste õigusi käsitleva lepingu (1996), kus see asümmeetria on ilmne (enamikus sätetes viidatakse Horvaatia kohustustele Itaalia vähemuse ees). Teises sarnases kontekstis on 1995. aasta kahepoolsete lepingute sätted, mis käsitlevad vastavalt Slovakkia ja Ungari vähemusi, sõnastatud täiesti vastastikkuses keeles, kuigi ungari vähemus Slovakkias on umbes 20 korda suurem kui slovaki vähemus Ungaris. Nagu kõikides riikidevahelistes suhetes, võivad ka vähemuste õiguste alases kahepoolses koostöös olla otsustava tähtsusega võimu tasakaal, laiema rahvusvahelise üldsuse lähenemisviis ja muud mitteõiguslikud elemendid. Nagu näitas Vojvodina (Serbia piirkond, mis piirneb Ungariga, kus elavad erinevad vähemuskogukonnad), võib keel olla selles suhtes eriti oluline. Enamik igapäevaseid võitlusi on seotud keelekasutusega avalikkuses. Tegelikult on ungari keele kasutamise ja ungarlaste demograafilise suhte vahel tugev seos – soov valida vähemuskeel on negatiivselt seotud keelise enamuse sümboolse domineerimisega. Teisest küljest

võivad tihedad sidemed Ungariga, rändesuundumused ja juurdepääs Ungari kodakondsusele suurendada vähemuskeele sotsiaalset mainet konkreetsetes olukordades.

Poliitilisedtagajärjed

Naabuspoliitikariikidevaheline koostöö on vaid osaliselt hõlmatud rahvusvaheliste lepingutega. Asjakohased on ka lapsevanemate poolt nende „vanemavähemuste“ toetamiseks võetud ühepoolised meetmed, nagu rahaline toetus või eksterritoriaalne kodakondsus. Riigid peaksid paremini arvesse võtma eri vähemuskogukondade erivajadusi ja -olukorda, loobudes automaatsest vastastikkusest. Samal ajal tuleks emariigi ühepoolset poliitikat paremini kooskõlastada vastuvõtivate riikidega, et pakkuda vähemustele sisulist toetust. Sellega seoses võib eksterritoriaalne kodakondsus aidata vanemavähemuste liikmetel luua peamiselt rände jarahvusvahelise liikuvusega seotud konteksti, milles nad saavad end piiriülese riigi liikmetena väljendada (identifitseerida ja liigitada).

Viited ja süvendamine:

- ARP, B. (2008). *Rahvusvähemuste kaitse rahvusvahelised normid ja standardid*. Haag: Püha müristus.
- Brubaker, R. (1996). *Natsionalism on ümber kujundatud*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Halász, I. (2006). Kin-Minority kaitse mudelid Kesk- ja Ida-Euroopas. O. Iedas (Ed.) *väljaspool suveräänsust: Staatuse seadusest rahvusvahelise kodakondsuseni?* (lk 255–280). Sapporo: Hokkaido Ülikool.
- Veneetsia komisjon (2001). *Veneetsiakomisjoni 48. plenaaristungil (Veneetsia, 19.–20. oktoober 2001) CDL-INF(2001)019-e vastu võetud aruanne rahvusvähemuste sooduskohtlemise kohta nende Kin-riigi poolt*.

23 Miks on vähemuskeele nähtav äratundmine (nt liiklusmärkidel jne) oluline?

Balázs Vizi, MTA Társadalomtudományi, Kutatóközpont, Budapest

Keele visuaalne esitus on osa keelemaastikust. Enamikul juhtudel kajastab see eri keelte suhtelist võimsust ja staatust. Territooriumi keelelisel maastikul võib olla teabefunktsioon ja sümboolne funktsioon. Vähemuskeele olemasolu ja viis, kuidas keel on avalikus ruumis nähtav, on vähemuskeelte kõnelejate jaoks oluline: Keele kasutamine ametlikes ja eramärgistustes mõjutab inimeste arusaama eri keelte staatusest ja mõjutab kõnelejate keelekäitumist.

Mida uurimus meile ütleb?

Keelemaastiku praegused uuringud uurivad erinevaid visuaalse keele kasutusviise ja -viise. Termin töötati välja, et uurida prantsuse keele elujõudu Quebecis. Hiljem, Scollon ja Scollon kehtestatud põhimeetod kvalitatiivne ja geosemiootiline uuringud pealkirju ja märke. Tema peamine panus konkreetse kogukonna, piirkonna või linna sotsiaal-lingvistilisse kirjeldusse oli hinnata erinevate vähemuskeelte väljapanekut ja tõlgendamist keelemaastikul. Praegu saab teadusuuringutele keskendumist laiendada ka riigiasutuste hallatavatele digitaalsetele platvormidele: samuti võib see anda väärtuslikku teavet keelte visuaalse kujutamise kohta.

On kaks olulist ja üksteisest sõltuvat lähenemisviisi. Sotsialistidele antakse ülevaade võimalikest erinevustest ametlike keelte poliitika vahel (nagu näitavad tänavanimed, ametlike hoonete ja haldusametite nimed jne – st poliitika ülalt-alla mõõde) ja poliitika tegelikust mõjust keelte kasutamisele üksikisikute poolt, eelkõige erakeeltes, mida olenevalt juhtumist võidakse reguleerida või mitte.

Kui see nii ei ole, annab avalikus ruumis nähtavate eri keelte kasutamine kommertsmärgistuses vihjeid alt-üles mõõtme kohta, st mida elanikud ise neile keeltele omistavad. Õiguslikust seisukohast võib ametlikkeelemaastik (ametliktoponüüm, tänavanimed, üldkasutatavate hoonete nimed jne) anda teavet ametlike märgistuste standardite ja nende standardite rakendamise kohta.

Need kaks seisukohta on kasulikud selleks, et heita valgust vähemuste tegelikule kaasamisele ühiskonda. Üldiselt (välja arvatud territoriaalsed keelerežiimid, millel on väga piiratud keelepiirkonnad, nagu Šveitsis) kasutatakse enamikku riigikeelt avalikus sfääris tõenäoliselt sagedamini, isegi piirkondades, kus vähemused elavad suurel arvul, sest enamikul juhtudel

on enamuskeel privilegeeritud ja võib isegi olla ainus, mida tunnustatakse ametlikuna. Keele õiguslik seisund on selles suhtes otsustava tähtsusega: avaliku sektori asutustes kasutatakse eeldatavasti ametlikke keeli ja need kajastuvad avalikes märkides (institutsioonide, ametite nimed jne). Mõnes piirkonnas võivad vähemuskeeled olla enamuskeelega võrdsel alustel (nt Lõuna-Tiroomi piirkonnas Itaalias).

Riikidel on avaliku keele kasutamise eeskirjade kindlaksmääramisel märkimisväärne kaalutusõigus. Rahvusvahelistes inimõiguste standardites tunnustatakse õigust vabalt kasutada oma keelt kirjalikus ja suulises suhtluses erasfääris (kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti artiklid 26–27). Euroopa kontekstis tunnustatakse Euroopa Nõukogu egiidi all koostatud lepingutes, näiteks rahvusvähemuste kaitse raamkonventsioonis ja Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte hartas (ECRML), vähemuskeelte rääkijate õigust kasutada oma keelt üldsusele kättesaadavates eramärkides (ECMM artikli 11 lõige 2 ja artikli 7 lõike 1 punkt d).

Teataval asjaoludel laieneb see õigus vähemuskeele kasutamisele ametlikel märkidel (vastavalt põhiõiguste harta artikli 11 lõige 3 ja ECRML artikli 10 lõike 2 punkt g). Sellega seoses on oluline vähemuskeelte kasutamist käsitlevate rahvusvaheliste standardite nõuetekohane rakendamine, kuna allkirjastamisele ja ratifitseerimisele ei järgne alati vastav valitsuse tegevus.

Illustratsioon ja tõendid

Piirkondades, kus vähemuskeelt ametlikult kasutatakse, mõjutab kehtivate õigusaktide rakendamine peaaegu kindlasti ametlikku maastikku. Teistsugune olukord tekib piirkondades, kus elavad vähemuskeeles kõnelejad, kuid kus nende keelt ametlikult ei kasutata – sellistel juhtudel sõltub selle nähtavus palju rohkem sotsiolingvistilistest teguritest (vt illustatsioonid).

Lisaks õiguslikule tunnustamisele võib oma osa mängida ka keelte sotsiaal-ajalooline hierarhia: vähemuskeelt, mis on teise riigi ametlik riigikeel, saab paremini esindada, eriti piirialadel. Piirkondlike vähemuskeelte kõnelejalatel võib olla raskusi oma „unikaalse“ keele visuaalse tuntuse otsimisel. Lisaks võib avaliku ruumi keelte kasutamist käsitlevate asjakohaste õigusnormide rakendamine olla erinev sõltuvalt nende keelte kõnelejate sotsiaalmajanduslikust staatusest. Mitte ainult see, mida me näeme, vaid ka

see, mida me ei näe, võib olla informatiivne, näiteks võib roma keel olla teistest vähemuskeeltest vähem nähtav isegi piirkondades, kus kõik vähemuskeeled on ametlikult võrdselt tunnustatud (vt Bartha-Laihonen-Szabó 2013: 14).

Poliitilised tagajärjed

Keelelist maastikku mõjutab sotsiaalsete ja õiguslike tegurite keeruline koostoime ning enamikul juhtudel on vaja konkreetseid poliitikameetmeid, et tagada õigusnormide täielik rakendamine ja hõlbustada vähemuskeelte kasutamist avalikus ruumis. Sellise poliitilise tegevuse puhul tuleb arvesse võtta sotsiaalset konteksti, milles vähemuskeelte kõnelejad elavad. Samuti on oluline, et poliitiline tegevus oleks sidus. See tähendab mõnikord poliitikameetmete isoleerimist kohalikest poliitilistest kaalutlustest ja meenutamist, et eelarvepiirangud ei ole üldiselt veenvad argumendid nende vastu (ühekeelselt märgistuselt kakskeelsele märgistusele ülemineku lisakulud on üldiselt minimaalsed). Poliitikakujundajad võtavad arvesse uusi arengusuundi, eelkõige digitaalseid avalikke teenuseid, kui uusi valdkondi, kus eri keelte võrdset esindatust on lihtne saavutada ilma territoriaalsete piiranguteta. Vähemuskeele kaitset nähtavate avalike märgistuste vastuvõtmise kaudu edendatakse rahvusvaheliste standarditega ning see võib kaasa tuua ka vähemus- ja enamuskogukondade parema integratsiooni kohalikul tasandil.

Viited ja süvendamine

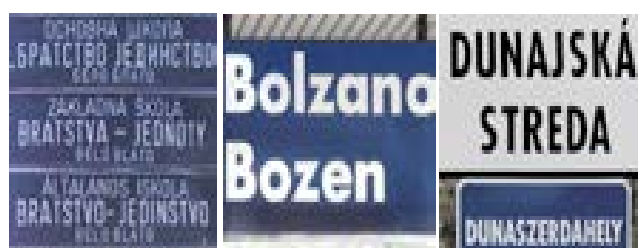
Bartha, C., Laihonen, P., & Szabó, T. P. (2013). Nyelvi Tájékp kisebbségben es többségben. *Pro minoritate*, 9, 13–28.

Cenoz, J. & Gorter, D. (2006). Keeleline maastik ja vähemuskeeled, *Rahvusvaheline mitmekeelsuse ajakiri*, 3, 68–80.

Landry, R. & Bourhis, RY (1997). Keeleline maastik ja etnokeeleline elujõud: empiiriline uuring, *Journal of Language and Social Psychology*, 16, 23–49.

Scollon, R. & Scollon, S. W. (2003) *Diskursused kohapeal: Keelekasutus Materjalmaailmas*. London: Routledge

Shohamy, E. & Durk, G. (Eds.) (2009). *Keeleline maastik: Laiendada Scenery*. London: Routledge.

Vasakul: mitmekeelsed paneelid ilma nõuetekohase tõlketa Vojvodinas, Serbias: kirjad Serbia, slovaki ja ungari kirillitsas Belo Blatos/Nagyersébetlak/Biele Blato algkoolis, kuid ilma kooli nime ja küla nime tõlketa. Keskel: täielik kakskeelne märk Bolzano/Bozeni raudteejaamas Itaalias. Paremäl: Kakskeelsed tähised Dunajská Streda/Dunaszerdahelys Slovakkias (eri suurused ja värvid, mis kajastavad ametlike keelte hierarhiat).

24 Kas subsidiaarsus võimaldab põhjalikumat keelepoliitikat?

Edgár Dobos, Balázs Vizi, MTA Társadalomtudományi, Kutatóközpont, Budapest

Subsidiaarsust võib kasutada üldpõhimõttena, et parandada koordineerimist valitsemistasandite vahel (kohalik, piirkondlik, riiklik, riigiülene [EL]). Samuti võib see suunata keelepoliitika alast koostööd.

ELi liikmesriikide poliitilised struktuurid erinevad oma detsentraliseerituse taseme poolest vastavalt oma riigi traditsioonidele ja keelerežiimidele, mida kujundavad ajaloolised arengud ja institutsioonilised korraldused, st nende mitmekesisuse juhtimise ajaloolised ja institutsioonilised alused. Üldiselt on enamikul struktuuridel kolm tasandit (riiklik; piirkondlik/provintsi; kohalik/omavalitsus). Tegelik probleem on pädevuste jagunemine nende tasandite vahel ja see, kuidas pädevuste jaotus vastab praegustele väljakutsetele (sealhulgas võimu asümmeetria, kaasatus ja dünaamika) ning aitab kaasa ühtekuuluvusele (kohaliku) kaasatuse ja liikuvuse koostalitlusvõime kaudu. Küsimus on selles, kas juhtumiuuringute käigus saadud kogemused näitavad, et teatavat liiki levitamine toimib tõhusa keelepoliitika seisukohast teistest paremini, ja kui jah, siis millistel tingimustel. Tuleb meeles pidada, et käsitletavad küsimused ja seega ka vastused võivad erineda sõltuvalt keelepoliitika liigist, millest me räägime (kaitsta „unikaalset piirkondlikku või vähemuskeelt“, anda keeleõigused rahvusvähemusele, integreerida sisserändajaid jne).

Mida uurimus meile ütleb ?

Subsidiaarsuse põhimõtteline küsimus, kui seda soovitakse integreerida Euroopa konteksti, on pädevuste jaotus liikmesriikide (kes võivad need seejärel piirkondadesse ja omavalitsustesse üle kanda) ja ELi institutsioonide vahel osana üldisest Euroopa integratsiooniprojektist.

See põhimõtteline küsimus omab keeleküsimuste puhul konkreetset tähendust.

Subsidiaarsuspõhine keeleõiguste ja mitmekeelsuse mõistmine peaks põhinema peamiselt kõige kohalikul organil, kes on võimeline andma keeleõigustele tähendust ja mõju ning andma suurematele ja laiahaardelisematele organisatsioonidele volitused ja vastutus sekkuda, et aidata kaasa keeleõiguste teostamisele. Subsidiaarsus on mõnevõrra paradoksaalne põhimõte, kuna see läheb kaugemale

riikide ja rahvusvahelise üldsuse jäigast dualismist, püües sekkumist ja nõudes seda. See dualsus tuleneb endiselt märkimisväärsest mitmetähenduslikkusest, mis on seotud põhimõtte rakendamisega, ning suures osas lahkavustest selle õige kohaldamise ja tõlkimise osas keeleõiguste praktikasse.

Illustratsioonid ja tõendid

Keelepoliitilised valikud ja keelelise mitmekesisuse juhtimine on juhtumipõhiselt erinevad, sõltudes ajaloolisest trajektoorist, mida kujundavad etnilise demograafia, territoriaalse kontsentreerumise, haldusstruktuuri, kohalike tavade ja rahvusvaheliste standardite kohaldamise erinevad kombinatsioonid, mis on piiratud ja juhitud poliitiliste institutsioonide kaudsetest või sõnaselgetest riigitraditsioonidest, võimu ja riigi sekkumisest erinevates keeleühikondades. Föderalistlikud ja ühtsed riigid kehastavad erinevaid keelelisi ideoloogiaid ja keelelisi hierarhiaid, mis peegeldavad erinevaid võimusuhteid ja vaateid rahvuse, riigi ja mitmekesisuse vahelistele suhetele.

Erinevused ametlikult ühekeelsetestriikidest (nt Prantsusmaa, Kreeka, Rumeenia, Slovakkia) jमित्मेकेलसेतल्लिदुमाादेसत (nt Belgia, Kanada, Šveits) illustreerivad riigi traditsioonide mitmekesisust ning keelepoliitika ja sotsiokeelelise tegelikkuse vahelisi vastuolusid ja lahknevusi.

Võimu asümmeetria probleemi osas näib olevat sobiv lahendus vähemuskeelte ja ohustatud keelte eristamine paindliku territoriaalse lähenemisviisi raames, mis soodustab mitmekeelsust ja „täiendava“ mitmekeelsuse kohaldamist. Täiendav lähenemisviis on täiendav (ja mõnevõrra jaatav) lähenemisviis, mis edendab mitmekesisuse säilitamist, erinevalt „subtraktiivsest“ mitmekeelsusest, mis välistab. See võimaldab õppida riigi ametlikku keelt teise keelena (tööhõive ja sotsiaalse liikuvuse seisukohast oluline), tugevdades samal ajal emakeelt kui esimest keelt (mis on hädavajalik identiteedi, psühholoogiliste ja julgeolekuvajaduste seisukohast). Selles käsitletakse ebavõrdseid juhtumeid asümmeetriselt, andes vähemuse ja ohustatud keelte kõnelejatele rohkem võimu ja mõju kui nende arv. See on osa suhtelisest võrdõiguslikkuse vaatepunktist, mille kohaselt erinevates tingimustes ja tingimustes elavad inimesed ei

ole sarnased ning vajavad mõnes mõttes erinevat poliitilist, õiguslikku ja sotsiaalset kohtlemist. Lisav mitmekeelsus on seega võimeline ühitama keelte staatuse erinevused võrdsusega maailmas, kus enamuse õigused on kaudsed ja kus vähemuste õigusi peetakse „erilisteks“ ja need peavad olema põhjendatud. Kaasatuse probleemi puhul võib territoriaalse mõtme suurem detsentraliseerimine osutada piisavaks lahenduseks vähemuste olukorrale vähemuste hulgas. Seoses dünaamika probleemiga võivad etnodemograafilise koostise muutused ja pidevad rändevood seada kahtluse alla keelerežiimi õiguspärasuse.

Poliitiline kaasatus

Kaldudes kõrvale territoriaalsuse põhimõtte jäigast tõlgendamisest ja võttes kasutusele erinevusi ja sallivust edendavate asümmeetriate, saame rakendada paindlikke territoriaalsuse vorme, millel ei ole mingit pistmist keelelise segregatsiooniga ja mida saab tegelikult ühitada keelelise mitmekesisusega, kasutades ära erinevaid valitsustasandeid, täiustades pädevuste jaotust nende ametiasutuste vahel, tekitades nõrgemaks peetavate ja kaitset vajavate keelte kasuks asümmeetriat ning kasutades detsentraliseerimist demokraatia ühe parima tagatisena. Territoriaalsusel põhinev keelepoliitika on samuti seotud kaasamise mõistega.

Näiteks Walesis oleks uustulnukate (olenemata sellest, kas nad räägivad inglise või poola keelt) kaasamine Walesi ühiskonda (nt Ceredigion või Dyfed) tugevast territoriaalsusest, mis kaitseb ja edendab kõmri keelt.

Viited ja süvendamine:

Burckhardt, T. (2016). Territoriaalsuse ümberkujundamine. Mitmekeelne õigusloome ja Šveitsi keelerežiimi kontseptuaalne kujundamine. Dokument esitati ECPRi 2016. aasta peakonverentsil (Praha, 8.–10. september).

Kardinal, L. & Sonntag, S. K. (Eds.) (2015). *Riiklikud traditsioonid ja keelerežiimid*. Montreal: McGill-Queen's ülikooli Press.

Grin, F. (1995). Sisserändajate ja autohtonsete keeleõiguste kombineerimine: Territoriaalne lähenemine mitmekeelsusele. T. Skutnabb-Kangas & R. Phillipson (Eds.), *keelelised inimõigused: Keelelise diskrimineerimise kaotamine* (lk 31–48). Berliin: Gruyteri lambad.

Wouters, J., Van Kerckhoven, S., & Vidal, M. (2014). Föderalismid dünaamika: Belgia ja Šveits Võrreldes. Töödokument nr 138 (Leuveni globaalse juhtimise uuringute keskus, aprill 2014)

25 Kuidas me saame lubada liikuvatel pensionäridel täita oma kohustusi ja kasutada oma õigusi?

Per Gustafson, Ann Elisabeth Laksfoss Cardozo, Uppsalauniversitet

Oluline tegur nii liikuvuse kui ka kaasamise hõlbustamisel on see, et liikuvad inimesed saavad kasutada oma seaduslikke õigusi ja täita oma juriidilisi kohustusi. Euroopa -sisese pensionirände korral ei ole paljud liikuvad pensionärid oma õigustest ja kohustustest piisavalt teadlikud, kuna keel on tagasilükatud. Samuti võivad nad vajada konkreetset teavet oma õiguste ja kohustuste kohta Euroopa-siseste rändajate ja Euroopa kodanikena. Mida peaksid poliitikakujundajad tegema, et anda neile sellist teavet ja milliseid keelealatusi on selleks vaja?

Mida uurimus meile ütleb?

Nii teaduskirjanduses kui ka avalikus arutelus on sisserändajate kaasamise mõiste erinev. Teatudmõistedkeskenduvad kultuurile ja nõuavad, et sisserändajad oleksid kas vastuvõtva riigikultuuriga sarnased või et vastuvõtavad ühiskonnad võtaksid kasutusele mitmekultuurilise poliitika, mis tunnustab ja toetab vähemuskultuure. Teised keskenduvad põlisrahvaste ja sisserändajate võrdsetele õigustele ja kodanikukohustuste seoses kultuuriharjumustega kui isikliku valikuga. Seda lähenemisviisi nimetatakse tavaliselt kodanikuintegratsiooniks.

Integratsiooni seisukohast on oluline, et rändajatel oleks piisavalt teavet oma õiguste ja kohustuste kohta uues päritoluriigis. Pensionäride rahvusvahelise rände puhul on olulisteks valdkondadeks seadusliku elukoha tingimused, maksud ja tasud, tervishoiu- ja sotsiaalkindlustusõigused, poliitilised õigused ja kohalikud eluasemeküsimused. Uuringud näitavad siiski, et paljudel vanematel inimestel, kes liiguvad parema elukvaliteedi nimel, puudub oluline teave kohalike seaduste ja eeskirjade kohta.

Üks põhjus on see, et pensionäridel on kohaliku keele oskus sageli piiratud. Teine põhjus on see, et vastuvõtva riigi ametiasutused kalduvad sageli käsitlema pensionäride rahvusvahelist rännet turismitööstuse osana ning tajuvad rändajaid pigem külastajate kui sisserändajate ja uute kodanikena. Seetõttu ei ole selle rühma õiguslik ja kodanikuteave esmatähtis.

Illustratsioon ja tõendid

Projekti MIME uuringust nähtub, et kodanikuintegratsioon on kõige realistlikum lähenemisviis pensionäride kaasamisele rahvusvahelise rände kontekstis. Kultuuriliselt rohkem suunatud lähenemisviisid kaasamisele tekitaksid rändajatele või

vastuvõtivatele ühiskondadele ebarealistlikke nõudmisi ning võivad tegelikult piirata liikuvust, mis annab suurele hulgale eakatele eurooplastele parema elukvaliteedi.

MIME uuringus tuuakse esile mitu võimalikku viisi liikuvate pensionäride integratsiooni edendamiseks. Kodumaalt eemal viibivad organisatsioonid on kasulik kanal, mille kaudu levitada pensionile jäänud rändajatele ühiskondlikku teavet. Suurtel pensionisihthohtadel on sageli hästi arenenud infrastruktuur etnilistes klubides, ühendustes ja kirikutes, kus pensionärid kohtuvad ja kohtuvad oma kaasmaalastega. Need organisatsioonid annavad sageli teavet kohalike küsimuste kohta pensionäride emakeeles. Kohalikud omavalitsused võivad püüda teha koostööd nende organisatsioonidega, et levitada asjakohast teavet. Kuid etnilised organisatsioonid ei jõua kõigi välismaalastest pensionärideni. Kasulik on ametlik teave (trükitud või veebis), mis tõlgitakse sisserändajate emakeelde või inglise keelde.

Mõned omavalitsused, kus on palju pensionäre, on avanud välisriikide elanike bürood mitmekeelse personaliga, et aidata praktikas ja hõlbustada kontakte teiste kohalike ametnikega.

Kohalikul tasandil on võimalik otsida konkreetsemaid lahendusi. Näiteks võidakse anda teavet kohalike registreerimiseeskirjade kohta, mis on oluline küsimus Hispaania juhtumi puhul, mida uuriti MIME uuringus, kui välismaalased registreerivad notarilt maja või korteri ostmise.

MIME uuring näitab, et tarbijaõigused on eriti olulised välismaalastest pensionäridele, kes ei oska kohalikku keelt. Näiteks on teateid vastutustundetud telefonimüügi kohta halva keeleoskusega välismaalastele. Eakamate inimeste jaoks võib keeleprobleemide tõttu olla raske kasutada ka telefonilise, eelkõige interaktiivseid kõnesidesüsteeme.

Õiguste ja kohustuste küsimusel on ka Euroopa ja seega ka riikidevaheline mõõde. Pensionäride Euroopa-sisene ränne toimub vaba liikumise ja Euroopa kodakondsuse raames. Seda mõjutavad ka erinevad riiklikud õigus- ja institutsioonilised raamistikud ning mõnikord ka kahepoolsed lepingud.

Eelkõige on liikuvate pensionäride jaoks märkimisväärsed praktilised ja majanduslikud tagajärjed eri maksu- ja sotsiaalkindlustussüsteemide sees ja vahel liikumise võimel. Selline navigeerimine võib olla keeruline ja sõltub teataval määral

pensionäride keeleoskusest.

Poliitilised tagajärjed

Vastuvõtva riigi ametiasutused käsivad pensionile jäänud rändajaid seaduslike õiguste ja kohustustega elanikena, mitte turistide või ajutiste küllastajana. Sisserändajatest pensionäridel kui elanikel on kindlasti kohustus otsida teavet, mida nad vajavad oma õiguste ja kohustuste kohta, kuid vastuvõtvariigi ametiasutustel on head põhjused seda protsessi hõlbustada. Kasulike algatuste hulka kuuluvad asjakohase teabe tõlkimine rändajate keeltesse, välisriigi elanike kontorid mitmekeelse personaliga ja koostöö kohalike välismaal elavate organisatsioonidega. Riiklikud ja kohalikud tarbijakaitseasutused peaksid pöörama erilist tähelepanu pensionile jäänud sisserändajate olukorrale. Samuti on olemas konkreetne vajadus

teabeja nõustamisejärele, milles võetakse arvesse Euroopa-sisesterändajate riikidevahelist olukorda. Kahepoolsed lepingud maksude ja tervishoiu õiguste kohta võivad veelgi parandada liikuvate pensionäride elu.

Viited ja süvendamine

- Ackers, L., & Dwyer, P. (2004). Statsionaarsed seadused, vedelikud: Pensionijärgsete rändajate kodakondsus Euroopa Liidus. *Vanus ja ühiskond*, 24, 451–475.
- Coldron, K., & Ackers, L. (2009). Euroopa kodakondsus, individuaalne amet ja sotsiaalhoolekandesüsteemidega seotud probleemid: Euroopa Liidus pensionirände juhtumiuuring. *Poliitika ja poliitika*, 37, 573–589.
- Gustafson, P. & Laksfoss Cardozo, A. E. (2017). Keelekasutus ja sotsiaalne kaasatus rahvusvahelises pensionirändes. *Sotsiaalne kaasatus*, 5, 69–77.

LÄHENEMISVIISID KAASAMISELE NING NENDE KAASAMISELE JA KOHALDATAVUSELE PENSIONIRÄNDE SUHTES

Assimilatsioon	Täielik kultuuriline ja keeleline assimilatsioon vastuvõtvast ühiskonnas Eberealistlikud nõuded rändajatele
Mitmekultuurilisus	Sisserändajate rühmade laiendatud kultuurilised ja keelelised õigused Eberealistlikud nõuded vastuvõtivatele ühiskondadele
Kodanikuintegratsioon	Võrdsed õigused ja kodanikukohustused põliselanikele ja sisserändajatele Realistlikum lähenemisviis

Keeleline mitmekesisus, liikuvus ja integratsioon

- 26 Kas riigid võivad kehtestada sisserändajate riiki sisenemise või naturaliseerumise suhtes keelenõudeid? 84
- 27 Kas liikuvad Euroopa kodanikud peavad end eurooplasteks? 86
- 28 Milliseid põhimõtteid peaksime kasutama keelepoliitika kohandamiseks? 88
- 29 Kas riigid peaksid andma sisserändajatele emakeelset haridust? 90
- 30 Kas inglise keel on piisav, et jõuda uustulnukateni enne, kui nad õpivad kohalikku keelt (kohalikke keeli)? 92
- 31 Kui riigid peaksid rändajatele teenuseid osutama nende emakeeles 94
- 32 Kas keelepoliitika võib parandada sisserändajatest naiste tööhõivetulemusi? 96
- 33 Kuidas saab keelepoliitika parandada rändajate liikuvust? 98
- 34 Kuidas tuleks riiklikku keelepoliitikat kohandada konkreetsete linnade kontekstiga? 100
- 35 Miks peaksime kombineerima erinevaid kommunikatsioonistrateegiaid? 102
- 36 Kuidas peaksid omavalitsused koguma ja jagama andmeid oma elanikekogukondade keeleprofiilide kohta? 104
- 37 Kas liikuvus suurendab inglise keele kasutamist kohalike keelte arvelt? 106
- 38 Kas Euroopa poliitika saab parandada sotsiaalset kaasatust kohalikus linnakeskkonnas? 108
- 39 Kuidas kajastab võõrkeelte integreerimise poliitika enamuse eelistusi ja hoiakuid? 110
- 40 Kas kohalikud omavalitsused peaksid reguleerima keelekasutust avalikus ruumis? 112

26 Kas riigid võivad kehtestada keelenõuded sisserändajate riiki sisenemiseks või naturalisatsiooni korras kodakondsuse saamiseks?

Robert Dunbar, RóisínMcKelvey, Edinburghi Ülikool

Seoses rahvastiku liikumise suurenemisega Euroopas on keelt üha enam kasutatud sümbolseks ja sõna otseses mõttes, et hallata ja piirata juurdepääsu elukohale ja kodakondsusele, kusjuures keelt kasutatakse institutsionaliseeritud eestkostjana, piirates tõhusalt liikuvust. Samamoodi on tõestatud, et uue riigi ametliku keele oskus parandab majanduslikke ja sotsiaalseid võimalusi ning seetõttu võib keeleoskuse nõuete kehtestamine kaasatust suurendada. Piirikontrolli ja juurdepääsu kodakondsusele peetakse suveräänsuse olulisteks aspektideks ning rahvusvaheline õigus on riikidele üldiselt kehtestanud suhteliselt vähe kohustusi, kuigi ELi kontekstis on vaba liikumise õigus märkimisväärselt muutnud olukorda, vähemalt ELi kodanike jaoks seoses teistesse ELi liikmesriikidesse sisenemise ja seal elamisega.

Mida uurimus meile ütleb ?

Keelenõuete kehtestamine riigis liikumise eri etappides (riiki sisenemine, tööloa saamine, kodakondsuse saamine) on Euroopas muutunud üha tavalisemaks, mis viitab sellele, et paljud ELi liikmesriigid muutuvad sisserände valdkonnas järk-järgult normatiivsemaks. 1998. aastal kehtestasid keelenõuded ja/või kodakondsuse testid ainult kuus Euroopa riiki; see arv suurenes 2010. aastal 18 riigini ja 2013. aastal 23 riigini. 2014. aastal kehtestas 23 Euroopa riiki elamisloa saamiseks keeleoskuse nõude ning üheksa riiki nõudsid enne oma territooriumile sisenemist sisserändajatelt keeleoskuse tingimuse täitmist (Bauböck ja Wallace Goodman, 2012; Wodak ja Boukala, 2015).

Keelenõudeid, mis on kehtestatud riiki sisenemise reguleerimiseks või Euroopa riigi kodakondsuse saamise tingimusteks, esitavad riigid sageli kui lihtsat katset aidata rändajaid integratsiooni edendamise kaudu. On olemas märkimisväärne hulk tõendeid, mis viitavad sellele, et riigi ametliku keele (või ühe ametliku või sõidukikeele) omandamine on eduka integratsiooni jaoks otsustava tähtsusega, ning paljudest sisserändariikidest pärit tõendid näitavad selgelt, et riigikeel(t)e valdamine on majandusliku edu saavutamiseks hädavajalik (Hansen, 2003: 34–35). Rändajad ise kipuvad olema sellest teadlikud ja neil on üldiselt soov omandada riigikeele piisav oskus, et täielikult ära kasutada rände ja eduka integratsiooni pakutavaid võimalusi.

ELi liikmesriigi kodanikest rändajate puhul keelab vaba liikumise õigus mis tahes keelenõuete kehtestamist riiki sisenemisel või seal viibimisel (kuigi riigid võivad neid siiski kehtestada, kui mõne teise ELi liikmesriigi kodanik taotleb vastuvõtvast riigis kodakondsust). Kolmandate riikide kodanike (edaspidi „kolmandate riikide kodanikud“), kes on asunud elama pikaajaliste elanikena ühes ELi liikmesriigis, suhtes võib kohaldada keeleoskuse nõudeid, kui nad kolivad teise ELi liikmesriiki – nõukogu direktiivi 2003/109/EÜ kolmandate riikide kodanike staatuse kohta artikli 5 lõikes 2 on sätestatud, et ELi liikmesriigid võivad kooskõlas liikmesriigi õigusega nõuda kolmandate riikide kodanikelt integratsioonitingimuste täitmist, kuid need tingimused peavad olema proportsionaalsed, ning on tehtud ettepanek, et teatavatesse kategooriatesse kuuluvatele rändajatele, näiteks eakatele või piiratud formaalharidusega isikutele kehtestatud keeletestid võivad proportsionaalsuse kontrolli läbida (Böcker ja Strik, 178–9).

Illustratsioon ja tõendid

Oluline küsimus on, mil määral on nõuded proportsionaalsed; üldiselt nõuab see põhimõtte, et üksikisiku huve kahjustav meede peaks seda tegema võimalikult suures ulatuses, et saavutada meetme õiguspärane poliitiline eesmärk. Näiteks võib olla vähem veenivad argumente keelenõuete kehtestamise kohta ajal, mil rändaja siseneb riiki rändaja riiki, kui kodakondsuse etapis. Samuti on tõenäoline, et kaasatud võivad olla peamiste inimõigustealaste lepingute võrdõiguslikkust käsitlevad sätted. Kas keelenõuetel on näiteks erinev mõju rändajate eri kategooriatele, mistõttu teatavad kategooriad vastavad (või ebaõnnestuvad) suurema tõenäosusega nõuetele? Keeleoskuse nõuded nõuavad üldiselt, et rändaja osaleks formaalses keeleõppes, mis on üldiselt lihtsam noorte sisserändajate, jõukamate sisserändajate ja rohkem formaalharidusega rändajate jaoks. Kas neid nõudeid kohaldatakse menetluslikust aspektist õiglaselt – näiteks kas test tegelikult testib keeleoskust või on mittekeelelisi põhjuseid, miks mõnel kandidaadil võib olla raskem täita nõudeid kui teistel?

Poliitilised tagajärjed

Kui riigid kehtestavad keeleoskuse nõuded, peaksid need üldiselt olema riiki sisenemise etapis leebemad kui siis, kui rändaja taotleb alalise või pikaajalise elaniku staatust, või kodakondsust taotledes. Nõudeid tuleks leevendada teatavate rändajate kategooriate puhul, eelkõige riiki sisenemisel ja võimaluse korral pikaajalise elamisloa taotlemise etapis, nagu eakad ja madala formaalharidusega inimesed. Tuleks teha kättesaadavaks toetus, sealhulgas rahaline toetus, et aidata rändajatel õppida ametlikku keelt, ning rändajatele tuleks välja töötada asjakohased kursused ning need tuleks teha laialdaselt ja lihtsalt kättesaadavaks.

Viited ja süvendamine:

Bauböck, R. & Wallace Goodman, C. (2012). EUDO kodakondsuspoliitika lühiülevaade 2:

Naturalisatsiooni korrastamine. Firenze: Euroopa Ülikool-Instituut.

Böcker, A. & Strik, T. (2011). Alalise elamisõiguse keele- ja teadmused: Abi või takistus integratsioonile? *Euroopa rände ja õiguse Teataja*, 13, 157–184.

Rainey, B., Wicks, E., & Ovey, C. (2014). *Euroopa inimõiguste konventsioon, kuues väljaanne*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

van der Jeught, S. (2015). *ELi keeleõigus*. Groningen: Euroopa õiguse avaldamine.

Wodak, R. & Boukala, S. (2015). (Supra)Riiklik identiteet ja keel: Riikliku ja Euroopa rändepoliitika ümbermõtestamine ning rändajate keeleline integreerimine. *Rakenduslingvistika iga-aastane läbivaatamine*, 35, 253–273.

27 Kas liikuvad Euroopa kodanikud peavad end eurooplasteks?

Rudi Janssens, Vrije Universiteit, Brussel

Poliitilise umbusalduse ajal, kui seatakse kahtluse alla vastastikune solidaarsus ja lõhe ühiskonna eri rühmade vahel, on oluline luua kodanike seas kuuluvustunne. Rahvusriigi kontekstis keskendutakse ühisele kultuuripärandile, ühisele keelele ja ühisele saatusele rahvusliku identiteedi raames. Euroopa kontekstis püüavad poliitikakujundajad saavutada sarnast tähendust „Euroopa nity“, näiteks soodustades vahetusi hariduse ja kultuuri valdkonnas ning säilitades keelise mitmekesisuse. Mõned kirjeldavad seda kui „Euroopaidentiteeti“. Üks põhiõigusi olla liikmesriigi kodanik on vaba liikumine teises ELi liikmesriigis töötamiseks ja elamiseks. Üks küsimus, mis tekib, on see, kas selle õiguse kasutamine tugevdab ka kodanike tuvastamist „Euroopaks“. Kas see arendab kohaliku identiteeti või kas need liikuvad töötajad jäävad päritoluriigi identiteedi juurde? Ja millist rolli mängivad selles identifitseerimisprotsessis kohaliku(te) keele(de) tundmine?

Mida uurimus meile ütleb?

Identiteet on üldmõiste, mida kasutatakse ja kuritarvitatakse poliitilises diskursuses. Uurimuses ollakse ühel meelel, et see mõiste on keerukas, hõlmates nii üksikuid komponente (valik) kui ka kollektiivset komponenti (kontserni orientatsioon). Inimesed ei ole seotud peamiselt Euroopaga, kuid nad võivad mängida rolli konkreetsetes kontekstis (ülevaate saamiseks vt Euroopa Komisjon, 2012). Recchi (2012) pakub kahte mudelit Euroopa identiteedi analüüsi praeguste uuringute liigitamiseks.

Kultuurimudelid kasutatakse ülalt-alla lähenemisviisi, kus sotsialiseerimisel alates lapsepõlvest on oluline roll Euroopa põhiväärtuste sisestamisel. Vähem domineerivat perspektiivi pakub struktuuriline mudel, mis kasutab alt-üles lähenemisviisi, mille puhul Euroopa identiteet tuleneb teistega suhtlemisest ja seotusest.

Viimases raamistikus keskendutakse teadusuuringutes peamiselt Erasmuse üliõpilaste liikuvuse mõjule. Tulemused on ebaselged. Sõltuvalt üliõpilaste kogemustest võib liikuvus tugevdada või nõrgendada Euroopaga seotust. Regulaarsetel sotsiaalsetel kontaktidel teiste eurooplastega on siiski tagasihoidlik mõju üliõpilaste tuvastamisele Euroopas (Sigalas, 2010). Hiljutised noorte uuringud (Mazzoni, 2017) kinnitavad ELi algatustes osalemise kaudset positiivset

mõju noorte määratlemisele ELis poliitilise ja kultuurilise üksusena.

Täiskasvanute liikuvuse kohta ELis on vähe uuringuid tehtud. Brüsselis läbi viidud uuringud (Janssens, 2008, 2013) näitavad, et suhtlemine Euroopaga on peamiselt seotud haridusliku tausta ja inimeste positsiooniga tööturul: mida madalam on nende haridustase ja positsioon tööturul, seda vähem nad määratlevad „Euroopa“. Arvestades Brüsselis valitsevat eriolukorda, on enamik ELi kodanikke, kes Euroopaga samastuvad, ametialaselt seotud ELi institutsioonide või nende satelliitorganisatsioonidega. 70 % puhul tähendab „eurooplasteks olemine“ samade kultuuriväärtuste jagamist; ainult 8 % peab mitmekeelsust oluliseks tunnuseks.

Illustratsioonid ja tõendid

Eespool esitatud tabel põhineb Brüsselis tehtud teisest uuringute andmete analüüsil. Brüsseli elanike mitmekesisus võimaldab valida rühma ELi ja kolmandate riikide kodanikke (n > 800), kes elavad linnas. Vastajatel paluti hinnata kontseptsioone, mida nad saaksid kõige paremini määratleda. Vastused kodeeriti seejärel nelja kategooriasse: kohalik, viidates päritoluriigile, Euroopale ja rahvusvahelisele. Suhtlemine Euroopaga on positiivselt seotud haridustaseme ja majandusliku olukorraga. Keelel ei ole küll rolli kohaliku identifitseerimise (hollandi keelerääkimine, mis on Brüsselis vähemuskeel, mis näib olevat kõige tugevam eristav muutuja) ja päritoluriigiga (mis vastab kohalike ametlike keelte vähesele valdamisele) seotuse seisukohast. Üldiselt aga Euroopa tunne kahaneb.

Mõju poliitikale

Brüsselis saavutatud tulemused on kooskõlas noorte varasemate teadusuuringutega: nad arendavad Euroopa identiteeti, mis põhineb nende hüvedel. Samas on Euroopaga suhtlemine piiratud ELi kodanikega, kellel on kõrge haridustase ja rahvusvaheline võrgustik. Seega võib Euroopa identiteet muutuda elitistlikuks kontseptsiooniks.

Kohaliku(te) ametliku(te) keele(de)tundmine muudab oluliselt kohalikusse kogukonda kuulumise tunnet, mis

on sotsiaalse kaasatuse suurendamisel hädavajalik. Ei ole juhus, et üliõpilastel ja liikuvatel töötajatel, kellel on suurem tõenäosus Euroopa identiteeti tunnustada, on vähe kontakte kohaliku elanikkonnaga. Madala kvalifikatsiooniga ELi kodanikud tunnevad kohalikku keelt (keeli) paremini ja neil on rohkem kohalikke kontakte, kuid nad tunnevad end vähem eurooplasena. Osana terviklikust lähenemisviisist liikuvusele ja kaasamisele kogu Euroopas tuleks seetõttu pöörata rohkem tähelepanu i) suhteliselt madala kvalifikatsiooniga eurooplaste (nt kutseõppes osalevad noored, mitte ülikooliharidus) investeerimisele võõrkeelte oskustesse, tugevdades keeleõppe stiimuleid individuaalsete liikuvusprojektide kaudu; II) väga liikuvate inimeste (nt „väljarändajad“) investeerimisele kohalikku (vastuvõtvasse) keeleoskustesse, stiimulite tugevdamine nende keelte õppimiseks ja kaasamise kaasamiseks oma isiklikesse karjäärikavadesse.

MitteBelgia kodakondsusega Brüsseli residentide tuvastamine (allikas: Janssens 2013)

	2007		2013	
Identifitseerimisandmed	EL	ELi-välised riigid	EL	ELi-välised riigid

Kohalik	67,50 %	80,50 %	72,20 %	84,10 %
Riik	55,60 %	59,80 %	37,70 %	44,60 %
Euroopa	60,90 %	23,20 %	53,80 %	6,00 %
Internatsionaalne	4,60 %	4,90 %	10,80 %	10,70 %

Viited ja süvendamine:

Euroopa Komisjon (2012). Euroopa identiteedi/identiteetide arendamine: Lõpetamata äri. Poliitika läbivaatamine, teadusuuringute & innovatsiooni peadirektoraat, Brüssel.

Mazzoni, D., Albanesi, C., Ferreira, P.D., Opermann, S., Pavlopoulos, V., & Cicognani, E. (2017). Piiriülene liikuvus, Euroopa identiteet ning Euroopa noorte ja noorte täiskasvanute osalemine, *Euroopa Arengusühholoogia Teataja*. doi.org/10.1080/17405629.2017.1378089

Sigalas, E. (2010) Piiriülene liikuvus ja Euroopa identiteet: Rühmadevaheliste kontaktide tõhusus ERASMUSE aastal välismaal. *Euroopa Liidu poliitika*, 11, 241–265.

28 Milliseid põhimõtteid peaksime keelepoliitika kohandamiseks kasutama?

Peter A. Kraus, Núria Garcia, Melanie Frank, Vicent Climent-Ferrando, Universität Augsburg

ELi pühendumine mitmekeelsusele viitab keeleoskuse tähtsusele nii liikuvuse jaoks - rõhutades vajadust mobiilse mitmekeelse tööjõu järele Euroopas – kui ka kaasatuse jaoks, keskendudes sotsiaalsele integratsioonile, ühtekuuluvusele ja kultuuridevahelisele dialoogile (vt Euroopa Komisjon, 2008).

Mis puutub poliitilistesse soovitusesse, siis EL on täiustanud emakeele valemit pluss kahte (mudel 1+2). Selle mudeli kohaselt peab iga kodanik lisaks omaesimeselekeelele õppima ka kahte võõrkeelt. See mudel eeldab kaudselt, et inimestel on emakeel ja nad kasvavad üles ühekeelses keskkonnas. Euroopas elab aga üha rohkem inimesi väga mitmekeelses keskkonnas, kus ajalooliselt juurdunud keelelise mitmekesisuse vormid on seotud rände- ja globaliseerumisprotsessidest tulenevate uute keeltega. Mil määral on ELi soovitused kohandatavad sellises keerulise keelelise mitmekesisuse kontekstis?

Midaurimus meile ütleb?

Viimastel aastakümnetel on erinevad rändelained ja inglise keele kasvav tähtsus suhtluskeelena kultuuridevahelistes ja rahvusvahelistes kaubandus- ja koostöösfäärides viinud keelelise mitmekesisuse uute vormide tekkeni. Sotsiaalteaduste valdkonnas toob mõiste „keeruline mitmekesisus“ esile struktuursed muutused rändest ja liikuvusest mõjutatud linnaühiskondades (Kraus, 2012). Keerukas mitmekesisus tähendab seost ajalooliselt juurdunud sisemise mitmekeelsuse ja uue eksogeense keelelisemitmekesisuse hilisemate kihtide vahel.

Selline keerukas keeleline mitmekesisus on eriti oluline Euroopa traditsiooniliselt mitmekeelsetes riikides, piirkondades või linnades, millest saavad nüüd rändajate, pagulaste ja eri liiki liikuva elanikkonna vastuvõtvad ühiskonnad. Sellises kontekstis hõlmab liikuvuse ja kaasamise vahelise kompromissiga tegelemine ka keeleloogikasse kuuluvate eri liiki segregatsiooni (majanduslik, ruumiline, sotsiaalne, poliitiline jne) ületamist või ärahoidmist. MIME projekti raames läbi viidud võrdlevad uuringud näitavad, et individuaalsed keeleõppe valikud võivad häirida ebakindlat tasakaalu ajalooliste keelte vahel. Keelelise tähtkuju eripära, sealhulgas asümmeetrilist suhet ajaloolise vähemuse ja enamuskeele või

enamuskeelte ja/või lingua franca vahel, ei ole piisavalt arvesse võetud olemasolevates ELi soovitustes, näiteks mudelis 1+2, mis keskendub peamiselt üksikutele keeleõppijatele.

Illustratsioonid ja tõendid

Barcelona ja Riia kohtuasjad näitavad, kuidas liikuvuse ja kaasatuse vahelist kompromissi kujundavad konkreetset poliitilised, kultuurilised ja sotsiaalsed tegurid. Mõlemas linnas näeme interaktsiooni põliskeelte, katalaani ja läti keele vahel, mis on taaselustatud pärast rõhumist, ning autoritaarsete režiimide või hegemooniliste võimude poolt minevikus kehtestatud keelte, hispaania ja vene keele vahel. Luksemburgi puhul pidi Luksemburg isegi võrreldava pikaajalise rõhumise puudumisel ületama Saksamaa ja Prantsusmaa domineerimise. See ajalooliselt juurdunud mitmekeelsus on viimastel aastakümnetel muutunud keerulisemaks: võõr- ja ingliskeelsete keelte, näiteks lingua franca suurenenud esindatus eri piirkondades on lisanud välise keelelise mitmekesisuse kihi.

Selle tulemusena on keelerepertuaarid, mida kodanikud igapäevaelus kasutavad, muutunud heterogeensemaks ja keerukamaks.

Samal ajal tekitavad iga linna sotsiokeeleline kontekst ja liikuvusmudelid erinevat liiki väljakutseid sotsiaalsele, kultuurilisele, poliitilisele ja majanduslikule kaasamisele ühiskonda. Üldiselt on Barcelonas ja Luksemburgis suur rahvastiku juurdevool, samas kui Riia puhul on väljaränne liikuvuse kõige olulisem mõõde. Liikuvuse ja kaasatuse vaheliste pingete käsitlemisel tuleb arvesse võtta neid ja muid iseärasusi, mis tulenevad sisemise mitmekeelsuse ja välise mitmekeelsuse vastastikusest mõjust igas linnas.

Mõju poliitikale

Selleks et võtta arvesse keeruka keelelise mitmekesisuse juhtumeid, tuleks ELi soovitustes kujundada ühiskondlik mitmekeelsus kontekstitundlikumal viisil. Ainulaadsete lahenduste sõnastamise asemel tuleb nendes soovitustes võtta arvesse nii ajaloolisi vähemuskeeli kui ka sotsiaalse ja geograafilise liikuvuse dünaamikat, mis tekitab territooriumi või linnakeskkonda iseloomustavaid konkreetseid keelelisi tähtkujusid. Arvestades, et

individuaalne mitmekeelsus on tihedalt seotud keelelise tähtkujuga ühiskondlikul tasandil, võtame kasutusele enesekeskse mitmekeelsusepõhimõtte,¹ et tunnistada, et individuaalseid ja ühiskondlikke mõõtmeid tuleb käsitleda koos. Sellel põhimõttel põhineva poliitikaga püütakse leida tasakaal põliskeelte edendamise vahel, mille valdamine on jätkuvalt sotsiaalse kaasatuse oluline tingimus kohalikul, piirkondlikul ja riiklikul tasandil, sisserändajate keelte tunnustamine ja lingua franca levitamine.

Viited ja süvendamine:

Euroopa Komisjon. (2008). *Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus*. KOM 2008 (566) lõplik.

Fehlen, F. & Heinz, A. (2016). *Sureb Luxemburger Mehrsprachigkeit. Ergebnisse einer Volkszählung*. Bielefeld: ärakiri Verlag.

Janssens R. (2013). *Mitmekeelsus linnades. Brüsseli kohtuasi*. Brüssel: Racine'i väljaanded.

	Barcelona	Luksemburg	Riia
Endogeense keeleline mitmekesisus	Katalaani ja hispaania keel	Prantsuse, saksa ja luksemburgi keel	Läti, vene...
Eksogeenne keeleline mitmekesisus	* Inglise keel * Araabia, rumeenia, Tamazight...	* Inglise keel * Portugali, itaalia...	* Anglais

Kraus, P.A. (2008). *Mitmekesisuse liit: Keel, identiteet ja Polity-Building Euroopas*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kraus, P.A. (2011). Mitmekeelne linn: Helsingi ja Barcelona kohtuasjad. *Nordic Journal of Migration Research*, 1, 25–36.

Kraus, P.A. (2012). Keerulise mitmekesisuse poliitika: Euroopa perspektiiv. *Rahvused*, 12, 3–25.

Lauze, L. & KŽava, G. (2016). *Valodas situācija Latvijā: 2010–2015*. Rīga: Latviešu valodas aŽentūra.

1 Laename „isekeskse mitmekeelsuse“ mõistet Rafael Castelló Cogolloselt (Valencia Ülikool), kuid omistame sellele kõrghariduse kontekstist erineva tähenduse (vt „läheneva mitmekeelsuse“ mõistet Kraus 2008: 176–179).

29 Kas riigid peaksid andmasisserändajatele emakeeleõpet?

Robert Dunbar, Róisín McKelvey, Edinburghi Ülikool

Suur hulk rändajaid nii teistest liikmesriikidest kui ka väljastpoolt ELi on reaalsus enamikus ELi liikmesriikides ning neil rändajatel on vastuvõtva riigi ametlikus keeles/ametlikes keeltes erinevad oskused. See tekitab probleeme vastuvõtva riigi hariduspoliitikale kõikidel tasanditel ja täiskasvanute jätkuõppele.

Ajalooliselt oli valitsuse toetatud hariduse eesmärk anda õpilastele riigi ametliku keele (ametlike keelte) funktsionaalne meisterlikkus ning selle keele ema haridus on olnud norm. Viimastel aastakümnetel on rahvusvaheline õigus hakanud tegelema keelelise mitmekesisuse suurenemise tagajärgedega. Mil määral nõuab rahvusvaheline õigus, et riigid annaksid haridust sisserändajate keeltes või nende keelte kaudu?

Midaurimus meile ütleb?

Rahvusvaheline õigus austab üldiselt riikide keelepoliitikat. Mitmed rahvusvahelised lepingud sisaldavad aga põhimõtteid, mis on seotud sisserändajate õppekeelega. Teistest ELi liikmesriikidest ja kolmandatest riikidest pärit sisserändajate laste suhtes kohaldatakse erinevaid kavasid. Kuigi konventsiooni on ratifitseerinud ainult kuus ELi liikmesriiki, nähakse 1977. aasta võõrtöötajate õigusliku seisundi Euroopa konventsiooniga ette, et konventsiooniosalised korraldavad koostöös erikursusi võõrtöötajate laste emakeeles õpetamiseks (artikkel 15).

Need sätted on tõepoolest üle võetud direktiivi 77/486/EL ja neid kohaldatakse kõikidest teistest ELi liikmesriikidest pärit võõrtöötajate laste suhtes: vastuvõtavad liikmesriigid peaksid koostöös päritoluliikmesriikidega võtma asjakohaseid meetmeid, et edendada nende laste emakeele ja päritoluriigi kultuuri õpetamist. Aasta (muudetud) Euroopa sotsiaalhartas, mille ratifitseerisid 20 ELi liikmesriiki, nõutakse samuti, et liikmesriigid edendaksid ja hõlbustaksid nii palju kui võimalik võõrtöötaja emakeele õpetamist võõrtöötaja lastele (artikli 19 lõige 12). Kui sisserändajate keel on vastuvõtvast riigis ka vähemuskeel, võivad nende lapsed saada kasu mis tahes vähemuskeelsest haridusest, mis on tagatud selliste lepingutega nagu *rahvusvahemuste kaitse raamkonventsioon* või *Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta*.

Kolmandatest riikidest pärit sisserändajate lastele pakutakse vähem kaitset. 1990. aasta rahvusvahelises konventsioonis kõigi võõrtöötajate ja nende

pereliikmete õiguste kaitse kohta on sätestatud, et riigid peavad tagama võõrtöötajate ja nende pereliikmete kultuurilise identiteedi austamise, kuigi ükski ELi liikmesriik ei ole seda veel ratifitseerinud. Võõrtöötajate lapsed on siiski kaitstud 1989. aasta *lapse õiguste konventsiooniga*, milles on sätestatud, et hariduse eesmärk on arendada austust lapse kultuurilise identiteedi, keele ja väärtuste ning lapse päritoluriigi riiklike väärtuste vastu (artikkel 29).

Illustratsioonid ja tõendid

Paljudes ELi liikmesriikides on riigi põliskeelte jaoks olemas hästi arenenud vähemuskeelte haridussüsteemid ja seetõttu on olemas palju suurepäraseid mudeleid.

Hariduse andmine mitte-põliskeelte/mitte-põliskeelte kaudu on väga haruldane, kujuures oluline erand on Rootsi. Paljud riigid on reageerinud oma koolide keelelise mitmekesisusele, luues programme, mis hõlbustavad ametliku keele omandamist; need on aga tavaliselt ad hoc haldusmeetmed, mis ei põhine ühelgi õiguslikul või isegi terviklikul raamistikul. Uuringud näitavad, *etdirektiivi 77/486/EL* ei rakendata tõhusalt.

Võrdõiguslikkuse õigusega seotud kaalutlused on asjakohased. Kui emakeelt ei õpetata lastele, kelle ametliku keele valdamine on ebapiisav, vähemalt ajutiselt kuni ametliku keele täieliku kasutamiseni, võib see kujutada endast õiguse võrdse kaitse põhimõtte rikkumist (tagatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokolliga nr 12), kuna neile lastele ei anta tegelikult sama kvaliteetset haridust kui ametlikus keeles valdavad õpilased (vt Ameerika Ühendriikide otsus *Lau vs. Nichols*, 414 U.S. 563 (1974), kus seda põhimõtet kohaldata). Kuna me mõistame, kuidas keel võib takistada õiguste täielikku ja võrdset kasutamist (vt Piller (2016), UNESCO (2008)), võib see põhimõte oluliselt mõjutada teenuse osutamise keelt. Kui lastele, kelle ametliku keele oskus ei ole piisav, ei anta mingit emakeelset õpetust, võib see samuti kujutada endast Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokolliga nr 1 artikliga 2 kaitstud õiguse haridusele rikkumist (vt *Küpros vs. Türgi*, [suurkoda], nr 25781/94, EIÖK 2001-IV). Lõpetuseks, kui pakutakse teatavat emakeeleharidust, nõuaksid mittediskrimineerimise sätted sarnaste sätete andmist teiste keelevähemuste liikmetele.

Poliitilised tagajärjed

ELi liikmesriigid *peaksidtäielikult* rakendama vähemalt direktiivi 77/486/EL ning ette tuleks näha standardne lähenemisviis: direktiivi eesmärk on edendada piiriülest liikuvust, tagades, et teistes ELi liikmesriikides töötavate ELi kodanike lapsed saavad tagasipöördumise korral oma kodumaale tõhusalt integreeruda, ning selle võime ei tohiks sõltuda üksnes vastuvõtva riigi hariduspoliitikast. Kui alg- või keskkooli omavad lapsed, olenemata sellest, kas nad on pärit teistest ELi liikmesriikidest või mitte, ei valda piisavalt riigi ametlikku keelt, viitavad võrdõiguslikkusega seotud kaalutlused kindlalt sellele, et pakkuda tuleks teatavat liiki keeleõpet. Selleks et vältida sätte ebajärjekindlat kohaldamist, tuleb kaaluda vähemalt terviklikku poliitikat.

Viited ja süvendamine

Cholewinski, R. (1997). *Võõrtöötajad rahvusvahelises*

inimõigustealas õiguses: *Nende kaitse tööhõiveriikides*. Oxford: Clarendon Press.

Rüüstamine, I. (2016). *Keeleline mitmekesisus ja sotsiaalne õiglus: Sissejuhatus rakenduslikesse sotsiaallingvistikatesse*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

Rainey, B., Wicks, E., & Ovey, C. (2014). *Euroopa inimõiguste konventsioon, kuues väljaanne*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

UNESCO. (2008). *Emakeelepõhise kirjaoskuse ja õppimise kvaliteediparandamine: Juhtumiuuringud Aasiast, Aafrikast ja Lõuna-Ameerikast*. Bangkok: UNESCO.

ÜRO vähemuste küsimustega tegelev eriraportöör. (2017). *Keelevähemuste keeleõigused: Rakendamise praktiline juhend*. Genf: Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

30 Kas uustulnukateni jõudmiseks piisab inglise keelest, enne kui nad õpivad kohalikku keelt (kohalikke keeli)?

Virginie Mamadouh, Nesrin el Ayadi, Universiteit van Amsterdam

Kohalike organisatsioonide, näiteks kohalike omavalitsuste ja avalike teenuste osutajate ülesanne on hõlbustada uute ELi kodanike, rändajate ja liikuvate pagulaste saabumist. Kuigi on üldteada, et sisserändajad peaksid õppima kohalikku keelt, et edendada integratsiooni keskpikas ja pikas perspektiivis, on vastuvõtupoliitika jaoks vaja täiendavaid sätteid. Paljudes olukordades peavad omavalitsused ja kohalikud organisatsioonid välja töötama uue strateegia, et jõuda keeleliselt mitmekesise elanikkonnani, kes ei oska veel kohalikku keelt. See on eriti oluline olukordades, kus ebatõhus teabevahetus võib ohustada üksikisikute elu või põhilisi inimõigusi (tervishoid, õigus, haridus). Lisaks on uustulnukate jaoks vaja vastuvõtupoliitikat.

Mida uurimus meile ütleb?

Tõhususe tagamiseks peavad organisatsioonid suhtlema sissetulevate sisserändajatega keeles, millest nad aru saavad. Teave igapäevaelu formaalsete ja mitteametlike aspektide kohta (haldusmenetlused, juurdepääs tööturule, eluase, tervishoid ja haridus, rajatised ning peamised kultuuri- ja spordirajatised) tuleks seetõttu tõlkida uustulnukate keeltesse. Sellistel eesmärkidel kasutatakse vaikekeelena sageli inglise keelt. Kogemused näitavad siiski, et inglise keelest ei piisa sisserändajateni jõudmiseks. Vaid vähesed räägivad valdavalt inglise keelt erinevatel põhjustel, nagu sünd ja haridus, olles elanud inglise keelt kõnelevas riigis või oma hariduse ja/või kutsetegevuse tõttu. Paljudel aga puudub inglise keele oskus või neil on ainult piiratud inglise keele oskus, millest ei piisaks tõhusaks suhtlemiseks.

Sotsiaaltöötajate uuring Brüsselis näitab, et töötajate ja sisserändajate keeleoskust kasutatakse inglise ja kohalikes keeltes (prantsuse ja hollandi keeles), kuid ainult lihtsaks suhtlemiseks. Keerukamate töövestluste jaoks on vaja sotsiaaltõlgi (De Rijk 2016.).

Illustratsioonid ja tõendid

Alates „Kohaliku tervituspoliitika ELi-migrandid“¹, linnade Amsterdam, Brüssel, Dublin, Hamburg, Kopenhaagen ja Göteborg, me teame natuke rohkem liikuvate ELi kodanike ja kommunikatsiooni

probleeme, kui nad saavad uude linna. Amsterdamis (Madalmaad) peetakse bulgaarlasi raskeks rühmaks. Sageli ei räägi nad inglise keelt (2016. aasta tervituspoliitika lõpparuanne, Amsterdam, lk 43). Göteborgis (Rootsi) "Rumeenia on kõige levinum keel, mida kasutavad ELis haavatavate rändajatega tegelevad organisatsioonid enne inglise ja rootsi keelt (Tervituspoliitika 2016. aasta lõpparuanne, Göteborg, lk 39).

Poliitilised tagajärjed

Seepärast ei tohiks kohalikud omavalitsused ja muud kohaliku kogukonna organisatsioonid, kellel on võtmeroll uute sisserändajate vastuvõtmisel, nagu tööhõivekeskused, avalikud teenused, elamuliidud, pangad, haiglad, koolid, spordi- ja kultuuriliidud, piirata oma jõupingutusi ainult inglise keelega. Nad peaksid kohandama oma keelepoliitikat vastavalt uustulnukate eripärale ja valmistama ette tõlked, mis on kohandatud peamiste rühmade keeleoskusele. Selleks on vaja teadlikkust ja teadmisi kohaliku konteksti keelelisest koostisest ning eelkõigesisserändajate keeleoskusest.

Lisaks dokumentidele, mis on koostatud eri keeltes (suhtlemiskeeled, nagu inglise, prantsuse, hispaania, portugali, araabia ja peamiste rühmade keeled), tuleks teha kättesaadavaks ka kohaliku(te)s keel(t)es koostatud versioon, et tagada, et esitatud teave on kättesaadav ka kohalikele elanikele, kes muidu võivad tunda segadust teabelehtede sisu suhtes ja võivad tunda end teabevahetusprotsessist kõrvalejätuna, ning võimalik, et ka konkreetset sätteid ja õigused. Suhteliselt lihtne on pöörata mõningast tähelepanu kujundusele, et võimaldada sama dokumendi võrdlevat lugemist eri keeleversioonides neile, kes loevad seda kahes võõrkeeles. See mitte ainult ei hõlbusta sisu edastamist rändajate ja kohalike ametnike (või nende sotsiaalvõrgustiku ruumide) vahel, vaid brošüüre või voldikuid võib kasutada ka keelekursuste õppematerjalidena kohaliku(te) keele(de) omandamiseks.

Suulises suhtluses peavad kohalikud organisatsioonid suurendama teadlikkust oma keelelisest mitmekesisusest. See peaks julgustama töötajaid suhtlema muudes keeltes kui ametlikud keeled, et neid vahendeid saaks hädaolukorras mobiliseerida. Riiklik

1 www.amsterdam.nl/bestuur-organisatie/organisatie/ruimte-economie/amsterdam-europa/europees-project

kaugtõlkide süsteem, millele saab helistada telefoni teel, on oluline ressurss, eriti tervishoiusektoris. Omavalitsused ja kohalikud organisatsioonid (nt haiglad) peaksid ühendama jõud, et luua selline süsteem, kui seda ei ole riiklikul tasandil juba olemas. Mõnes sektoris, eelkõige tervishoiusektoris, on üleminekuperiood, mille jooksul suulist ja kirjalikku tõlget peetakse tõhusaks teabevahetuseks ja raviks vajalikuks, palju pikem kui muudel juhtudel, kuna uustulnukate iseseisvaks tegutsemiseks selles valdkonnas on vaja palju kõrgemat keeleoskust; nad vajavad selle taseme saavutamiseks rohkem aega.

Viited ja süvendamine

Boix-Fuster, E. (Ed.) (2015). *Linnadevahelised*

erinevused ja keelepoliitika keskmise suurusega keelekogukondades. Bristol: Mitmekeelsed küsimused.

De Ryck, L.-P. (2016). *Taalcommunicatie in het gebruik van brugfuncties in de Brusselse Hulpverlening*. Brüssel: SEE ON BRIO.

King, L. & Carson, L. (Eds.) (2016). *Mitmekeelne linn. Elujõudu, konflikte ja muutusi*. Bristol: Mitmekeelsed küsimused.

Tere Euroopa töövahend (2016). *Kohalik kohanemispoliitika liikuvate ELi kodanike jaoks*. Amsterdam

31 Kas riigid peaksid osutama sisserändajatele teenuseid oma emakeeles?

Robert Dunbar, RóisínMcKelvey, Edinburghi Ülikool

Massiline ränne välismaalt Euroopasse on toonud kaasa suure hulga ELi liikmesriikides seaduslikult elavate isikute esilekerkimist, kusjuures riigi ametlikku keelt (ametlikke keeli) valdamine on piiratud. Nagu kogu elanikkond, sõltuvad nad mitmesugustest teenustest, alates tervishoiust ja sotsiaalkindlustusest kuni sõidukite ja juhtide registreerimiseni, ning nad peavad riigiga suhtlema erinevatel eesmärkidel, sealhulgas maksude tasumiseks, valijate registreerimiseks (kui neil on selleks õigus) jne. Mil määral on riik kohustatud pakkuma selliste isikutele kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid? Kas riigiteenistujad peavad ise nende teenuste osutamiseks vabalt rääkima sisserändajate keeli?

Mida uurimus meile ütleb?

Alates 1990. aastate algusest on välja töötatud mitmed rahvusvahelised õigusaktid, sealhulgas *rahvusvähemuste kaitse raamkonventsioon ning Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte harta*, milles nõutakse, et riik osutaks teatavatel asjaoludel teatavaid avalikke teenuseid alaealise keele kaudu. Neid vahendeid kohaldatakse üldiselt ainult pikaajaliste vähemuste suhtes riigi territooriumil (põlisvähemused) ja mitte sisserändajate („uued vähemused“) suhtes, kuigi kui sisserändaja keel on ka nende vahenditega kaitstud alaealine keel, võib sisserännanu seda kaitset kasutada. Hiljutised uuringud näitavad siiski, et põlisrahvaste ja uute vähemuste eristamine hakkab nõrgenema, sealhulgas Euroopa Liidu Kohtu kohtupraktikas (Burch, 2010; Medda-Windischer, 2017).

Rahvusvahelistes inimõigustealastes lepingutes, nagu *Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt*, on alati sätestatud, et neid, kes ei mõista ametlikku keelt, tuleb viivitamata teavitada keeles, et nad saavad aru oma vahistamise põhjusest ja süüdistusest ning et kriminaalasjades on neil õigus tõlgile. Kuigi kõnealustes õigusaktides ei ole sõnaselgelt tunnustatud ühtegi muud õigust vähemuskeelsetele teenustele, võib õiguse võrdse kaitse põhimõte (mida on kirjeldatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollis nr 12) nõuda selliste teenuste osutamist teatavatel asjaoludel, eriti arvestades, et praegu on parem arusaamine negatiivsest mõjust, mida selliste teenuste puudumine võib avaldada isikutele, kes ei räägi ametlikku keelt (Dunbar, 2006); Rüstamine, 2016). Näiteks kui

võimetus tõhusalt suhelda ametlikus keeles mõjutab võimet saada sama kvaliteetset meditsiiniteenust kui see, kes seda suudab, võib riigilt nõuda selle parandamist, näiteks tõlgi või isegi vähemuskeelt kõneleva spetsialisti pakkumise kaudu (kui suuline tõlge võib takistada asjakohast ravi).

Illustratsioonid ja tõendid

Paljudes ELi liikmesriikides vastab riik juba nende inimeste vajadustele, kes ei suuda tõhusalt suhelda ametlikus keeles: mitmekeelsed avalikud teadaanded, teabebrošüürid jne on arstibüroodes, kohalikes omavalitsustes ja muudes avalikes asutustes üha nähtavamad. Need meetmed ei juhindu üldiselt õigusraamistikust ega terviklikust ja siduvast poliitikast, vaid kujutavad endast ad hoc vastust keeleolukorrale. Seega esineb praktikas märkimisväärsed erinevusi, isegi sama riigi sees. Õigusliku raamistiku või tervikliku siduva poliitika puudumine loob tingimused teenuse ebajärjekindluseks, kuna teatud keelte kõnelejad saavad vähemalt teatavaid teenuseid oma keeles, mis võib rikkuda nii mittediskrimineerimise põhimõtet (nt kui teatud keelerühmad jäetakse tähelepanuta või neid eiteenindata ebapiisavalt) kui kaseaduse võrdset kaitset.

Proportsionaalsuse põhimõte, mis on põhimõtteliselt oluline õiguslik mõiste, on kasulik asjakohase raamistiku võipoliitika määramisel. Esiteks, mida tõsisemad on tagajärjed, mis tulenevad võimetuselt ametlikus keeles suhelda, seda suurem on riigi vajadus tagada võrdne kohtlemine, võimaldades juurdepääsu teenusele kasutaja keele kaudu. Kõige tõsisemates olukordades, näiteks vabaduse võtmisega analoogsetes olukordades (mis tähendab õigust tõlgile, millele on viidatud eespool), võib teenuse osutamise kohustus olla kas tõlgi või teenuseosutaja kaudu absoluutne. Teiseks, muudel juhtudel saab pakkumise taseme kindlaks määrata „ mobiilskaala“ kohaldamisega, kusjuures suurem pakkumine on kättesaadav siis, kui teatavas keeles on rohkem või rohkem kõnelejaid, kes ei suuda ametlikus keeles tõhusalt suhelda.

Poliitilised tagajärjed

Riigid peaksid arvesse võtma seda, mil määral pakutakse vähemuskeeles avalikke ja haldusteenuseid juba muudes keeltes kui ametlik keel. Teenuse osutamisel tulebosutatavate teenuste taseme ja keelte

kindlaksmääramisel arvesse võtta osutatava teenuse laadi, vähemuskeeles kõnelejate arvu ja seda, mil määral kõnelejate arv on märkimisväärne.

Viited ja süvendamine

Burch, E. S. (2010). Piirkondlikud vähemused, sisserändajad ja sisserändajad: Euroopa vähemuskeelte õiguste ümbersõnastamine, *Berkeley Journal of International Law*, 28, 261–312.

Dunbar, R. (2006). Kas on olemas keelevähemuste seadustamise kohustus? *Õigus- ja ühiskonnaajakiri*, 33, 181–198.

Medda-Windischer, R. (2017). Vanad ja uued vähemused: Mitmekesisuse juhtimine ja sotsiaalne sidusus vähemuste õiguste perspektiivist. *Euroopa ja piirkondlikud uuringud*, 11, 25–42.

Rüüstamine, I. (2016). *Keeleline mitmekesisus ja sotsiaalne õigus: Sissejuhatus rakenduslikesse sotsiaalingvistikatesse*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

ÜRO vähemuste küsimustega tegelev eriraportöör (2017). *Keelevähemuste keeleõigused: Rakendamise praktiline juhend*. Genf: Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

32 Kas keelepoliitikavõibparandada sisserändajatest naiste tööhõivetulemusi ?

Brian Carey, Andrew Shorten, Limericki ülikool

Inimesenaudingut huvitavas töös võivad mõjutada temakeeleoskus ning keele kasutamine ühiskonnas ja töökohal. Empiirilised tõendid näitavad, et sisserändajad, kes ei oska enamuskkeelt, on tööturul üldiselt ebasoodsas olukorras ning et eelkõige sisserändajatest naised võivad seista silmitsi muude takistustega. See tõstatab küsimuse, kas keelepoliitikat saab kujundada nii, et see aitaks kõrvaldada keelebarjääre, mis kipuvad naisi ebaproportsionaalselt mõjutama.

Mida uurimus meile ütleb?

Majandusteadlaste uuringud on näidanud, et võimetus rääkida kohalikku keelt mõjutab negatiivselt sisserändajate sissetulekuid (Chiswick and Miller, 1995; Dustmann & Van Soest, 2002). Mõned uuringud näitavad, et sellel nähtusel on ka sooline mõõde. Näiteks Hollandis tehtud uuringud on näidanud, et kui Hollandi oskustega sisserändajatest naised teenivad vähem kui paremate hollandi oskustega sisserändajatest naised, siis meeste suhe ei ole sama (Yao and Van Ours, 2015). See on osaliselt tingitud asjaolust, et mees- ja naississerändajad seisavad sageli silmitsi erinevat tüüpi tööhõivetõketega. Näiteks leiti Kanadasse saabunud Aafrika sisserändajate uuringus, et kuigi sisserännanud meestel on sageli juurdepääs sinisele tööle, tajutakse sisserändajatest naisi suurema tõenäosusega, et neil puudub keeleoskus, mida nõutakse võrreldavatel ja traditsiooniliselt naistega seotud kutsealadel, näiteks jaemüügis, halduses või hoolduses (Creese and Wiebe, 2012).

Võib-olla peegeldavad sisserändajatest naiste ebasoodsad olukorrad võrreldes meestega lihtsalt laiemat soolist ebavõrdsust tööturul, sest naised teenivad erinevatel põhjustel üldiselt vähem kui mehed. Kui aga on konkreetseid keelelisi puudusi, millega sisserändajatest naised eriti tõenäoliselt silmitsi seisavad, tuleb neid mõista, kui soovitakse, et nendega tegeletaks edukalt riikliku poliitika abil.

Illustratsioonid ja tõendid

Peamine keeleline põhjus, miks inimesed ei saa rahuldavat tööd, on see, et neil ei ole tööandjate

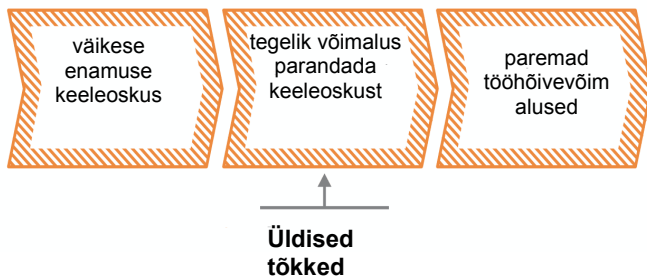
soovitud keeleoskust ning see puudus süveneb, kui nad ei suuda oma keeleoskust parandada. Kuigi neid asjaolusid võivad kogeda mitmed erinevad ühiskonnarühmad, esineb neid kõige sagedamini kõige vaesemate inimeste seas, eriti vähem jõukate sisserändajate seas, kes saavad ilma domineerivat kohalikku keelt valdamata. Selle põhjuseks on asjaolu, et vähem jõukatel rändajatel on üldiselt vähem töövõimalusi ning sobivate keelte õppimise võimalused on olematud või raskesti kättesaadavad, eriti nende jaoks, kellel on juba ellujäämise töökoht. Selle tulemusena võivad sisserändajad, kellel ei oleenamikku keeleoskust, olla haavatavamad pikaajaliste vaeghõiveperioodide suhtes, kus töötamine jääb allapoole nende kvalifikatsioonitaset.

Oluline on märkida, et sisserännanud naised võivad olla eriti ebasoodsas olukorras enamuse keeleoskuse omandamisel. Ühest küljest leiti uuringus, et koduperenaised õpivad domineerivates keeltes vähem kui mehed (Pavlenko ja Piller, 2001). See näitab, et mõned naised, kes on praegu tööturul eemal, on eriti ebasoodsas olukorras, kui nad otsivad tööd tulevikus. Teisest küljest võib naistel, kellel on praegu ebarahuldavad töökohad ja kes võivad saada kasu täiendavast keeleoskusest, olla raske seda teha, kui nad on sunnitud tegemakodus teist töökohta (Hochschild, 2012).

Poliitilised tagajärjed

Mobiilsideettevõtete riikliku poliitika eesmärk peaks olema tagada, et igatühel oleks reaalne võimalus saada rahuldav töö. Selle saavutamiseks tuleb keelepoliitikat teavitada olemasolevast struktuurilisest ebavõrdsusest, et seda mitte süvendada. Näiteks kui uue keele õppimine on liiga kallis, on uue keele õppimisest saadav kasu piiratud nendega, kes seda endale lubada saavad. Sel põhjusel tuleks keelepoliitikas, mille eesmärk on edendada kaasatust, parandades sisserändajate tööhõivevõimalusi, võtta arvesse ka soolise ebavõrdsusega seotud fakte ning eelkõige konkreetseid probleeme, millega seisavad silmitsi sisserännanud naised nii kodus kui ka töömaailmas, et omandada oskusi enamuskkeeles.

Viited ja süvendamine

- Chiswick, B. R. & Miller, P. W. (1995). Keele ja töötasu vaheline endogeensus: Rahvusvaheline analüüs. *Journal of Labor Economics*, 13, 246–88.
- Creese, G. & Wiebe, B. (2012) „Elujõuline tööhõive“: Sooline võrdõiguslikkus ja oskuste kaotamine

Aafrika sisserändajate seas Kanadas. *Rahvusvaheline ränne*, 50, 56–76.

Dustmann, C. & Van Soest, A. (2002). Keel ja sisserändajate sissetulek. *Tööstus- ja töösuhete ülevaade*, 55, 473–492.

Hochschild, A. (2012). *Teine nihe: Töövanemad ja Revolutsioon kodus* (muudetud väljaanne koos A. Machungiga). London: Pingviin.

Pavlenko, A. & Piller, I. (2001). Uued suunad mitmekeelsuse, teise keele õppimise ja soolise võrdõiguslikkuse uuringus. A. Pavlenko, A. Blackledge, I. Piller & M. Teutsch-Dwyer (Eds.) *mitmekeelsus, teise keele õpe ja sugu* (lk 17–52). New York: Gruyteri lambad.

Yao, Y. & van Bear, J.C. (2015). Madalmaade sisserändajate keeleoskus ja tööturu tulemuslikkus. *Töömajandus*, 34, 76–85.

33 Kuidas saab keelepoliitika parandada rändajate liikuvust?

Christopher Houtkamp, Universiteit van Amsterdam

„Mobiilsus“ viitab inimeste võimalikule liikuvusele. Liikuvuse aste sõltub lihtsusest, millega inimene saab ühest kohast teise liikuda, mis omakorda sõltub muu hulgas ka isiku oskustest (sealhulgas keeleoskusest). Liikuvuse mõiste lisatakse rände analüüsi eri vaatenurkadest, alates sotsiaal-majanduslikest teadmistest (nt kuidas keeleoskus on seotud tööturu eduga) (Koopmans 2010) või sotsiaalkultuurilisest/psühholoogilisest (nt kuidas assimilatsioonipoliitika on seotud kultuurivähemuste vaimse tervisega) (Horenczyk 1996, Van Oudenhoven et al. 1998, Arends-Tóth & Van De Vijver 2003). Keelepoliitika võib mõjutada ka liikuvust (Houtkamp 2017). Hõlbustades inimeste liikuvust, et kasutada ära paremaid võimalusi mujal, võib eeldada, et liikuvusega kaasnevad paremad sotsiaal-majanduslikud tingimused.

Mida uurimus meile ütleb?

Liikuvusuuringud on endiselt suhteliselt uued. Algselt bioloogilises uurimistöös välja töötatud kontseptsioon võeti linna sotsioloogias kasutusele Kaufmann et al. (2004), et kujundada integreeritud raamistik liikuvuse potentsiaali ja kapitali erinevate tahkude uurimiseks, mis hõlbustab liikuvust. MIME projekti raames laiendati liikuvuse kontseptsiooni, et see hõlmaks ka sotsiolingvistilisi küsimusi (Houtkamp 2014), rõhutades keelelise infrastruktuuri tähtsust. Rahvusvahelise rände puhul hõlmab see infrastruktuur emakeele õpetamise ja vastuvõtva keele omandamise võimalusi. Asjakohased on ka rändajate seisukohad nende keeleoskuse väärtuse kohta nii elukohariigis kui ka võimalikes vastuvõtvates riikides. Lisaks on oluline, et sisserändajad hindaksid keelepoliitikat nende praeguses elukohariigis.

Illustratsioonid ja tõendid

Keelepoliitika ja liikuvuse vastastikuse mõju hindamiseks korraldati 2015.–2017. aastal Madalmaades, Prantsusmaal ja Rootsis 60 intervjuud Türgi ja Poola sisserändajate ning nende järeltulijatega. Vastajatelt küsiti nende suhtumist emakeele haridusse (st õpetamine nende päritoluriigis või selle riigi keeles) ja vastuvõtva keele omandamise võimaluste kohta. Intervjuud keskendusid ka vastajate oskustele teistes ELi keeltes ja küsiti, milliseid keeli nad sooviksid õppida, et suurendada nende liikuvust ELis. On tehtud neli peamist järeldust.

1. Vastajad peavad keele omandamist vastuvõtvast ühiskonnas äärmiselt oluliseks, kuid kritiseerivad selle

praktilist rakendamist, eelkõige selle suurt keskendumist grammatikale. Meie vastajad leidsid, et kursused oleksid tõhusamad, keskendudes rohkem suulisele suhtlusele.

2. Emakeelehariduse ja mitmekeelsuse väljavaated üldiselt tunduvad olevat klassiprobleem. Madalmaades väljendavad madala sotsiaal-majandusliku staatusega vanemad mõnikord kahtlust oma laste kakskeelse hariduse või kakskeelse hariduse omandamise suhtes, kartes, et see võib takistada nende võimalusi vastuvõtvat keelt õppida ja seega piirata nende sotsiaal-majanduslikke võimalusi.

3. Mõned vastajad on mures, et emakeele hariduspoliitika ja mitmekultuuriline poliitika üldiselt võivad soodustada segregatsiooni, ning andmed näitavad ka vastajate teatavat ebamugavust emakeele haridusprogrammide ja -seadmete mõju uurimisel integratsiooni- ja kaasamisprotsessidele kohalikus sotsiaalses ja keelelises kontekstis.

4. Emakeele oskust nimetatakse suhteliselt sageli liikuvuse soodustajaks ELis, eriti paljudes riikides hajutatud etniliste kogukondade puhul; nii poolakad kui ka türklased teatavad sagedastest kontaktidest etniliste eakaaslaste kogukondade vahel kogu ELis. Selle tulemusena suurendab sisserändajate keeleõppeõiguste andmine nende liikuvust, mis võib üldiselt eeldada, et see parandab nende sotsiaal-majanduslikku olukorda.

Ipoliitilised tagajärjed

Meie intervjuud võimaliku liikuvuse keelelise mõõtme kohta näitavad, et üldise poliitilise suunana peaksid ametiasutused töötama välja ja toetama kõikehõlmavat keeleõppeprogrammi liikuvatele inimestele. Programm peaks hõlmama kohalike (ametlike) keelte õpetamist, kuid hõlmama ka sisserändajate keeli (pärijaid). Sellise programmi üks mõõde peaks olema keskenduda keelele kui kaasaskantavale pädevusele, mis suurendab inimeste võimalikku liikuvust või liikuvust. Liikuvus onoluline, sest see lihtsustab inimeste jaoks paremate sotsiaal-majanduslike võimaluste leidmist ja kolimist teistesse kohtadesse, kus need võimalused on kättesaadavad.

Kohaliku keele õppimise vajadust peetakse üldiselt ilmseks, et hõlbustada juurdepääsu kohalikule tööturule ja edendada harmoonilist integreerumist vastuvõtva riigi ühiskonda. Intervjuud näitavad siiski, et kasutajad vajavad praktilisust. Vastuvõtva riigi keelekursustel (eriti täiskasvanutel) tuleks pöörata erilist tähelepanu

kursuste sisu ja kasutajate tegelike vajaduste ühitamisele.

Juurdepääs emakeele (või kultuuripärandi keele)kursustele ole oluline mitte ainult inimõigustega seotud põhjustel, mis omakorda eeldavad võrdset juurdepääsu kirjaoskusele, vaid ka seetõttu, et teistes ELi riikides kontaktide hõlbustamine teiste sama keelt kasutavate välismaal elavate või rändajate kogukondadega suurendab ka liikuvust, millel on positiivsed sotsiaalmajanduslikud tagajärjed.

Mõned sisserändajate vanemad kardavad, et kultuuripärandi keele säilitamine mõjutab negatiivselt nende laste tulevikku. Seda hirmu ei toeta aga sisserändajate sotsiaal-majanduslike trajektooride uurimine. Emakeele õppekavade alakasutamine võib tegelikult suurendada lõhet kõige vaesemate ja rikkamate sisserändajate keeleoskuse vahel, isegi kui sisserändajate keeltele on ulatuslikud õigused. Seepärast peaksid ametiasutused teabekampaaniate kaudu keskenduma kakskeelsuse eelistele.

Viited ja süvendamine

Arends-Tóth, J., & Van De Vijver, F. (2003). Mitmekultuurilisus ja akulturatsioon: Hollandi ja türgi-Hollandi seisukohad. *Euroopa Sotsiaalpsühholoogia Teataja*, 33, 249–266.

Horenczyk, G. (1996). Rändavad ise konfliktis. G. Breakwell & E. Lyons (Eds.), *Changing European Identities* (lk 241–252). Oxford: Butterworth-Heinemann.

Houtkamp, C. (2014). Keele integreerimine pikamaaliikumist käsitlevatesse teooriatesse: ränne v. liikuvus & liikuvuse mõiste. *A'tamm multiling*, 1, 16–26.

Houtkamp, C. (tulemas). Liikuvuse olulisus keelenihete uurimises. *Keeleprobleemid ja keele planeerimine*.

Kaufmann, V., Bergman, M., & Joye, D. (2004). Liikuvus: Liikuvus pealinnana. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28, 745–756.

Koopmans, R. (2010). Võrdõiguslikkuse ja erinevuste vahelised kaubandussuhted: Sisserändajate integratsioon, mitmekultuurilisus ja heaoluriik riikidevahelises perspektiivis. *Etniliste ja migratsiooniuuringute ajakiri*, 36, 1–26.

Van Oudenhoven, J., Prins, K. & Buunk, B. (1998). Vähemus- ja enamusliikmete suhtumine sisserändajate kohanemisse. *Euroopa Sotsiaalpsühholoogia Teataja*, 28, 995–1013.

34 Kuidas tuleks riiklikku keelepoliitikat kohandada konkreetsete linnade kontekstiga?

Peter A. Kraus, Nria Garcia, Melanie Frank, Vicent Climent-Ferrando, Universität Augsburg

Enamikus Euroopa riikides kasutavad ametiasutused kodanikega suhtlemiseks ühte või erandjuhtudel kahte riigi ametlikku keelt. See tava on selgelt vastuolus linnaelanikkonna keelelise profiiliga paljudes suuremates Euroopa linnades, mis on muutunud palju mitmekeelsemaks kui linnavälised piirkonnad. Eri päritolu elanikkonna kiiret kasvu ja vastavat keelelist mitmekesisust ei tunne mitte ainult megalinn, vaid ka vähem kui 500 000 elanikuga linnastud (Carson & King, 2016: 2). Selle tulemusena seisavad üha mitmekeelsemad linnad keelejuhtimise ja keelepoliitika valdkonnas silmitsi erinevate probleemidega.

Selline linnapiirkondade keeleline mitmekesisus tekitab pingeid kahe eesmärgi vahel: eesmärk tervitadahelt poolt elanike ja uustulnukate sotsiaalset ja geograafilist liikuvust ning teiselt poolt nende integreerimist linnahiskonda. Kui suure liikuvuse eesmärk nõuab oskusi teistes keeltes, on kaasava ühiskonna eesmärk seotud oskuste omandamisega kohaliku(te)s keel(te)s. Lisaks ei ole kohalikud avalikud teenused alati kohandatud äsja saabunud sisserändajate vajadustele, sest nad räägivad sageli mõnda muud keelt kui ametlik keel (ametlikud keeled). Selline olukord võib aeglustada ja takistada sisserändajate kaasamist vastuvõtvasse ühiskonda.

Mida uurimus meile ütleb?

Väga lihtsustatud lähenemisviisi puhul (kasutatakse siin lühiduse huvides) saab keelejuhtimist korraldada kolmes valdkonnas, mis on eriti olulised mitmekeelse linnakeskkonna jaoks:

- keelte avalikku kasutust ja staatust määratlev poliitika;
- keeleõppe hlbustamisepoliitika ja
- avalike kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamise poliitika (Skrandies, 2016: 114).

Need valdkonnad on otseselt seotud elanike kaasamise ja liikuvuse toetamise eesmärkidega. Need erinevad siiski selle poolest, kas neid on võimalik kohandada konkreetse linnakeskkonnaga.

Illustratsioonid ja tõendid

Mis puudutab esimest keelehaldust, siis enamik riike on rakendanud õigusakte, mille kohaselt võib avalikul ja ametlikul suhtlemisel kasutada ainult ametlikke keeli ja

mitmeid piirkondlikke keeli territooriumidel, kus neid räägitakse. Enamikus Euroopa riikides, eelkõige Prantsusmaal ja Saksamaal, on *de jure* hekeelne haldus. Teised riigid, nagu Soome ja Iirimaa, on *de jure*kakskeelsed riigid. Kui arvud seda õigustavad, võtavad kakskeelsuse vastu ka kohalikud omavalitsused, kes kasutavad linna elanikega suhtlemisel ametlikke või piirkondlikke keeli. Üldiselt võib öelda, et keelekasutust ametlikus suhtluses kohaliku omavalitsuse tasandil reguleeritakse sageli riiklike õigusaktidega.

Seoses teise meetmete kogumiga, mis on seotud keelte omandamisega, saab keeleõppeprogramme kohandada nii, et need oleksid suunatud enamus- ja vähemuskeelte omandamisele linnas.

Mõnes riigis, näiteks Lätis, saavad kohalikud omavalitsused eelarvevahendeid, et korraldada keelekursusi, mis on kohandatud keeleppevajadustele, kui need tekivad kohalikul tasandil. Siiski reguleerib teatavate võõrkeelte integreerimist koolide õppekavadesse sageli haridusministeerium riigi tasandil (või mõne liidumaa piirkonnas).

Mis puudutab kolmandat eespool nimetatud poliitikavaldkonda, nimelt avalike teenuste osutamist mitmes keeles, siis saab riiklikku keelepoliitikat kergemini kohandada konkreetse linna kontekstiga. Sellega seoses võivad kohalikud omavalitsused võtta juhtrolli, et ületada takistused oma elanikega suhtlemisel ja suurendada keelevähemuste integratsiooni, ilma et see mõjutaks elanikkonna räägitavate keelte õiguslikku seisundit. Seda illustreeris mitmekeelsete Euroopa, Kanada ja Austraalia linnade juhtumiuuring, milles antakse ülevaade erinevatest lähenemisviisidest keelejuhtimisele linnakontekstides (King & Carson, 2016).

Need näited näitavad, et riigi tasandi väga erinevates igusraamistiketes saavad kohalikud omavalitsused reageerida linnaelanikkonna *de facto* mitmekeelsusele (ja sellest üldiselt kasu saada).

Poliitilised tagajärjed

Kokkuvõttes tuleks riiklikku keelepoliitikat täiendada kohaliku tasandi meetmetega, mis vastavad konkreetsele linnakeskkonnale. Keelelise mitmekesisuse toetamine kohaliku tasandi poliitika ja tavade kaudu võib laiendada ka enamiku kodanike keelelisi repertuaare ja seega pakkuda neile rohkem

liikuvusvõimalusi. Koos kohaliku keele õppimisega uustulnukate poolt soodustab see mitmekeelse eetika arengut, mis soodustab ühtekuuluvustunnet ja seega kaasatust (mitmekeelsemasse) kogukonda.

Viited ja süvendamine

Carson, L. & King, L. (2016). Sissejuhatus: „Mitmekeelsus elab siin“. L. King & L. Carson (Eds.), *Mitmekeelne linn. Elujõulisus, konfliktid ja muutused* (lk 1–16). Bristol, Buffalo, Toronto: Mitmekeelsed küsimused.

Kuningas, L. & Carson, L. (Eds.). (2016). *Mitmekeelne linn. Elujõudu, konflikte ja muutusi*. Bristol, Buffalo,

Toronto: Mitmekeelsed küsimused.

Kraus, P.A. (2011). Mitmekeelne linn: Helsingi ja Barcelona kohtuasjad, *Nordic Journal of Migration Research*, 1, 25–36.

Marten, H.F. (2016). *Sprachpolitik. Eine Einführung*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.

Skrandies, P. (2016). Keelepoliitika ja linnade mitmekeelsuse poliitika. L. King & L. Carson (Eds.), *Mitmekeelne linn. Elujõulisus, konfliktid ja muutused* (lk 115–148). Bristol, Buffalo, Toronto: Mitmekeelsed küsimused.

KEELEPOLIITIKA KOHANDAMINE KEELELISE MITMEKESISUSEGA LINNAKESKKONNAS

Riiklik tasand

Keelepoliitika, mis reguleerib keelte avalikku kasutamist ja staatust

Riiklik tasand + täiendav reguleerimine piirkondlikul tasandil

Keeleõppe poliitika

Nkohalik elevandiluu

Kirjaliku ja suulise tõlke avalikke teenuseid hõlbustav poliitika

35 Miks peaksime kombineerima erinevaid kommunikatsioonistrateegiaid?

László Marác, Universiteit van Amsterdam

Üleilmastumine suurendab kontaktide sagedust keelelise mitmekesisusega, muutes mitmekeelsed ja riikidevahelised kommunikatsioonistrateegiad asjakohasemaks. Üks neist riikidevahelistest kommunikatsioonistrateegiatega on seotud lingua franca teabevahetusega. Lingua franca (LF) on lüüsikeel, mida vestluspartnerid kasutavad teabevahetuse eesmärgil; traditsiooniliselt ei ole lingua franca ühegi vestluspartneri emakeel. Paljud kommentaatorid märgivad, et inglise keel on tõusuteel kui maailma lingua franca. See tekitab aga kahte liiki probleeme:

► Kui levitamine puudutab inglise keele standardvarianti, võib meil tekkida keelelise imperialismi juhtum (Phillipson, 2006), millel on kahjulik mõju keelelisele õiglusele;

► Kui me vastupidi peame seda protsessi inglise keelest täiesti erinevaks (midagi, millele selle toetajad sageli viitavad kui inglise keelele kui lingua franca (ELF)); vt näiteks Hülmbauer, 2011), muud liiki probleemid tekivad. Kirjanduses kasutatakse inglise keelt kui lingua franca mõnikord inglise keeles, nagu seda räägivad mitte-emakeele kõnelejad, ning see erineb inglise keele morfoloogilistest ja leksikaalsetest omadustest. ELF-i pooldajad väidavad, et neid mittestandardseid omadusi tuleks aktsepteerida ning et see demokratiseeriks rahvusvahelist suhtlust ja võtaks inglise keelest selle potentsiaalselt imperialistliku iseloomu. Selline seisukoht ei lahenda siiski piisavalt muret selle leviku pikaajalise mõju pärast keelelisele mitmekesisusele ja keelelisele õiglusele (Gazzola ja Grin 2013).

Kui soovitakse kasutada inglise keelt, peab see olema osa laiemast strateegiast.

Que ütleb meile uurimus?

Inglise keele kasutamine globaalse keelena mõjutab liikuvust ja kaasatust mitmetimõistetavalt (Gazzola ja Grin, 2013). Seda kasutavad tõhusalt ainult ühiskonna kõrgemad ešelonid, kes on saanud hariduse, mis võimaldab neil arendada oskusilähemale emakeelena kõneleja standarditele. Üldiselt ei ole see siiski kättesaadav ühiskonna madalamatel tasanditel, nagu näitab *täiskasvanute keele jakirjaoskuse uuring*, kuhu koguti ligi 200 000 vastajat (Gazzola, 2016). Seevastu mitme inglisekeele mittestandardse või isegi idiosünkraatilise variandi edendamine (võib-olla inglise keele märgise all nagu lingua franca) võib takistada kaasamist globaalsetesse või kohalikesse

kogukondadesse. Seetõttu tuleks lingua franca (inglise või muu) kasutamine kombineerida muude mitmekeelsete või riikidevaheliste kommunikatsioonistrateegiatega.

Illustratsioonid ja tõendid

Need teised strateegiad hõlmavad järgmist.

1. Mitme laiema suhtluskeele kasutamine alternatiivina inglise keelele ehk „ELF-ile“. Kuna etnilised keeled tõstatavad isegi vähemal määral probleeme, mis sarnanevad eespool kirjeldatud inglise keelega, ei tohiks jätta tähelepanuta kavandatud keelte (nt esperanto) (või mõnes kontekstis isegi iidsete keelte, näiteks ladina keele) panust.

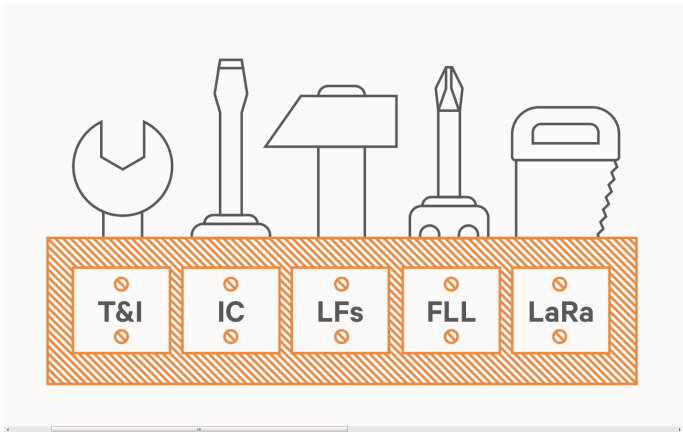
2. Arendada vastastikuseid, kuid mittetootlikke vastuvõtlikke oskusi vestluspartneri keeles. Seda strateegiat tuntakse *lingua receptiva (LaRa)* nime all. *Vastastikust* mõistmist võib pidada keeleõppe *strateegia* üheks vormiks, mis keskendub keelele, mis on tihedalt seotud oma emakeelega; tategutseb sellistes keelerühmades nagu slaavi, germaanivõi romaani keel.

3. Teised strateegiad, nagu kirjalik ja suuline tõlge (T & I), on samuti osa teabevahetusstrateegia töövahendist, mida saab kasutada liikuvuse ja kaasamise edendamiseks rahvusvahelises teabevahetuses. Kõiki neid kommunikatsioonistrateegiaid saab hõlbustada info- ja sidetehnoloogiatega, näiteks masintõlkega.

4. Need, kellel on vaja põhjalikku ja pidevat suhtlust inimestega, kes räägivad teist keelt, näevad üldiselt, et selle keele õppimine, kuigi see võib olla ajas ja vaevalt kulukas, jääb asendamatuks strateegiaks, st võõrkeeleõppe strateegiaks.

Poliitilised tagajärjed

Teabevahetusega seotud probleeme tuleks käsitleda mitmekeelse ja riikidevaheliste teabevahetuse töövahenditevaimus (Jørgensen 2011). Kuigi inglise keel on vaieldamatult oluline vahend kompleksis, ei ole see ainus. Töövahend võib hõlmata kõiki teisi asja loetletud strateegiaid, pannes rõhku nende vastastikusele täiendavusele.

Viited ja süvendamine

Euroopa Ühenduste Komisjon (2003). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele "Keeleõppe ja keelelise mitmekesisuse edendamine: Tegevuskava aastateks 2004–2006. KOM(2003) 449 lõplik.

Euroopa Ühenduste Komisjon (2008). Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele: Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus. KOM(2008) 566 lõplik. Brüssel: 18.9.2008. Gazzola, M. (2016). Kelle jaoks mitmekeelne suhtlemine? Keelepoliitika ja õiglus

Euroopa Liidus, *Euroopa Liidu poliitika*, 17, 546–596.

Euroopa Komisjon (veebruar 2006). Eurooplased ja nende keeled, Eurobaromeetri eriuuring 243, <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/518>

Euroopa Komisjon (juuni 2012). Eurooplased ja nende keeled, Eurobaromeetri eriuuring 386, ec.europa. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049>

Gazzola, M. & Grin, F. (2013). Kas ELF on tõlkimisest tõhusam ja õiglasem? ELi mitmekeelse korra hindamine? *International Journal of Applied Linguistics*, 23, 93–107.

Hülmbauer, C. & Seidlhofer, B. (2013). Inglise keel kui lingua Franca Euroopa mitmekeelsuses. Väljaandes A.-C. Berthoud, F. Grin & G. Lüdi (Eds.), *uurides mitmekeelsuse dünaamikat* (lk 387–406). Amsterdam: John Benjamins.

Jørgensen, J. N. (Ed.) (2011). Töövahend riikidevaheliseks teabevahetuseks Euroopas. Kopenhaageni uuringud bilingualismis, 64. Kopenhaageni Ülikool, humanitaarteaduskond.

Phillipson, R. (2006). *Ainultinglise keeles? Väljakutse keelepoliitika*. London: Routledge. //Prantsuse versioon: (2019). Inglise keele domineerimine: väljakutse Euroopale. Pariis: Tasuta ja Solidaire'iga.

36 Kuidas peaksid omavalitsused koguma ja jagama andmeid oma elanikekogukondade keeleprofiilide kohta?

Virginie Mamadouh, Nesrin el Ayadi, Universiteit van Amsterdam

Kohalik teadlikkus ja teadmised kohalikust keelekeskkonnast on olulised olemasolevate keeleressursside paremaks kasutamiseks ja paremate teenuste pakkumiseks. Euroopa ja riikliku tasandi statistika ei ole aga üldiselt asjakohane kohalikes olukordades, sest liiguvad ELi kodanikud, kolmandate riikide kodanikud ja pagulased ei ole riigi lõikes ühtlaselt jaotatud.

Mida uurimus meile ütleb?

Olemasolevad andmed põhinevad üldiselt mittelingvistilistel atribuutidel (näiteks kodakondsus või sünniriik, mida kasutatakse asendajana, millisel juhul eeldatakse sageli, et isiku põhikeel on sünniriigi ja/või kodakondsuse põhikeel) või loendusküsimusi emakeele kohta (loenduse läbiviimisel). See oskus on väga osaline ja keskendub peamiselt elanike keelele, kahjustades individuaalsete keelerepertuaaride nüansirikkamat ja keerukamat esindatust. See statistika mõõdab sageli eneseteatatud oskusi ametlikus keeles, millisel juhul kasutatakse neid ametliku keele oskust ligikaudse integratsiooninäitajana ja argumendina meetmete võtmiseks ametliku keele kasutamise arendamiseks. Muud keeleoskused ja nende tähtsus sotsiaalsele integratsioonile, haridusvõimalustele ja/või tööturu võimalustele on üldiselt tähelepanuta jäetud.

Seepärast peaksid omavalitsused nende probleemide lahendamiseks järgima mitte ainult oma jurisdiktsiooni alla kuuluva elanikkonna keelelisi omadusi, vaid pöörama erilist tähelepanu ka andmete kogumisele muude asjakohaste keelemuutujate kohta, nagu oskusteistes keeltes ja keelekasutusmudelid erinevates kontekstides. Keeleoskust võiks jälgida seoses kirjaoskuse uuringutega (samuti Internet-oskusega).

Lisaks võiksid need uuringud keskenduda metalingvistilistele oskustele. See suurendaks teadlikkust nende oskuste olulisusest keeleliselt mitmekesisest ühiskonnas. Seda liiki andmete kogumine nõuab siiski tundlikkust ja ettevaatlikkust: nad peavad parandama kollektiivseid teadmisi kogukonnast, kahjustamata elanike isikupuutumast ja eraelu puutumast.

Illustratsioonid ja tõendid

Andmete kogumine ei ole tõenäoliselt kohalike

omavalitsuste jaoks oluline prioriteet, kuid on ka inspireerivaid näiteid. *Multilingual Graz on Grazi* ülikooli (Austria) uurimisprojekt, mida juhivad Dieter Halwachs, kes on alates 2012. aastast dokumenteerinud linna elanike kõneldavaid keeli. Selle eesmärk on parandada kohalike kogukondade teadmisi kultuurilisest mitmekesisusest, mis põhineb selle elanike riigi kodakondsusel. Saidil kuvatakse Grazis täheldatud keeled (vt pilti). Selle klikitava tabeli iga lahter annab juurdepääsu üldisele keeleteabele (nimed, kõnelejad, staatus ja pindala, kirjalik vorm ja standardtervituste tõlkimine), helifragmentidele (transkriptsiooni ja saksa keelde tõlkimisega) ning seda keelt kõnelevate Grazi elanike keelebiograafiatele jakasutusprofiilidele.

Poliitilised tagajärjed

Kohalike keelerepertuaaride nüansirikkama hindamise kaudu saavad kohalikud omavalitsused kohandada ja parandada oma vastuvõtu- ja hariduspoliitikat ning kohaliku kultuuritegevuse korraldamist.

Muutustest linna saabuvate rühmade peamistes keeltes võib teatada varem; hariduspoliitikatõhusustsaaks parandada, võttes arvesse andmeid põhikeelte kohta, mida õpilased ja nende vanemad räägivad kodus. Täpsemalt võiks suunata keelekursusi täiskasvanud sisserändajatele. Kohaliku(te) keele(de) õppijate valdavate keelte parema tundmise ja uute tulijate keeleoskuse parema tundmise kaudu saaks tõhusamalt korraldada kohaliku(te) keele(de) omandamiseks kavandatud kursusi. Näiteks võiks sarnaste kataloogide ja keeleoskusega või sama keelega alustavaid õppijaid rühmitada, et keskenduda konkreetsetele probleemidele (hääldamisest sõnavarani ja pragmaatiliseni).

Selline andmete kogumine võib olla kasulik ka kohalike elanike teadlikkuse tõstmisel nende keeleliselt mitmekesisest keskkonnast. Keelekeskkonnatundmine on kasulik ka kohaliku kultuuritegevuse korraldamiseks. Avalikud raamatukogud võiksid pakkuda raamatuid ja audiovisuaalseid materjale kohalikus kogukonnas räägitavates põhikeeltes ning pakkuda elanikele võimalust säilitada ja laiendada oma keelerepertuaari. Võiks korraldada ühenduse tegevusi, et suurendada (muude) elanike teadlikkuskohalikust keelelisest mitmekesisusest ja hõlbustada teabevahetust sama keele kõnelejate vahel või nende vahel, kes soovivad seda õppida. Samuti võiks sotsiaalset ühtekuuluvust tugevdada, ühendades kohalikud vabatahtlikud, kellega saab rändajatega vestelda (seda

valemit nimetatakse tandemudeliks). Kohalikud koolid saavad avada oma ukseid pärast kooli, et tagada nende kohtumiste jaoks vajalik infrastruktuur (pärast tööaega enamiku sisserändajate ja vabatahtlike jaoks).

Afrikaans Afrikaans	Akan Akan	Arabic Arabic	Arabic Arabic	Bengali Bengali	Bosnian Bosnian	Burmese Burmese
Catalan Catalan	Chamorro Chamorro	Chinese Chinese	Chinese Chinese	Dutch Dutch	Dutch Dutch	English English
English English	Esperanto Esperanto	French French	French French	German German	German German	Hebrew Hebrew
Hindi Hindi	Indonesian Indonesian	Italian Italian	Italian Italian	Japanese Japanese	Japanese Japanese	Korean Korean
Latin Latin	Latin Latin	Latin Latin	Latin Latin	Latin Latin	Latin Latin	Latin Latin
Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese	Portuguese Portuguese
Russian Russian	Russian Russian	Russian Russian	Russian Russian	Russian Russian	Russian Russian	Russian Russian
Spanish Spanish	Spanish Spanish	Spanish Spanish	Spanish Spanish	Spanish Spanish	Spanish Spanish	Spanish Spanish
Tamil Tamil	Tamil Tamil	Tamil Tamil	Tamil Tamil	Tamil Tamil	Tamil Tamil	Tamil Tamil
Urdu Urdu	Urdu Urdu	Urdu Urdu	Urdu Urdu	Urdu Urdu	Urdu Urdu	Urdu Urdu
Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish	Yiddish Yiddish

Grazis täheldatud keeli kujutava mitmekeelse Grazi veebisaidi avalehe pilt (vaadatud 19. juulil 2017).

Viited ja süvendamine

Keelestatistika hõlmab üldiselt emakeelt, keskkhariduses õpetatavat keelt või enda deklareeritud keeleoskust:

Keeled keskkhariduses: Ülevaade riiklikest testidest Euroopas – 2014/15
https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/languages-secondary-education-overview-national-tests-europe-%E2%80%93-201415_fr
 (ehkki lehekülj on inglise keeles, on pdf-aruanded kättesaadavad erinevates keeltes)

Riikliku statistika büroo 2013 Keele Inglismaal ja Walesis (2011). Inglise keel ja Wales:2011.
goo.gl/gm5KJz

Eurobaromeetri eriuuring nr 386 „Eurooplased ja nende keeled“
[“https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049](https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049)

Vaata Tube Tongues visualiseerimist, mis põhineb keeleloenduse andmetel Londoni metroojaamades.
goo.gl/Dm6wUf

37 Kas liikuvus suurendab inglise keele kasutamist kohalike keelte arvelt?

Rudi Janssens, Vrije Universiteit Brussel

Üks Euroopa Liidu aluspõhimõtteid on keelilise ja kultuurilise mitmekesisuse säilitamine. Siiski ei saa eitada, et inglise keel on kõige tuntum keel, mida räägib 38 % eurooplastest erinevatel pädevustasemetel (Euroopa Komisjon, 2012). Kõrghariduses nähakse inglise keele kasvavat kasutamist õppekeelena ja domineerivat keelt teaduses rahvusvahelistumise vahendina, missoodustab üliõpilaste ja teadlaste liikuvust. Samal ajal kasutatakse rahvusvahelises majanduskontekstis sageli ärikeelena inglise keelt. Küsimus on selles, kas see muudatus mõjutab kohaliku(te) keel(te) positsiooni.

Mida uurimus meile ütleb?

Brüsseli kontekst, kus 23 %-l elanikkonnast on teise ELi liikmesriigi pass ja kus on üle 10 % kolmandate riikide kodanikest, pakub ideaalset loomulikku kogemust liikuvuse mõju uurimiseks keelekasutusele. Keeleuuringutel põhinev uuring (Janssens, 2013) näitab inglise keele üha suuremat kasutamist töökohal, kuigi peamiselt koos Brüsseli, prantsuse ja hollandi keelega. See on kooskõlas varasemate uuringutega, mis viitavad sellele, et kohalikes ettevõtetes on tegelikud tavad väga mitmekeelsed (vt Berthoud, Grin & Lüdi 2013). Keelekasutus teistes valdkondades kinnitab seda suundumust. Kuigi peaaegu 90 % Brüsseli elanikest väidab, et nad räägivad vabalt prantsuse keelt, liigub keele üldine kasutamine selgelt mitmekeelsuse suunas. Sageli kasutatakse erinevaid keeli paindlikult ja sageli kasutatakse koodivahetust ning üha levib vastuvõtlik keelteoskus.

Illustratsioon ja tõendus

Brüssel on ametlikult kakskeelne, prantsuse keel on enamuskeel ja hollandi keel vähemuskeel. Inglise keele oskuse muutused võrreldes mõlema ametliku keelega on esitatud tabelis 1. Arvud põhinevad eneseteatud teadmistel ja viitavad neile, kes räägivad piisavalt keeli, et vestelda selles keeles.

Kõikide eespool nimetatud kategooriate puhul väheneb aja jooksul prantsuse keele oskus kui kohalik lingua franca, nagu ka hollandi ja inglise keele oskus kogumitte-Belge'i rühmas. Prantsusmaa kui Brüsseli lingua franca positsioon ei ole siiski ohus. Asjaolu, et hollandlane jääb oma seisukoha juurde, tuleneb tasuta keelekursuste pakkumisest. Liikuvus ELis ja kolmandate riikide kodanike sisserännesuurendavad inglise keele mõju, kuid üldiselt tunneb vaid kolmandik

elanikkonnast end selles keeles mugavalt. Tähelepanuväärne on, et kuigi keskmine inglise keele oskus on vaevast muutunud, kasutatakse seda palju rohkem. Keele oskusei näi olevat piisav tingimus keele rääkimiseks, vaidmääravaks teguriks näib olevat ühiskonna avatusmitmekeelsusele.

Eespool nimetatud muudatustemõjudele tegelikule kasutamisele töökohal ja kohalikus kaupluses, mis piirdub kolme kontaktkeele ja nende kombinatsioonide kasutamisega, on esitatud tabelis 2.

Muutused mõlemas valdkonnas on sarnased; ühekeelset suhtlust asendatakse üha enam mitmekeelsete tavadega ning inglise keele asenda kohalikke keeli.

Poliitilised tagajärjed

Brüsselinäide illustreerib keelekasutuse keerukust. Vabakeeletturgkoossuureneva liikuvusega kajastub üha mitmekeelsetes tavades kohapeal. Seetõttu tuleb kõne, millega muudetakse inglise keele uueks Euroopa lingua franca'ks, relativiseerida. Enamik elanikke ei räägi inglise keelt sujuvalt ning liikuvus ei käi käsikäs kohalike keelte asendamisega inglise keelega, vaid suureneva mitmekeelsusega. Kohalikud otsustajad võivad seda arengut mõjutada. Keelealased õigusaktid, hariduspoliitika ja auustulnukate integratsioonipoliitika võivad toetada kohalikke keeli ja samal ajal luua avatuse mitmekeelsusele. See toetab eeldust, et väga erinevas linnakontekstisei põhine elanikevaheline suhtlus ja seega kaasamine kogukonda mitte linguafrancakasutamisel, vaid mitmekeelsusel. Liikuvus eiohusta tingimata vastuvõtvariigi kohalikke keeli, isegi vähemuskeeli.

Viited ja süvendamine

Colucci, E., Ferencz, I., Gaebel, M. & Wächter, B. (2014). *Liikuvuspoliitika ja -praktika ühendamine: Tähelepanekud ja soovitused riiklike ja institutsiooniliste arengute kohta Euroopas*. Brüssel: Euroopa Ülikoolide Assotsiatsioon.

Euroopa Komisjon (2012). *Eurooplased ja nende keeled*. Eurobaromeetri eriuuring 386, mille viisid läbi TNS Opinion & Social hariduse ja kultuuri peadirektoraadi, kirjaliku tõlke peadirektoraadi ja suulise tõlke peadirektoraadi Bru Xelle'i taotlusel. <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/1049>

Janssens R. (2013). *Mitmekeelsus linnades*. Brüsseli

kohtuasi. Brüssel: Racine'i väljaanded.

Kodakondsus: Keeleoskus	Belgia keel		EL		ELi-välised riigid	
	2001	2013	2001	2013	2001	2013
Prantsuse keel	98,80 %	93,20 %	92,10 %	73,90 %	73,90 %	66,40 %
Hollandi keel	39,10 %	26,90 %	4,60 %	11,80 %	7,40 %	5,30 %
Inglise keel	33,20 %	28,70 %	53,90 %	47,10 %	12,10 %	22,10 %
mitte üksikeelsetest	0,60 %	4,30 %	0,70 %	15,20 %	23,70 %	28,50 %
rahvaarv (%)	72,70 %	66,90 %	14,80 %	22,90 %	12,50 %	10,20 %

Tabel 1. Keeleoskuse areng rahvuste lõikes (Allikas: Janssens 2013).

kõige kõnekam keel	töökoht		kauplused		TB3	
	2001	2013	2001	2013	2001	2013
Prantsuse keel	73,30 %	32,20 %	88,40 %	59,90 %		
Hollandi keel	4,30 %	1,70 %	2,70 %	1,00 %		
Inglise keel	4,80 %	1,70 %	0,10 %	0,50 %		
Prantsuse/ Hollandi	10,60 %	16,70 %	6,00 %	15,00 %		
Prantsuse/ inglise keel	2,40 %	17,00 %	0,80 %	4,00 %		
Hollandi/inglise keel	0,30 %	–	0,10 %	–		
Prantsuse/ Hollandi/inglise keel	3,50 %	30,70 %	0,10 %	19,30 %		
Muud keeled	0,80 %	0,20 %	1,70 %	0,40 %		

Tabel 2. Keele kasutamine tööl ja ostude ajal (Allikas: Janssens, 2013).

38 Kas Euroopa poliitika abil saab parandada sotsiaalset kaasatust kohalikus linnakeskkonnas?

Rudi Janssens, Vrije Universiteit Brussel

ELikodanike liikumis- ja elamisvabadus on üks ELi kodakondsusest tulenevaid põhiõigusi. Selle põhimõtte rakendamine eeldab keerukat poliitikat, mis hõlmab selliseid küsimusi nagu sotsiaalkindlustus, juurdepääsavalikele teenustele, maksustamine, tööhõive, diplomite tunnustamine ja pereliikmete õigused. ELi direktiivide muutmine õigusaktideks on keeruline ja aeganõudev protsess liikmesriikide tasandil. Liikuvuse keelelise mõjuga tegelemine kohalikul tasandil on veelgi keerulisem, kuna iga riigi kontekst põhineb peamiselt riigis keelelisel homogeensusel, samas kui Euroopa projekt põhineb keelelise mitmekesisuse toetamise põhimõttel. Milliseid vahendeid pakub EL kohalikele poliitikakujundajatele kaasamise keeleliste aspektide käsitlemiseks?

Mida uurimus meile ütleb?

Euroopa kodakondsus jagab uustulnukate rühmad ELi kodanikeks ja kolmandate riikide kodanikeks, kellel on eri vastuvõtva riikides erinevad õigused ja kohustused. Selle tulemuseks on erinev, mõnikord vastuoluline keelepoliitika ELi ja riikide vahel. ELi rändepoliitika (Euroopa Komisjon, 2014) keskendub siiski juhatavatele ja keelekursustele, et tagada tugev pühendumine vastuvõtva ühiskonnale. Selleks et toetada ELikodanike liikuvust mitmekeelsuse kontekstis, toetatakse keeleõpet, õpetajate ja üliõpilaste liikuvust ning tõlkealgatusi (Franke & Mennella, 2017).

See erinevus kajastub kohalikus poliitikas. Eri Euroopa linnade võrdlev uuring kinnitab erinevat lähenemisviisi kohalikul tasandil (Ernst & Young, 2014).

Üldised poliitikaraamistikud on peamiselt suunatud rände väljapoole ELi kui pikaajalise nähtusele, samas kui valitud poliitikavaldkondade eesmärk on konkreetselt soodustada ELi liikuvaid kodanikke seoses lühiajalise liikuvuse eri vormidega, mis on peamiselt seotud tööhõive ja haridusega. Sellest hoolimata kalduvad kõik linnad toetuma pigem teenustele ja institutsioonidele, kes tegelevad kõigi välismaalaste või kodanikega, selle asemel et osutada liikuvatele ELikodanikele eraldi teenuseid. Liikuvaid ELikodanikke ei peeta sageli sihtrühmaks, kuigi keeleoskust peetakse üheks peamiseks takistuseks vastuvõtvasse ühiskonda kaasamisel. Kui EL rõhutab kolmandate riikide kodanikele

keelekursuste korraldamise toetamise poliitikat, piirab ELi õigus võimalust kehtestada keelenõuded teisteliikmesriikide teenuseosutajatele, nagu juristid, arstid ja meditsiiniõed. Keele testi tegemine teiste ELi riikide elanikele on isegi välistatud (vt van der Jeght, 2015).

Kuigi kohustuslikud keelekursused täiskasvanud Euroopa kodanikele ei ole seaduslikud, on see erinev koolilaste puhul, kes käivad koolis samadel tingimustel kuiselleriigi kodanikud. Teise ELi liikmesriiki kolivatel Euroopa kodakondsusega lastel on ELi õiguse kohaselt õigussaadud uuespäritoluriigis tasuta keelekursusi, et aidata neil koolisüsteemiga kohaneda (direktiiv 77/486/EE). Kuigi on palju uuringuid ELi üliõpilaste tulemuslikkuse kohta kõrghariduse teistes liikmesriikides, tehakse vähem uuringuid alg- ja keskkooli tasemel olevate laste ELi-sisese rände mõju kohta.

Lisaks õppekeelevaldamisele on Heath et al. (2008) järeldanud, et sotsiaalmajanduslikud ressursid ja vanemate haridustase on akadeemilise edu jaoks otsustava tähtsusega, kuigi õpilase kodakondsuses ei ole erinevusi, olenemata sellest, kas lastel on ELi liikmesriigi kodakondsus või mitte.

Illustratsioon ja tõendid

Alljärgnevas tabelis on toodud konkreetne näide Brüsselikohta janende mitte-Belgia elanike keeleoskuse arengu kohta, kes ei rääkinud vastuvõtva keelena ühtegi ametlikku keelt. Ükski sisseandajatestei olnud kohustatud osalema kohustuslikel keelekursustel. Keelepoliitika „vaba“ või ilma piiranguteta ei too kaasa suuremat sotsiaalset kaasatust kohaliku (te) keele (de) valdamise osas. Kuna enamik mittekodanikke kogu ELi on koondunud linnadesse, võib see olla probleemataoline.

Poliitilised tagajärjed

Subsidiaarsuse põhimõttest olenemata oleks väga kasulik kujundada üldine üle-euroopaline

läheneviis, mis keskenduks liikuvatetäiskasvanute keeleõppele. Sotsiaalset kaasatust silmas pidades on ELi kodanike ja kolmandate riikide kodanike eristamine kahjulik ning mõlemad peaksid olema osa integreeritud kohalikust poliitikast. Sama kehtib ka keeleõppe kohta kohustuslikus hariduses. Selliseid algatusi nagu „Integrating Handbook for Policymakers and Practitioners“ (2010), rändajatesotsiaalsele kaasamisele suunatud kasulike tavade uurimist, tuleks laiendada ka ELi kodanikelening töötada välja uusi kaasamise elemente.

mõju hindamine kohalikul tasandil – lõpparuanne. Ernst & Young, jaanuar 2014.

Euroopa Komisjon (2014). Sisserändajate integratsiooni Euroopa moodulid. Lõpparuanne, veebruar 2014.

Franke M. & Mennella M. (2017). *Keelepoliitika*. Euroopa Parlamendi avaldatud teabeleht: muse.jhu.edu/article/677228/pdf

Heath, A. F., Rethon, C. & Kilpi, E. (2008). Teine põlvkond Lääne-Euroopas: haridus, töötus ja tööalane saavutus. *Sotsioloogia iga-aastane ülevaade*, 34, 211–235.

van der Jeught, S. (2015). *ELi keeleõigus*. Groningen: Euroopa õiguse avaldamine.

Viited ja süvendamine

Ernst & Young (2014). ELi kodanike vaba liikumise

Keeled	Uuring 2001		Aasta uuring		2013. aasta uuring	
	EL	ELi-välised riigid	EL	ELi-välised riigid	EL	ELi-välised riigid
Prantsuse keel	78,80 %	65,20 %	77,50 %	66,20 %	55,80 %	54,30 %
Hollandi keel	0,70 %	0,90 %	0,60 %	–	3,90 %	–
Kakskeelne	7,30 %	5,00 %	6,20 %	2,70 %	5,40 %	4,60 %
Puuduvad	13,20 %	29,00 %	15,70 %	31,10 %	34,90 %	41,10 %

Mitte-Belgia kodakondsusega mitteprantsuse ja hollandi keele rääkijate suuline keeleoskus („hea“ või „suurepärase“) Brüsselis (allikas: Janssens, 2013).

39 Kuidas kajastab võõrkeelte integreerimise poliitika enamuse eelistusi ja hoiakuid?

François Grin, Genfi Ülikool

Euroopa riikide keelepoliitika peab üldiselt tegelema nelja keeleliigiga, mis viib tunnustamise ja õiguste hierarhia keelte vahel. Näiteks, kuigi mõiste „vähemus“ ei ole rahvusvahelises õiguses autoriteetselt määratletud, eristavad riigid üldiselt traditsioonilisi (põlis-/pikaajalisi) vähemusi ja hilisemast rändest tulenevaid vähemusi. See vahetegemine väljendub ka mõnes ÜRO dokumendis mõiste „vähemus“ piiramise riigi kodanikega. Kas see hierarhia, mis väljendab võimusuhteid, kajastab enamuse arvamust? Kas on olemas sotsiaalne konsensus selle suhtes, et välismaal elavatel elanikel on vaja julgustada kohaliku keele õppimist?

Mida uurimus meile ütleb?

Esiteks võtavad kõik riigid ametlikult või mitteametlikult vastu vähemalt ühe ametliku võiriigikeele. Kuigi valik on üldiselt ajendatud konkreetsest legitiimsuse tunde võrreldes teiste keeltega, tuleneb see ka administratsioonija valitsuse praktilistest vajadustest. Teiseks tunnustavad paljud riigid teataval määral keelt, mida kõnelevad traditsioonilised vähemused nende pinnal; see realiseerub mitmesugustes erinevates dieteed¹; seda tunnustust (mõnikord siirast, mõnikord vastumeelset) peetakse üldiselt õiguspäraseks nende vähemuste pikaajalise ajaloolise kohaloleku tõttu. Kolmandaks, EL liikmesriikide kodanike liikumisvabaduse tõttu on liikmesriigid hakanud võtma uusi kohustusi seoses teiste EL liikmesriikide keeltega, eelkõige seoses EL iserändajate laste kasvatamisega; EL kodanikud on siiski üldiselt vabastatud kõigist üldistest keeleõppe nõuetest (kuigiteatavatel kutsealadel töötamise õigus sõltub ametlikult ametliku keele teatavast oskustasemest).

Neljandaks seisavad Euroopa riigid silmitsi kolmandate riikide kodanike keeltega; Riikide kohustused seoses nende keeltega on piiratud ning kui riigid võtavad endale kohustusi sellistes valdkondades nagu tervishoid, varjupaigamenetlused ja kohtumenetlused, on nad üldiselt seotud inimõigustekaalutlustega; haridusala sätted on nõrgemad ja tulenevad peamiselt rahvusvahelistest konventsioonidest. Needon siduvad, kuid ainult need riigid, kes on need ratifitseerinud². Samal ajal on mitu riiki

kehtestanud keeletestid kolmandate riikide kodanikele, kes soovivad oma territooriumile elama asuda või saada kodakondsust.

Antropoloogia ja sotsiaalpsühholoogia uuringud näitavad süstemaatilisel tarvamusküsitlustes vahetegemist tra-rühma ja ex- rühmavahel, „meie“ ja „meie“ „neid. Ainuüksisellel asjaolul ei ole normatiivset mõju, sest avatust „muudele keelelistele ja kultuurilistele“ peetakse üldiselt põhimõtteks, mis peaks innustama sotsiaalset suhtlust ja suunama avalikku poliitikat. Veelgi enam, sellise eristamise teravus ise võib olla suuresti tingitud pahatahtlikust poliitilisest manipuleerimisest. Kuna aga selline suhtumine näib olevat püsiv sotsioloogiline asjaolu, on need osa kontekstist, milles poliitikat kujundatakse ja rakendatakse.

Illustratsioon ja tõendid

Kuigi vahetegemine „meie ja nemad“ esinevad regulaarselt suhtumisuuringutes, on andmed harva piisavalt täpsed, et uurida enamiku vastanute ootusi allofonide (steiste keelte kõnelejad) keelelise integratsiooni suhtes. Siiski, peaaegu põhjalik ja väga üksikasjalik uuring üle 40 000 noore Šveitsi mehe kohta, kes teavad sõjaväeteenistusest Šveitsis (pluss esinduslik valim 1500 noorest Šveitsi naisest), näitab laialt levinud ootust, et allofonid õpivad kohalikku keelt (vt tabel).

Poliitilised tagajärjed

Eeldades, et noorte vastajate suhtumine viitab üldisele elanikkonnale, viitavad eespoolestatud tulemused üldisele toetusele ideele, et valik kasutada oma õigust ollamobiilne jaasuda elama mujal eeldab mõningast keelelist kohandamist. Oluline on märkida, et nagu nähtub täiendavatest tõenditest, mida siin ei ole esitatud, ei tähendakäesolev arvamusoostust, et siserändajad loobuvad oma keele- ja kultuuripärandist. Kohaliku keele õppimise ootus laieneb ka „ameerikatele“ (viidates üldiselt „välismaalastele“, st välismaalastele, kellel ei ole arhetümaalset „rändajate“ profiili). Need tulemused ühtivad ideega, et liikuvus ja kaasamine peavad olema tasakaalus ning et poliitika, mis püüab nende vahel tasakaalu saavutada, saab tavaliselt kasu avaliku sektori toetusest.

Viited ja süvendamine

Capotorti, F. (1991). *Uuring etnilistesse, usulistesse ja*

1 Vt riikide ratifitseerimiskiri ühinemisel Euroopa piirkondlike ja vähemuskeelte hartaga. www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/148/declarations?p_auth=adpWINPI.

2 Vt käesoleva käsiraamatu punkte 29 ja 31.

keelelistesse vähemustesse kuuluvate isikute õiguste kohta. New York: Ühinenud Rahvaste Organisatsioon.

Creech, Richard L. (2005). Õigus ja keel Euroopa Liidus: Märgise „Ühinenud mitmekesisuses“ paradoks. Groningen: Euroopa õiguse avaldamine.

Grin, F., Amos, J., Faniko, K., Fürst, G., Lurin, J. & Schwob, I., 2015: *Šveitsi Kultuuriselts. Mida noored nendega täna teevad?* Glarus/Chur: Rüeegger Verlag.

Sam, D. & Berry, J. (2010). Akulturatsioon: Kui inimesed ja eri kultuuritaustaga rühmad kohtuvad. *Perspektiivid psühholoogia teadus*, 5, 472–481.

Rändajate keelelist integratsiooni käsitlevate deklaratsioonidega sõlmitud kokkuleppe keskmine väärtus aastatel 2008–2009, suurendades arusaamist (allikas: Grin et al., 2015)	Kokkuleppe tase (skaala 1–4)	
	mehed	naised
Madal kokkulepe		
„Koolide õppekavad peaksid sisaldama portugali, albaania, türgi jne keelekursusi vastava emakeele õpilastele.“	1.82	1.90
„Juhiloa eksami kirjalikku osapeaksolema võimalik sooritada peamistes sisserändekeeltes (nt hispaania, serbia, horvaadi, türgi jne)“	1.87	2.10
Keskmine leping	mehed	naised
Heaon kuulda võõrkeeli tänaval, ühistranspordisjne.	2.49	2.85
Ei ole vastuvõetav, et välismaised kolleegid räägivad omavahel võõrkeeles Šveitsi kolleegide ees.	2.72	2.73
Kui Hiina kaupluse kaubamärk Šveitsi linnas on hiina keeles, peab see olema ka prantsuse, saksa või itaalia keeles (sõltuvalt piirkonnast)	2.80	2.76
Jõuline kokkulepe	mehed	naised
Šveitsis elavadvälismaalasedei tohiks oodata, et föderaalne või kohalik omavalitsus pöörduks nende poole oma emakeeles.	3.36	3.32
Ameeriklased, kes elavad Šveitsis, peavad õppima oma uue riigi keelt.	3.47	3.67
Onoluline, et sisserändajad õpiksid kohalikkukeelt	3.52	3.68

40 Kas kohalikud omavalitsused peaksid reguleerima keelekasutust avalikus ruumis?

Virginie Mamadouh, Nesrin el Ayadi, Universiteit van Amsterdam

Keele sotsiaalse ja poliitilise olemuse tõttu on keele olemasolu ja nähtavus mitmekeelsuse oluline aspekt. Keelepoliitika läbivaatamisel (mille eesmärk on reguleerida mitmekeelsust) on sageli asjakohane eristada kolme keelekasutuse valdkonda:

- ▶ riigiruum, mis viitab ühe või mitme keele kasutamisele avalik-õiguslike asutuste poolt kas asutusesiseselt või kodanike ja elanikega suhtlemisel;
- ▶ avalik ruum, mis hõlmab keele(te) kasutamist ettevõtete või mittetulundusühingute poolt;
- ▶ privaatne ruum, mis muidugi mõistab keele kasutamist eraruumides, näiteks majas, aga ka eravestluses kahe sõbra vahel.

Nagu nende valdkondade kirjeldusest nähtub, kattuvad need omavahel. Kas kooliõu on riigiruum või avalik ruum (kui riik korraldab avalikku haridust)? Ja kas privaatne vestlus on endiselt privaatne, kui sõbrad jalutavad linnapargis ja neid kuulevad möödudajad?

Kuigi ametlikud suhtluseeskirjad võivad olla kergesti põhjendatud ja erasfääris peab valitsema isikuvabadus, vaidlustatakse sageli keelekasutus avalikus ruumis. Avalikus ruumis domineerivad tavaliselt kohalikud keeled – mõnikord tänu rangele poliitikale, mis muudab kohaliku keele kasutamise kommertsmärkide ja reklaami puhul kohustuslikuks. Lisaks kasutatakse inglise keelt üha enam paljudes Euroopa riikides, kuid traditsiooniliselt mitteinglisekeeles räägitakse kaubanduslikel eesmärkidel kas turistideni jõudmiseks või ülemaailmse kaubamärgi esilekutsumiseks. Selle tulemusena on paljude kohalike kontekstide sügav keeleline mitmekesisus nähtamatu ja mõnikord isegi avalikus ruumis kuuldamatu.

Mida uurimus meile ütleb?

Konkreetsete keelte kasutamine keelemaastikel vaidlustatakse, kui keelerühmad konkureerivad territooriumil (Gorter 2006, Shohamy ja Gorter 2008). Arutelu liiklusmärkide üle kakskeelsetes piirkondades, alates mõlema keele olemasolust kuni nende tähisele märkimise järjekorra ja kasutatud kirjasuurusteni, samuti liiklusmärgi füüsiline asend (mis on ülaosas) ja erinevate kirjasuuruste kasutamine, on märk keeledevahelisest hierarhiast. Kui konflikt on äge ja poliitiline konflikt avaneb, ei ole vandalism haruldane: paneelid eemaldatakse või hävitatakse; grafitikasutatakse ebasobivaks peetava keeleversiooni kõrvaldamiseks või puudevaks tunnustatud keeleversiooni lisamiseks.

Illustratsioonid ja tõendid

Mitmekeelsete linnade tähiseid on vähem vaidlustatud. Ametlikud märgid on harva mitmekeelsed. Mõnedel Amsterdami tänavatel Hollandi ja hiina keeles ilmutavad märgid kohaliku Hiina naabruskonna reklaamimiseks turismi eesmärgil ei ole vastuolulised (need oleksid võinud olla siis, kuinaabruskond oleks etniline piirkond ja Hiina sisserändajate koondumist tajuti sotsiaalse probleemina; nende peamine eesmärk oleks siis olnud toetusesaajate vajaduste rahuldamine). Kui ka riiklikud ja/või kohalikud riigid reguleerivad keelekasutust kaubandusmärkides, tuleb üldiselt tagada, et riigikeelt ei liigutaks keegi teine, või vähendada liikumist (Flandria, Quebeci, Kataloonia, Walesi jne). 1990. aastatel tehti Touboni seadusega kohustuslikuks ingliskeelsete loosungite tõlkimine stendidel prantsuse keelde. Harvadel juhtudel, nagu näiteks Brüsseli äärealad Flandrias (tuntud kui Vlaamse Rand), kohaldatakse français' poolthollandi keele liikumise piiramiseks rangelt Belgia föderaalset režiimi territoriaalset põhimõtet.

Selline suhtumine on ajendatud hirmust, et prantsuskeelne keskklass, samuti suhteliselt jõukad välismaalased, keda sageli nimetatakse „väljarändajateks“, astuvad Flaami kommunidesse ja muudavad nende keelelist koostist. Lisaks on linnapeal ja linnavolikogude istungitel keelatud kasutada prantsuse keelt. Teistes kohtades ei ole muude keelte kasutamine valimiste kogunemistel ega valimisbrošüürides ametlikult reguleeritud, kuid tugevalt vaidlustatud, nagu ka türgi keele kasutamine Tööpartei ja Roheliste Vasakpoolsete partei poolt Hollandi kohalikel valimistel Amsterdams, Rotterdams, Haagis ja Leidenis (kuigi inglise keele kasutamist konservatiivide partei poolt Amsterdams ei ole täheldatud). Lisaks on teatatud, et koolid (avalik) (Flandrias) keelavad kooliõues emakeelte kasutamist, et soodustada kooli ametliku keele omandamist, kuid de facto marginaliseerida keelelist mitmekesisust ja mitmekeelseid õpilasi.

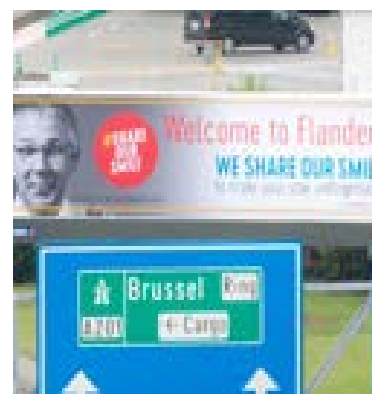
Poliitilised tagajärjed

Eespool kirjeldatud arutelud illustreerivad dilemmat: Keele kasutamine avalikus ruumis tõestab, et seda on lubatud kasutada ja et ta tunneb end „oma asemel“. See võib soodustada rühma sotsiaalseid suhteid ja erinevaid kaasamise vorme, kuid samal ajal võib see takistada individuaalset suhtlemist rühma mitteliikmetega ja kaasatust ühiskonnas tervikuna, süvendades samas eri keeli kasutavate rühmade vahelisi lõhesid.

Samamoodi võib emakeele väljajätmine üldkasutatavusest tekitada tunde, et see on rühmast väljas, ja takistada sotsiaalset kaasatust, kuid võib julgustada inimesi kohaliku keelt kohandama ja pikemas perspektiivis tundma end kohaliku kogukonnaga rohkem lõimunud. Lisaks võib uute keelte võimalus võtta vastu uustulnukaid kohaliku poliitikasse, näiteks (Prantsuse Vlaamse Randi linnavolikogud, saksa keel Baleaari saartel, inglise keel Amsterdamis) ohustada piirkonna keelelist identiteeti pikaajaliste elanike jaoks (ja võib olla isegi keelatud kehtivate keelereeglitega).

Kui on olemas siseriiklikud õigusaktid ja/või eeskirjad, mis käsitlevad keele kasutamist avalikkuses, võib neid täiendada muu kohalik poliitika, kohandades neid kohalikele olukorrale. Igal juhul on teatud keelte keelustamine või teiste pealesurumine kaks äärmust, mis kindlasti ei edenda sotsiaalset ühtekuuluvust. Kohalikud omavalitsused peavad välja töötama nüansirikka poliitika, mis on tundlik kohaliku keelekeskkonna eripäradele jamitmetasandilise ühtekuuluvuse keerukusele. Vahevahendiks võiks olla ametlike kaks- või mitmekeelsete tähistite valimine seoses ühekeelsete märkidega ja/või kakskeelsete või mitmekeelsete märkide kasutamine avalikus ruumis. Igal juhul peaksid kohalikud omavalitsused tagama, et nende poliitikat toetaksid elanikud. Uute keelte suurem nähtavus võib soodustada kaasamistunnet mõnede elanike seas, kuid samal ajal võib seda tajuda staatuse kaotusena teiste habatantide poolt, kelleleel peab teistele keeltele pääsema.

„PacticeYour Dutch Siin“ kampaania Vlaamse Rand täiendati „nädalallophone klient“, et muuta see kaasavamaks. Siin on Zaventemi valla plakat. Samal ajaltunduvad pärast2016. aasta Brüsseli rünnakuid inglise keeles turisti vastuvõtumärgid vähem problemaatilised kui prantsuskeelsed märgid (Flandria liiklusemärgid teist riigikeeltekasutata).

Viited ja süvendamine

- Bonfiglioli, C. (2017). *Keeletestiselamine. Keele- ja territoriaalpoliitika Flaami äärealadel pealinna Brüsseli piirkonnas*. Doktoritöö. Ülikooli Reims Champagne-Ardenne.
- Gorter, D. (Ed.) (2006). *Keeleline maastik: uus lähenemisviis mitmekeelsusele*. Clevedon: Mitmekeelsed küsimused.
- Shohamy, E. G., & D. Gorter (Eds.) (2008). *Keeleline maastik: laiendan maastikku*. London: Routledge.

Keeleõpe, õpetamine ja õppimine

- 41 Kuidas saavad kaasavad koolisüsteemid keelelist mitmekesisust kõige paremini hallata? 116
- 42 Kuidas saab mitteformaalse ja informaalset õpetust kasutada mitmekeelsuse toetamiseks? 118
- 43 Kuidas edendada liikuvust ja kaasatust mitmekeelsuse kaudu kõrghariduses? (ES)? 120
- 44 Kuidas saame aidata õpilastel õppida vastuvõtva riigi keelt? 122
- 45 Kuidas saavad haridussüsteemid reageerida keeleliselt keerukate piirkondade dünaamikale? 124
- 46 Millised õpetajate oskused on kaasavates koolides keeleerinevuste käsitlemiseks kõige vajalikumad? 126
- 47 Kuidas kõige paremini hinnata mitteametlikku keeleoskust? 128
- 48 Miks on soovitatav ühendada ülikoolide keelestrateegias „rahvusvaheline suunitlus“ ja „piirkondlik asukoht“? 130
- 49 Kuidas saab keele valideerimine edendada liikuvust ja kaasatust? 132
- 50 Kuidas saavad ametiasutused toetada täiskasvanute võõrkeelte oskuse säilitamist? 134
- 51 Kuidas saab kasutada sisserändajate olemasolevat keeleoskust, et aidata neil õppida vastuvõtva riigi keelt? 136
- 52 Kes saab kasutada vastuvõtlikku keeleoskuse koolitust? 138
- 53 Milline on inglise keele roll mitmekeelsetes ja mitmekultuurilistes õpperuumides? 140

41 Kuidas saavad kaasavad koolisüsteemid keelelist mitmekesisust kõige paremini hallata?

Gabriele Iannàcaro, Università di Milano-Bicocca

„Kaasavharidus“ tähendab üldiselt selle tagamist, et kõik lapsed, olenemata soost, klassist, etnilisest kuuluvusest, füüsilisest võimekusest ja muudest omadustest, saavad peaaegu võrdsel määral kasu koolikeskkonnas kättesaadavaks tehtud oskustest ja teadmistest. Euroopa Liidu Nõukogu on võtnud kohustuse saavutada see eesmärk paljudes poliitilistes deklaratsioonides ning sellest on saanud enamiku liikmesriikide riikliku hariduspoliitika nurgakivi (EADSNE, 2011). See on ilmselt üks kulutõhusamaid viise paljude sotsiaalse tõrjutusega seotud küsimuste lahendamiseks (ÜRO majandus- ja sotsiaalministeerium, 2016). Keel on üks olulisi erinevusi, millega tuleb tegeleda kaasavas koolisüsteemis. Selles kontekstistähendab mõiste „kaasamine“ nii seda, et kõigil õpilastel on juurdepääs riigikeel(t)ele, kui ka selle tagamist, et kõik õpilased, samuti nende pered, tunnevad end kaasatuna ja saavad olla edukad, olenemata nende keelelisest päritolust – MIME mõistes, ühitades kaasamise ja liikuvuse. Millised on kõige soodsamad tingimused koolisüsteemi sellise toimimise soodustamiseks ja abistamiseks?

Mida uurimus meile ütleb?

Paljud aruanded, mille on esitanud sellised ametid nagu OECD ja Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (EADSNE), samuti sõltumatud projektid, nagu sisserändajate integratsioonipoliitika indeks, näitavad, et ELi kohustuslikud haridussüsteemid mõjutavad keelelise kaasatuse eri aspekte vähe, võttes arvesse nende asutuste kasutatavat kaasamise määratlust. Üldjuhul nähakse riiklikus hariduspoliitikas ette üks peamine õppekeel kõikideks aastateks ning piiratakse või pärsitakse teiste keelte kasutamist õpetajate ja õpilaste poolt. Seda on alati peetud sotsiaalse kaasatuse teeks, keskendudes juurdepääsule domineerivale poliitilisele ja majanduslikule keelele.

Liikuvuse suurenemise tingimustes on aga selle lähenemisviisi piirangud üha ilmsemad: muu keelelise taustaga õppijad seisavad silmitsi mitte ainult lühiajaliste takistustega klassiruumis õppimisel ja sotsialiseerumisel, vaid ka haridusest saadava kasuga sotsiaalse integratsiooni, töövõimaluste ja täiendõppe kättesaadavuse seisukohast üldiselt vähem (OECD, 2015).

MIME-uuringus on keskendutud kaasavamate haridusmodelite põhielementide väljaselgitamisele, mis

võiksid neid kulusid lühikeses ja pikas perspektiivis märkimisväärselt vähendada ning seega parandada kompromisse kaasamise ja liikuvuse vahel Euroopa ühiskondade jaoks üldiselt. Aluspõhimõtteks on suutlikkuse suurendamine kohalike koolide ja koolisüsteemide tasandil ning keelelise mitmekesisuse arvessevõtmine laiemate haridus- ja sotsiaalse kaasatuse poliitikaraamistike kontekstis.

Illustratsioonid ja tõendid

Näide makrotasandi keelepoliitilisest vastusest kaasava hariduse mandaadile on rootsi keeleõppe tagatis õpilastele, kellel on mõni teine kodus räägitav keel, ning teine garantii, et vajaduse korral õpetatakse rootsi keelt teise keelena, mis võimaldab integreeruda rootsi keelde. Selle tulemusena peab iga Rootsi kool olema valmis hindama õpilaste vajadusi, värbama sobivaid õpetajaid ja planeerima kursuste aega, et paremini vastu võtta sisserännanud ja vähemusõpilasi. Poliitika kohalikul rakendamisel on aga märkimisväärsed piiranguid (Cabau, 2014), mis näitab, et vaja on mitmetasandilist strateegilist lähenemisviisi.

Üks näide poliitilisest lähenemisviisist kaasavale kooliharidusele on Kataloonia kohalikeshariduskavades (*Educatius d'entorn'i plaanid*), mis võeti kasutusele 2004. aastal ja mille on nüüdseks välja töötanud 88 Kataloonia omavalitsusüksust. Kataloonia raamistikus viidatakse keelelisemitmekesisuse austamise ja väärtustamise raamesse isegi vaid vähesel määral muudele keeltele peale katalaani ja hispaania keele. Laiem lähenemisviisi hõlmaks suuremat hulka tegevusi õpilaste riigikeeltes, hõlmates formaalset, mitteformaalset ja informaalset haridust. Mikrotasandi sekkumisi klassiruumi praktika tasandil on uuritud akadeemilises kirjanduses. Ollakse üksmeelel, et kõige olulisem panus selle taseme parandamisse on tõhus alg- ja täiendkoolitus õpetajate kaasamiseks; see kehtib ka kaasava hariduse keelelise mõtme kohta.

Edukad algatused hõlmavad vähemusõpetajate värbamist ja toetamist, kohustust lisada konkreetne sisu õpetajate esmase koolituse programmidesse, nõuet, et taotlejad peavad omandama kogemusi erinevates koolikeskkonnas, tõhusate programmide loomist töökohal töötavate õpetajate arendamiseks ning koolide suutlikkuse suurendamist õpetajate ja õppijate toetamisel, võttes tööle eriteadmiste ja -oskustega spetsialiste (EADSNE, 2011).

Ipoliitilised tagajärjed

Optimaalne keelepoliitika raamistik hõlmaks kaasava hariduse kontekstis integreeritud viisil vähemalt kolme järgmist valdkonda:

► Makro: Selged ja üldised volitused koos rahastamistagatistega, et tagada juurdepääs riigikeelele, tagades samal ajal perekonnakeelte tunnustamise ja õpetamise, kusjuures rakendamine delegeeritakse koolide kohalikule tasandile;

► Méniit: Kohalike omavalitsuste, koolipiirkondade, kogukonnaorganisatsioonide jne kaasamine kohalike hariduskavade väljatöötamisse, et täita neid makrotasandi keelevolitusi, tagades nende integreerimise muudesse sotsiaalse kaasamise meetmetesse;

► Micro: Selge nõuete kogum, mida kohaldatakse kõigi akrediteeritud õpetajate koolitusprogrammide suhtes, milles täpsustatakse õpetajate oskuste arendamist keeleliste erinevustega toimetulekuks, võimaldades samal ajal erinevaid lähenemisviise õppekavade koostamisel.

	Emakeeleõpe Rootsis			
	rahastamiskõlblikud		osalejad	
	Arv	%	Arv	%
Kokku	250399	25,4	140959	56,3
Araabia keel	52822	5,4	34664	65,6
Somaalia	20026	2	15096	75,4
Inglise keel	15506	1,6	8075	52,1

Bosnia/Croate/Serbe	15360	1,6	7946	51,7
Pärsia/(Farsi)	13172	1,3	7360	55,9
Hispaania keel	13011	1,3	6781	52,1
Kurdi keel	11750	1,2	6622	56,4
Soome keel	8900	0,9	4256	47,8
Albaania keel	8516	0,9	5273	61,9
Poola keel	8309	0,8	4952	59,6
Muud	83027	8,4	39934	48,1

Viited ja süvendamine

Cabau, B. (2014). Vähemuskeelte hariduspoliitika ja planeerimine Rootsis. *Keeleplaneerimise praegused küsimused*, 15, 409–425.

EADSNE (2011). Õpetajate koolitus kaasamise eesmärgil Euroopas - väljakutsed ja võimalused. Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur, <https://www.european-agency.org/sites/default/files/TE4I-Synthesis-Report-FR.pdf>

OECD (2015). OECD ülevaated sisserändajate koolituse kohta, https://www.oecd-ilibrary.org/education/examens-de-l-ocde-sur-la-formation-des-migrants_20776845

Majandus- ja sotsiaalministeerium (2016). Kedagi ei jäeta kõrvale: kaasava arengu nõue. Aruanne 2016. aasta ülemaailmse sotsiaalse olukorra kohta. Ühinenud Rahvaste Organisatsioon. www.un.org/esa/socdev/rwss/2016/full-report.pdf

42 Kuidas saab mitteformaalse ja informaalset õppe võrgustikke kasutada mitmekeelsuse toetamiseks?

Mark Fettes, Università di Milano-Bicocca

Täiskasvanuhariduse praegustes lähenemisviisides keskendub Euroopa Liit „autonoomsete õppijate“ poliitikale. Siiski ei ole enamik liikuvuses osalevaid inimesi tegelikult „autonoomsed“ -nad sõltuvad mitmesuguste sotsiaalsete ja institutsiooniliste võrgustike toetusest, mis on enamasti kooskõlas nende repertuaari kuuluvate keelte ja kultuuridega. Lisaks tähendab keele sotsiaalne olemus seda, et uusi sorte omandatakse tegelikult alles siis, kui õppijal õnnestub neid kasutada uutele võrkudele juurdepääsuks, mis on mitmekeelse identiteedi arendamise oluline aspekt. Seepärast peavad poliitikaraamistikud reageerima sellele, kuidas liikuvuses osalevad inimesed end tegelikult korraldavad ja tajuvad, ning otsima partnerlusi formaalses, mitteformaalses ja informaalsetes õppe kontekstis.

Mida uurimus meile ütleb?

Sellised uuringud nagu OECD hiljutised aruanded sisserändajatest õpilaste kohta koolis (2015) ja võõrtöötajate värbamine (2016) toetavad tugevalt mitmekeelsust sotsiaalse integratsiooni kontekstis. Liikuvuses osalevate inimeste julgustamine säilitama oma pärandikeeli mitteametlikes võrgustikes osalemise kaudu, arendades samal ajal vastuvõtvast ühiskonnas uusi keeleoskusi, võib parandada nende õppimisvõimet, tööalast konkurentsivõimet ja arusaamist teistest kultuuridest.

Täiskasvanud õppijatele juurdepääsetavate mitteformaalsete ja informaalsete võrgustike olemus on liikmesriigiti siiski väga erinev (vt joonis ja Cedefop, 2009) või isegi kohati ja kogukonnati asjaomasel riigis. Need võrgustikud arenevad suures osas kooskõlas kohaliku arusaamaga vajadustest ja võimalustest, mitte riikliku või Euroopa poliitika kontekstis.

See tähendab, et keelelise integratsiooni toetamiseks ja edendamiseks kättesaadavad vahendid on väga mitmekesised ning integreeritud kohalikesse kultuuridesse ja traditsioonidesse.

Illustratsioonid ja tõendid

MIME projekti väliuuringud illustreerivad mõningaid viise, kuidas mitteformaalse/mitteformaalse keeleõppe võrgustikud saavad formaalse hariduse võimalusi täiendada.

Intervjuud üliõpilastega, kes osalevad AEGEE (Euroopa

Üliõpilasriikide Assotsiatsioon) korraldatud suveülikoolides, näitavad, kuidas mitteformaalse õppe võrgustik saab omandada iseloomuliku mitmekeelsuse kultuuri: antud juhul positiivne suhtumine keeleõppesse ja keelelisse mitmekesisusse, rõhuasetus mitteametliku keelelise kontakti väärtusele ja ebatäiusliku inglise keele sage kasutamine praktilistel eesmärkidel. Kuigi kestevandmed ei ole kättesaadavad, usume, et need omadused on üsna stabiilsed ja lihtsalt edastatakse võrgu uutele liikmetele.

Meie uuring sisserändajate kohta endisest Jugoslaaviast Lõuna-Tirolis illustreerib erinevaid õppevõrgustikke. Osalejad esindasid itaalia ja saksa keele omandamist üldiselt erinevates kohtades ja eri viisidel: Itaalia keel peamiselt mitteametlikes kontekstides, saksa keel keelekursuste kaudu. Need skeemid näisid olevat seotud ühiste arvamustega keelte ja nende kõnelejate kohta. Osalejad väljendasid tunnet, et itaalia keel on saksa keelest kättesaadavam ja tundus end mugavamalt kõnelevat peamiselt või ka mitteametlikus kontekstis omandatud keeltest.

Nagu ka AEGEE uuringus, näib, et neis sotsiaalsetes võrgustikes esineb järjepidevaid keelelisi uskumusi ja hoiakuid, mis olid mõnes mõttes halvasti kohandatud pakutavatele keeleõppevõimalustele.

Grupiarutelud Soomes Vaasas koos spetsialistidega väljastpoolt Skandinaaviat näitasid ka ühist suhtumist ja uskumusi kohaliku keeleõppe suhtes. Kõik osalejad pidasid soome keelt väga raskeks, keeruliseks ja õnnistamata keeleks, mis on seotud traditsioonilise ja konservatiivse Soome kodaniku stereotüübiga; teisest küljest peeti rootsi keelt õppimiseks palju lähedasemaks, lihtsamaks ja rahuldavamaks, samas kui Rootsi kodanikke peeti ilusamateks, edukamateks, atraktiivsemateks ja avatumateks. Need hoiakud olid seotud keelevalikuga, mida õppida formaalses, mitteformaalses ja informaalsetes kontekstis. Samuti tuleb märkida, et see laieneb ka muudele juhtumiuuringutele, kuna üldiselt puudub huvi inglise keele oskuse parandamise vastu, kui see on igapäevaseks suhtluseks piisav.

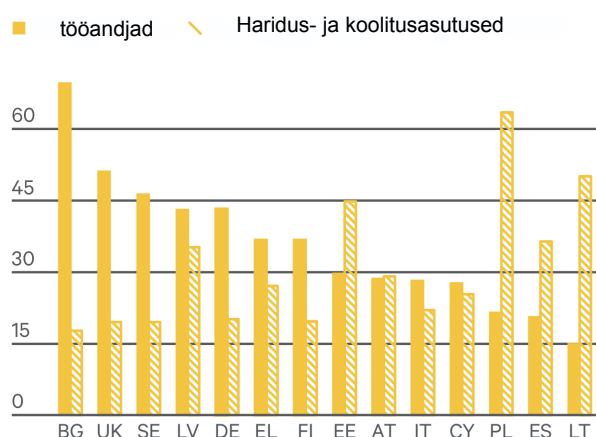
Mõju poliitikale

Täiskasvanu keele õppimist toetatakse tavaliselt kursuste või muude õppimisvõimaluste pakkumisega ülalt-alla protsessi raames valitud keeltes. Andmed näitavad siiski, et olenemata sellest, kus need võimalused asuvad (koolid, valitsusasutused,

raamatukogud, tööandjad, kodanikeühendused jne), on kohalikel sotsiaalvõrgustikel oluline roll nende kasutamise kindlaksmääramisel. Vahendeid saab tõhusamalt eraldada ja neil on suurem pikaajaline mõju keelelisele kaasatusele, kui rändajad ja teised liikuvad inimesed on otseselt kaasatud programmide kavandamisse ja rakendamisse. Need võivad olla algatused, mille eesmärk on muuta teatavate keelte ja kultuuride tajumist nii sisserännanud kui ka vastuvõtvates kogukondades. Mitteformaalse ja informaalset õpetamist käigus omandatud keeleoskuse valideerimise meetmed võivad olla oluline viis, kuidas suurendada motivatsiooni ja parandada arusaama nende jõupingutuste asjakohasusest ja tunnustamisest.

MITTEFORMAALSE HARIDUSEGA TEGELEVAD SEKTORID VASTAVALT TÄISKASVANUHARIDUSE UURINGULE

(allikas: Cedefop, 2009)

Viited ja süvendamine

Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus: Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus (2009). Kes tegelikult pakub võimalusi mitteformaalseks õppimiseks? goo.gl/2Mrzmc

Euroopa Liidu Nõukogu (2012). Nõukogu 20. detsembri 2012. aasta soovitus mitteformaalse ja informaalset õpetamist valideerimise kohta. goo.gl/3kFPW4

OECD (2015). [Sisserändajad kooliõpilased: Teekonna lihtsustamine integratsiooni suunas](#). OECD kirjastamine.

OECD (2016). [Sisserändajatest töötajate värbamine: Euroopa 2016](#). OECD kirjastamine.

43 Kuidas edendada liikuvust ja kaasatust mitmekeelsuse kaudu kõrghariduses? (ES)?

Manuel Célio Conceição, Elisa Caruso, Neuza Costa, Universidade do Algarve

Kõrghariduses (ES) kasutatakse keeli tavaliselt erinevates olukordades ja selles, mida võiks nimetada segregatsiooniks. Seda võib täheldada õpetamises ja õppimises, teadustöös ja juhtimises, isegi kakskeelsetes või kolmekeelsetes ülikoolides. Keelte eristamine kahjustab liikuvust ja kaasatust. Kõrgharidusasutused võivad siiski töötada välja uuenduslikke poliitikameetmeid, et edendada liikuvust ja tagada samal ajal kaasatus. Üldine idee on julgustada üliõpilasi, teadlasi ja haldustöötajaid paremini juhtima, arendama ja kasutama erinevaid keeli oma repertuaaris.

Mida uurimus meile ütleb?

Mõned hiljutised teooriad eeldavad, et eri keelte oskused ei ole eraldiseisvad süsteemid, vaid pigem ühtne integreeritud süsteem, mida tuntakse ka mitmekeelse pädevusena. Üksikisikud peavad juhtima erinevate keelte oskust vastavalt teabevahetuse kontekstile (nt takistades teatavaid keeli ja kasutades neid, mis on konkreetsetes olukorras vajalikud). Projektis MAGICC on seda käsitletud kui "üksikisiku kommunikatiivsetja interaktiivset kataloogi, mis koosneb mitmest keelest ja keelevalikust, sealhulgas erinevate pädevustasemetega esimene keel (-keeled) ja eri liiki pädevustest, mis kõik on üksteisest sõltuvad. Kataloog tervikuna kujutab endast ressursi mitmesugustes kasutusolukordades tegutsemiseks. See areneb aja jooksul ja elukestev kogemus ning hõlmab kultuuridevahelist teadlikkust ja võimet kohaneda ülikooli- ja tööelu mitmekultuurilise kontekstiga ning selles osaleda"(MAGICC kontseptuaalne raamistik 2013: 5).

Arvestades, et keeleoskuse puudumine on üks peamisi takistusi Euroopa haridus-, koolitus- ja noorteprogrammides osalemisel (Erasmus + 2017 juhend: 9)¹Lihtsalt võib järeldada, et võime kasutada kogu keelerепertuaari ja arendada oma mitmekeelset pädevust on lisaväärtus üliõpilastele, teadlastele ja töötajatele. See võib aidata neil saada suuremat motivatsiooni ja hõlpsamini osaleda liikuvusprogrammides. Lisaks omandavad nad kasulikke ametialaseid oskusi. Mitmekeelsete oskuste arendamine kõrgharidusasutuste poolt võib toetada ja parandada nende isiklike, akadeemilisi ja ametialaseid saavutusi, parandades seeläbi nende võimalikku liikuvust. Samal ajal võib keeleliste repertuaaride laialdane kasutamine kõrghariduses hõlbustada keelelist

kaasatust. Võimalus kasutada üliõpilaste, teadlaste ja töötajate erinevaid keelekatalooge muudab kõrghariduse keelelise keskkonna keelelise mitmekesisuse vastuvõtmiseks ja aktsepteerimiseks avatuks. Selles mõttes on mitmekeelsete oskuste kasutamine ja arendamine sobiv vastus liikuvuse ja kaasamise vahelisele kompromissile, aidates lahendada nendevahelisi pingeid.

Illustratsioonid ja tõendid

Kõrghariduses võib mitmekeelseid oskusi edendada mitmel viisil. Projekti MAGICC raames läbi viidud uuringud² pakuvad asjakohaseid ja praktilisi vahendeid, mis pakuvad rahvusvahelisi kategooriaid mitmekeelsete ja mitmekultuuriliste oskuste kirjeldamiseks ja hindamiseks.

Portugali Algarve ülikooli klassiruumis tehtud juhtumiuuring on näide sellest, kuidas edendada mitmekeelset pädevust ja kuidas see aitab lahendada liikuvuse ja kaasamise vahelist kompromissi.

Uuring *keskendub keele- ja kommunikatsioonipoliitikale*, BA taseme kursusele. Sellel kursusel osalevad nii kohalikud kui ka Erasmus üliõpilased, kellel on väga erinev keeleline taust. Instruktor võimaldab osalejatel rääkida oma eelistatud keelt (tingimusel, et nad saavad sellest aru või kui neid on võimalik tõlkida eri keeltesse, et igauks sellest aru saaks). Kursuse materjal sisaldab teaduslikke tekste inglise keeles, mida loetakse, analüüsitakse ja arutatakse erinevates keeltes. Kaasatud on õpilaste individuaalsete kataloogide erinevad elemendid ning klassi kollektiivsest repertuaarist ilmneb kaasõppe keskkond. Selle tulemusena kasutatakse selles kursuses paljusid keeli, sealhulgas portugali, inglise, prantsuse, itaalia ja hispaania keelt.

Lisaks pidid õpilased tegema lõppettekande, kasutades kolme nende valitud keelt: PowerPointi esitluse keel, suulise ettekande keel ning õpetaja ja õpilaste küsimustele vastamise keel. Selline ülesanne on loomulik, kuid ka struktureeritud meetod mitmekeelsete oskuste arendamiseks.

1 Erasmus+ programmijuhend. Versioon 3 (2017).

2 MAGICC – mitmekeelse ja mitmekultuurilise akadeemilise kommunikatsioonipädevuse moduleerimine www.magicc.eu

Viimane ülesanne ja paljude keelekataloogide kasutamine kursuse ajal, mis on seotud ka ingliskeelsete tekstide kasutamisega, töid kaasa rea metalingvistilisi mõtteid sisu ja sellega seotud keeleküsimumste kohta.

See võimaldas suuremat võrdsust klassiruumis ja kõigi osalejate, nii kohalike kui ka välismaiste osalejate suuremat osalust.

Poliitilised tagajärjed

Arvestades mitmekeelset konteksti, millesse kõrgharidus integreeritakse, on mitmekeelse pädevuse edendamiseks mitmeid põhjuseid. See suurendab liikuvust ja hõlbustab sisenemist mitmekeelsesesse kutsemaailma; samal ajal aitab see suurendada teadlikkust olemasolevast keelelisest mitmekesisusest ja selle aktsepteerimist.

Mitmekeelse pädevuse edendamise poliitikat võivad rakendada üksikud instruktorid (nagu eespool nimetatud juhtumiuuringus). Seda saab edendada ka institutsioonilisel tasandil, näiteks mitmekeelsete ja mitmekultuuriliste kursuste kaudu, mis on avatud kogu ülikoolikogukonnale. Üheks näiteks on Baseli Ülikooli (Šveits) (Gekeler et al. 2013) ja mitmekeelse Interaction'i kursused kommunikatsioonikoolituse kohta mitmekeelseskontekstis. *Kasutage oma keeli Jyväskylä* Ülikoolis Soomes (Kypö et al. 2015).

Kursuse ajal klassis kasutatavad keeled		
	Kirjutamiseks kasutatavad keeled (valge või slaidi esitus)	Suuliselt kasutatavad keeled
Õpetaja	Inglise, prantsuse, portugali	Inglise, prantsuse, portugali
Üliõpilased	Inglise, prantsuse, portugali	Inglise, prantsuse, itaalia, portugali, hispaania

Viited ja süvendamine

Gekeler, P., Manger S., Meyer, S., & uRank, D. (2013). Mitmekeelsus, mitmekeelsus ja rahvusvahelistumine Euroopa kõrgharidusruumis: Väljakutsed ja perspektiivid Šveitsi ülikoolis. *Keeleõppe kõrghariduses*, 2, 405–425.

Kypö, A., T. Natri, M. Pietarinen, & P. Saaristo. (2015). Kasuta oma keeli! Ühekeelsest mitmekeelsest suhtlusest keeleklassis. J. Jalkanenis, E. Jokinenis, & P. Taalas (Eds.), *pedagoogilise arengu hääled – kõrghariduse keeleõppe laiendamine, parandamine ja uurimine* (lk 319–335). Dublin: Research-publishing.net

44 Kuidas me saame aidata õpilastel õppidavastuvõtva riigi keelt?

Cyril Brosch, Sabine Fiedler, Leipzigi Ülikool

Vahetusprogrammid pakuvad õpilastele võimalust viibida välismaal pikka aega. See on sageli esimene võimalus nende elusja võib olla eriti terav Euroopas, kus keeleoskus on liikuvuse ja kaasamise võtmetegur. Kui aga õpilased ei oska eelnevalt vastuvõtva riigi keelt, on need vahetused liiga lühikesed, et tagada piisav keeleõpe. Kuigi inglise keele kasutamine leevendab enamikku liikuvusega seotud probleeme, võib see takistada kaasamist ülikooli ja igapäeva elu, välja arvatud juhul, kui üksikud õpilased on kohaliku keele õppimisel eriti sihikindlad.

Mida uurimus meile ütleb?

Leipzig MIME meeskonna uuringus uuriti keelekasutust umbes 500 vahetusüliõpilase poolt, kes osalesid vahetustes Saksamaale ja Saksamaalt (Brosch 2017). Ta tegi ettepaneku, et riigid, kus on populaarsed keeled, eelkõige inglise ja prantsuse keel, on väga edukad keeleoskuse parandamisel ja kutsutud üliõpilaste kaasamise edendamisel, samas kui teiste riikide, eriti vähem mainekate keeltega riikide tulemused olid väga erinevad.

Meie uuringud näitavad, et enamik vahetusüliõpilasi on huvitatud vastuvõtva riigi keele õppimisest, kuid neil on vähe võimalusi seda teha „väikeste“ keelte puhul. See näitab, et sellised projektid nagu Erasmus+ ei ole veel saavutanud oma täielikku potentsiaali mitmekeelsuse toetamisel. Vahetusüliõpilased, sealhulgas need, kes veedavad oma Erasmus+ keeleliselt väiksemates riikides, kus õppekeel on üldiselt inglise keel, on huvitatud kohaliku keele õppimisest (vt joonist vastupidi).

Illustratsioonid ja tõendid

Praktikas puutuvad õpilased sageli kokku takistustega. Keelekursuste puudumise tõttu ei saa nad alustada vastuvõtva keele õppimist enne vahetust ning riigis viibimise ajal pakutakse asjakohaseid kursusi harva. Ühine majutus, konverentsid ja vaba aja tegevused võimaldavad õpilastel veeta suurema osa oma ajast teiste vahetusõpilastega.

Suurem osa teabest, mida nad saavad enne riigis viibimist või viibimise ajal, on ainult inglise keeles.

Meie uuringus osalejad kaebasid sageli selle üle, et keelebarjääri tõttu puudub kontakt kohalike üliõpilaste ja kohaliku elanikkonnaga ning vahetusprogrammide

organiseerituse tase on ebapiisav.

Makujutasin ette teisiti, mil määral ma õpin ungari keelt oma viibimise lõpus. Ma tõesti mõtlesin – ma mõtlesin, et kas ma peaksin võtma intensiivsema kursuse, kuid tegelikult ei olnud seda, ja ma sain teha ainult põhikursuse [...] See oli päris halb.

Sealon natuke eel-triaaži. Olemas on Erasmuse kursuste kataloog ja ülikoolikursuste kataloog. Ja see on üsna piiratud, mida saab ja ei saa valida. [...] Ma pean seda rumalaks, eriti üldises kontekstis, sest ma elan siin üliõpilasmajutuses ja nad teevad seda siin täpselt samamoodi." [st nad tervitavad Erasmus+ üliõpilasi kohalikest üliõpilastest eraldi]

Selle tulemusena liitusid mõned õpilased lõpuks vaid väikese ringiga teistest vahetusõpilastest kogu oma viibimise ajal, olles omandanud ainult minimaalse kohaliku keele oskuse. See takistas neil oma riigis viibimist maksimaalselt ära kasutamast.

Poliitilised tagajärjed

Soovitav on anda üliõpilastele rohkem võimalusi mitte ainult vastuvõtva riigi keele õppimiseks, vaid eelkõige ka keele kasutamiseks. Seetõttu ei ole soovitatav korraldada sissetulevate õpilaste õpinguid viisil, mis võimaldab neil kogu vahetuse jooksul toetuda ainult inglise keelele. Kuigi õpilasi ei tohiks kunagi sundida õppima teatud keelt, peaks kohaliku keele rääkimine olema mõõdetav eelis.

Mõned konkreetsed suunised on järgmised.

1. Vahetusüliõpilaste koduülikoolid peaksid pakkuma üliõpilastele võimaluse korral rohkem stiimuleid ja võimalusi õppidannväikeseidkeeli, pakkudes kursusi oma partnerülikoolide kohalikes keeltes ning pakkudes tunnustatud keelekursusi enne vahetust ja selle ajal.
2. Programmi „Erasmus+“ koordinaatorid peaksid muutma kohaliku keeleõppe õpilase riigis viibimise põhiprioriteediks. Laiemalt tuleks kasutada näiteid headest tavadest, näiteks keeleteadlikkuse ajalehtedest ja Tandemi õppimisest.
3. Erasmus+ veebipõhised testid ja kursused peaksid hõlmama kõigi osalevate riikide keeli, et anda üliõpilastele võimalus alustada kohaliku keele õppimist enne vahetust.
4. Vastuvõtavad ülikoolid peaksid kahekordistama oma jõupingutusi, et vältida üliõpilaste segregatsiooni

vastutasuna kohaliku elanikkonna eest. Ülikoolide haldusasutused ei tohiks pakkuda oma teenuseid inglise keeles ühe keelena või vaikimisi, vaid ka kohalikes keeltes, et julgustada Erasmuse üliõpilasi neid kasutama.

Vastuvõtavad ülikoolid peaksid kahekordistama oma jõupingutusi, et vältida vahetusüliõpilaste eraldamist kohalikest elanikkonnast. Ülikoolide haldusasutused ei tohiks pakkuda oma teenuseid inglise keeles ühe keelena või vaikimisi, vaid ka kohalikes keeltes, et julgustada Erasmuse üliõpilasi neid kasutama.

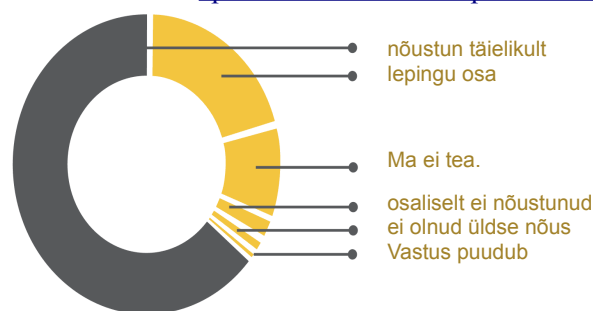
Viited ja süvendamine

Brosch, C. (2017). *Inwiefern fördert das Erasmus+ Programm Mehrsprachigkeit?* (Rääkimine kollokviumil „Keeleoskused majandusliku ja sotsiaalse kaasatuse tagamiseks“, Berliin, 12. oktoober 2017).

Harrison, N. (2015). Praktika, probleemid ja jõud "rahvusvaheliseks muutumisel kodus: kriitilised

mõtted hiljutiste teadusuuringute tõendite kohta. *Õpetamine kõrghariduses*, 20, 412–430.

Mitchell, R., McManus, K. & Tracy-Ventura, N. (Eds.) (2015). *Sotsiaalne koostoime, identiteet ja keeleõpe välismaal elamise ajal*. Euroopa Teise Keele Assotsiatsioon eprints.soton.ac.uk/id/eprint/381255

KEELEÕPE ON MINU VÄLISMAAL VIIBIMISE OLULINE MOTIVATSIOON.

45 Kuidas saavad haridussüsteemid reageerida keeleliselt keerukate piirkondade dünaamikale?

Gabriele Iannàccaro, Università di Milano-Bicocca

Euroopa keelemaastik erineb hämmastavalt ajaloolistest, poliitilistest, sotsiaalsetest ja majanduslikest oludest – mitte ainult riigiti, vaid ka riikide sees. See raskendab kaasamispoliitika kujundamist, kuna arvesse tuleb võtta mitte ainult riigi kui terviku poliitilisi ja kultuurilisi traditsioone, vaid ka kohalikke ja piirkondlikke erinevusi ning jätkuvaid arenguid, mis tulenevad sisserände ja väljarände diferentseeritud mustritest.

Mida uurimus meile ütleb?

Kolme liiki erinevustel on suur potentsiaalne mõju. Esimene on keeleliste erinevuste vahemik. Kui enamik inimesi räägib sama keele perekonna keelt, soodustab see vastastikuse mõistmise võimalust (nt Skandinaavias või lääneslaavi keeleruumis). See vähendab üldiselt mitmekeelsuse üldkulusid. Teiseks on olemasolev riiklik või piirkondlik mitmekeelsuse traditsioon oluline tegur, mis mõjutab hbitants'i suhtumist koodide segamisse ja piirkonna keelte omandamisesse (Iannàccaro 2010), samuti liikuvate inimeste suhteid oma algupärase ja äsja omandatud repertuaariga. Kolmandaks on keelelisel integratsioonil oluline roll linna- ja maakeskkonna erineval demograafilisel koosseisul (sealhulgas üksikasjalikud kohalikud asustumusmustrid, nt sisserändajate koondumine teatud linnaosadesse). Need kolm tegurit on MIME-uuringus selgelt nähtavad.

Illustratsioonid ja tõendid

Andorra juhtumiuuringus leidsime, et Portugali võõrtöötajad sõltuvad hispaania, katalaani ja prantsuse keelega suheldes peamiselt oma emakeelest ja vastastikusest mõistmisest. Valdav sotsiaalne suhtumine nendesse erinevatesse keeltesse on aga väga erinev, seda mõjutab poliitiline ja sotsiaalne olukord. Katalaani keel kui ainus ametlik keel on seotud ülespoole suunatud liikuvusega; Prantsuse keelt peetakse hariduskeeleks, mis sarnaselt katalaani keelega on Andorra põliselanik; Hispaania keelt peetakse „intrusiivseks“ keeleks, mida tuleb mitteametlikus kontekstis sallida; Portugalipeetakse välismaaks ja seda seostatakse sotsiaalse liikuvuse puudumisega. Selline suhtumine takistab vastastikuse mõistmise strateegiate edu ja levitamist, eelkõige Portugali, Hispaania ja katalaani vahel. Samal ajal pakub Andorra ametlik keelepoliitika vähe ruumi keelelise mitmekesisuse tunnustamiseks. Selle tulemusena väljendavad Portugali liikuvad

töötajad ja nende perekonnad, kuigi nad moodustavad kuni 16 % elanikkonnast, pahameelt tajutava ebavõrdse kohtlemise vastu.

Teises juhtumiuuringus kogusime keelelisi biograafiaid endisest Jugoslaaviast pärit sisserändajate kohta, kes elavad praegu Itaalia ametlikus kakskeelses Bolzano/Bozeni provintsis (Lõuna-Tiroolis). Sel juhul toimus ränne üle piiride erinevate keeleliste perekondade vahel (Lõuna-Tirooli traditsioonilised keeled on ladin, ülemsaksa, germaani keeled ja itaalia keeled, samas kui endisest Jugoslaaviast pärit sisserändajad räägivad Serbia/Bosnia, albaania ja rumeenia keelt).

Integratsiooniga seotud keelemustrid varieeruvad sõltuvalt sisserändajate keeleregistritest (ühekeelne, kakskeelne alaealine jne) ja vastuvõtvast sihtkogukonnast. Lõuna-Tiroolis on saksa kogukond oma põliskeelelise mitmekeelsuse ja keeleerinevuste suhtes soodsama suhtumise tõttu paindlikum kui itaalia keel, aktsepteerides ebastandardseid vorme ja keele omandamise mittetäielikke etappe; kuid täielikuks integratsiooniks on vaja saksa ja germaani murre. Nende jaoks, kes on rohkem suunatud Itaalia kontsernile, võib piisata standardse itaalia keele omandamisest.

Poliitilised tagajärjed

Hariduspoliitikas tuleb arvesse võtta teatud piirkondade traditsioone ja hoiakuid, vastasel juhul võib tekkida lõhe selle vahel, mida pakutakse ja mida inimesed otsivad. Samal ajal tuleb kõiki keelelisi identiteete ja repertuaari tunnustada ühiskonna mitmekesisuse osana. Mitmekeelsed piirkonnad, mis asuvad sageli riikidevahelistel piiridel, pakuvad tingimusi, mis võimaldavad paremini mõista keerukate repertuaaride dünaamikat. See tähendab, et võetakse vastu hariduspoliitika, mis:

- ▶ ühendab piirkondliku keele, ajaloo ja Landeskunde (sisuliselt kultuuri) õpetamise, hõlmates naaberpiirkondi nii kooliealistele õppijatele kui ka täiskasvanutele;
- ▶ Määrab mitmekeelsust kui tavalist olukorda nii põliselanike kui ka liikuvate elanikkonnarühmade jaoks, kasutades mõlemat, et aidata mõista teist;
- ▶ rõhutada keelekogukondade vaheliste kontaktide kultuurilist ja hariduslikku kasu ning vähemuskogukondade rolli sillana erinevate kultuuri- ja keeletraditsioonide vahel.

Need soovitusel kujutavad endast üleskutset kultuuridevahelisele kodanikuharidusele (Byram et al., 2016), milles pööratakse keelelise kaasamise poliitika lahutamatu osana tähelepanu piirkondlikele ja kohalikele erinevustele.

Viited ja süvendamine

Byram, M., Golubeva, I., Hui, H., & Wagner, M. (Eds.) (2016). *Alates põhimõtetest praktikani kultuuridevahelise kodakondsuse hariduses*. Clevedon: Mitmekeelsed küsimused.

Iannàccaro, G. (2010). *Ling di minoranza e scuola. Dieci anni dalla legge 482/99. Ta plurilinguismo scolastico nelle comunità di minoranza della Repubblica Italiana*. Quaderni della Direzione Generale per gli Ordinamenti Scolastici e per l'Autonomia Scolastica 1. Romad: Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca.

Mar-Molinero, C. & Stevenson, P. (Eds.) (2006). *Keeleideed, poliitika ja tavad: Keel ja Euroopa tulevik*. London: Palgrave Macmillan.

Kleebised, mis julgustavad katalaani kasutamist Andorra la Vella poes.

46 Millised on õpetajate oskused, mida on kõige rohkem vaja, et tegeleda keeleliste erinevustega kaasavates koolides?

Gabriele Iannàccaro, Università di Milano-Bicocca

Õpetajatel on keeleõppepoliitika rakendamisel otsustav roll. See roll on aktiivsem ja keerukam, kuisageliarvatakse, mis nõuab erinevaid võimeid, mida on laialdaselt uuritud õpetajate koolitusuuringutes kaasamise eesmärgil (st õpetaja ettevalmistus tööks kaasavates koolides, kus hüvitised jagunevad võrdselt kõigi õpilaste vahel, olenemata individuaalsetest või kollektiivsetest erinevustest). Saime sellest uuringust inspiratsiooni, et teha järeldusi õpetajate rolli kohta keelelise mitmekesisuse arvestamisel nendes koolides, kus on võimalik ühitada vastandlikke liikuvus- ja kaasamisnõudeid.

Mida uurimus meile ütleb?

Kahe suure rahvusvahelise organisatsiooni toetatud uuringud ja konverentsid on selgelt määratlenud väljakutse ulatuse, mis nõuab muutusi õpetajate töökorralduses üksikisiku, klassi, kooli ja ühiskonna tasandil. Majanduskoostöö ja Arengu Organisatsioon (OECD) võttis olukorra kokku kahes olulises aruandes: Õpetajad (2005) ja õpetajad mitmekesisuse eest (2010). Hiljuti on ÜRO Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsioon (UNESCO) avaldanud sarja „Advocacy Guides“ kaasava õpetajakoolituse kohta (Kaplan ja Lewis, 2013).

Euroopa kontekstis koordineeris suurimat poliitikal orienteeritud projekti Euroopa Eripedagoogika Arendamise Agentuur (EADSNE), milles osalesid 25 riigi poliitikakujundajatest, üld- ja eriõpetajate koolitajatest koosnevad eksperdirühmad. Üks selle töö tulemusi oli kaasavate õpetajate tõenditel põhinev profiil (EADSNE, 2012), milles tehti kindlaks võimed, mida õpetajad peavad erinevates klassiruumides

tõhusalt töötama.

Illustratsioonid ja tõendid

Vaata tabelit järgmisel leheküljel.

Poliitilised tagajärjed

Kõikide liikmesriikide õpetajate koolitusprogramme tuleks kutsuda üles vastama rangematele nõuetele, mis on seotud õpetajate suutlikkuse arendamisega töötada kaasavates koolides keeleliste erinevustega. Need võimed hõlmavad mitmesuguseid omavahel seotud hoiakuid ja veendumusi, teadmisi ja arusaamist, oskusi ja võimeid, mis täiendavad neid, mis on kindlaks tehtud õpetajaidkaasava hariduse alaste teadusuuringute käigus.

Viited ja süvendamine

EADSNE (2012). Õpetajaharidus kaasamise eesmärgil: Kaasava õpetaja profiil. Täistekst european-agency.org/sites/default/files/Profile-of-Inclusive-Teachers.pdf

OECD (2005). Õpetajate otsustav roll <https://www.oecd.org/fr/education/scolaire/34990974.pdf>

OECD (2010). Õpetajate harimine mitmekesisuse eest. Kokkuvõte <https://www.oecd.org/fr/education/cei/44837540.pdf>

Kaplan, I. & Lewis, I. (2013). Kaasava õpetajahariduse edendamine: Toetusjuhid. UNESCO. Lingid kogu sarjale goo.gl/8ywS7v

Õpetajatelt nõutavad oskused keeleerinevuste käsitlemiseks kaasavates koolides.

	Hoiakud ja veendumused	Teadmised ja mõistmine	Oskused ja võimed
Õppijate mitmekesisuse suurendamine			
Keeledisaini kaasavas hariduses	Keeleõpe ja keelte kasutamine õpetamisel peavad olema sisukad kõigi õpilaste jaoks	Õppimine ja kasutamine rohkem kui erinevaid keeli on lähenemine kõigile õppijatele, mitte ainult mõned, keda peetakse erinevateks	Oma uskumuste ja suhtumise kriitiline uurimine erinevatesse keelelistesse sortidesse on vastastikuse austuse alus
Õpetaja vaatenurk õppijate keelelise erinevusele	Mitmekeelsed õpilased lisavad väärtust koolidele, kohalikele kogukondadele ja ühiskonnale	Õpilased on ressurss keelelise mitmekesisuse õppimiseks enda ja oma eakaaslaste jaoks.	Oskab õpilastelt õppida keeleerinevusi ja aidata koolidel neid erinevusi tähistada
Toetada kõiki õppijaid			
Kooli-, sotsiaalse ja emotsionaalse õppimise edendamine kõigi jaoks	Tal on kõrged ootused kõigi õppijate suhtes ning ta püüab kaasata vanemaid ja perekondi, olenemata nende keelelisest päritolust.	Teadmised mitmekeelsetest arengumustritest ja -viisidest ning eri keeleõppemudelitest	Tähelepanu keskmes on suhtlemine, kodus ja kogukonnas räägitavate keelte oskuse edasiandmine ning vanemate ja perekondade osalemine hindamisel.
Tõhus õpetamine heterogeensetes klassides	Vastutab kõigi õpilaste õppimise eest; keelelisi erinevusi peetakse õppimise väärtuslikeks ressurssideks	Teha kindlaks iga õppija tugevad küljed; õppekavade diferentseerimine, et hõlmata keelte ja kultuuride mitmekesisust	Töötab üksikute õppijate, segarühmadega; leida viise, kuidas kasutada klassiruumis produktiivselt teisi keeli
Koostöö teistega			
Töötamine vanemate ja peredega	Erinevate kultuuriliste, sotsiaalsete ja keeleliste kontekstide austamine; tõhus suhtlemine ja koostöö, tõhus suhtlemine ja koostöö	Mõistab, kui olulised on positiivsed oskused ja inimestevahelised suhted, et teha koostööd keeleliste erinevuste kaudu	Suhtleb tõhusalt erinevate peredega, tuginedes kogukonna keeleressurssidele üldiselt
Töötamine paljude teiste haridustöötajatega	Väärtustab koostööd, partnerlust ja meeskonnatööd mitme keele kaudu ja mitme keelega	Teab, kuidas kaasavate klasside õpetajad saavad teha koostööd teiste ekspertide ja töötajatega, et jagada oma keeleoskust	Mitmekeelse klassiruumi kogukonna loomine laiema koolikogukonna osana; aitab hallata keelelist mitmekesisust kooli tasandil
Isiklik kutsealane areng			
Õpetajad kui läbimõeldud praktikud	Töö erinevate keeltega hõlmab probleemide lahendamist, mis põhinevad tõendusmaterjalil praktilisel ja isiklikul koolitusel	Teab uurimistegevuse meetodeid ja probleemide lahendamist, analüüsi ja enesehindamist;	Hindab oma tavasid ja teeb koostööd teistega, et hinnata, kuidas keeleerinevusi kogu koolis käsitletakse
Täiendkurseõpe ja -arendamine	Mõistab, et pidev õppimine, muutused ja areng on keelelise mitmekesisusega toimetulekuks hädavajalikud;	On teadlik mitmekeelsest, õiguslikust ja poliitilisest kontekstist; kohustub arendama teadmisi ja oskusi kaasavaks tegevuseks	Jätkab innovatsiooni ja isiklikku õppimist, kasutab õppe- ja inspiratsiooniallikana kolleege ja muid mudeleid

47 Kuidas kõige paremini hinnata mitteametlikku keeleoskust?

Mark Fettes, Università di Milano-Bicocca

Keeleoskuse hindamine on osa laiemast teadmistevaldkonnast, Validation and Adult Competence Accreditation (ACR), mis on UNESCO elukestva õppe instituudi ja OECD jaoks oluline tähelepanu keskpunkt ning korduv teema ELi poliitilistes avaldustes täiskasvanuhariduse kohta. Sarnaselt teiste täiskasvanute võimetega omandatakse keeleoskus sageli mitteametlikult ning formaalsete tingimuste jaoks, nagu koolid ja ülikoolid, välja töötatud hindamiskavad ei pruugi vastata vähemuste ja rändajate vajadustele. Edusammud selles valdkonnas on olulised, et parandada mitmekeelsete Euroopa kodanike liikuvuse ja kaasamise vahelist tasakaalu.

Mida uurimus meile ütleb?

Euroopa Liidu Nõukogu (2012) soovitas liikmesriikidel rakendada 2018. aastaks meetmeid mitteametlikul ja informaalset viisil omandatud oskuste valideerimiseks, et järgida Euroopa kvalifikatsiooniraamistikku. UNESCO (Singh, 2015) ja OECD (2015, 2016) aruannetest nähtub siiski, et see võib olla keeruline protsess, mis nõuab olemasolevate lähenemisviiside põhjalikku kohandamist liikuvuse suurendamise tingimustega ning asjaomaste oskuste ja teadmiste mitmekesisusega. See kehtib järgmise keele kohta: mitteametlik keeleoskus on sagedamini suuline ja vastab harva kirjalikel testidel eeldatavatele grammatilistele parandusstandarditele. Meie enda juhtumiuuringutes olid informaatrid sageli valmis tunnustama, et nende oskused konkreetsetes keeles olidpuudulikud, kuid väljendasid siiski usaldust ja pädevust selle kasutamise suhtes. Head hindamisvahendid ja -protsessid käsitleksid nii nende inventuuride tugevaid kui ka piiranguid.

Pilt näitab formaalsete (hallide), mitteametlike (kollaste) keelte omandamise protsesside suhtelist kaalu mobiilses elus. Näib, et mitteametlik keeleoskus omandatakse isegi suhteliselt hilises staadiumis, st tavaliselt pärast seda, kui inimesi koolis hinnatakse.

Illustratsioonid ja tõendid

Nagu ka muude keelelise kaasatuse aspektide puhul, on VAR -il makro-, meso- ja mikromõõtmel. Makrotasandil on kõige levinum keelehindamise mudel

Euroopa keeleõppe raamdokument, milles mõned riigid määravad riiklikud eksamikeskused, samas kui teised akrediteerivad erinevaid asutusi, sealhulgas kultuurikeskusi ja kõrgharidusasutusi. Üldiselt ei tegele sisserändajate haridusega samad asutused ning Euroopa keeleõppe raamdokumendi (CEFR) hindamisprotsessi peetakse liikuvuse tingimustes liiga formaalseks ja paljudele täiskasvanud õppijatele kättesaamatuks. Samalaadne organisatsiooniline mudel võiks siiski otseselt kaasata sisserändajate organisatsioone mitteametlikult omandatud keeleoskuse eksamisse. Tase on väga oluline. Kaasav keelehindamine põhineb protsesside ja standardite kindlaksmääramisel piirkondliku mitmekeelsuse sortide kontekstis. Näiteks meie Andorra juhtumiuuringus peksid keeleoskuse standardid viitama prantsuse, katalaani, hispaania ja portugali keele erinevatele funktsioonidele, et kajastada nende tegelikku ja potentsiaalset rolli õppija repertuaaris.

Hindamine sellises raamistikus võib etendada ka harivat rolli, suurendades teadlikkust oma keelealastest hoiakutest, harjumustest, võimetest ja kasvupotentsiaalset.

Mikrotasandil on vaja määratleda konkreetsed hindamisvahendid ja -tavad (Cedefop, 2015). Traditsiooniliste katsete ja eksamite asemel, mis võivad olla hirmutavad ja mis ei ole tihedalt seotud kasutusalaadega, tuleks kasutada muid meetodeid, nagu vestlus (intervjuud), aruandlus (enesehindamine), vaatlus, simulatsioon või kolmandate osapoolte ütlused. Usaldusväärse tagamiseks vajavad paljud aga kõrgelt kvalifitseeritud ja kogunud hindajat.

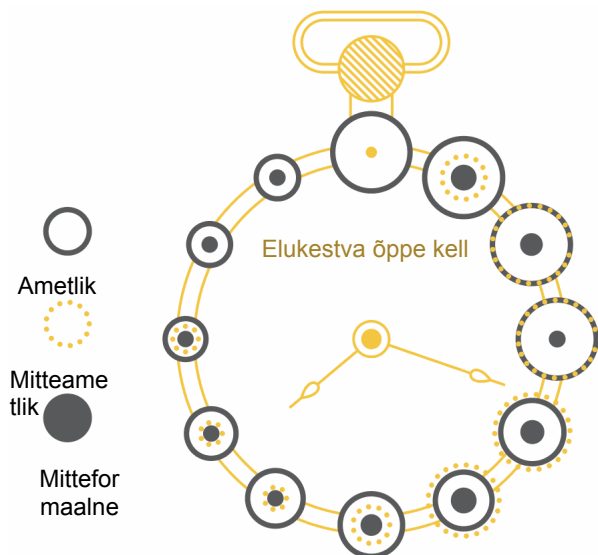
Paljutõotavam on autentne mitteametlik ja pidev hindamine, mis on lahutamatu seotud õppija probleemide lahendamise ja suhtlemisoskustega ning mida saab dokumenteerida lehestiku portikasukatades.

Poliitilised tagajärjed

Kaasava keelehindamise menetluste, standardite ja organisatsiooniliste raamistike väljatöötamine on pikaajaline ettevõtmine, kuid potentsiaalselt märkimisväärsete eelistega. Nagu teised sammud kaasava mitmekeelse hariduse suunas, keskendutakse selles ka suutlikkuse suurendamisele kogukonna tasandil. Esimese sammuna valivad valdkonna eksperdid asjakohased valideerimismeetodid ja suunavad valideerimisprotsessi koostöös kohalike kultuurikeskuste, rändajate organisatsioonide ja

teistega. Aja jooksul võtab viimane protsessiüle kontrolli. Sellest tulenev süsteem parandaks sotsiaalset integratsiooni, parandades samal ajal mitteametlike, tunnustatud, valideeritud ja akrediteeritud keeleoskuste ülekantavust.

Viited ja sügavused

Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus: Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus (e (2012)). *Mitteformaalse ja informaalse õppe valideerimise Euroopa suunised*. Luksemburg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. Cedefopi võrdluseriad; Nr 104. <http://dx.doi.org/10.2801/50647>

OECD (2015). *Sisserändajad kooliõpilased: Teekonna lihtsustamine integratsiooni suunas*. OECD kirjastamine.

OECD (2016). *Sisserändajatest töötajate värbamine: Euroopa 2016*. OECD kirjastamine.

Singh, M. (2015). *Mitteformaalse ja informaalse õppe tunnustamise ülemaailmsed perspektiivid: Miks tunnustamine loeb*. UNESCO Elukestva õppe Instituut, Springer Open.

48 Miks on soovitatav ühendada ülikoolide keelestrateegiasse „rahvusvaheline orientatsioon“ ja „piirkondlikasukoht“?

Manuel Célio Conceição, Elisa Caruso; Neuza Costa, Universidade do Algarve

Kui kõrghariduses valitseb (riigist madalama tasandi) piirkondlik juhendamispoliitika (ES), ei ole sissetulevate üliõpilaste või töötajate keeleline kaasamine tingimata tagatud ja see võib takistada liikuvust. Tõepoolest, rahvusvahelise orientatsiooni poliitika hõlmab tavaliselt ühe lingua franca, tavaliselt inglise keele kasutamist. See seab ohtu nende inimeste kaasamise, kes ei räägi kohalikku keelt, välja arvatud juhul, kui selle tulemuseks on lokaliseeritud anglofonimull, millest jäetakse välja kohalikud inglise keele kõnelejad. Seega võib poliitika, mis rõhutab piirkondliku kohajarahvusvahelise orientatsiooni edukat kombinatsiooni, olla vastus liikuvuse ja kaasamise vahelisele kompromissile.

Mida uurimus meile ütleb?

Programmi „Erasmus+“ juhendi kohaselt (2017: 318) rahvusvahelistumine „on seotud mis tahes tegevusega, milles osaleb vähemalt üks programm osalev riik ja vähemalt üks partnerriik“. Hispaanias tähendab rahvusvahelistumine tegelikult „Anglicisation“. Inglise keelt peetakse nüüd „rahvusvaheliseks teaduse keeleks“ ja „lingua franca korraldatud-for-a-a-omandatud kõrgharidus“, nagu on märgitud näiteks Mazak and Herbas-Donoso (2015). Nagu Phillipson (2009) märgib, kahjustab inglise keele domineeriv roll mitte-inglise keelt kõnelejaid, mis näitab selgelt, et ei ole midagi olemuslikult teaduslikku inglise keele domineerimise kohta mis tahes muu keele kasutamise üle. Liikuvuse tulemusena on üliõpilaskonna ning kõrgkoolide õppe- ja teadustöötajate keelekataloogid üha mitmekesisemad; mis puudutab teadmiste käsitlemist, siis ühe lingua franca kasutamine väheneb üha enam.

Selles mõttes pakub Euroopa projekt IntlUni näiteks tulemusi rahvusvahelise klassi väljakutsetele ja võimalustele kõrghariduses mitmekeelsetes ja mitmekultuurilistes õpperuumides.

Rahvusvahelistumist mõistetakse paremini võrreldes kahe teise mõistega, nimelt kodumaineks muutumine ja virtuaalne liikuvus. Tegelikult on füüsiline liikuvus eesmärk omaette; pigem on see üks rahvusvaheliseks muutmise viise (Lauridsen et al. 2015: 14).

Rahvusvahelistumine kodus hõlmab rahvusvahelise õppekava kasutamist ja arendamist ning nagu on rõhutatud määruses (EL) nr 1288/2013 (172)³, „ei saase olla mitte ainult alternatiiv füüsilisele liikuvusele, vaid seda võib pidada ka ettevalmistuseks edasiseks füüsiliseks liikuvuseks“. Virtuaalse liikuvuse puhul on see määratletud kui „info- ja kommunikatsioonitehnoloogiaga toetatavate tegevuste kogum, sealhulgas e-õpe, millega rakendatakse või hõlbustatakse rahvusvahelisi koostöökogemusi õpetamise, koolituse või õppimise kontekstis“ (Erasmus+ 2017. aasta juhend: 322)⁴.

Illustratsioonid ja tõendid

Arvuliselt on inglise keele õppeprogrammide arv Euroopa ülikoolides viimastel aastatel märkimisväärselt suurenenud (Wächter and Maiworm, 2014): identsete Euroopa tehnoloogiaplatformide arv suurenes 725 programmilt 2001. aastal 2389 programmile 2007. aastal ja 8089 programmile selles uuringus. Euroopa tehnoloogiaplatforme pakutakse peamiselt teises tsüklis (Master level). Neli viiendikku kõigist programmist (80 %) kuuluvad sellesse kategooriasse. Kuid ainult 10-20 % Euroopa üliõpilastest õpib välismaal ja 80-90 % üliõpilastest on oma koduriigis (COM(2013) 499 final: 6).

Seetõttu tuleks rahvusvahelistumist hinnata mitte ainult üliõpilaste üldise liikuvuse seisukohast, vaid ka sellega seotud protsesside olemuse alusel, nagu õppekava rahvusvahelistumine, tagades kõigile üliõpilastele rahvusvahelised/kultuuridevahelised õpitulemused (Leask, 2015). See ei ole „anglicisation“, vaid pigem Euroopa Komisjoni ettepanek (2013, 499 final: 6) kuna „ülemaailmne mõõde integreeritakse kõikide õppekavade ja õpetamis-/õppeprotsesside kavandamisse ja sisusse (mõnikord nimetatakse seda „koduseks rahvusvahelistumiseks“), et tagada, et valdav enamik õppijatest, kellest 80-90 % ei ole rahvusvaheliselt liikuvad diplomite või ainepunktide omandamiseks, saaksid siiski omandada vajalikke rahvusvahelisi oskusi globaliseerunud maailmas.“

Samal ajal vajavad liikuvad üliõpilased, teadlased ja õppejõud, et tagada üliõpilaste, teadlaste või liikuvate

1 Programmi „Erasmus+“ juhend. Versioon 3 (2017)

2 IntlUni – väljakutsed mitmekeelse ja multikultuurse õppe ruumi rahvusvahelises ülikoolis.

3 Määrus (EL) nr 1288/2013.

4 Programmi „Erasmus+“ juhend. Versioon 3 (2017)

töötajate suurem kaasamine ja „ et realiseerida oma potentsiaali edukaks integreerumiseks vastuvõtvast riigis, konkreetset toetust keeleõppeks, sealhulgas võimalust õppida kohalikku keelt (kohalike keeli), olenemata sellest, kas tegemist on õppekeele või uurimisrühmaga“ (COM(2013) 499 final: 6)¹.

Poliitilised tagajärjed

Et saavutada samal ajal kohalik ja rahvusvaheline suunitlus, peaksid kõrgharidusasutused võtma vastu strateegiad, mis edendavad kohalikku kultuuri ja keelt/keeli ning edendavad kõrghariduse kõigi aspektide rahvusvahelist mõõdet, nagu on soovitatud otsuses (1298/2008/EÜ): 96²)"tegevused, nagu edendamine, kättesaadavus, kvaliteedi tagamine, ainepunktide tunnustamine, Euroopa kvalifikatsioonide tunnustamine välismaal ja kvalifikatsioonide vastastikune tunnustamine kolmandate riikidega, õppekavade väljatöötamine, liikuvus, teenuste kvaliteet jne. Kõrghariduse rahvusvahelistumise edendamise strateegiad, sealhulgas rahvusvahelised õppekavad, pöörates erilist tähelepanu kohalikule kultuurile ja keele(de)le, võivad seega olla vahend kultuuridevahelise ja mitmekeelse hariduse edendamiseks.

Viited ja süvendamine

Lauridsen, K. et al. (Eds.) (2015). *Mitmekeelse ja mitmekultuurilise õpperuumi võimalused ja väljakutsed. Programmi „IntlUni Erasmus Academic Network 2012–2015“ projekti lõppdokument*. Århus: IntlUni.

Leask, B. (2015). *Õppekava rahvusvaheliseks muutmise*. Abingdon: Routledge

Mazak, C. & Herbas-Donoso C. (2015). Tõlkepraktika kakskeelses ülikoolis: teadusklassiruumi juhtumiuuring. *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism*, 18, 698–714.

Phillipson, R. (2009). Inglise keel kõrghariduses: Imerohi või pandeemia? Peter Harder (Ed.), *Angles ingliskeelne maailm: Inglise keele poliitika, rahvusvahelistumine ja ülikooliõpe* (lk 29–57). Kopenhagen, Taani: Museum Tusulanum Press.

Wächter, B. & Maiworm, F. (Eds.). (2014). *Inglise keele õppeprogrammid Euroopa kõrghariduses. Ülevaade olukorrast 2014. aastal (ACA dokumendid rahvusvahelise koostöö kohta hariduse valdkonnas)*. Bonn: Lemmens.

1 COM(2013) 499 final. Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele "Euroopa kõrgharidusmaailmas.

2 Otsus nr 1298/2008/EÜ.

49 Kuidas saab keeleoskuse valideerimine edendada liikuvust ja kaasatust?

Gabriele Iannàcaro, Università di Milano-Bicocca

Paljud tegurid mõjutavad liikuvate inimeste otsuseid rahvusvaheliselt seoses keeleõppega. Oluline on iga inimese hariduslik ja keeleline taust, samuti tema suhtumine ja motivatsioon vastuvõtvasse ühiskonda: kas nad kavatsesid jääda, kas nad on seal ainult töö või hariduse jaoks, milline on kontaktide ja kohalike suhete tähtsus jne? Paljud neist teguritest võivad siiski olla mõjutatud poliitikast. Eelkõige keeleteadlikkus, õppimisvõimaluste edendamine (eriti väljaspool ametlikku süsteemi) ja sellistes olukordades omandatud keeleoskuse ametlik tunnustamine on kolm lähenemisviisi, mis võivad soodustada kaasamise meetmeid, toetades samal ajal liikuvust.

Mida uurimus meile ütleb?

Paljudes olukordades ei ole liikuvad inimesed piisavalt teadlikud täiendava keeleõppe eelistest. Lingua francasid (ja üldisemalt laiemaid suhtluskeeli) kasutatakse sageli instrumentaalsel ja interaktiivsel viisil, mis võimaldab rahuldada koheseid vajadusi, kuid ei võimalda edasist integreerumist vastavatesse sihtühiskondadesse. Neid keelelise suhtluse vorme kasutatakse sageli praktilistel kommunikatsioonieesmärkidel, mis ei hõlma isiklike suhteid kõnelejate vahel ja võimaluse korral tööajal. Seda kinnitab mitu MIME juhtumiuuringut. Näiteks kasutavad Andorrassa elama asunud Portugali töötajad väga sageli üldtuntud keelt, mida nad juba oskavad (antud juhul hispaania keeles), selle asemel, et õppida katalaani keelt kohaliku keelena. Rahvusvahelised valged ääred Soomes Vaasas kalduvad olema rahul oma olemasolevate oskustega, mis on mõnevõrra piiratud inglise keeles, töökeelena ja rahuldada igapäevaseid vajadusi, selle asemel et saada hea rootsi keele oskus, rääkimata soome keelest.

Sellistel juhtudel võib liikuv elanikkond (st liikuvus) välja töötada ühised hoiakud, mis piiravad kaasamist.

Samal ajal näitavad meie uuringud, et kõrgelt haritud ja mitmekeelsed inimesed näitavad positiivsemat suhtumist uue keele õppimisse. Näiteks näitab meie kvalitatiivne uuring eri riikide suveprogrammides osalevate Euroopa üliõpilaste kohta, et nad kalduvad nõustuma, et inglise keel kui lingua franca ei ole edendanud kultuurilist mõistmist ja sukeldumist; tunnustades inglise keele oskust, eelistasid nad ka täiendavate keelte õppimist ja kasutamist. Need ja teised juhtumiuuringutes osalejad keskendusid mitmel

põhjusel informaaalsele ja mitteformaalsele keeleõppele. Kõige atraktiivsem viis suurema keelelise kaasatuse suunas on mitteametlike keeleoskuste tunnustamine, valideerimine ja hindamine ning suuremad võimalused selliste oskuste omandamiseks.

Illustratsioonid ja tõendid

Individaalse olukorra keerukust illustreerib vastupidine arv, mis illustreerib Lõuna-Tiroolis elava ühe serbia naise omandatud ja kasutatud keelelisi sorte – näitena mitmetest informaatortest, keda intervjueriti meie MIME väliuuringute käigus. Tuleb märkida, et tema kogemuse kohaselt kasutatakse ülikoolis omandatud keeli üldiselt ainult formaalsemas kontekstis, samas kui mitteametlikult, kodus ja kogukonnas omandatud keeled on igapäevaelus olulisemad.

Justvahepealsel poliitilisel tasandil saab neid keelelisi olusid käsitleda pigem piirkonna tasandil nagu Lõuna-Tirooli piirkond või linnapiirkond nagu Vaasa, mitte naabruskonna või kogu riigi tasandil.

Tõhus keeleintegratsioon nõuab koolide, tööandjate ja kogukondade partnerlust, et edendada erinevaid keeleõppevõimalusi ja omandatudmitteformaalsete /formaalsete oskuste tõhusat valideerimist. Valideerimine võib toetada turu integreerimist, (taas)sisenemist kooli või lihtsalt sotsiaalset kaasatust. Kogukonna liikmete koolitamine ja töölevõtmine keeleoskuse hindamisel ja valideerimisel oleks oluline panus sellesse protsessi. Teine oluline eelis oleks parandada laste varasema keeleoskuse hindamist nende lähetuseajal kohalikes koolides.

Poliitilised tagajärjed

Muude tegurite hulgas peavad poliitikakujundajad võtma arvesse uskumusi erinevate keelte ja nende kõnelejate kohta, mis on vastuvõtvas ühiskonnas laialt levinud (st nii uustulnukate kui ka kohaliku elanikkonna hulgas).

Tingimata on vaja muuta avalikkuse arusaama, et keelte paljusus oleks liikuvuse soovitatav tulemus, mis ei takistaks, vaid toetaks kaasatust. See näitab, et lisaks väljaspool ametlikku süsteemi omandatud keeleoskuste tunnustamise ja valideerimise edendamisele peaks Meso hariduspoliitika:

► integreerima piirkondliku keele, ajaloo ja kultuuri

(sealhulgas naaberpiiriülesed piirkonnad) õpetamise nii kooliealistele õppijatele kui ka täiskasvanutele formaalses, mitteformaalses ja informaalses kontekstis;

► keelise mitmekesisuse positsioneerimine tavaolukorrana nii põliselanike kui ka liikuvate elanike jaoks, kasutades ühte, et aidata üksteist mõista;

► rõhutab keelekogukondade vaheliste kontaktide kultuurilisi ja hariduslikkeeliseid ning vähemuskogukondade rolli sillana erinevate kultuuri- ja keeletraditsioonide vahel.

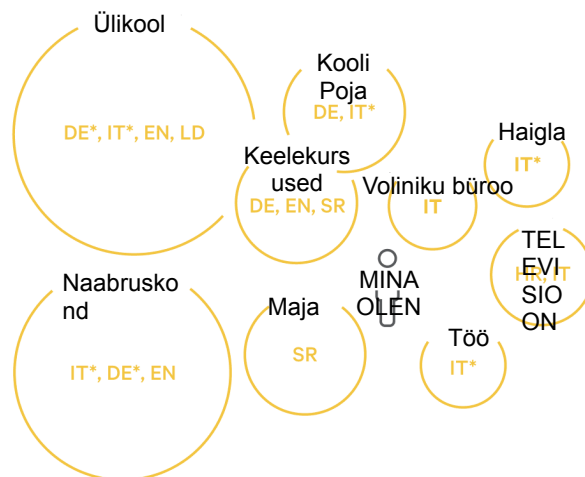
Viited ja süvendamine

Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus: Euroopa Kutseõppe Arenduskeskus (e (2012)). *Mitteformaalse ja informaalset õppe valideerimise Euroopa suunised*. Luksemburg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus. Cedefopi võrdlusseeriad; Nr 104. <http://dx.doi.org/10.2801/50647>

Herzog-Punzenberger, B., Le Pichon Vorstman, E., & Siarova, H. (2017) *Mitmekeelne haridus mitmekesisuse valguses: Õppetunnid*, NESET II aruanne, Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus.

OECD (2015). Sisserändajad kooliõpilased: Teekonna

lihtsustamine integratsiooni suunas. OECD kirjastamine.

KEELELINE KESKKOND NOOR SERBIA NAINELÕUNATIROOLI NÄINUD ISE

Marta Lupica Spagnolovaimne kaart. JÄRGMISE KOHTA: Saksa keel; AASTAL: Inglise keel; HR: Horvaadi keel; IT: Itaalia keel; LD: Ladin; SR: Serbia keel.

* saab kasutada erinevates kohalikes sortides.

50 Kuidas saavad ametiasutused toetada täiskasvanute võõrkeelte oskuse säilitamist?

François Grin, Genfi Ülikool

Mitmekeelne ühiskond on ühiskond, kus erinevate keeleprofiilidega inimesed elavad ja töötavad koos. Kuigi keelepoliitika kaudu võetakse asjakohaseid meetmeid, et tagada kõigile keelerühmadele piisavad õigused ja võimalused, ei tähenda mitmekeelsus ühiskonna tasandil tingimata, et kõik isikud oleksid ka mitmekeelsed. Ühiskondlik mitmekeelsus kipub aga olema sujuvam ja tõhusam, kui suur osa elanikest on kahe- või mitmekeelsed. Lisaks sellele toimib ühiskondlik mitmekeelsus paremini riikides või piirkondades, kus on pikka aega olnud kaks või kolm keelt, mis on osa riiklikust või piirkondlikust identiteedist, kui jõupingutused teise või isegi kolmanda keele omandamiseks, mitte ei kuulu alati ühe kogukonna liikmete hulka, on tasakaalus – see tähendab, et kõigi ühiskonnas ajalooliselt esindatud keelerühmade liikmed püüavad õppida teiste keeli. See ei pruugi aga tingimata nii olla ja riigi toetus on vajalik. Üldjuhul on riigi või kakskeelse piirkonna haridusministeerium kohustatud õppima mõnda muud kohalikku keelt: Hispaania ja katalaani on osa kooli õppekava Kataloonia; täpselt nagu hispaania ja baski keel Baskimaal, soome ja rootsi keel Soomes või prantsuse ja inglise keel Quebecis. Võõrkeelte õppimine on siiski vaid osa probleemist. Kui keeleoskus on omandatud, tuleb seda säilitada ja riigi toetus sellel eesmärgil võib olla väga kasulik. See toetus võib olla osa kooskõlastatud keelepoliitika kavast.

Mida uurimus meile ütleb?

Me teame, et võõrkeelte õpetamine klassikalises koolisüsteemis on ebaühtlane.

Kvantitatiivsed andmed täiskasvanute võõrkeelte oskuse ning kooli- ja koolivälise õppevõimaluste panuse kohta nende oskustesse annavad võimaluse korral huvitava loo: need näitavad, et koolivälised kanalid kaaluvad sageli üles traditsioonilise koolihariduse. Erinevate koolivälise kanalite suhteline tähtsus sõltub emakeelest (L1) ja keelest, mida nad õpivad (L2). Olles elanud kuus kuud või kauem, pärast 5-aastaseks saamist, keskkonnas, kus domineerib sihtkeel, näib siiski olevat oskuste peamine määraja, nagu on näidatud teiselleheküljel olevas tabelis, kus kasutatakse Šveitsis 1600 täiskasvanu (vanuses 18–65) esindavalt valimilt kogutud andmeid. Nagu need arvud näitavad, saab elu keskkonnas, kus räägitakse sihtkeelt, alati kõrge hinde ja jõuab kangekaelsusse.

Siiski ei ole igaühel võimalust elada võõrkeele keskkonnas ja alati ei saa eeldada, et täiskasvanud, vaatamata nende huvile võõrkeele õppimise vastu,

võtavad selle asemel õhtuseid tunde. Teine uuring Šveitsis (rohkem kui 40 000 noorest täiskasvanust umbes 19-aastastest) näitab, et kulud on teatatud 55,3 % ja 61,6 % mees- ja naissoost vastanutest (Grin et al., 2015: 550) ja seda tuleks vaadelda peamise takistusena täiskasvanute investeringutele võõrkeelte õppimisse või säilitamisse. See õigustab tugevalt ametiasutuste toetust võõrkeeleoskuse õppimisele ja säilitamisele. Väljakutseks on töötada välja süsteem, mis pakub täiskasvanutele nii odavat kui ka atraktiivset keelekasutust (mitte traditsioonilist haridust).

Illustratsioonid ja tõendid

Selline süsteem töötati välja ametliku kakskeelse linna Biel/Bienne bilingualismi foorumi egiidi all, mis piirneb prantsus-Saksakeelepiiriga Šveitsis. Alates 2000. aastast on *kakskeelsuse foorum*, mis on eraõiguslik sihtasutus, mis saab riiklike toetusi, hõlbustanud kahe inimese tandemide loomist, sealhulgas saksa keelt emakeelena kõneleja ja prantsuse emakeelena kõneleja, kes kohtuvad kord nädalas kuus kuud tunni pikkuseks vestluseks, kusjuures üks keel on tavaliselt 30 minutit ja teine 30 minutit. *Foorum* annab võimaluse kohtuda, protsessi korrapäraselt jälgida ja pakkuda praktilist tuge tandemliikmete vahelise näidiskokkuleppe, osalemistunnistuse ja brošüüri kujul, et kajastada edusamme või küsimusi. Osalemine on tasuta. Praegu (detsember 2017) on kokku 400 osalejat, kuid needonsissekriitilised ja neil on ootenimekiri. Kuigi kirjavahetus hõlmab peamiselt saksa-prantsuse paari, pakub *foorum* ka tandeme, mis hõlmavad inglise, itaalia ja hispaania keelt.

Poliitilised tagajärjed

Avalikkuse toetus bilingualismi foorumile on selgelt osa keelepoliitikast. Kuigi osalejad tulevad peamiselt kakskeelsest linnast Biel/Bienne, kus algatus käivitati, tellisid *foorumi* ka prantsuskeelse linna Neuchâтели ja saksakeelse linna Berni ametivõimud, mis asuvad 40 km kaugusel ja ei asu keelepiiril, et töötada välja tandempakkumine, mis oli suunatud konkreetset nende kahe linna elanikele. Tandem osalejad kohtuvad regulaarselt mõlemas linnas ja nende transpordikulud hüvitatakse.

Lisaks odavale ja paindlikule keeleoskuse säilitamisele ja arendamisele pakub tandem lähenemisviisi võimalusi ka keelekogukondade kultuuridevahelisteks kohtumisteks ja vahetusteks.

Viited ja süvendamine

Grin, F. (1999) *Oskused ja hüved. Keelte väärtus Šveitsis*. Fribourg: Akadeemilised väljaanded.

Grin, F., Amos, J., Faniko, K., Fürst, G., Lurin, J., &

Schwob, I. (2015). *Šveitsi Kultuurselfts. Mida noored nendega täna teevad?* Glarus/Chur: Rüeegger Verlag.
www.bilinguisme.ch/Tandem/Tandems-linguistiques

PANUS VÕORKEELEOSKUSESSE KOLME VALITUD TEISE KEELE OMANDAMISE KANALI KAUDU (SEITSEST). Allikas: kohandatud Grin (1999: 129).

L1	Saksa keel		Prantsuse keel		Itaalia keel		
L2	Prantsuse keel	Inglise keel	Saksa keel	Inglise keel	Saksa keel	Prantsuse keel	Inglise keel
L2 üldharidus (kohandatud õppeaastatele)	1	4	2	3	1	2	4
On elanud L2 keskkonnas 6 kuud või kauem pärast 5-aastaseks saamist	2	2	3	2	2	1	1
Kokkupuude L2-ga kodus, lapsepõlves ja noorukieas	3	3	1	1	3	–	–

51 Kuidas saab kasutada rändajate olemasolevat keeleoskust, et aidata neil õppida vastuvõtva riigi keelt?

Sabine Fiedler, Cyril Brosch, Leipzigi Ülikool

Suur hulk Euroopasse saabuvaid rändajaid räägib juba võõrkeelt. Neid oskusi tuleb nende keeleõppes arvesse võtta. Kohalikud keeleõppe kursused on sageli rangelt ühekeelsed ega kasuta seetõttu „propedeutilist mõju“, st ühe või mitme võõrkeele oskuse positiivset mõju uue võõrkeele õppimisele. Selle efekti mittekasutamine on aja ja intellektuaalse potentsiaali raiskamine nii majandusmigrantide, varjupaigataotlejate kui ka pagulasseisundi saanud isikute jaoks.

Mida uurimus meile ütleb?

Euroopasse rändavatel inimestel on sageli inglise keele oskus. Näiteks Saksamaa 2015. aasta statistika näitab, et 28,1 % -l varjupaigataotlejatest on mõningane inglise keele oskus (Rich 2016: 9). Berliini pagulaste uuringus ütles 49 %, et neil on inglise keele oskus, kusjuures 13 % ütles, et nende keeleoskus on fluide/perfekts (Hochschule für Medien, Kommunikation und Wirtschaft 2016, lk 20).

On leitud, et näiteks saksa keele õppijad kui L3 saavad kasutada oma varem omandatud inglise keele oskust kui L2, kuna need kaks keelt on tüpoloogiliselt seotud. See on eriti kasulik, kui kõneleja emakeel ei ole seotud saksa keelega. Näiteks suur hulk sisserändajaid, kes räägivad araabia keelt kui esimest keelt, kellel on ka mõningane inglise keele oskus võõrkeelena, võivad sellest kasu saada, kui nad õpivad saksa keelt.

Selle leiu edukaks rakendamiseks keeleõppeprogrammides, eriti rände kontekstis, on vaja andmeid iga õpilase varasema keelelise repertuaari kohta, et oleks võimalik ühendada homogeensed klassid.

Seejärel saavad õpetajad tõhusamalt töötada, eriti kui nende õpetamist toetavad asjakohased õppematerjalid.

Kuna aga inimestel on väga erinevad inglise keele tasemed, oleks kasulik kindlaks määrata keeleoskuse tase, mis on vajalik, et eelnev oskus oleks tõhus. Loomulikult tuleks sellisel hindamisel arvesse võtta teiste tegurite rolli, nagu kirjaoskus (või selle puudumine) nii esimeses keeles kui ka teistes keeltes oma repertuaaris. Õppurid saavad kasu ladina tähestiku tundmisest ning neid tuleb teavitada sõnavarast ja sarnastest grammatilistest elementidest inglise ja saksa keeles, hoiatades samas nende kahe keelevahel „valesõprade“ olemasolu eest ja inglise keeledevahelise sekkumise eest.

Illustratsioonid ja tõendid

Võõrkeele õpetamise ühine meetod ainult sihtkeeles kas pedagoogilistel kaalutlustel (kümbuslähedus)võipraktilistel eesmärkidel (ühise õppekeele puudumine) viib väga aeglase eduni, eriti algkursustel, nagu mõned meie intervjuus osalejad on teatanud (Fiedler/Wohlfarth avaldatakse, teksti ära kiriri; @ sümboliseerib naeru):

Saksa@ Saksa õpetajatega, ma arvan, et isegi A-tasemel räägivad nad ainult saksa keelt. Nii et mul on väga raske ette kujutada, et sul pole aimugi keelest ja siis sa lähed klassi emakeelena kõnelejaga.

Pagulaste keelekursuste uuringud on näidanud, et õppijad kasutavad siiski olemasolevaid keeleoskusi, olenemata sellest, kas nad tõlgivad teiste õpilaste emakeelde või vahetavad koodi inglise keelde, nagu on märgitud meie intervjuude järgmises väljavõttes:

Esimeseltasandil, nagu ka B1-tasemel, kasutas õpetaja mõnikord ka inglise keelt. Aga see on natuke keelatud, sest meie Direktor, nagu meie režissöör ütleb, ei ole lubatud kasutada inglise keelt meie klassis. Aga me ei saa aru, ta peab seda tegema.

Nagu näeme, kasutavad õpetajad mõnikord inglise keelt lingua franca-na, et hõlbustada õpilaste arusaamist, kuid menetlust ei kasutata järjepidevalt või alati asjakohaste õppematerjalide abil, kuigi need materjalid hakkavad ilmuma, nagu joonisel näidatud. Õppijate rühmade homogeniseerimine nende varasemate teadmiste põhjal tugineks süstemaatiliselt nendele meetoditele.

Poliitilised tagajärjed

Võimalikud suunised on järgmised.

1. Sisserändajate kohaliku keele kursuste väljatöötamisel tuleb alati arvesse võtta eelnevat keeleoskust. See peaks aitama muuta õppijate rühmad homogeensemaks ja seega paremini koos töötada.
2. Tuleks välja töötada ja rakendada õppematerjale, milles võetakse arvesse õppijate keelekatalooge, eelkõige nende inglise keele oskust.

Viited ja süvendamine

Aronin, L. & Hufeisen, B. (2009). *Mitmekeelsuse uurimine: L3 keelelise mitmekesisuse ja mitme keele omandamise alaste teadusuuringute arendamine*. Amsterdam: Benjamins.

Fiedler, S. & Wohlfarth, A. (2018). Deutsch oder Englisch? Zur Sprachenwahl von Migranten Leipzig. Völjaandes S. Fiedler & C. Brosch (Eds.), *Flucht, Exil, Migration – sprachliche Herausforderungen* (lk 13–31). Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.

Hochschule für Medien, Kommunikation und Wirtschaft (2016). *Flüchtlinge 2016: Studie der HMKW zu Demokratieverständnis und Integrationsbereitschaft von Flüchtlingen veröffentlicht* 2016. www.hmkw.de/news/artikel/studie-fluechtlinge-2016/
www.tagesspiegel.de/downloads/14016204/1/studie-hmkw.pdf

Rich, A.-K. (2016). Asylantragsteller im Jahr 2015: Sozialstruktur, Qualifikationslevel und Berufstätigkeit. *Kurzanalysen of Forschungszentrums Migration, Integration und Asyl des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge* 3. goo.gl/np4KuT

Schneider, D. L. (2018). Über die Verwendung des Englischen unter Geflüchteten Personen im Laufe des Deutschspracherwerbs. In S. Fiedler & C. Brosch (Eds.), *Flucht, Exil, Migration – sprachliche Herausforderungen* (lk 47–67). Leipzig: Leipziger Universitätsverlag.

Saksa keele õpetamiseks kasutage inglise keelt. Väljavõte: Menschen eile. Deutsch als Zweitsprache. Arbeitsbuch A1.2. München: Hueber, 2013.

5 Ergänzen und vergleichen Sie.

Deutsch	Englisch	Meine Sprache oder andere Sprachen
der Norden	the north	
der O_____	the east	
der S_____	the south	
der W_____	the west	
Norddeutschland	Northern Germany	
Süddeutschland	Southern Germany	

52 Kes saavad kasutada vastuvõtlikku keeleoskuse koolitust?

Machteld Meulleman, Alice Fiorentino, Reims Champagne-Ardenne Ülikool

Inimesi võidakse koolitada spetsiaalselt vastuvõtlike (või läbimõeldud) keeleoskuste omandamiseks. See tähendab, et inimesed saavad õppida aru saama, mida räägitakse või mis on kirjutatud võõrkeeles, ilma et nad saaksid seda keelt tingimata rääkida või kirjutada, tingimusel et see on tihedalt seotud vähemalt ühe keelega, mida nad juba teavad. Sellist koolitust soovitati esimest korda 17.^{sajandi} matemaatik ja filoloog Pierre Besnier, kes leidis, et keeli tuleks pidada pidevaks, ja väitis, et neid on seetõttu parem õppida võrdluses. Tänapäeval põhineb vastastikuse mõistmise koolitus endiselt suurel määral seotud keelte keeleliste sarnasuste ärakasutamisel: eesmärkonarendada õppijate võimet selgitada poolläbipaistvate sõnade tähendust (vt tabel).

Tänapäeval on romaani keeles (eelkõige prantsuse, itaalia, portugali, hispaania, rumeenia ja katalaani keeles), germaani keeles (eelkõige hollandi, saksa, rootsi, norra, islandi, uxembourgeois ja feroien)ningslaavi keeles (eriti tšehhi ja slovaki keeles) saadaval mitmesugused pedagoogilised ressursid, sealhulgas õpikud ja audiomaterjalid. Nende kasutamine koolides on siiski väga väike ja kui neid kasutatakse, on see tavaliselt tingitud käputäie õpetajate tugevast isiklikust pühendumusest. See võib olla tingitud asjaolust, et mitmekülgne lähenemisviis on üldiselt esitatud kas üldkeele õpetamise lisandina või integreeritud keeleõppe alaliigina, kasutades dokumente, mis on kirjutatud mitmes tihedalt seotud keeles (vt Escudé 2008), ilma et tehtaks kindlaks, kes sellest kõige rohkem kasu saaks ja milliseid erivajadusi see suudab rahuldada.

Mida uurimus meile ütleb?

Uude riiki kolivate liikuvate inimeste jaoks on keeleõpe oluline samm kaasamise suunas, kuigi tavaliselt on see keeruline ja aeganõudev kogemus. Vastuvõtliku keeleoskuse *arendamine* ei saa olla eesmärk omaette, kuid see võib olla kasulik samm terviklikuma keeleõppe, sealhulgas *produktiivse* suulise jakirjutamisoskuse suunas.

Kuna vastuvõtlike oskuste omandamine võtab palju vähem aega kui rääkimine, võimaldab see lähenemisviis õppijatel kiiresti edasi liikuda ja säilitada motivatsiooni õppimise jätkamiseks. Lisaks võimaldab õppijatel uue keelekeskkonna mõistmiseks vajalike vahendite kogum muutuda suhteliselt iseseisvaks lühikese aja jooksul, sõltuvalt keelelisest kaugusest vastuvõtva keele ja keele

vahel. See võib viia võimestamiseni, mis on eriti oluline siis, kui õppija sõltuvusstaatuse tõttu on enesehinnang väiksem. Vastastikune mõistmine hõlbustab ka harmoonilist ja järkjärgulist integreerumist uude keelde ja ühiskonda, lükates edasi võõrkeelega sageli seotud stressi.

Illustratsioonid ja tõendid

Intervjueerisime kümnet Itaalia adopteerivat perekonda, kes võtsid vastu lapse, kes ei räägi itaalia keelt. Vanemad rõhutasid, kui oluline on anda lastelekeelelised „indikaatorid ja panused“mitte ainult vastuvõtva keele arengu edendamiseks, vaid ka selleks, et aidata neil uue keskkonnaga tutvuda. Paljud vanemad rõhutasid, kui ebavajalik ja mõnikord kahjulik oli sundida last itaalia keelt rääkima.

Mitu vanemat nägid isegi koolis takistust keelelisele ja sotsiaalsele kaasatusele, sest see keskendus üksnes lapse produktiivse keeleoskuse puudumisele, teadmata, et mõned lapsed rääkisid keelt, mis võimaldas vastastikust mõistmist (nt hispaania keel versus itaalia keel) ja võisid oma eas õppekavas osaleda.

Nad panid ta esimesel aastal hoolimata asjaolust, et ta oli kaheksa aastat vana ja siis jäin oma positsioonile, ja ma ütlesin: Ei, ei, sa sisestadselleteiselaastal ja nad ütlesid: Meei saa, sest ta ei oska rääkida egakirjutada.

Üks vanem selgitas, kuidas tema hispaaniakeelne tütar vaikis koolis kolm kuud, sest ta arvas, et kooli töötajad ei saa temast aru. Sellist olukorda oleks olnud lihtne vältida, kui õpetaja oleks võtnud arvesse lapse emakeele ja koolikeele vastastikust arusaadavust.

Õpetajad mõistsid, aga nad ei teinud jõupingutusi, mida me mõistame, nii et meie tütar tundis end natuke kadunud.

Meie uuringus leiti, et interrehensive oskusi kasutati spontaanselt erakeskkonnas, et leevendada kultuurišokki, mida põhjustab liikuvus, samal ajal kui need olid sageli tähelepanuta jäetud avalikes ja professionaalsetes keskkondades, näiteks koolides.

Poliitilised tagajärjed

Kaaluda tuleks järgmisi meetmeid.

1. Alustage sissetulevate mobiilsete õppijate keelekoolitust ja testimist, keskendudes vastuvõtuoskustele, kasutades külalislahket ja produktiivset lähenemisviisi.

2. Pakkuda allofonide vastuvõtmises osalevatele õpetajatele ja sotsiaaltöötajatele vastuvõtuoskusi käsitlevat keeleõpet, võimaldades neil arendada ligikaudset arusaamist laiemast keelevelikust, mida nad kohtuvad, selle asemel, et õppida põhjalikult vaidväheseid.

3. Julgustada õpetajaid ja klassikaaslast väärtustama sissetulevate allofoni laste keeleoskust, mis võib parandada nende endi keeleteadlikkust.

4. Aidata sissetulevatellastel integreeruda kohalikesse koolidesse, julgustades neid kasutama teadmisi, mis neil juba omandatud keeles on (nt võõrkeele õpetamise kaudu õpetatavate lähenemisviiside, näiteks integreeritud mõistmise kaudu).

Viited ja süvendamine

Castagne, E. (2007). Leksikaalne läbipaistvus naaberkeelte vahel. Väljaandes E. Castagne (Ed.) *vastastikuse mõistmise küsimused* (lk 155–166). Koll. ICE 2, reims: EPURE

Escudé, P. (2008). *Euro-mania*, „Ma õpin keelte järgi, 8–11 aastat vana“, meetod distsiplinaarõppeks romaani keelte omavahelises mõistmises, EACEA/CNDP/LIDEL/HUMANITAS.

Fiorentino, A. (2017). Riikidevahelisel lapsendamisel keelehoolduse strateegiad: milline on vanemate roll? *Kodulehe keeleuuringud*, 2, 5–22.

Hufeisen, B. & Marx, N. (2007). *EuroComGerm – Die sieben Siebe: Germanische Sprachen lesen lernen*. Aachen: Loksutaja.

TRANSPARENCE to OPACITY (Castagne'i andmetel, 2007: 161)

Otsene läbipaistvus	Kaudne läbipaistvus		Läbipaistmatus	
	Alatüüp 1	Alatüüp 2	Alatüüp 1	Alatüüp 2
Il on L1s äratuntav samaväärne leksikaalne ekvivalent	soovib L1 leksikaalset elementi, mille tähendus on ebatäpne, kuid piisavalt sarnane, et hõlbustada mõistmist	On olemas L1-le vastav leksikaalne element, kuid selle kuju ei pruugi olla kohe äratuntav.	Ne ei viita L1 leksikaalsetele elementidele	Soovib L1 leksikaalset elementi, mille tähendus on eksitav
Universidade (PT) Universidad (ES) Università (IT) Ülikool (FR) Ülikool (GB) Universiteit (NL) Universität (DE)	Vihmavari (GB) vihmavari (F)	Miljoen (NL) *miljonit miljonit eurot (F)	Zolder (NL) pööning (F)	alkuin (I) puuduvad keegi (F)

53 Milline on inglise keele roll mitmekeelsetes ja mitmekultuurilistes õpperuumides?

Manuel Célio Conceição, Elisa Caruso, Neuza Costa, Universidade do Algarve

Kogu Euroopas muutub kõrgharidus üha mitmekeelsemaks, ühendades sageli kohaliku või riikliku keele lingua franca ja teiste keeltega. Siiski muutuvad formaalharidus ja teadusuuringud sageli ühekeelseks, kuna nad kalduvad kasutama ühte lingua franca'd. Rahvusvahelistumise varjus kasutatakse inglise keelt kui lingua franca (või lingua academica) sageli kiire lahendusena, et meelitada välismaalt üliõpilasi või valmistada õpilasi ette tegutsema globaalsete osalejatena ja erinevates kontekstides – eeldades, et inglise keelt kasutatakse tingimata kõigis neis erinevates kontekstides.

Mida uurimus meile ütleb?

Õpperuumidena muutuvad kõrghariduslinnakud üha mitmekeelsemaks ja mitmekultuurilisemaks¹. Üliõpilased, professorid, teadlased ja muud töötajad reisivad eri liiki liikuvusprogrammide raames. Keelelise ja kultuurilise mitmekesisuse suur, suures osas varjatud pealinn, mida nendes mitmekeelsetes ja mitmekultuurilistes õppesüsteemides ei kasutata ning mida institutsioonid isegi unustavad, kui nad püüavad edendada liikuvust ja kaasatust.

Kohaliku või riigikeele kasutamine piirdub sageli kohalike/riiklike üliõpilastega, kuid seda tuleks julgustada liikuvuse ja rahvusvaheliste üliõpilastega. Välise lingua franca kasutamine võib jätta mulje, et see soodustab kaasamist. See ei pruugi siiski nii olla, eriti kui üliõpilaste ja töötajate pädevuse tase on madal või isegi keskmine. Ühe ja domineeriva keele kasutamist võib vaadelda ka liikuvuse edendamiseks, mis annab kasutajatele enesekindluse ja jätab neile mulje, et neid aktsepteeritakse paljudes uutes kontekstides.

Sellel põhjal on liikuvuse ja kaasatuse tõeliseks parandamiseks vaja kaasata mitu keelt, sealhulgas emakeel, samuti kohalikud/riiklikud keeled, mida kasutatakse rahvusvahelistes liikuvusprogrammides.

Illustratsioonid ja tõendid

Kindlasti on vaja ühist keelt asja saanud rahvusvahelise üliõpilase ja tema keskkonna vahel, st enne, kui on võimalik suhelda kohalikus või riigikeeles. See on vajalik ka rahvusvaheliseks suhtluseks. Selle funktsioonid tuleb siiski hoolikalt kalibreerida.

1 Lisateavet mitmekeelsete ja mitmekultuuriliste õppesüsteemide kohta vt IntlUni www.intluni.eu

Uurimistulemuste avaldamisel on vaja avaldada rahvusvahelise lugejaskonna jaoks; samal ajal on oluline avaldada teavet kohalikes/riigikeeltes, et teaduslikud ja tehnoloogilised tulemused jõuaksid neid rahastavasse kogukonda ja neil oleks olenevalt teemast kontekstipõhine mõju. Lisaks on see ainus viis vältida domeeni kaotamist asjaomaste keelte puhul, pidades silmas, et domeeni kaotamine võib olla keelte osalise kaotamise eelkäija.

Ühine arusaamatus sunnib kõrghariduse administraatorid sageli otsustama, et rahvusvaheline õpetamis- ja uurimistegevus peaks olema inglise keeles, üldiselt eeldades, et see annab neile staatuse. Tuntud juhul „kõiklinglise keeles“ reegel Milan Politecnico illustreerib seda suundumust, ja palju muid näiteid võib leida veebilehed ülikoolide mitte-inglise keelt kõnelevate riikide, et edendada programme inglise keeles². Campus France agentuur edendab Prantsuse kõrgharidust, öeldes: „Seetõttu ole Prantsusmaal õppimiseks enam vaja ladusalt prantsuse keelt“³. See väide näitab, kus tegelik probleem on: kõrgkoolid müüvad ideed, et keeled on vahetatavad koodid.

Teadmised omandatakse, ehitatakse ja antakse edasi keelte kaudu. Ülikooli klassiruumid on sageli kunstlikult ühekeelsed. Kohalike/riiklike keeli ja pärandikeeli peetakse üldiselt teaduslikult ebaoluliseks ning kõrghariduse mõju kohalikele kontekstidele näib sageli alahinnavat või ignoreeritud. Siin on näited sellest, mida Skutnabb-Kangas (1988): 13) nimetab „lingvistikat“ -ideoloogiate, struktuuride ja tavade kogumit, mida kasutatakse võimu ja ressursside (materjaalse ja immaterjaalse) ebavõrdse jaotumise seadustamiseks, mõistmiseks, reguleerimiseks ja taasesitamiseks keele alusel määratletud rühmade vahel.

Võttes arvesse erinevate osalejate keelekatalooge mitmekeelsete konverentside, terviklike lähenemisviiside ja/või tõlkestrateegiatega kaudu, mis kasutavad vestluses teiste keelte sõnu või väljendeid, võimaldavad kasutada erinevaid keeli vastavalt

2 Itaalia Consiglio di Stato otsustas 29. jaanuaril 2018, et Politecnico plaan pakkuda teatavaid kursusi ainult inglise keeles on põhiseadusega vastuolus; vt www.giustizia-amministrativa.it/cdsintra/cdsintra/AmministrazionePortale/DocumentViewer/index.html?ddocname=6RRRYBGTYVS7DABC5SMN-SYVZUQ&q

3 www.campusfrance.org/en/page/programs-taught-English

konteksti konkreetsetele vajadustele ja eesmärkidele (õpe ja õppimine, kohalik ja riiklik levitamine, rahvusvaheline teabevahetus jne). Eri keelte kasutamine hõlbustab juurdepääsu mõistetele ja teadmistele, kuna keeleoskus on sisupädevuse tingimus. Seda näitab näiteks Dukhan et al. (2016) uuringus emakeele mõjust märkmete võtmisele loengute ajal ja koolitulemustele esimesel õppeaastal.

Erasmuse veebipõhise keeleteo (OLS) kasutamise suurendamine on esimene võimalik samm mitmekeelse pädevuse parandamise suunas. Selle pädevusega saab tutvuda ja seda tugevdada, kasutades projekti MAGICC raames välja töötatud kontseptuaalset raamistikku (www.magicc.eu), milles pakutakse välja mitte ainult pädevuste skaala (kirjelduste kogumi kujul), vaid ka mitmekeelsete oskuste arendamise stsenaariumid.

Mitmed MIME projekti raames tehtud juhtumiuuringud aitavad mõista eri keelte kasutamise mõju teadmiste omandamise protsessis. Nende tulemused näitavad, et kui klassiruumides või teaduslaborites tehakse tööd reaalsete MML-idega (nt kasutades probleemide lahendamiseks töörühmades erinevaid keeli), arendatakse teadmisi ja neid on lihtne omandada erinevates vaatenurkades, mis on sõnaline keeltes.

Poliitilised tagajärjed

Kõrgharidus peab olema mitmekeelne, sest keeleline mitmekesisus on väärtus ja tõeliselt mitmekultuuriline haridus ei tohi piirduda ühekeelsete tavadega.

Mitmekeelset pädevust tuleks edendada kõrghariduse keelepoliitika (HELP) raames, mis on välja töötatud kontekstile orienteeritud lähenemisviiside alusel ja mis hõlmab strateegiaid tasakaalu säilitamiseks lingua franca (sealhulgas inglise keelesõpetamine) ja kohalikes/riigikeeltes õpetamise vahel, mis võimaldaks üliõpilastel ja töötajatel pääseda juurde ka oma keelerepertuaaridele.

Viited ja süvendamine

Skutnabb-Kangas, T. (1988). Mitmekeelsus ja vähemuslaste haridus. Skutnabb-Kangas, T. & Cummins, J. (Eds.), *vähemusharidus: häbist võitluseni* (lk 9–44). Clevedon, Avon: Mitmekeelsed küsimused.

Dukhan S., Cameron A., & Brenner E. (2016). Emakeele mõju nootide ehitamisele ja esimese aasta õppetulemustele. *Lõuna-Aafrika teadusajakiri*, 112. doi.org/10.17159/sajs.2016/20160037

Preisler, B. et al (Ed.) (2011). *Keel ja õppimine rahvusvahelises ülikoolis. Inglise ühtsusest mitmekesisuse ja hübriidsuseni*. Bristol: Mitmekeelsed küsimused

Ushioda, E. (2017). Globaalse inglise keele mõju motivatsioonile õppida muud keelt. Ideaalse mitmekeelse enese poole. *Kaasaegne keeleajakiri*, 101, 469–482.

Tõlkimine, keeletehnoloogia ja alternatiivsed strateegiad

- 54 Kas masintõlge asendab inimese tõlkijaid? 144
- 55 Mis on vastastikune mõistmine ja milleks see on? 146
- 56 Kas kirjaliku ja suulise tõlke teenused vähendavad stiimuleid vastuvõtivate keelte õppimiseks? 148
- 57 Kas me peaksime edendama sellist kavandatud keelt nagu Esperanto kui rahvusvaheline lingua franca? 150
- 58 Kas masintõlget tuleks kasutada avalikes teenustes? 152
- 59 Kas inglise keel, nagu lingua franca, peaks olema saadaval mitmes sordis? 154
- 60 Millised on sobivad keelelahendused liikuvate pensionäride keelevajaduste rahuldamiseks? 156
- 61 Kuidas saab vastastikust mõistmist kasutada professionaalsetes kontekstides? 158
- 62 Millised on parimad viisid masintõlkega töötamiseks? 160
- 63 Kes peaks töötama tõlgi või tõlkijana? 162
- 64 Kuidas ja millal tuleks äsja saabunud rändajatele osutada kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid? 164

54 Kasmasintõlge asendab inimese tõlkijaid?

Anthony Pym, Universitat Rovira i Virgili

Kui masintõlke kvaliteet paraneb, kas meie poliitika peaks olema ilma inimeste tõlkijateta? Mõned kommentaatorid ennustavad saabumist „singularity“, mis oleks hetk, mil arvutid asendaks inimese aju. „Singularity“ mõiste vaidlustatakse, kuid kui see juhtub, siis kas on aeg, mil meie poliitika peab sõltuma pigem masinatest kui inimestest? On mitmeid põhjuseid, miks seda tõenäoliselt varsti ei juhtu. Kuid populaarsed põhjused ei ole kõige õigemad.

Midaurimus meile ütleb?

Esiteks ei ole praeguste masintõlkesüsteemide probleem puhttehnilisest seisukohast niivõrd nende töötlemisvõime kui andmebaasid, kus need toimivad. Väga kitsastes valdkondades, nagu käsiraamatud suurte masinate jaoks, ei ole probleeme tingimuste ja suhete loetelu stabiilse ja puhtana hoidmisega. Igal avatud domeenil on aga väga raske tagada andmebaaside usaldusväärsust, eriti kui kasutajad avaldavad masintõlke tulemusel nii, nagu oleks tegemist inimitõlkega, ning vead sisestatakse seejärel uuesti avatud andmebaasi. Halvasti informeeritud kasutajad võivad vähendada masinluure taset.

Teiseks on küsimus turunõudluses. Professionaalse tõlkemaailmaturg on pidevalt kasvanud ning inimeste ja toodete kultuuridevaheline liikuvus on üldiselt suurenenud. Seda hoolimata inglise keele kui lingua franca sagenemisest, masintõlke kättesaadavusest ja vabatahtliku tõlke suuremast kasutamisest („crowdsourcing“). Kuna globaliseerumine suurendab üldist nõudlust tõlgete järele, kasutatakse masintõlget madala riskiastmega olukordades, kus kasu ei õigusta tõlkija kulusid.

Praegu ei eemalda masinad tõlkijatelt tööd; nad teevad tööd, mille eest tõlkijad on liiga kallid. Sarnane nähtus näib olevat kohaldatav ka tõlgendamise puhul: puuduvad tõendid selle kohta, et näiteks Skype Translatoris kasutatav suuline masintõlge jätkaks kutselised tõlgid ilma oma tööst. Kõigil neil juhtudel suurendavad tehnoloogiad ainult tõlkemahtu.

Kolmandaks muutub professionaalse tõlke olemus, kuna uut liiki keeleteenuste osutamine eemaldub la carte tõlkest. Inimitõlkest (või tõlgist) saab kõrge riskiga olukordades kvaliteedi tagaja. Tõlkijad ei liigu mitte

ainult teatud hulga järeltoimetamisele, vaid ka ümberkirjutamis- ja kultuuridevahelise konsulteerimise teenustele, kus nad suudavad tagada usaldusväärsuse ja kohanemistasemed, mille jaoks masintõlget ei ole kunagi kavandatud.

Ainus puudus on suhteliselt piiratud hulk keeli, mille jaoks on kättesaadavad elektroonilised andmebaasid ja muud vahendid või vähemalt kättesaadavad tasemel, mis muudab masintõlke elujõuliseks. Suured koloniaalkeeled on hästi teenindatud ja umbes 90 on praegu nimetatud suuremate veebisüsteemide jaoks kättesaadavateks, kuid paljudel väikestel sisserändekeeltele lihtsalt puuduvad masintõlkeks vajalikud elektroonilised ressursid, mõnel juhul kodifitseeritud kirjutamisest. Väiksemate keelte kõnelejad on seega kohustatud töötama suuremas keeles, kombineerides masintõlke vahendusega lingua franca kaudu.

Illustratsioon ja tõendid

Me võime masintõlkega lõbutseda. Nagu allpool näha, Luis Fonsi 'slaulu Despacito, sulatatud inglise keeles poolt 2014 ülekandepõhine süsteem, ilmselt ei aita võrgutada kedagi, kuid 2017 neuron põhinev süsteem võiks.

Kuigi koomilised vead, mida tavaliselt kasutatakse, et masinad ei tõlgi kunaginagu inimesed, on alates 2017. aasta veebruarist töötanud al tõlkesüsteem palju parem ja suuline renderdamine parandab ka Skype'i tõlkijat. Nii et me võime lõbutseda, kuid masintõlge nõuab nüüd tõsiselt tähelepanu.

Poliitilised tagajärjed

Mitmekeelsuse parandamise poliitika võib seega integreerida masintõlke järgmiselt.

1. Tagada, et masintõlke kasutamist ja piiranguid õpetatakse osana üldisest võõrkeelekoolitusest.
2. Soodustada tõlkijate koolitamist kommunikatsioonitehnikate alal, mis integreerivad masintõlke, sealhulgas mitte ainult redigeerimisele ja pärast redigeerimist, vaid ka usaldusväärsust edendavatele oskustele.
3. Toetada elektrooniliste ressursside arendamist vähem levinud keeltes.

Viited ja süvendamine

Turovski, B. (2016). *Kümme aastat Google'i tõlkimist*. goo.gl/TjnUWk. Vaadatud 2017. aasta mais.

van Rensburg, A., Snyman, C. & Lotz, S. (2012). Google'i rakendamine Tõlgi

kõrghariduskeskkonnas: Hinnatud tõlketooted. *Lõuna-Aafrika keeleteaduse ja rakenduskeeleeuringud*, 30, 511–524.

Wilks, Y. (2009). *Tõlkemasin. Selle kohaldamisala ja piirangud*. New York: Springer.

Originaallaul	Altavista Babelfish (2014)	Google Tõlgi (2017)	Muu tõlge?
Despacito	Aeglaselt	Aeglaselt	
Quiero desnudarte a besos despacito	Ma tahan lahti riietuda, et aeglaselt suudelda.	Ma tahan sind aeglaselt suudelda.	
Firmo in las paredes de tu laberinto	Oma labürindi seintele alla kirjutatud	Logige oma labürindi seintele	
Y hacer de tu cuerpo todo a káscrispto	Ja teha oma keha läbi käsikirja	Ja tee kogu oma keha käsikirjaks.	

55 Mis on vastastikune mõistmine ja milleks see on?

Machteld Meulleman, Alice Fiorentino, Reims Champagne-Ardenne Ülikool

Vastastikune arusaamine (mida nimetatakse ka *vastuvõtlikuks mitmekeelseks* või *lingua receptivaks*) tekib siis, kui inimesed suhtlevad omavahel, räägivad oma keelt ja mõistavad üksteise keelt. See on võimalik siis, kui kõnelejad on õppinud mõnda muud keelt või kui keeled on vastastikku arusaadavad, st kui need on piisavalt sarnased, et võimaldada teatavat spontaanset vastastikust mõistmist (Gooskens & van Heuven 2017). Üldiselt toimib vastastikune arusaamine kõige paremini siis, kui sõnavara, morfoloogia ja süntaksi poolest on sõnavara, morfoloogia ja süntaksi poolest lähedased kõnelejate emakeeled, nagu itaalia ja prantsuse või tšehhi ja slovaki keel. Vastastikune arusaamine on laialt levinud ja hästi uuritud stabiilsetes kakskeelsetes või mitmekeelsetes kontekstides, näiteks sisserändajate perekondades või piirialadel (nt Skandinaavias). Kui aga tegemist on liikuvatekodanikega või nende vahel toimuva suhtlusega, ei ole selle potentsiaali veel kaugeltki ära kasutatud.

Mida uurimus meile ütleb?

Braunmülleri ja Ferraresi (2003) andmetel on ühekeelse rahvusriigi tõus viinud avalikkuse harvemini vastastikuse mõistmise jateadmatuse kasutamiseni. Siiski võib eeldada, et vastastikune arusaamine muutub Euroopa ühiskonna mitmekeelses kontekstis tavalisemaks ning kahtlustatakse, et selle spontaanne kasutamine on palju sagedasem, kui üldiselt eeldatakse.

Vastastikune arusaamine on osutunud üheks *kõige õiglasemaks mitmekeelseks suhtlusviisiks*, kuna see võimaldab igäühel rääkida oma keelt.

Arvestades, et vastuvõtlike, mitte produktiivsete oskuste omandamine (eriti samasse keeleperesse kuuluvas keeles) võtab vähem aega, on vastastikune arusaamine ka ratsionaalne vahendusvalik inimestele, kes sageli reisivad või liiguvad ühest riigist teise; lugemisoskuse arendamine on sageli esikohal, soodustades edasiminekut muudes pädevustes. Lisaks võimaldab vastastikune mõistmine tõeliselt kultuuridevahelist suhtlust, kuna mõlemad kõnelejad kohanevad üksteisega.

Illustratsioon ja tõendid

Viimase 20 aasta jooksul on mitu teadusprojekti, sealhulgas mõned Euroopa Komisjoni rahastatud projektid (nt EuRom4, EuroCom), uurinud mitmeid vastastikuse mõistmise aspekte ja viinud keeleõpetajatele või keeleõppijatele mõeldud spetsiaalsete õppematerjalide väljatöötamiseni. Siiski

on vaja täiendavalt kaaluda mitmeid küsimusi, näiteks tingimusi, mille alusel saab spontaanselt kasutada väga liikuvaid kodanikke, kellel puudub konkreetne keeleõpe. Seetõttu keskendus MIME projekt oma empiirilistes uuringutes vastastikusele mõistmisele kahes väga spetsiifilises mitmekeelses kontekstis.

Meie peamine uuring keskendus Itaalia peredele, kes olid lapsendanud lapse, kes ei räägi itaalia keelt. Kahe Itaalia perekonna tähelepanek Tšiilist pärit lapse lapsendamise kohta näitas, et kõik pereliikmed kasutasid omavahelist mõistmist spontaanselt. Kui selle kohta küsiti, väitsid vanemad, et nad eelistavad teiste strateegiate ees läbipõimumist, sest see võimaldab neil end täpselt väljendada.

Isa: Ma olen selline inimene, kes eelistab rääkida, pean silmas oma keelt [...], sest see paneb mind tundma, nagu ma mõistan.

Loomulikult saab täpsust edastada ainult siis, kui keeled võimaldavad piisavat vastastikust arusaadavust, nagu hispaania ja itaalia keele puhul. Lisaks on hea koostöö vajalik, et suuline vastastikune mõistmine toimiks. Vanemad märkisid, et kõigepealt kohandasid nad oma kõnet, et hõlbustada vastastikust mõistmist ja võtta vastu kaasav suhtumine. Lapsendamise kontekstis võimaldab vastastikune mõistmine kõigi pereliikmete võrdset osalemist, mis tugevdab perekondlikke sidemeid.

Teine uuring rahvusvaheliste jalgpalliprofessionaalide kasutatavate keelte kohta Prantsusmaal näitab, et vastastikuse mõistmise kasutamist peetakse sageli kahtlaseks. Näiteks Argentiina jalgpallitreener Marcelo Bielsa, kes kasutab järeltõlget pressikonverentsidel, küsitles ajakirjanikku tema vastastikuse mõistmise oskuste kohta, mis viitab sellele, et tema osaline keeleoskus näitab, et ta ei soovi prantsuse keelt rääkida.

Ajakirjanik (prantsuse keeles): Kuidas te mõnikord mõistate küsimusi prantsuse keeles ilma meie keelt rääkimata? (Tõlge hispaaniakeelde)

Marcelo Bielsa (hispaania keeles): Sest ma kardan naeruväärset ja naeruväärset ennast. (Tõlge prantsuse keelde)

Ajakirjanik (prantsuse keeles): Järgmisel hooajal räägid sa paremini prantsuse keelt. (Tõlge hispaania

keelde)

Marcelo Bielsa (hispaania keeles): *Küll me näeme.*
(Prantsusekeelne tõlge)

Kuigi vastastikust mõistmist kasutatakse laialdaselt ja hinnatakse kõrgelt mitteametlikus kontekstis, on see kutsealases kontekstis endiselt vähem aktsepteeritav. Õnneks näitavad kutsealase konteksti uuringud, et mida rohkem vastastikust mõistmist kasutatakse, seda aktsepteeritavam see on (Berthele & Wittlin 2013).

Poliitilised tagajärjed

Tugev poliitiline toetus on oluline, et liikuda võimalikult vastastikuselt arusaadavuselt sõnavõtjate vahel tõelisele vastastikusele mõistmisele. Võib teha ettepanekuid järgmiste algatuste kohta.

1. Suurendada teadlikkust sellest, et paljud formaalsed sarnasused seotud keelte vahel võimaldavad otsest juurdepääsu teabele.
2. Veenda inimesi oma spontaansetes vastastikuse mõistmise oskustes ja julgustada neid neid oskusi praktika või koolituse kaudu tugevdama.
3. Julgustada sõnavõtjaid, kes suhtlevad näost näkku, väljendama endkeeltes, mida nadoskavad kõige paremini, kui nad suudavad üksteist piisavalt mõista (olgu see siis seetõttu, et nad valdavad omavahel tihedalt seotud keelt, või seetõttu, et neil on teatav

passiivne keeleoskus teise keele või nende kahe kombinatsiooni kohta).

Viited ja süvendamine

- Berthele, R. & Wittlin, G. (2013). Vastuvõtlik mitmekeelsus Šveitsi armees. *Rahvusvaheline mitmekeelsuse Teataja*, 10 lõige 2, 181–195.
- Blanc-Benveniste, C. (Ed.) (1997). *EuRom4: Romaani keelte samaaegse õpetamise meetod*. Firenze: Nuova Italia.
- Braunmüller, K. & Ferraresi, G. (2003). *Mitmekeelsuse aspektid Euroopa keeleajaloos*. Amsterdam: John Benjamins.
- Escudé, P. & Janin, P. (2010). *Punkt vastastikuse mõistmise kohta, mis on mitmekeelsuse võti*. Pariis: Cle International.
- Gooskens, C. & van Heuven, V. (2017). Saksa-, romaani- ja slaavi keelerühmades keelelise arusaadavuse mõõtmine. *Kõnekommunikatsioon*, 89, 25–36.
- Klein, H. G., I. Galinska-Inacio, D. Rutke, T. Stahlhofen & K. Wegner (2004). *EuroComOnline – Internetkurs zum Erwerb rezeptiver Kompetenzen in Italienisch – Rumänisch – Spanisch*. eurocom.httc.de/index.php

56 Kas kirjaliku ja suulise tõlke teenused vähendavad stiimuleid vastuvõtivate keelte õppimiseks?

Nike K. Pokorn, Jaka Čibej, Univerza versus Ljubljani

Sisserände suurenemisega on mõnedes vastuvõtvides riikides hakanud avalik arutelu siduma kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid võimetusega kaasata uusi tulijaid domineerivassalatsevasse suundumusse. See usk on tuvastatud Ameerika Ühendriikides (Schuck 2009: 162, 170) ja Ühendkuningriik (Schäffner 2009). Sarnased argumendid kirjaliku ja suulise tõlke vastu on esitatud poliitilises diskursuses. Näiteks 2007. aastal väitis Ühendkuningriigi kogukondade ja kohalike omavalitsuste riigisekretär Ruth Kelly (2007), et kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamine kahjustab sisserändajate motivatsiooni õppida inglise keelt, kuna see on kark, mis pikendab nende sõltuvust emakeelest. 2015is ütles Ühendkuningriigi kogukondade sekretär Eric Pickles, et "nõukogudpeaksid lõpetama maksumaksjate raha raiskamise, tõlkides võõrkeeltesse. Lõlge takistab inimestel integreeruda Briti ühiskonda" (teatatud Daily Mail Online, jaanuar 10, 2015).

Ükski neist väidetest ei põhine empiirilistel tõenditel ning kunagi ei ole tuvastatud põhjuslikku seost suulise ja kirjaliku tõlke teenuste osutamise ning vastuvõtva keele õppimisest keeldumise vahel.

Mida uurimus meile ütleb?

Sloveenias viidi hiljuti sisserännanute seas läbi kestev uuring, kus pakuti tasuta suulist ja kirjalikku tõlget ning tasuta sloveeni keele kursusi. Küsimustiku abil tehti kindlaks 127 varjupaigataotlejate keskuste elaniku keeleprofiilid, samas kui kvalitatiivsed andmed saadi poolstruktureeritud intervjuude kaudu 38 varjupaigataotlejaga.

Allpool esitatud tulemused lükkavad ümber hüpoteesi, et kirjalik ja suuline tõlge takistavad kaasamist.

► kirjalik ja suuline tõlge ei ole eelistatud teabevahetusstrateegiad. Hiljutised sisserändajad või uustulnukad eelistavad kasutada muid kommunikatsioonistrateegiaid, kõige sagedamini inglise keelt, näiteks lingua franca või kohalikku keelt, kui nadseda valdavad. Ainult 10 %-l vastanutest ei olnud muud valikut, kui kasutada tõlke oma igapäevaelus vastuvõtvas riigis. Enamik vastanutest (87 %) rõhutas siiski, et nad vajavad suure riskiga olukordades tõlkide ja tõlkijate abi õigus-, politsei-, haldus- ja tervishoiuasutustes.

► Sisserändajad tajuvad kirjalikku ja suulist tõlget ajutise lahendusena. Enamik (61 %) peab tõlkijaid ja

tõlke tegelikult takistuseks, mis piirab nende sõltumatut suhtlemist uue keskkonnaga. Tegelikult, kui neil paluti ette kujutada stsenaariumi, kus nad võiksid soovi korral alati saada abi kvalifitseeritud tõlgilt, ütlesid nad kõik, et eelistavad vastuvõtvat keelt õppida.

► Lisaks ebamugavusele ja sõltuvusele vahendaja kasutamisel ütlesid mõned rändajad (31 %), et nad ei usalda alati tõlke ja tõlkijaid, et nad annaksid edasi kõike, mida nad soovivad väljendada.

► Meie uuringus ei leitud seost riigipoolse kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamise ja vastuvõtva keele õppimise takistamise vahel. Umbes 95 % vastanutest ütles, et töö otsimisel ja suhete loomisel on oluline teada kohalikku keelt.

Neist, kes olid olnud Sloveenias üle kuue kuu, olid kõik läbinud riigi rahastatud Sloveenia kursuse ja üks kolmandik oli jõudnud punkti, kus nad said osaleda Sloveenia intervjuus.

Illustratsioon ja tõendid

Seetõttu ei leidnud kontrollikoda negatiivset seost kirjaliku ja suulise tõlke teenuste osutamise ning varjupaigataotlejate motivatsiooni vahel õppida vastuvõtva riigi domineerivat keelt.

Poliitilised tagajärjed

Seepärast peaksid poliitikakujundajad meeles pidama järgmisi punkte.

► Sisserändajate eri rühmade jaoks võib välja töötada spetsiaalsed tõlkepoliitikad.

► Riik peaks hiljuti saabunud rändajatele pakkuma kvaliteetseid kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid, eriti suure riskiga olukordades ja nende riigis viibimise alguses.

► Peamiste keelekombinatsioonide puhul on nõutav tõlkide kvaliteetne koolitus.

► vastuvõtva keele õpetamiseks tuleks korraldada pidevaid ja tasuta keelekursusi.

Viited ja süvendamine

Kelly, R. (2007). Kogukondade ja kohalike omavalitsuste riigisekretäri Ruth Kellyga peetud

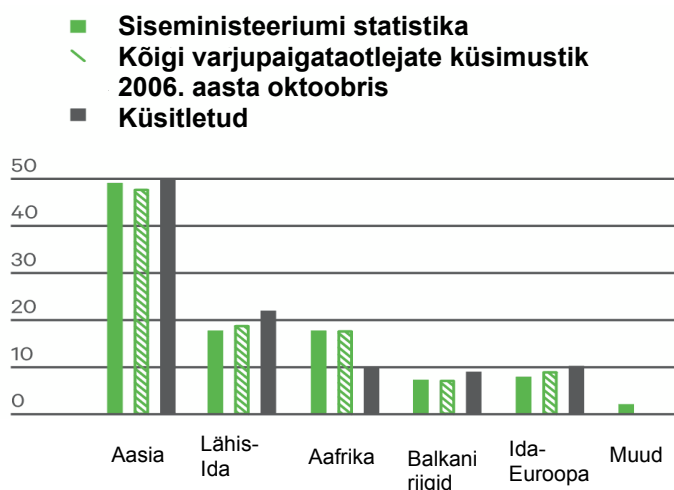
vestluse ära kiri, Jon Sopel „The Politics Show“, BBC NEWS, pühapäev, 10. juuni 2006. Vaadatud 6. aprillil 2018.
news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/2/hi/programmes/politics_show/6725673.stm

Pokorn, N. K. & J. Čibej (2017). Suuline tõlge ja keeleline kaasatus – sõbrad või vaenlased? Väliuuringu tulemused. *Tõlkija*. (Veebileht: 24. november 2017),
[doi:10.1080/13556509.2017.1396406](https://doi.org/10.1080/13556509.2017.1396406)

Schäffner, C. (2009). Kas Tõlke Hinder Integratsioon? *Foorum*, 7, 99–122.

Schuck, P. H. (2009). Sisserändajate kaasamine Ameerika Ühendriikidesse pärast 11. septembrit: Kaks sammu edasi, üks samm tagasi. J. L. Hochschild, J. H. Mollenkopf (Eds.): *Autsaiderite toomine: Atlandi-ülesed väljavaated sisserändajate poliitilise kaasamise kohta* (lk 158–175). Ithaca ja London: Cornelli Ülikooli Press.

Intervalliseerimise geograafiline päritolu SLOVEENIA VABARIIGI VABARIIGI VABARIIGI (2013–2016, N=1585, siseministeriumi esitatud andmed) JA SLOVENE ASILE DEMANDORS IN OCTOBRE 2016 KOHTA (andmed, mis on kogutud 107 varjupaigataotleja küsimustiku alusel, mis moodustavad 47 % 243 Sloveenia varjupaigakeskuses elavast 243st)

57 Kas me peaksime edendama kavandatud keelt, nagu Esperantokui rahvusvaheline lingua franca?

Sabine Fiedler, Cyril Brosch, Leipzigi Ülikool

Esperanto rahvusvahelise keele sotsiolingvistiline staatus viitab sellele, et kavandatud keel võib olla tõhus suhtlusvahend nagu iga etniline keel (või „looduslik“). Hoolimata oma 130-aastasest ajaloost ei ole Esperanto keeleline uurimistöö nii tõsine kui teistes keeltes ning selle omandamist ei julgustata sama intensiivselt.

Mida me sedaurime?

Etnoloogi sõnul on esperanto, mida kasutatakse sageli kaasaegsetes keeltes, teine keel, kus elab 2 miljonit inimest (vt ka Wandel 2015); muud hinnangud näitavad ainult 100 000 kõnelejat. Alates 2015. aasta maist on Duolingo internetiplatvormil hakanud keelt õppima üle 1,6 miljoni inimese. Kogemused näitavad, et esperanto on tänu oma morfosüntaksilise struktuuri läbipaistvusele palju lihtsam õppida kui teisi võõrkeeli (vt näiteks Piron 2006: 2489), kuigi seda on kontrollitud uuringutes raske kinnitada. Me uurisime Esperanto kasutamist lingua francana pikaajalise ja keskmise tähtajaga liikuvuse korral (keskendudes esperanto rääkivatele peredele) ning selle kasutamist ärikeelena rahvusvahelises valitsusvälises organisatsioonis Slovakkias (vt Fiedler & Brosch 2018). Meie tulemused näitavad, et väljendunud keelvõib toimida tõhusa ja väljendusrikka kultuuridevahelise suhtluse vahendina, mis võimaldab kõrget kaasatuse taset. Vabaühendusi käsitlevas uuringus osalejad (peamiselt praktikandid ja vabatahtlikud, kes töötavad Euroopa vabatahtliku teenistuse heaks) kinnitasid keeleõppe lihtsust suhteliselt lühikese aja jooksul.

Kuigi mõned valitsusvälises organisatsioonis töötavad vabatahtlikud tundsid Esperantot enne oma 6 või 12-kuulist praktikat, hakkasid teised seda õppima alles siis, kui nad otsustasid seal töötada.

Veel üks huvitav tulemus oli see, et valitsusvälise organisatsiooni kutsealast raamistikku, mis hõlmas kuue erineva emakeelega töötajaid ja praktikante, iseloomustasid mitmekeelsed tavad, mis muutusid vastavalt kommunikatiivsele olukorrale ja osalejatele: Esperantot kasutati umbes 80 % kõigist töösuhetest ja ka isiklikus suhtluses lõunapauside ajal, samal ajal kui ülejäänud aja jooksul kasutati kohalikku keelt, slova ja inglise keelt kui lingua franca. Lisaks leiti meie intervjuudes, et mitmed kõnelejad ütlesid, et nad kogevad Esperanto proedeutilist mõju, st Esperanto edukat omandamist aitas neil õppida teisivõõrkeeli. Need tulemused näitavad, et kavandatud keele

kasutuselevõtt ei tähenda tingimata teiste keelte devaloriseerimist.

Illustratsioonid ja tõendid

Kavandatud keele oskus hõlbustas hiljem muude keelte omandamist, sealhulgas kohaliku keele õppimist pärast uude vastuvõtvasse riiki elama asumist hispaaniakeelse perekonnaga:

E spéRantoaitaspalju stimuleerida minu võimet rääkida [...] üldiselt, ma ei oleks isegi proovinud õppida ungari keelt, kui mul poleks olnud Esperanto õpikut ungari keele õppimiseks, mis tegi selle minu jaoks lihtsamaks.

Esperanto on osutunud elavaks keeleks, millel on suur potentsiaal tõhusaks suhtlusvahendiks erinevates valdkondades. Seda kasutatakse igapäevases vestluses konkreetse keelena ning originaal- ja tõlgitud kirjanduse meediumina. See onkõige edukam keel enam kui 1000 ehitatud keeleprojekti seas. See on osaliselt tingitud selle struktuurilistest omadustest: produktiivne süsteems sõna moodustamine, paindlik süntaks ja vähendada keerukust ja erandeid, kõik ilma ekspressiivsust kaotamata. Kuid Esperanto edu on peamiselt tingitud ekstralingvistilised tegurid: keel on leidnud piisavalt mitmekesise ja loomuliku kõnelejate kogukonna, et tagada selle jätkusuutlik areng ja levitamine. 2012. aasta aprillis lisati esperanto Google Translate'i keeltesse ja käimas on Vikipedio (Esperanto Wikipedia) arendamine, 2017. aasta detsembris oli seal rohkem kui 240 000 artiklit. Vähesed Esperanto emakeelena kõnelejad (umbes 1000 inimest) ei kehtesta keelestandardeid, mis tähendab, et kõik kõnelejad saavad suhelda võrdsetel alustel.

Neil põhjustel ei tohiks haridussüsteemid eirata esperantot, vaid pigem kaaluda selle potentsiaali suhtluskeelena, mis on võrdne loomulike keelte keelega. Lisaks muudele võõrkeelkursustele võiks teha jõupingutusi kavandatud keeleõppe pakkumiseks.

Poliitilised tagajärjed

1. Kavandatud keeled ja keeledevahelised keeled (kavandatud keelte uuring) tuleks määratleda kui õppe- ja uurimisvaldkonnad ülikoolides.

2. Luua tuleks professionaalsed õppematerjalid Esperanto õpetamiseks koolides.
3. Esperantot tuleks pakkuda võõrkeelena valitud koolides üle kogu Euroopa osana koordineeritud lähenemisviisist selle ulatusliku pikaajalise väärtuse kindlaksmääramiseks. See nõuaks iga osaleva kooli õpetajakoolitust, mille standardid tagaksid kvaliteetse õpetamise, nagu ka teiste võõrkeelte puhul.

Viited ja süvendamine

- Brosch, C. (2018). Esperanto als Mittlersprache bei längerfristiger Mobilität. In S. Fiedler & C. Brosch (Eds.), *Flucht, Exil, Migration – sprachliche Herausforderungen*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 69–90.
- Brosch, C. & Fiedler, S. (2017). Der spezifische Beitrag des Esperanto zum propädeutischen Effekt beim Fremdsprachenlernen (mit Schwerpunkt auf der Erwachsenenphase). C. Brosch & S. Fiedler (Eds.), *Jahrbuch der Gesellschaft für Interlinguistik*, 11–38.

Fiedler, S. & Brosch, C. (2018). Esperanto – lingua franca kasutusel: Juhtumiuuring haridusliku valitsusvälise organisatsiooni kohta. *Keeleprobleemid & Keele planeerimine*, 42, 194–219.

Pereltsvaig, A. (2017). *Esperantilised uuringud: Veebiväljaandmine*: www.esperantic.org/en/research/state-of-the-art/

Piron, C. (2006). Ametliku keele/Wahl einer Amtssprache valimine. U. Ammon et al. (Eds.). *Sotsiolingvistika/Soziolinguistik. Rahvusvaheline keele- ja ühiskonnateaduse käsiraamat/Ein internationales Handbuch zur Wissenschaft von Sprache und Gesellschaft* Vol. 3/3. Sulband (lk 2484–2493). Berliin/New York: Gruyterist.

Wandel, A. (2015). Kui paljud inimesed räägivad Esperantost? *Esperanto veebis. Komplekssüsteemide interdistsiplinaarne kirjeldus*, 13, 318–321.

58 Kas masintõlget tuleks kasutada avalikes teenustes?

Anthony Pym, Universitat Rovira i Virgili

Masintõlge (TA) on tavaliselt saadaval tasuta online-vormingutes, millest kõige olulisemad on maailma suurimad IT-ettevõtted, mis asuvad Ameerika Ühendriikides. Üldiselt ollakse seisukohal, et nende süsteemide pakutavad tõlked on ekslikud ja ebasaldusväärsed ning neid tuleks igal juhul vältida. Kuid paljud inimesed kasutavad neid veebiteenuseid järjepidevalt ja teavad, kuidas integreerida tulemusi teistesse kommunikatsioonistrateegiatesse. Küsimus ei ole selles, kas masintõlget saab kasutada, vaid kuidas ja millal seda saab kasutada.

Mida uurimus meile ütleb?

Uuring tehnilise abi kasutamise kohta avalikes teenustes näitab kahte liiki olukordi ja need on põhimõtteliselt erinevad.

Esimesel juhul on fikseeritud tekst (ametlik tekst või võimalik, et veebisait) varustatud tasuta veebipõhise masintõlkesüsteemiga või antakse nupud veebis, et kasutajad saaksid seda ise teha. Tulemuseks on kirjalik tõlge, mis sisaldab vigu. Neid vigu ei näe, kui te keelt ei oska; vead ei tohi lõppeda surmaga; agataon siin. Paljudel juhtudel on kasutajal võimalik mõista veebisaidi või dokumendi sisu, kuid sellel on peaaegu kindlasti negatiivsed tagajärjed.

1. Kasutaja tunneb, et tema keelt ei austata, millel võivad olla negatiivsed tagajärjed tema sotsiaalse kaasatuse tundele.
2. Sellel on negatiivne mõju asjaomase avaliku teenuse kaubamärgi kuvandile.
3. Kuigi üldisi ideid jagatakse, kipub kasutaja arendama ratsionaalset usaldamatust detailide suhtes, mis tähendab, et kogu oluline või kõrge riskitasemega teave ei ole sageli lihtsalt toores või seda peavad järgima muud kanalid.
4. Kõige ebasoodsamates olukordades, eelkõige tervishoiuteenustepuhul, võiks suure riskiga teavet uskuda ja sellele reageerida, millel võivad olla katastroofilised tagajärjed.

Teise stsenaariumi korral valivad kasutajad ise masintõlke keeles, mis ei ole muidu kättesaadav ja keda hoiatatakse kaasnevate riskide eest. Tervishoiuteenuste veebisait võiks seda teha näiteks selleks, et esitada nimekiri telefoninumbritest, mida saab kasutada järelekontrolliks (vt Liddicoat and Hale 2015), mis on

madala riskiga olukord, kus masintõlge on kindlasti parem kui mitte midagi.

Illustratsioonid ja tõendid

Kui masintõlget kasutatakse eriolukordades, näiteks arstlike konsultatsioonide puhul, võib dialoogi edasi liikuda, jagades dialoogi suletud skriptideks, kusjuures igal etapil on piiratud arv võimalusi. See võib toimida päris hästi, kui dialoog jääb skripti, nagu võib näha spetsialiseerunud meditsiinitõlkija, kes saab alla laadida tasuta. Kohe, kuilahkume suletud skriptist, on vaja muid lahendusi.

Meie MIME juhtumiuuringud Tarragonas, Leipzgis ja Ljubljanas näitasid, et hiljutised sisserändajad ja varjupaigataotlejad kasutavad veebimasintõlget, et valmistuda olulisteks sündmusteks, nagu arsti külastamine.

Seega tulevad nad vestluselevähemalt mõne arusaamaga kasutatavatest terminitest ja asjadest, mida öeldakse. Sellistes olukordades ei ole masintõlge lihtsalt parem kui mittemidagi. See on tõeline abi, mida saab kasutada koos teiste vahendusstrateegiatega: Lingua franca, vastastikune arusaamine, vastuvõtva keele kasutamine. Sellises olukorras ei ole masintõlke kasutamine mitte ainult õiguspärane, vaid väärrib ka harimist ja eriväljaõpet.

Poliitilised tagajärjed

Poliitilised tagajärjed on järgmised.

1. Üldiselt ei tohiks teenuseosutajad masintõlget kasutada, välja arvatud juhul, kui see on seotud muude kommunikatsioonistrateegiatega (redigeerimiseelne, pärast väljaandmist). See kehtib eriti suure riskiga olukordade puhul.
2. Samal ajal võib kasutaja valitud masintõlkele viitavaid linke kasutada madala riskiastmega olukordades ja keeltes, kus tõenäoliselt ei pakuta tõlget inimesele. Masintõlget ei loeta mingil juhul kvalifitseeritud spetsialisti tõlke asendajaks.
3. Teenuseosutajad peaksid tunnistama, et paljud nende kliendid kasutavad masintõlget, olles täielikult teadlikud selle piirangutest ja kasutades edukaid kombinatsioone teiste vahenduslahendustega. Sellist tegevust ei tohiks keelata.
4. Masintõlke aruka kasutamise alane koostöö peaks

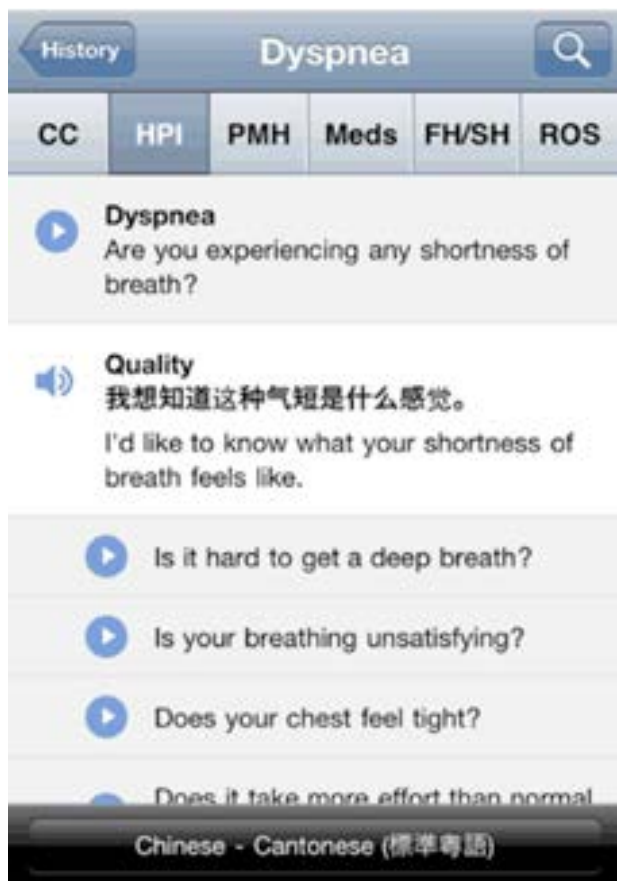
olema osa üldistest vahendusala-
stest koolitusprogrammide-
st, mida tunnustatakse põhilise
keeleoskuse-
na.

Neuronaalse masintõlke tulek 2016. aastast on parandanud paljude keelepaaride väljundkvaliteeti ja pole kahtlust, et nooremad kasutajad on, seda rohkem nad teavad, kuidas integreerida masintõlge kommunikatsioonistrateegi-
ate komplektidesse.

Viited ja süvendamine

García, I. (2010). Kas masintõlge on valmis? *Sihthmärk*, 22, 7–21.

Liddicoat, A. & Hale, S. (2015). Täpsuse ja kultuuri tähendus ning masina tõus suulises ja kirjalikus tõlkes. *Cultus: Kultuuridevahelise vahendamise ja kommunikatsiooni ajakiri*, 8, 14–26.

59 Kas inglise keel kui lingua franca peaks olema saadaval mitmes sordis?

Helder De Schutter, Nenad Stojanović, Sergi Morales-Gálvez, Katholieke Universiteit Leuven

Viimastel aastatel on mitmed poliitilised filosoofid uuesti uurinud inglise keele kasutamist maailma lingua franca'na, sealhulgas seda, kas see domineeriv roll on kooskõlas õigluse põhimõtetega. Samal perioodil tekkis keeleteaduses uus kasvav debatt inglise keele kui lingua franca kasutamise kohta, mis viitab sellele, et kui inglise keelt kasutavad emakeelena kõnelejad, asendatakse inglise keel tegelikult teise eristatava idioomiga, natuke nagu teised kommentaatorid räägivad „Glorblish“ vastandina standardsele inglise keelele ühes oma paljudest emakeeltest (vt näiteks Seidlhofer 2011, Jenkins 2014). Mõned väidavad, et inglise keele lingua franca tüüpi ei tohikspidada inglise keelt emakeelena kõnelevateks. Selle asemel tuleb inglise keelt kui lingua franca (ELF) pidada iseenesest õiguspäraseks, mitte inglise keele puudulikuks vormiks.

Mida uurimus meile ütleb?

Keeleline huvi ELF-i vastu ja poliitiliste filosoofide huvi keelelise õigluse vastu on tekkinud samaaegselt, kuid seni ei ole kahe kirjandusepoole pöördutud (välja arvatud näiteks Gazzola ja Grin 2013). Van Parijs (2011), inglise keele kasutamise tugev propageerija rahvusvahelisel tasandil, samuti mitmed selle järgijad, eeldavad, et rahvusvaheliselt kasutatav inglise keel ei erine inglise keelest kui emakeelest (ENL). ELF-i toetajad leiavad vastupidi, et nad on sisuliselt erinevad. Välja arvatud mõned viited, ei olnud taaga huvitatud keelelisest õiglusest huvitatud poliitiliste filosoofide tõstatatud küsimustest. Selline tähelepanu puudumine on problemaatiline, sest see võib kaasa tuua tõsisemaid vigu kõnealuste küsimuste diagnoosimisel.

Näiteks väide, et inglise keelt emakeelena kõnelejad ei ole enam ebasoodsamas olukorras kui emakeelena kõnelejad, kui inglise keelt räägitakse lingua franca's (ELF-itähendus; vt Jenkins 2014: 39–40; Seidlhofer 2011: 16) jääb ebamääraseks. Sellise väite põhjendamiseks vajame kõigepealt selget arusaama sellest, mis on ebaõiglane või mitteseotud halvemus ning kuidas ELF seda lahendab või vähendab. Alles siis on võimalik esitada asjakohane arvamus ELF-i suurima õigluse kohta.

Samal ajal, kui inglise keele kasutamist emakeelena mitterääkivate rääkijate poolt saab lahutada inglise keele kasutamisest emakeelena, peaks filosoofid mõtlema ümber väitele, et inglise keele kasutamine globaalse vehikulaarse keelena on ebaõiglane. Mõned

ELF-i argumendi tunnused peaksid seejärel kuuluma üldise keelelise õigluse normatiivsesse arutellu, mis viib praeguste seisukohtade ümberjaotamiseni ja domineerivate argumentide ümberorienteerumiseni.

Uuring tuvastab neli globaalse keelelise ebaõigluse allikat maailmas, kus inglise keelt kasutatakse globaalse lingua francana.

1. **Kommunikatiivne ebaõiglus:** mitteinglise keeles kõnelejate suhtlemisoskus on suhteliselt madal, mis võib takistada nende suhtlemist.
2. **Ressursside ebaõigus:** võõrkõnelejad peavad investeerima märkimisväärsed vahendeid inglise keele õppimisse, samas kui emakeelena kõnelejad ei pea seda tegema.
3. **Elumaailma ebaõiglus:** mitte-inglise keeled viiakse äärealadele, samas kui nende keelte kõnelejad kulutavad üha suurema osa oma elust inglise keelt kõnelevas keskkonnas ja viidetes (mida poliitilised filosoofid nimetavad elumaailmaks).
4. **Väärrikuse ebaõiglus:** inglise keele kõrgem staatus tähendab koosmõjus teiste keelte madalamat staatust ning vähem väärrikust ja prestiiži.

Illustratsioonid ja tõendid

Inglise keele kui ELF-i kontseptualiseerimine ei kõrvalda keelelist ebaõiglust. Esiteks on investeringud ressursidesse põhimõtteliselt ebaühtlased. Teiseks, kuna ELF ei ole stabiilne ja oma olemuselt dünaamiline, ei ole selge, milline on kommunikatiivne eesmärk, mis võib viia kommunikatiivse ebakindluseni. Lisaks on enamikul juhtudel endiselt pädevuslõhe emakeelena kõnelejate ja mitte-emakeelena kõnelejate vahel. Kolmandaks, kuigi teoreetiliselt on võimalik "deculturaliseerida" "inglise keel" ja "-kultuurida" seda tõeliselt jagatud ja neutraalse keelena, ei ole see usutav, eriti arvestades ELF-i põhjapanevat ebastabiilsust, mis vastandub teravalt ENL-i tugevale kultuurilisele juurdumisele suure majandusliku, poliitilise ja demograafilise tähtsusegariikides, nagu Suurbritannia, Ameerika Ühendriigid, Austraalia jne (Mackenzie, 2014). Neljandaks, just ebastabiilse ELF-i ja tugevate kirjanduslike ja riiklike traditsioonidega kauaaegse ENL-i erinevuse tõttu ei ole tõenäoline, et ELF-i prestiiž vastaks ENL-i omale.

Poliitilised tagajärjed

Üks võimalik alternatiiv, arvestades, et inglise keelel on märkimisväärne mõju ja praegu kasutatakse seda rahvusvahelises suhtluses rohkem kui üheski teises keeles, on otsida uut strateegiat seoses inglise keele kasutamiselega. Seda võib eelkõige pidada polütsentriliseks lingua francaks, nagu ka emakeeled nagu saksa, hollandi (ja inglise keel ise!) on ka polütsentrilised. Sellest tulenev kaasamine ei väljendu otseselt poliitilistes meetmetes, kuid see võib laiendada keelepoliitika eesmärkidega seotud kaalutluste ulatust.

Kui lingua franca ennast peetakse polütsentriliseks, peaks inglise keele kasutamine rahvusvahelises suhtluses hõlmama seda, kuidas inglise keelt räägitakse L1 alusel, mis muudab keele sisemiselt mitmekesisemaks. See lähenemisviis annab selgema kommunikatsioonistandardi, et vältida kohtualluvuse ebakindlust (nagu see oleks siis, kui FLEd peetaks õppimiseesmärgiks). Nagu näitab (tulevased) De Schutter, võimaldab see kanda L1 omadused ja väljendid üle inglise keelde, tagades seeläbi stabiilsema ümberkultuurilisuse, ning taastab võrdsema väärikuse, kinnitades keelekasutuse, kehtestades sellele standardid ja andes mitte-inglise keele kasutajatele kindlustunde, et kohalike eeskirjade kohaselt on ka (hea) inglise keel, mille standardimine annab kõnelejatele ENL-

standarditele usaldusväärsema vastukaalu kui ELFi volatiilsus.

Viited ja süvendamine

- Schutter, H. (tulevased). Globaalne keeleline õiglus ja inglise keel kui Lingua Franca. Väljaandes F. Grin & P. Kraus (Eds.), mitmekeelsuse *poliitika. Keeleline juhtimine, globaliseerumine ja euroopastumine*. Amsterdam: John Benjamins.
- Gazzola, M. & Grin, F. (2013). Kas ELF on tõlkimisest tõhusam ja õiglasem? ELi mitmekeelse korra hindamine. *International Journal of Applied Linguistics*, 23, 93–107.
- Jenkins, J. (2014). *Inglise keel kui lingua franca rahvusvahelises ülikoolis: Poliitika akadeemilise inglise keele poliitika*. Oxford: Routledge.
- Mackenzie, I. (2014). *Inglise keel kui Lingua Franca. Inglise keele teoriseerimine ja õpetamine*. Oxford: Routledge.
- Seidlhofer, B. (2011). *Inglise keele mõistmine Lingua Francana*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.
- Van Parijs, P. (2011). *Keeleline õiglus Euroopas ja maailmas*. Oxford: Oxfordi Ülikooli Press.

60 Millised on sobivad keelelahendused liikuvate pensionäride keelevajaduste rahuldamiseks?

Per Gustafson, Ann Elisabeth Laksfoss, Cardozo, Uppsalauniversitet

Suhteliselt jõukate pensionäride ränne Põhja-Euroopast pensionile jäämise kohta Vahemere rannikul tekitab eripäraseid sotsiolingvistilisi kontekste. Paljud pensionärid ei õpi vastuvõtva riigi keelt, vähemalt mitte põhjalikult. Selle asemel kasutavad rändajad ja teised kohalikud osalejad oma kommunikatsioonivajaduste rahuldamiseks mitmesuguseid keelestrateegiaid. Millised on need strateegiad ja kuidas peaksid kohalikud otsustajad navigeerima pensionipõlves toimuva rahvusvahelise rände keerukal keelelisel maastikul?

Mida uurimus meile ütleb?

Euroopa liikuvuse ja keelelise mitmekesisuse valdkonnas võib leida kaks normatiivset perspektiivi. Esiteks on keeleküsimumstel oluline roll sisserändajate integratsiooni käsitlevates aruteludes. Sageli peetakse oluliseks, et sisserändajad õpiksid vastuvõtva riigi keelt, et pääseda tööturule ja osaleda poliitilistes protsessides, samuti kuuluvuse ja identiteediga seotud kultuurilistel põhjustel. Sellest seisukohast on eelistatud tulemus mitmekeelsus individuaalsel tasandil, st sisserändajad õpivad lisaks oma emakeelele ka vastuvõtva riigi keelt.

Teiseks on olemas nii Euroopa kui ka riiklik vähemuskeelte õigusi käsitlev poliitika, mida mõnikord kohaldatakse ka rändajate suhtes. Need õigused tähendavad, et seaduslikel elanikel, kelle emakeel ei ole enamus- või ametlik keel, peaks teatavatel asjaoludel olema võimalus kasutada oma emakeelt. Sellest seisukohast on eelistatud tulemus mitmekeelsus ühiskonna tasandil: vastuvõttev ühiskond pakub teavet mitte ainult enamuskeeles, vaid ka asjaomastes vähemuskeeltes ning teatavates olukordades on olemas suuline või kirjalik tõlge.

Liikuvate pensionäride keelevajadustega silmitsiseistespeavad poliitikakujundajad leidma tasakaalu nende kahe vaatenurga vahel.

Illustratsioonid ja tõendid

Pensionäride rahvusvahelise rände puhul on MIME uuringus kindlaks tehtud hulk liikuvate pensionäride keelestrateegiaid.

1) Paljud pensionärid – vähemalt need, kes on pärit väiksematest keelekogukondadest – püüavad kõigepealt õppida vastuvõtva riigi keelt. Kohalikel omavalitsustel võib olla oma roll välismaalastest pensionäride

vajadustele kohandatud keelekursuste korraldamisel, välja arvatud juhul, kui teised osalejad seda teevad. Näiteks eelistavad pensionärid grammatilise korrigeerimise asemel keskenduda pigem suhtlemisoskustele ning veebikursused võivad olla kasulikud sihtkohtades, kus paljud hooajalised sisserändajad ei saa osaleda regulaarsetel kursustel kohapeal.

Keeleõppest siiski ei piisa. Eakatel inimestel on sageli raske uut keelt õppida ning neil on vähem võimalusi ja stiimuleid kui noortel õppida kohalikku keelt. MIME uuring näitab, et pensionärid, kes rändavad „elustiil“põhjustelsageliomandada vähe keelteoskust oma uue kodumaa.

2) Selle asemel saavad pensionärid sageli kasutada oma emakeelt. MIME-uuringus on kindlaks tehtud neli võimalust seda teha. Esiteks on paljudes pensionisihtkohtades tekkinud kodumaalt lahkunud kogukonnad, kus pensionile jäänud rändajad saavad elada suure osa oma igapäevaelust oma emakeeles.

Teiseks saavad pensionärid kasutada suulise või kirjaliku tõlke teenuseid, mis on sageli kergesti kättesaadavad kohtades, kus paljud välisriigi pensionärid on elama asunud. MIME uuringus leiti siiski, et neid keeleteenuseid osutavad sageli ilma kvalifikatsioonita sõbrad, tuttavad või tõlgid. Tundlikes olukordades võib see olla probleem. Kolmandaks on mõnes kontekstis teatatud vastastikusest mõistmisest (lähedaste keelte kasutajate vastastikune mõistmine). Neljandaks võivad rändajad ajutiselt naasta oma (endisesse) päritoluriiki, et teha teatavaid toiminguid, näiteks konsulteerida arstiga. Seda strateegiat võib kirjeldada kui „väljundit“.

3) Lõpuks kasutatakse inglise keelt üha enam lingua franca'na pensionisihtkohtades, kuna nii pensionärid kui ka kohalikud elanikud saavad inglise keele parema oskuse. Paljude pensionäride jaoks muudab see elu lihtsamaks, kui nad suudavad suhelda pigem inglise kui kohalikus keeles. Kuid inglise keele domineerimine hõlmab ka võimu ja staatuse küsimusi, mis võivad olla tundlikud põliselanike ja välismaalaste vahelises suhtluses ning seega ka sotsiaalse ühtekuuluvuse seisukohast. Lisaks tundub, et kohalikel omavalitsustel on mõnikord liiga suur usaldus inglise keele vastu ja nad usuvad, et inglise keeles esitatud teave on kättesaadav kõigile välismaalastele.

See ei ole nii, sest mitte kõik liikuvad pensionärid ei mõista inglise keelt ja isegi neid, kes saavad üldiselt paremini aru, kui nad saavad teavet oma emakeeles. Inglise keel on sageli kasulik üldise teabe igapäevaseks edastamiseks ja levitamiseks, kuid teatud rühmade ja üksikisikute täiendamiseks ning eriti tundlikes olukordades on vaja suulist või kirjalikku tõlget emakeelde.

Poliitilised tagajärjed

Pensionäridest rändajad kasutavad igapäevase suhtluse haldamiseks mitmesuguseid keelestrateegiaid. Poliitikakujundajad peavad seda mitmekesisust tunnustama ja sellega kohanema, vältima „üks suurus“ lahendusi ning olema valmis kasutama sõltuvalt olukorrast erinevaid keelelisi lähenemisviise. See võib hõlmata sisserändajasõbralikku keeleõpet, koostööd etniliste ühendustega, kvaliteetseid avalikke suulise ja kirjaliku tõlke teenuseid ning hästi läbimõeldud inglise keele kasutamist lingua franca'na. Kui vastuvõtva riigi ametiasutused suudavad ja soovivad osutada suulise tõlke teenuseid muudes valdkondades kui kohtumenetlus, kui see on ELi õigusega nõutav, tuleks eelistada arstiabi.

Viited ja süvendamine

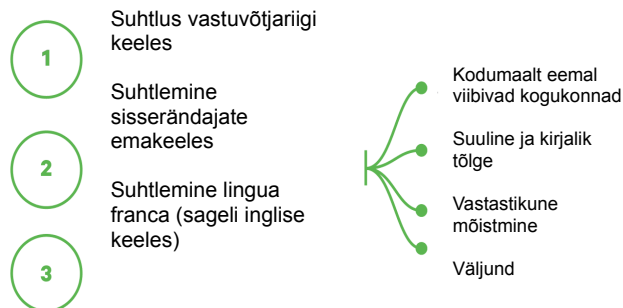
Casado-Díaz, M. A. (2006). Hispaaniasse pensionile

jäämine: Põhja-Euroopa kodanike vaheliste erinevuste analüüs. Etniliste ja migratsiooniuringute ajakiri, 32, 1321–1339.

O'Reilly, K. (2008). *Vestlused Costast*. Avaldanud Lulu.com

Torkington, K., David, I., & Sardinha, J. (Eds.). (2015). *Hea elu praktiseerimine: Elustiilide ränne tavades*. Newcastle at Tyne: Cambridge Scholars.

PENSIONÄRIDE RAHVUSVAHELISE RÄNDE KEELESTRATEEGIAID

61 Kuidas saab vastastikust mõistmist kasutada professionaalsetes kontekstides?

Machteld Meulleman, Alice Fiorentino, Reims Champagne-Ardenne Ülikool

Üks peamisi probleeme, millega avalik-õiguslikud ja eraõiguslikud institutsioonid Euroopas silmitsi seisavad, on see, kuidas hallata paljusid mitmekeelseid suhtluskontekste, sealhulgas tööd. Keeleökonoomika uuringud näitavad, et inglise keele kõrge tase ei pruugi olla piisav ning et teiste võõrkeelte oskust saab laialdaselt tunnustada, sest see annab täiendava konkurentsieelise (nt Grin, Sfreddo ja Vaillancourt 2010). Alternatiivsed lahendused mitmekeelses kontekstis tegutsevatele ettevõtetele hõlmavad emakeelena kõnelejate värbamist, kutseliste tõlkide ja tõlkijate kasutamist ning asutusesisese keeleõppe pakkumist. Paralleelselt nende tuntud strateegiatega on vastastikuse mõistmise potentsiaal suures osas alakasutatud nii suuliselt kui ka kirjalikult.

Mida uurimus meile ütleb?

Kutsealases kontekstis täheldati suulist vastastikust mõistmist nii lähedaste koostööpartnerite (Ribbert & kümme Thije 2007) kui ka mitteametlike kohtumiste (Klaveren & De Vries 2012) vahel. Selle vahendusmeetodi puhul on esitatud mitmeid eeliseid, eelkõigemeeskonnatöö kontekstis. Kui kolleegid räägivad (või valdavad piisavalt) seotud keeli (st suhteliselt lähedal), saab neid ühiseid keeleoskusi kasutada aja säästmiseks, vaimse väsimuse vältimiseks ja vastastikuse kultuurilise mõistmise edastamiseks.

Võõrkeeltes kirjutatud dokumente hõlmavates ametialastes kontekstides on vastastikune arusaamine üsna laialt levinud, eriti kui neid kombineeritakse sõnastike või tõlkevahendite kasutamisega. Kirjalikud vastuvõtuoskused on väga kulutõhusad kahel peamisel põhjusel.

Esiteks pakuvad need maksimaalset paindlikkust, sest vähese koolituse korral on täiesti võimalik mitte ainult saavutada kvaliteetne arusaam seotudkeeltest, vaid ka saada teavet dokumentidest, mis on kirjutatud vähem seotud keeltest, vaid ka kontaktkeeltest (Castagne 2007). Teiseks ei kaasne nendega otseseid kulusid ning need võivad vähendada vajadust suulise ja kirjaliku tõlke teenuste järele. Euroopa institutsioonide ja liikmesriikide vahelise sisesuhtluse simulatsioon näitab, et Euroopa Parlamendi liikmete ja Euroopa ametnike vahelise vastastikuse mõistmise rakendamine alternatiivina mudelile, mis põhineb eranditult kõigi

ELi ametlike keelte vahelisel suulisel ja kirjalikul tõlkel, vähendaks märkimisväärselt tõlkepaaride arvu, säästes liikmesriike mitu miljonit eurot (2008. aasta eelarve), edendades samal ajal mitmekeelseid tavasid.

Illustratsioonid ja tõendid

Selleks, et uurida vastastikust mõistmist kutseringkondades, tegime uuringu, milles osales 10 endist Reims Champagne-Ardenne'i ülikooli lõpetajat, kes olid kaks aastat läbinud vastuvõtuoskuse vähemalt kolmes romaani keeles (itaalia, hispaania, portugali keel) ja kolmes germaani keeles (saksa, inglise ja hollandi keel). Üheksa osalejat kümnest teatasid kirjaliku vastastikuse mõistmise kasutamisest kõige sagedamini koos sõnastiku kasutamisega. Kuid vaid vähesed osalejad teatasid, et kasutasid suuliste dokumentidepuhul oma vastastikuse mõistmise oskust ainult erakontekstis.

Seega ei kasuta isegi vastuvõtliku mitmekeelsuse alal koolitatud spetsialistid neid oskusi suulises kontekstis.

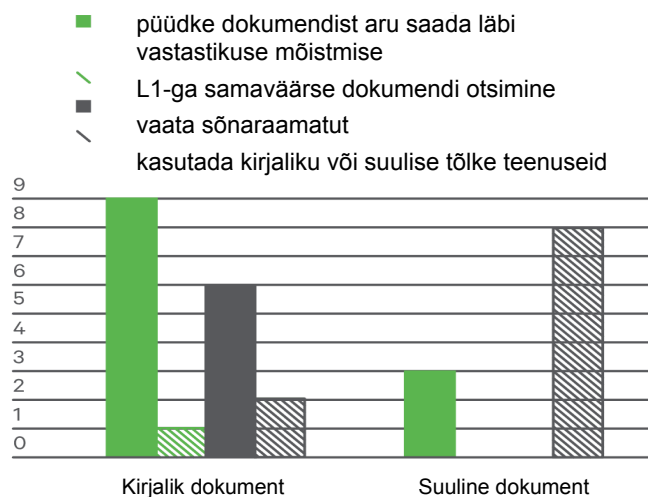
See viitab sellele, et suulise vastastikuse mõistmise kutsealast kasutamist ei peeta veel tõeliseks alternatiiviks sellistele strateegiatele nagu lingua franca. Üks võimalik lahendus võiks olla julgustada spetsialiste leppima selgesõnaliselt kokku vahendusstrateegiates, mida nad saavad kasutada, näiteks arutades lühidalt oma keelerepertuaari, kui nad hakkavad koostööd tegema.

Poliitilised tagajärjed

Eespool toodut silmas pidades võiksid poliitikakujundajad kaaluda järgmisi meetmeid.

1. Julgustada ja aidata kutseorganisatsioonidel rakendada katseprojekte, mis edendavad vastastikusemõistmise kasutamist nii kirjalike dokumentide töötlemiseks kui ka meeskonnasiseseks näost näkku suhtlemiseks.
2. Kutseorganisatsioonid peaksid mitmekeelsetesse meeskondadesse kaasatud töötajatele pakkuma individuaalset interaktiivsete koostegemise oskuste alast koolitust ning kirjalikke vastuvõtuoskusi töötajatele, kes puutuvad sageli kokku dokumentidega, mis on koostatud vastastikku arusaadavas või juba osaliselt tuntud keeles.
3. Lisada mitmekeelse jakultuuridevahelise

orientatsiooniga ametiprofiilide jaoks koolitus, mis käsitleb vastastikuse mõistmise oskusi.

VASTAJATE VASTUSED KÜSIMUSELE: „MILLIST STRATEEGIAT TE KASUTATE VÕORKEELSE DOKUMENDI TAUSTAL?“

Viited ja süvendamine

- Castagne, E. (Ed.) (2007). *Vastastikuse mõistmise küsimused*. Koll. ICE 2, reims: EPURE
- Grin, F. (2008). Vastastikune arusaamine, tõhusus ja võrdsus. V. Conti & F. Grin (Eds.). *Kokkuleppimine naaberkeelte vahel: vastastikuse mõistmise eesmärgil* (lk 79–109). Genf: Georg.
- Grin, F., Sfreddo, C. & Vaillancourt, F. (2010). *Mitmekeelse töökoha ökonomika*. New York: Routledge.
- Klaveren, S. & De Vries, J. (2012). *Vastastikuse mõistmise praktika ja potentsiaalid. Uuring vastastikuse mõistmise tõhususe kohta seoses Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraadi töövooga*. Utrechti ülikool.
- Ribbert, A. & 10 Thije, J. D. (2007). Vastuvõtlik mitmekeelsus Hollandi-Saksa kultuuridevahelises meeskonnakoostöös. Väljaandes J. D. 10 Thije & L. Zeevaert (Eds.), *Vastupidav mitmekeelsus: keeleanalüüsid, keelepoliitika ja didaktilised mõisted* (lk 73–101). Amsterdam: John Benjamins.

62 Millised on parimad viisid masintõlkega töötamiseks?

Anthony Pym, Universitat Rovira i Virgili

On lihtne saada tasuta online tõlget, olla šokeeritud vigadest ja kuulutada, et süsteemid on kasutud ja inimesed tõlgivad alati paremini. Kuid kui veebipõhine masintõlketeenus meelitab ligi rohkem kui 500 miljonit kasutajat ja on kättesaadav rohkem kui 100 keeles (Turovsky 2016), on selge, et inimesed peavad neid kasulikuks, eriti intensiivse liikuvuse tingimustes. Väljakutseks on täpselt teada, milline masintõlge on õige ja millal seda kasutada.

Mida uurimus meile ütleb?

Kuna masintõlget kasutatakse paljudes erinevates valdkondades, on teadlastel võimalik valida valdkonnad, mis sobivad kõige paremini tulemustele, mida nad soovivad saavutada. Arendajate ja nende ettevõtete tehtud uuringud kalduvad seega üle hindama üldist tulemuslikkust, sama lihtsalt kui traditsiooniliste tõlkijate vastupanu otsimine on kehvad tulemusedveidiüle hinnatud. Meie uuring selle kohta, kuidas masintõlget avalikes teenustes tegelikult kasutatakse, näitab mitmeid väga erinevaid stsenaariume.

Masintõlge suletud piirkondades: kuigipiiratud arv asju on seotud piiratud arvul viisidel, näiteks masinakäsiraamatutes või konkreetsetes arvutitoodetes, võib masintõlke toorkvaliteet olla väga kõrge, isegi kui tulemusi tuleb kõrge riskitasemega teabevahetuse korral kontrollida ("post-redited"). Kui sel viisil kasutatakse sisemist masintõlkemootoreid, toimivad need suurte tõlkemäludena.

Masintõlge madala riskitasemega teabevahetuseks: kõigisolukordades, kus vigadega seotud kulud on minimaalsed ja kasutajad mõistavad, on tavaline, et kasutaja algatusel pakutakse masintõlget keeltes, mis muidu tõlkeid ei saaks.

See võib juhtuda näiteks munitsipaalveebisaidil, kus kasutaja peab klõpsama asjaomases keeles ja teda tuleb teavitada, et tõlge võib olla vale. Sama põhimõtet kohaldatakse olukordades, kus dialoogne tagasiside võimaldab tõlkeid suuliselt kontrollida, näiteks meditsiiniliste konsultatsioonide puhul. Sellistes olukordades on masintõlge üks liikuvate inimeste kasutatavatest lahendustest.

Pärast redigeerimist avatud või suure riskiga valdkondades: kunaeespool nimetatud kriteeriume ei kohaldata, tuleb masintõlget parandada („post-redited“) inimese poolt, võib-olla mitmel erineval viisil. Paljudes valdkondades annab masintõlkepostitus - redigeerimine samasuguse kvaliteediga tõlkeid kui täiesti inimtõlke, mis säästab veidi aega.

Mittetõlkijad järelkirjastajatena: paljudestehnilistes valdkondades saavad valdkonna eksperdid, kes ei oska lähtekeelt, masintõlke väljundit edukalt muuta. Nad võivad olla huvitatud vabatahtlikud, näiteksosalushankepuhul. Nende tööd saavad seejärel kontrollida professionaalsed tõlkijad, sõltuvalt nõutavast kvaliteedist.

Redigeerimine, kui nõutakse mitut sihtkeelt: peaminealternatiiv järeltoimetamisele on „eeltoimetus“, kus algtekst on kirjutatud lihtsustatud ja kontrollitud keeles enne masintõlkesüsteemi kasutamist. Kvaliteet võib olla väga kõrge ja tõhususe kasv võib suurenedagi iga täiendava sihtkeele puhul. Reeglina, kui tõlgite rohkem kui viis sihtkeelt, siis on redigeerimine parem kui pärast redigeerimist.

Illustratsioonid ja tõendid

Masintõlke integreerimiseks töövoogudesse on palju võimalusi. Maksimaalne mudel on lisatud diagramm Carson-Berndsen et al. (2009). Tekst siseneb ülemisse vasakusse nurka, kus tõlgitavad elemendid ekstraheeritakse ja neid segmenteeritakse automaatselt (tavaliselt lausetes) töötlemisekstõmbemälusüsteemides. Seejärel võetakse kasutusele masintõlkesüsteem, mis annab versiooni, mida saavad muuta vabatahtlikud spetsialistid või asjaomase valdkonna keeletekspertid. Seejärel vaatavad professionaalsed tõlkijad tulemuste läbi, seejärel viivad läbi stilistilise läbivaatamise ja sihtkeele muutmise. Seejärel sisestatakse tõlgitavad elemendid originaalformaadis (rekonstrueerimine) koos mis tahes graafilise materjaliga ja tõlge on tarnimiseks valmis. Loomulikult ei ole kõigi projektide puhul vaja kõiki neid samme, kuid kõikesaab arvesse võtta vastavalt vajadustele. Ja seda konkreetsetjärjekorda ei ole vaja järgida: Näiteks Temizöz (2013) leidis, et kvaliteet oli kõrgem, kui sihtkeele insenerid vaatasid tõlkijate avaldamist üle kui teises suunas. Oluline on see, et mitte keegi professionaalses valdkonnas ei esita lõpptootena toormasintõlget.

Poliitilised tagajärjed

Masintõlke valdkonna poliitikakujundajad peaksid arvesse võtma järgmisi suuniseid:

► masintõlget saab integreerida töövoogudesse, mis hõlmavad redigeerimist ja/või redigeerimist;

► Tooraine masintõlget tuleks esitada ainult madala riskitasemega olukordades, kui kasutaja initsiatiivi võtab, piirmäärad on arusaadavad ja keelt ei tõlgita muul viisil. Seetõttu ei saa masintõlge iseenesest vastata

keeleõigustel põhinevatele nõuetele;

► Tõlkija koolitus peakshõlmama pärast redigeerimistja elmuutmist ning nende oskustega spetsialiste tuleb tööle võtta.

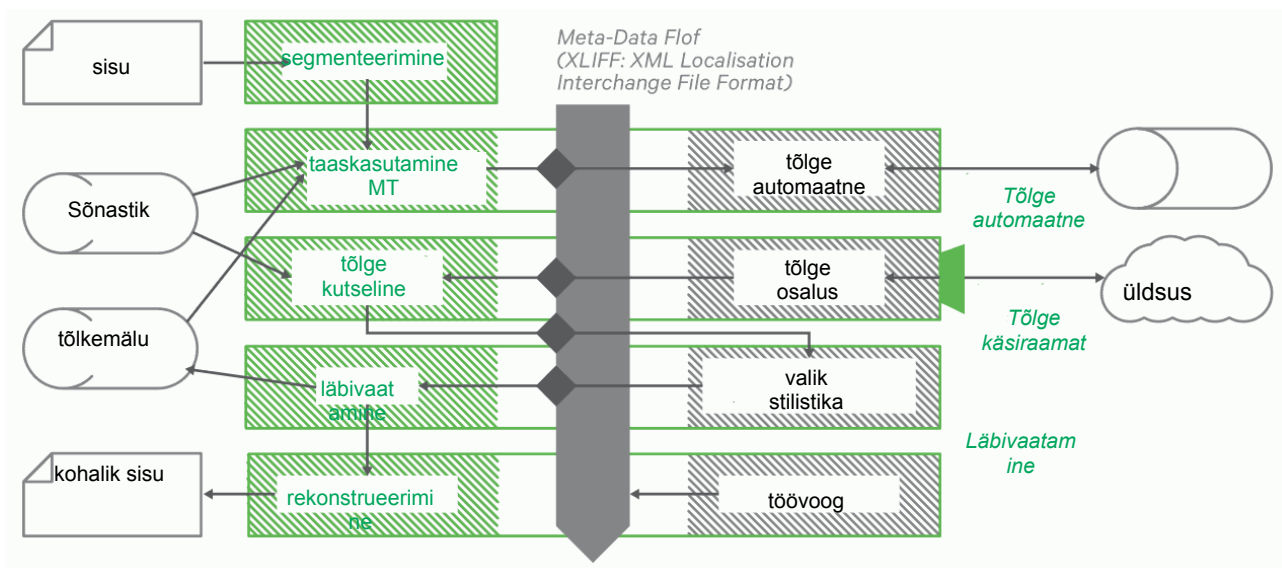
Viited ja süvendamine

Carson-Berndsen, J., Somers, H., Way, A., & Vogel, C. (2009). Integreeritud keeletehnoloogia kui osa järgmise põlvkonna lokaliseerimisest. Lokaliseerimise fookus: Rahvusvaheline

lokaliseerimise ajakiri, 8, 53–66.

Temizöz, Özlem (2013). *Postitamine masin-tõlke väljund ja selle läbivaatamine*. Doktoritöö. Universitat Rovira i Virgili. tdx.cat/handle/10803/128204

Turovski, B. (2016). *Kümme aastat Google'i tõlkimist*. goo.gl/TjnUWk. Vaadatud 2017. aasta mais.

63 Kes peaks töötama tõlgi või tõlkijana?

Nike K. Pokorn, Jaka Čibej, Univerza versus Ljubljani

Äsja saabunud sisserändajad, kakskeelsedpereliikmed, muude valdkondade spetsialistid (nt õed) ja kakskeelsed töötajad (nt tervishoiuasutuste koristajad) töötavad sageli kultuurivahendajatena tervishoiu, õigusteenuste, politsei ja kooliga seotud väga tundlikes kontekstides, kus koolitus on väike või puudub üldse. Neid improviseeritud tõlke ja tõlkijaid kasutavad regulaarselt riik ja teised sidusrühmad erinevates ELi liikmesriikides. Kas meil on vaja koolitada tõlkijaid ja tõlke või kas me saame kasutada kakskeelseid ja koolitamata spetsialiste nendel kommunikatsioonieesmärkidel?

Mida uurimus meile ütleb?

Mitmes uuringus on analüüsitud olukordi, kus suulist tõlget teostasid spetsialistid, kes ei olnud tõlkidena koolitatud. Need näitavad, et spetsialistid edastavad sageli ekslikku teavet, mis viib puuduliku suhtlemiseni. Näiteks analüüsis Elderkin-Thompson et al. (2001) 21 hispaania keelt kõnelevat patsienti, kes võtsid meditsiiniõdede tõlkide abil ühendust oma arstiga. Nad leidsid, et umbes pooled kohtumised tõid kaasa tõsiseid kommunikatsioonivigu, ohustades arsti arusaamist sümptomitest ja kahjustades patsiendi murede usaldusväarsust. Samuti õppis Berg-Seligson (2011) kahtlustatavate ülekuulamise ajal tõlgina tegutsevaid politseiametnikke ja avastas, et nende vahenduse tulemusel edastati ebaõiget teavet, mis tõi kaasa tõsiseid kommunikatsioonivigu.

Muud uuringud näitavad, et improviseeritud tõlkide ja tõlkijate kasutamisega on seotud märkimisväärsed ohud, sealhulgas üleandmise ebatäpsus (väljajäämised ja täiendused) ning erapooletuse ja konfidentsiaalsuse puudumine.

Improviseeritud tõlgid esitavad sageli oma arvamusi, vaidlustavad avaldusi tõlgendava isiku avaldused, suunavad vastuseid või vastavad küsimustele tõlgitava isiku nimel ning tegelevad sageli muude ülesannetega väljaspool tõlgitud vestlust (Cambridge 1999, Flores et al. 2003, Martínez-Gómez 2014); Lesch ja Saulse (2014).

Illustratsioonid ja tõendid

Ka isetehtud tõlgid ja tõlkijad võivad tekitada märkimisväärset umbusaldust teabevahetuse vastu. Sloveenia varjupaigataotlejate MIME uuring 2016. aastal näitas, et rändajad, kes peavad ametiasutustega

suhtlemisel kasutama tõlke, teavad, et tõlgendatavas suhtluses kasutatakse sageli koolitamata tõlke ning et koolituse puudumine toob kaasa puuduliku suhtluse. 33-aastane mees Iraanist ütles:

Ametlikud tõlkijad ja tõlgid, kes tõlgivad dokumente, on kvalifitseeritud. Aga teised, kes on ainult tõlgid... Mõned neist, nad ei õppinud, enamik neist, nad ei õppinud selles valdkonnas, nii et nad... Kuna nad oskavad keelt, tulevad nad tööle. [...] mõnikord on olnud arusaamatus inimeste vahel või väärtõlge inimeste vahel.

See madala kvalifikatsiooniga töjõud põhjustab pettumust, nagu 22-aastane afgaani mees ütles:

Olen sageli märganud, etenamiktõlkijaid ei suuda mõista, mida sa tahad mõista... kas nad ei suuda aru saada, kas nad ei ole võimelised, ma ei tea... või ei saa sa seda seletada, nagu sulle meeldib, sa tead. Ja sel viisil läheb teave kaduma teel kolmanda isiku juurde.

Uuringud näitavad, et koolituseta kakskeelsete inimeste kasutamine võib põhjustada suhtluse katkemist ja suurendada osalejate pettumust.

Poliitilised tagajärjed

Selleks et vältida koolituseta tõlkide ja/või tõlkijate poolsest suulisest või kirjalikust tõlkest tingitud kommunikatsioonivigu, peaksid poliitikakujundajad kaaluma järgmist:

1. toetada spetsialistide koolitust, pannes rõhku suulise ja kirjaliku tõlke oskuste omandamisele;
2. pakkuda kakskeelsetele õpetajatele koolitust, pannes rõhku temaatiliste oskuste (st valdkonna tundmine), suulise ja kirjaliku tõlke oskuste ning kutse-eetika omandamisele;
3. töötada välja taskukohased koolitusvõimalused, et sisserändajad saaksid töötadakogukonna tõlgi jatõlkija kutsealal.

Viited ja süvendamine

Berk-Seligson, S. (2011). Läbirääkimised ja kommunikatiivne majutus kakskeelses kirjatüübis: kriitiline sotsiolingvistiline interaktsiooni

- perspektiiv. *Rahvusvaheline keele sotsioloogia Teataja*, 207, 29–58.
- Cambridge, J. (1999). Teabe kadu kakskeelsetes meditsiinilistes intervjuudes treenimata tõlgi kaudu. *Tõlkija*, 5, 201–219.
- Elderkin-Thompson, V., Silver R. C., & Waitzkin, H. (2001). Kui õed kaks korda tõlgiks: Uuring hispaania keelt kõnelevate patsientide kohta USA esmatasandi arstiabis. *Sotsiaalteadus ja meditsiin*, 52, 1343–1358.
- Flores, G. et al. (2003). Meditsiinilise tõlgendamise vead ja nende võimalikud kliinilised tagajärjed lastega kokku puutumisel. *Pediatrics*, 111, 6–14.
- Lesch, H. M. & Saulte, B. (2014). Tervishoiusektori suulise tõlke teenuse läbivaatamine: kirjeldav ülevaade. *Väljavaade*, 22, 332–348.
- Martínez-Gómez, A. (2014). Kurjategijad tõlgendavad kurjategijaid: normide murdmine või kujundamine? *Erialatõlke ajakiri*, 22, 147–193.
- Weisskirch, R. S. (2017). *Keel Brokering sisserännanud Perekonnad: Teooriad ja kontekstid*. London: Routledge.

64 Kuidas ja millal tuleks äsja saabunud rändajatele osutada kirjaliku ja suulise tõlke teenuseid?

Nike K. Pokorn, Jaka Čibej, Univerza versus Ljubljani

Hiljutised rändevood on raskendanud kirjaliku või suulise tõlke toetamist kodaniku-, sotsiaal-, majandus- ja poliitilise tegevuse raames. Need teenused on meedias sageli esindatud avaliku sektori vahendite märkimisväärse ja tarbetu raiskamisena. Eri keelepoliitikates täpsustatakse, millal tuleks tagada kirjalik ja suuline tõlge. ELis onneedtagatud varjupaigamenetlustes direktiiviga 2013/32/EL ja kriminaalmenetlustes direktiiviga 2010/64/EL. Siiski puuduvad ELi õigusaktid, mis tagaksid vahendatud juurdepääsu avalikele asutustele (koolid, ülikoolid, kogukonnakeskused jne), inim- ja sotsiaalteenustele (pagulaskeskused, eneseabikeskused), tervishoiuasutustele, usuorganisatsioonidele või hädaabiteenistustele.

Millised on kontekstid, milles kirjaliku ja suulise tõlke toetamine on otsustava tähtsusega ja mida peaks pakkuma riik, ja millise hinnaga?

Mida uurimus meile ütleb?

Mitmed uuringud koolitusetatõlkide kasutamise kohta kohtutes on näidanud, et kvaliteetne suuline tõlge on õiglase kohtumenetluse tagamiseks hädavajalik (Hertog 2015). Muud uuringud näitavad kvaliteetse suulise ja kirjaliku tõlke toetamise tähtsust tervishoiuorganisatsioonides.

Tervishoiu valdkonnas võib asjakohase keeleteo puudumine põhjustada ebapiisavat diagnoosi või kehva diagnoosi, hilinenud või ebaõiget ravi, liiga sagedasi kohtumisi arstiga, haiglas viibimise pikemat kestust ja topelttente. Lindholm et al. (2012) analüüsis 3071 patsiendi toimikut Ameerika Ühendriikide haiglas aastatel 2004–2007.

Piiratud inglise keele oskusega patsientide haiglas viibimise kestus oli tunduvalt lühem, kui kutselisi tõlke kasutati vastuvõtul või nii vastuvõtul kui ka riigist lahkumisel. Professionaalse suulise tõlketa patsientide keskmine viibimine oli 0,75–1,47 päeva pikem kui patsientidel, kellel oli nii riiki sisenemisel kui ka sealt lahkumisel tõlk. Peale selle oli vastuvõtul ja/või lahkumisel suulise tõlke teenuseid saavate patsientide puhul vähem tõenäoline, et nad võetakse tagasi 30 päeva pärast. Kokkuhoid on üsna selge, arvestades, et keskmine maksumus päeva haiglasse USA 2013 ulatus \$ 1791 (tulundushaiglad) \$ 2289

(mittetulundushaiglad), samas kui keskmine palk tõlkija või tõlgi USA haiglas oli \$ 22.90 tunnis. See tähendab, et tõlk peaks kulutama patsiendiga umbes 80 tundi, enne kui suulise tõlke kulud ületavad haiglas säästetud ajakulu.

Suutmatust pakkuda kvaliteetset suulise ja kirjaliku tõlke abi tervishoiu valdkonnas võib põhjustada ka kaebusi ja vaidlusi. Quan and Lynch (2010) teatasid, et aastatel 2005–2009 oli neljas Ameerika Ühendriikide osariigis 35 nõuet kokku 2289 000 USA dollari ulatuses kahjude või kokkuleppe eest ja 2 793 800 USA dollarit õigusabikulude eest, kuna tervishoiuasutustes puudusid asjakohased keeleteenused.

Illustratsioonid ja tõendid

Ljubljana ülikooli korraldatud uuringus küsitleti 38 varjupaigataotlejat ja pöörati erilist tähelepanu tõlkijate ja tõlkide kasutamisele (vt Pokorn & Čibej 2017).

Tulemused näitavad, et isegi kui rändajad on suutnud vastuvõtvat keelt õppida, ei ole neil sageli oskust suhelda spetsiaalsetes kontekstides, nagu varjupaigamenetlustega seotud vestlused ning juristide ja arstide ametisse nimetamine, mida tõendab 26-aastane intervjuueeritav Iraanist, kes mõnikord tõlgendab tervishoiuvaldkonnas:

Jah, väljas või arsti juures. Alates FArsi inglise keelest. Aga ma ei mõista palju sõnu arstile, kehale, aga ma õpin väga valjult.

Sarnase küsimuse tõstatas 22-aastane Afganistani isik, kes viibis vestluse ajal viis aastat Sloveenias:

Makasutasin enamasti tõlkijaid ja tõlke alguses, kui ma ei tundnud sloveeni keelt. Ma vajasin neid enamasti ametlike suhete jaoks, nagu intervjuud või muud kohustused, või haiglas, kui ma arstiga rääkisin, vajasin alati kedagi, kes oskaks selgitada, mida ma mõtlesin.

Kirjalikul ja suulisel tõlkel on seega oluline roll kaasamisprotsessi alguses ning nad pakuvad tuge mõnes kõige haavatavamas olukorras, millega rändajad kokku puutuvad.

Poliitilised tagajärjed

Neid järeldusi silmas pidades peaks riik rahastama avalike teenuste suulist ja kirjalikku tõlget ning pakkuma seda äsja saabunud rändajatele suure riskiga olukordades, eelkõige õigus-, politsei- ja tervishoiustruktuurides. Selline toetus aitaks kiirendada kaasamisprotsessi, vähendades samal ajal kulusid, eelkõige tervishoiu valdkonnas.

Viited ja süvendamine

Ertl, A. & Pöllabauer (2010). Koolitus (meditsiinilised) tõlgid – hea tava võti. Medint: Euroopa ühine koolitusperspektiiv. *Erialatõlke ajakiri*, 14, 145–164.

Hertog, E. (2015). Euroopa Parlamendi ja nõukogu

direktiiv 2010/64/EL õiguse kohta suulisele ja kirjalikule tõlkele kriminaalmenetluses: kriminaalmenetluses suulise ja kirjaliku tõlkega seotud ülevõtmisstrategiad. *Monti*, 7, 73–100.

Lindholm, M., Hargraves J.L., Ferguson W. J., & Reed, G. (2012). Erialane suuline tõlge, statsionaarse viibimise kestus ja tagasivõtmise määr. *Sisemeditsiini üldajakiri*, 27, 1294–99.

Pokorn, N. K. & J. Čibej (2017). Suuline tõlge ja keeleline kaasatus – sõbrad või vaenlased? Väliuuringu tulemused. *Tõlkija*. (Veebileht: 24. november 2017).
doi.org/10.1080/13556509.2017.1396406

Quan, K. & Lynch J. (2010). *Keelebarjääride kõrged kulud meditsiinipraktises*. California Ülikool: Rahvatervise kool, riiklik terviseõiguse programm.
www.healthlaw.org/publications/the-high-costs-of-language-barriers-in-medical-malpractice#.Vj78naR-QhY

Eriteemad

- 65 Kuidas kohaldada kaasamise mõistet liikuvate pensionäride suhtes? 168
- 66 Kas mitmekeelsed inimesed on loomingulisemad? 170
- 67 Kuidas toimib mitmekeelsuse kaitse ELi tarbijakaitsealastes õigusaktides? 172
- 68 Kuidas saame vältida etnilise jaotuse manipuleerimist geopoliitilistel eesmärkidel? 174
- 69 Kas ühekeelsus maailmakaubanduses mõjutab rahanduse õpetamist ja praktikat? 176
- 70 Kas romade lähenemisviis keeleõppele sisaldab kasulikke õppetunde keeleõppe poliitika jaoks? 178
- 71 Mida saab teha, et aidata liikuvaid pensionäre, kes vajavad hooldeasutust? 180
- 72 Kuidas edendada mitmekeelsust Euroopa tarbijakaitsealastes õigusaktides? 182

65 Kuidas kohaldada kaasamise mõistet liikuvate pensionäride suhtes?

Per Gustafson, Ann Elisabeth Laksfoss, Cardozo, Uppsalauniversitet

MIME raamistik ning praegused poliitilised ja teaduslikud arutelud sisserändajate integratsiooniüle käsitlevad kaasamist vastuvõtvasse ühiskonda. Kuid rahvusvahelise pensionirände (MIR = MRI) puhul toimub kaasamine sageli kodumaalt lahkunudkogukondades, mis on määratletud pigem ühise kodakondsuse ja keele alusel kui vastuvõtva ühiskonna suhtes. Paljud pensionärid ei tunne vastuvõtva riigi keelt. Kuidas peaksid kohalikud poliitikakujundajad suhtuma liikuvuse ja kaasamise konkreetse konteksti, mida esindavad suhteliselt privilegeritud vanemad Euroopa-sisesed rändajad?

Mida uurimus meile ütleb?

„Rahvusvahelinepensionile jäämine“ tähendab pensionäre läänemaailmast, kes kolivad püsivalt või ajutiselt uude riiki parema elukvaliteedi otsimisel. Kliima, tervise ja muude eluviisidega seotud tegurid on rändajate jaoks sageli olulised tegurid, nagu ka majanduslikud tegurid.

Rahvusvaheline pensionile jäämine erineb teistest rändeliikidest, muutes sotsiaalse, kultuurilise ja keelelise kaasatuse vastuvõtvas ühiskondades keeruliseks. Raske on õppida uut keelt kõrges eas ning pärast pensionile jäämist rändavatel inimestel on vähemvõimalusikui võõrtöötajatel kohaliku elanikkonnaga kohtuda. Liikuvad pensionärid rändavad sageli hooajaliselt oma vanade ja uute riikide vahel ning seetõttu puuduvad nad osa aastast oma uuest elukohast. Lisaks elavad paljud pensionärid alarajoonides, mis on ehitatud ja müüdnud otse välismaistele ostjatele. Kõik need tegurid takistavad keeleõpet ja sotsiaalset kaasatust.

Pensionäride vähene kaasamine vastuvõtvasse ühiskondadesse peegeldab ka sotsiolingvistikulist maastikke, mis on arenenud olulistes institutsionaalsetes uuringutesihtkohtades. Neid iseloomustavad suured välismaal elavad kogukonnad (etnilised klubid, kirikud, ettevõtted ja sotsiaalvõrgustikud), inglise keele laialdane kasutamine lingua francana ning MIRi ja turismi kattumine. Need keelemaastikud võimaldavad paljudel liikuvatel pensionäridel saavutada hea elukvaliteedi ja suure kaasatuse välismaal elavatesse keskkondadesse ilma vastuvõtva riigi keelt õppimata.

Siiski on teaduskirjandus mures, et kaasamine etnilistesse enklaavidesse, mitte enamusse ühiskonda, võib õõnestada üldist sotsiaalset ühtekuuluvust. Samuti on näiteid kohalikest muredest ja pettumusest MIR -sihtkohtades seoses sisserändajatest pensionäride integratsiooni ebaõnnestumisega. Siiski ei ole selle rändajate kategooria puhul üldiselt teatatud tõsistest ksenofoobsetest või immigratsioonivastastest tunnetest.

Illustratsioonid ja tõendid

Projekti MIME raames tehtud uuringud näitavad mitmeid viise, kuidas vastuvõtva riigi ametiasutused saavad aidata kaasa pensionile jäänud rändajate kaasamisele. See võib soodustada pensionäride ja põlisrahvaste vahelisi kohtumisi, suhtlust ja vahetusi. Nadsaavad toetada kohalikke välismaal asuvaid organisatsioone ja nendega koostööd teha, korraldada ühiseid festivale ja pidustusi ning algatada erinevaid sotsiaalseid ja haridusalaseid kohtumisi.

Neid võib korraldada vahetusi välismaalastest pensionäride vahel, kes soovivad harjutada vastuvõtva riigi keelt, ja põliselanike vahel, kes soovivad parandada oma inglise keelt (või muid võõrkeeli), näiteks kutsudes pensionile jäänud sisserändajaid kohalikesse koolidesse. Üldisemalt saavad kohalikud omavalitsused teha kultuuri- ja muid üritusi käsitleva teabe välisriikide elanikele kättesaadavaks nende emakeeles, et nad oleksid teretulnud. Etnilised klubid, ühendused ja kirikud võivad olla kasulikud partnerid koostöö tegemisel ja asjakohase teabe levitamisel.

Elamumajanduse areng olulistes rannikuäärsetes sihtkohtades on selgelt kahjustanud kaasamist. Paljud välisriikide elanikele ehitatud eluasemed asuvad väljaspool linnakeskusi, mõnikord on ühistranspordile vähe juurdepääsu. Need piirkonnad on suured enklaavid kodumaalt, mis on eraldatud kodumaiste elanikega linnaosadest. Parem linnaplaneerimine võib piirata elamute etnilist segregatsiooni ning hõlbustada põlisrahvaste ja rändajate vahelist suhtlust.

MIME projekti raames tehtud uuringud näitavad siiski, et täielik kaasamine vastuvõtvasse ühiskonda ei ole tegelikult võimalik konkreetse sotsiaalse ja keelelise keskkonnas, mis praegu iseloomustab olulisi Euroopa MIR-sihtkohti. Selle asemel toimub kaasamine peamiselt välismaal elavates kogukondades. Samal ajal

tagab Euroopa-sisene ränne paljudele liikuvatele pensionäridele parema elukvaliteedi. Kui need pensionärid täidaksid suuremaid keele kohandamise nõudeid, oleks tõenäoliselt vähem tõenäoline, et nad rändavad. Lisaks ei põhjustapensionäride ränne, osaliselt turismiga seotuse ja suhtelise privileegi tõttu, vastuvõtvates ühiskondades tõsist vaenulikkust, meeleavaldusi ega muid ksenofoobseid reaktsioone.

Hispaanias. *Etnilised ja rassilised uuringud*, 31, 451–475.

King, R., Warnes, T., & Williams, A. (2000). *Päikeseloojangu elud: Briti pensionile migratsioon Vahemere*. Oxford: Berg.

TEGURID, MIS MÖJUTAVAD KEELEÕPET JA KAASAMISTRAHVUSVAHELISSE PENSIONIRÄNDESSE

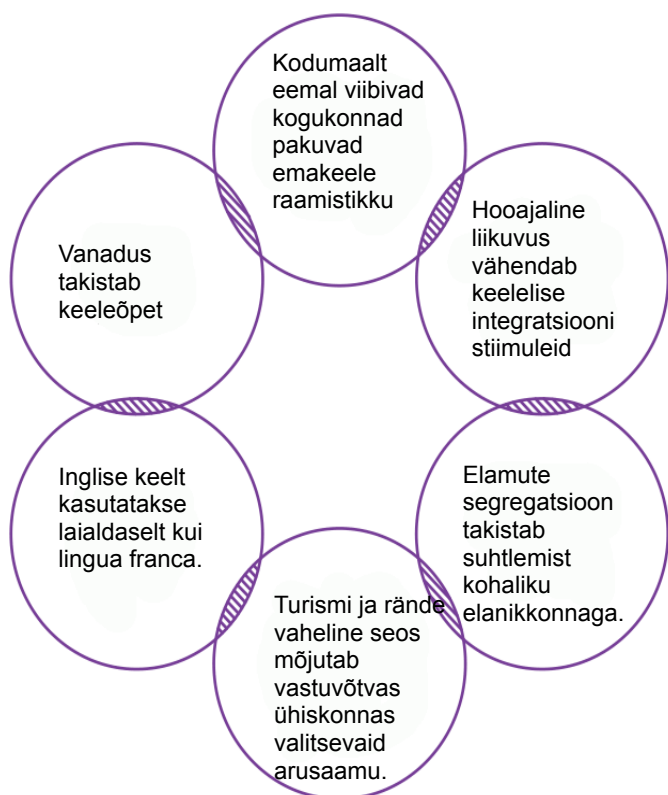
Poliitilised tagajärjed

Vastuvõtvad ühiskonnad võivad soodustada kohalikke kultuuridevahelisi kohtumisi ja võtta meetmeid, et vältida eluasemete segregatsiooni vastu, et parandada kaasatust. Pensionile jäänud rändajate kaasamine vähemalt MIRi peamistesse sihtkohtadesse toimub suures osas kodumaalt lahkunud kogukondades, mis põhinevad rahvuslikul päritolul ja ühisel keelel. MIME uuringu tulemused näitavad, et kohalikud otsustajad ei tohiks oodata ega nõuda pensionile jäänud rändajate laialdast keelelist integreerimist, vaid pigem arendada praeguse olukorraga toimetulekuks institutsionaalseid ja keelelisi lähenemisviise.

Viited ja süvendamine

Betty, C., & Durán, R. (2008). Võttis tagasi Ühendkuningriigi kodumaalt lahkumise, viidates sotsiaalklubide tähtsusele ja integratsioonile Hispaania kohaliku ühiskonda: Juhtumiuuring. Malaga: Observatorio Europeo de Gerontomigraciones, Malaga Ülikool. hdl.handle.net/10630/7279

Gustafson, P. (2008). Rahvusvahelises pensionäride rändes: Põhja-Euroopa pensionäride juhtum

66 Kas mitmekeelsed inimesed on loomingulisemad?

Guillaume Fürst, François Grin, Genfi rahandusülikooli vaatluskeskus

Sageli väidetakse, et mitmekesisus loob loovust. See on aga ulatuslik küsimus, mis tekitab märkimisväärseid arutelusid. Selles arutelus käsitletakse mitmekeelsuse ja loovuse eriküsimust. Arvestades, et mitmekeelsus on loovusega positiivselt seotud, võib see õigustada mitme keele õppimise ja kasutamise edendamist erinevates kontekstides – haridusest äri- ja eraeluni.

See küsimus kujutab endast kontseptuaalset ja empiirilist väljakutset ning tõstatab mitmeid seonduvaid küsimusi: Mis on loovus? Kuidas me saame seda mõõta ja mõõta selle seost mitmekeelsusega? Kas me saame konkreetselt keskenduda keelelisele mitmekesisusele ja eristada seda teistest isiklikust kogemusest, mis on seotud kultuurilise mitmekesisusega? Kas üksikuid tulemusi saab üldistada muudel tasanditel (nt väikesed kontsernid või terved ettevõtted)?

Mida uurimus meile ütleb?

Sisuliselt võib loovust pidada keeruliseks kognitiivseks võimeks: mitme võime integreerimine (nt lahknev mõtlemine, arutluskäik, üldised ja valdkonnapõhised teadmised), mis viib koos uute ideede väljatöötamiseni, nende hindamise, valiku ja arendamiseni. Paljud muud tegurid, nagu isikuomadused või keskkonnavõimalused, on tihedalt seotud loovusega. Siiski kajastab loovuse kognitiivsetele aspektidele keskenduv määramatus kindlasti paljusid selle olulisi mõõtmeid. Uuringud kakskeelsuse mõju kohta tunnetusele on näidanud, et keelemuutuses avalduv kakskeelsus on positiivselt seotud kognitiivsete protsessidega, nagu tähelepanu paindlikkus ja võime filtreerida teavet, mis ei ole asjakohanees.

Lisaks tundub, et kakskeelsuse eelised sellistele kognitiivsetele protsessidele on üldistatavad teistele kognitiivsetele protsessidele, nii verbaalsetele kui ka mitteverbaalsetele protsessidele (Bialystok, 2017).

Siiski on seni vähe tähelepanu pälvinud eriuuring loovuse (mis eisõltu tunnetusest) ja mitmekeelsuse (vastupidiselt kakskeelsusele) vahelise seose kohta. Mõned teedrajavad uuringud näitavad, et kakskeelsus soodustab tõepoolest loovust, kuid paljud neist keskenduvad ainult konkreetsetele elanikkonnarühmadele, nagu sisserändajad, lapsed või kõrgetasemelised kakskeelsed. Lisaks on nendes uuringutes sageli raske kindlaks teha, kas keeleoskus iseenesest soodustab loovust või üldist mitmekultuurilist kogemust, mida sageli seostatakse mitmekeelsusega.

Illustratsioonid ja tõendid

Projekti MIME raames läbi viidud esialgse empiirilise uuringuga katsetati täiendavalt mitmekeelsuse ja loovuse hüpoteesi, vältides eespool nimetatud piiranguid. Neljast vastastikku ühilduvast uuringust (kokku 592 inimesest koosnev valim) kogutud andmeid kasutati mitmesuguste mudelite katsetamiseks täiustatud statistiliste meetodite abil.

Selles uuringus käsitleti mitmekeelsust oskuste kogumina, milles ühendati teadaolevate keelte koguarv ning teises, kolmandas ja neljandas keeles produktiivne ja vastuvõtlikkus (hinnangus kasutati *Euroopa keeleõppe raamdokumendil põhinevat standardinstrumenti*).

Loovust hinnati kahte muutujate kogumit kasutades: 1) Loovusküsimustikud, mis ühendavad koolituse globaalse idee loomise ja ideede valimise võime kohta, samuti teavet loomingulise tegevuse ja saavutuste kohta mitmes valdkonnas (nt kujutav kunst, muusika, teadus); ja 2) loovusülesanded, mis ühendavad kolme eri ülesande eest saadud hinded (need punktisummad põhinesid niivastastikuselhindamisel kui ka objektiivsetelhindamismenetlustel).

Neid tulemusi kokku võttes näitab graafik, et mõlema loovuse meetmete kogumi puhul on populatsiooni juhuslikult valitud inimesel 50 % võimalus saada keskmisest kõrgem loovusskoor, samas kui mitmekeelne isik suureneb umbes 60 %ni. Need on keskmised väärtused ja mida mitmekeelsem inimene on, seda tõenäolisemalt on nad loomingulised.

Mitmekeelsus on seotud ka välismaiste kogemustega. Mitmekeelsed inimesed on välismaal reisinud ja elanud keskmiselt sagedamini ning muud analüüsid näitavad, et ka see kogemus on loovusega positiivselt seotud. Kuigi neid ja muid tegureid, nagu vanus, sugu või haridus, võetakse arvesse, on mitmekeelsuse mõju endiselt positiivne ja märkimisväärne, eriti loomingulistele ülesannetele.

Poliitilised tagajärjed

Praeguses etapis võime öelda, et on väga usutav, et üksikisiku tasandil edendab mitmekeelsus loovust – otseselt, kuid ka kaudselt mitmekultuurilise kogemuse kaudu.

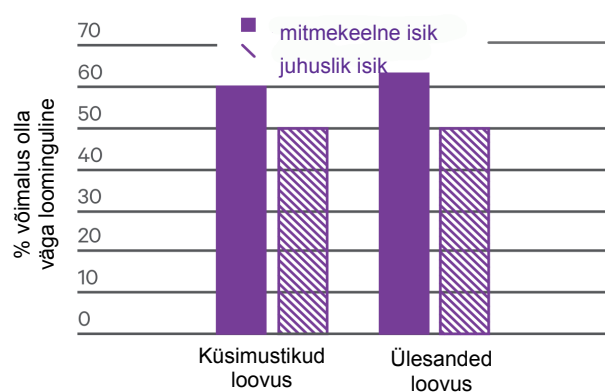
Teisisõnu peaks mitmekeelsuse suurendamise poliitika kujundamine kaasa tooma suurema loovuse. Eelkõige:

► võõrkeelte õppimist saab propageerida, kuna see

avaldata tõenäoliselt kasulikku mõju loovusele ja üldisele tunnetusele ning kuna see annab mitmekultuurilisele kogemusele „kick“ efekti, mis omakorda on seotud ka loovusega;

► See mõju on selgem paljude keelte oskuste puhul, mis viitab sellele, et kokkupuude rohkem kui ühe võõrkeelega on eriti kasulik.

Kuigi üksikisiku tasandil on leitud positiivset seost mitmekeelsuse ja loovuse vahel, ei ole nende tulemuste ülevõtmine rühmadesse (ja seega ka kogu ühiskonda) lihtne. Kirjanduse uuringud näitavad siiski, et mitmekeelsus ja üldisemalt kultuuriline mitmekesisus on samuti positiivselt seotud loovusega rühma tasandil ning võivad seega soodustada innovatsiooni. Sotsiaalpsühholoogia panused on näidanud, et ilma sisemise mitmekesisuseta rühmad on kollektiivse arutelu suhtes väga haavatavad; nendesse rühmadesse kuuluvad inimesed tahavad sageli konsensust, mis viib enneaegsete ja sageli mitteoptimaalsete otsusteni. Seevastu rühmad, kus on vähemalt üks vähemuse liige, näivad olevat loomingulisemad, tõenäoliselt seetõttu, et vähemused stimuleerivad erinevaid mõtteid ja erinevaid vaatenurki.

Viited ja süvendamine

- Bialystok, E. (2017). Kakskeelne kohandus: Kuidas meeli majutada kogemusi. *Psühholoogiline bulletin*, 143(3), 233262.
- Fürst, G. & Grin, F. (2017). Mitmekeelsus ja loovus: Mitme muutujaga lähenemisviis, *mitmekeelse ja mitmekultuurilise arengu ajakiri*. doi.org/10.1080/01434632.2017.1389948
- Kharkhurin, A. V. (2012). *Mitmekeelsus ja loovus*. Bristol, Ühendkuningriik: Mitmekeelsed küsimused.
- Paulus, P. B., & Nijstad, B.A. (Eds.) (2003). *Rühma loomine: Innovatsioon koostöö kaudu: Innovatsioon koostöö kaudu*. Oxfordi Ülikooli Press, USA.

67 Kuidas toimib mitmekeelsuse kaitse ELi tarbijakaitsealastes õigusaktides?

Christine Kaddous, Laura Marcus, Genfi Ülikool

Mitmekeelsus on sagedanevastuolu Euroopa Liidu majandusliku integratsiooni ja liikmesriikide suveräänsuse vaheliste pingete vahel. Viimastel on pädevus oma territooriumil kohaldatava keeltekasutuse korra üle, mis tähendab, et kodanikud peavad konkreetset keelt kasutama või oskama. Enamikul juhtudel on kehtestatud eeskirjad ühe või mitme riigi või ametliku keele kaitsmiseks. Sellised siseriiklikud nõuded võivad olla vastuolus liidu esmase ja/või teise õigusega, mille kohaselt on keelatud kõik siseriiklikud õigusnormid, mis piiravad nende kohaldamist, välja arvatud põhjendatud juhtudel.

Mida uurimus meile ütleb?

Tarbijakaitse õigus on valdkond, kus ELi seadusandja on vastu võtnud õigusaktid eri keelte kasutamise reguleerimiseks. Need õigusaktid ei ühtlusta siiski täielikult kauplemise ja tarbijate vaheliste suhete keelelisi aspekte. Selle põhjuseks on ELi üldise pädevuse puudumine selles valdkonnas.

Seetõttu on ELi seadusandja vastu võetud määrused suunatud peamiselt liikmesriikidele ja käsitlevad konkreetseid valdkondi. Üldjuhul ei kohusta õigusaktid majandussubjekte otseselt kasutama konkreetset keelt. Pigem takistavad need liikmesriikidel piirata valikuid, mida need osalejad võivad teha ühe või teise keele valimiseks, kui nad loovad tarbijaga majandussuhte. Seetõttu võtab ELi seadusandja vastu laiad keelekriteeriumid (ilma keeleoskusest ei saa EL paluda majandussubjektidel kasutada konkreetset keelt).

ELi liikmesriigid peavad oma vastavates õigusnormides rakendama tarbijakaitset käsitlevaid ELi direktiive ning majandussubjektid peavad täitma vastavalt vastuvõetud siseriiklike õigusaktide konkreetseid keelenõudeid (vt joonis).

Illustratsioonid ja tõendid

Toogem näiteid ELi tasandi keelenõuetest kaupade valdkonnas, näiteks seoses märgistamise ja turustamisega, mida võib pidada müügi viisideks. Mõne määruse kohaselt peavad ettevõtjad kasutama „tarbijale kergesti arusaadavat keelt“, samas kui teistes nõutakse, liikmesriikide ametliku keele kasutamist. Kui neid nõudeid rakendatakse riiklikul tasandil, on neil

konkreetne tähendus: „liikmesriigi ametlik keel“ Prantsusmaal on prantsuse keel; „tarbijale kergesti arusaadav keel“ on prantsuseja hollandi keel Belgias.

Teenuste või lepingute puhul puudub konkreetne ELi keelereegel, vaid üldine keelelise järjepidevuse nõue lepingute sõlmimiseks ja rakendamiseks. Riiklikul tasandil tähendab see nõue, et majandussubjektid peavad andma tarbijatele piisavat teavet keelte kohta, milles saab lepingut sõlmida või teenust osutada, ning tehing peab seejärel toimuma kokkulepitud keeles.

Poliitilised tagajärjed

ELi tasandil vastu võetud üldisi keelenõudeid võib tõlgendada Euroopa Liidu Kohus. Euroopa Liidu Kohtu praktikas on määratletud ELi keelenõuded, mis vähendab liikmesriikide paindlikkust keelenõuete vastuvõtmisel. Näiteks on „tarbijale kergesti arusaadav keel“ enamikul juhtudel asjaomase liikmesriigi ametlik keel, välja arvatud juhul, kui on olemas mõni muu kergesti mõistetav keel ja üks või mitu muud keelt, mida majandussubjekt saab lisada (lisaks lihtsalt arusaadavale keelele või ametlikule keelele).

Kuigi kohtusüsteem toimib hästi, et täita eespool nimetatud keelekriteeriume vaidluse korral, on siiski vaja täpsustada keelenõudeid kooskõlas ELi õigusaktidega taotletavate eesmärkidega. Praegu puuduvad selged kriteeriumid, mille alusel saaks ELi seadusandja kohaldada uute õigusaktide vastuvõtmisel ühe või teise keelenõude valikut. Selliste kriteeriumide väljatöötamine oleks kindlasti kasulik.

Viited ja süvendamine

Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele " *Mitmekeelsus: Euroopa rikkus ja ühine kohustus*", KOM(2008) 566 lõplik, 18. september 2008.

Van Hamme, J. (2007). Keelte samaväärsus siseturul: Euroopa Kohtu arvamus, Euroopa õiguse dokumendid, 43, 359–380.

De Witte, B. (2014). Siseturuseadus ja riiklik keelepoliitika. Väljaandes K. Purnhagen & P. Rott (Eds.), *Euroopa majandusõiguse ja -regulatsiooni sordid* (lk 419–435). Berliin: Springer.

EUROOPA TARIJAKAITSEALASED ÕIGUSAKTID JA MITMEKEELSUSE REGULEERIMINE ELIS – „VERTIKAALNE“ KAASATUS:

ELi õigus: ELi üldised keelenõuded esmases ja teiseses õiguses

Tarbijakaitse valdkond: ELi üldised keelenõuded

Liikmesriikide õigusnormid: Ettevõtjatele ja kodanikele üldiselt mõju avaldavate keelenõuete vastuvõtmine

Tarbijakaitse valdkond: ELi nõuetest lähtuvad riiklikud keeleeskirjad

68 Kuidas saame vältida etniliste lõhede manipuleerimist geopoliitilistel eesmärkidel?

Žaneta Ozoliža, Rihards Bambals, Latvijas Universitāte

ELi üheks peamiseks jõuks on selle liikmete suur kultuuriline, ajalooline ja keeleline mitmekesisus. Siiski võivad kolmandad isikud, nii riiklikud kui ka mitteriiklikud, kasutada ära mitmekeelset keskkonda, millel on negatiivsed sotsiaalsed ja poliitilised tagajärjed. Sellised meetmed võivad ohustada geopoliitilist julgeolekut ELi või selle eri liikmesriikide tasandil või mõne nende koosseisu kuuluva etnokeelise vähemuse puhul. Konkreetsete meetmete võtmine kõigi keelerühmade, eelkõigekolmandate osapoolte potentsiaaliga sarnaste tunnustega vähemuste ühiskondliku vastupanuvõime tugevdamiseks võib aidata ELil ja tema partneritel vältida pingeid, säilitada stabiilsust ja suurendada julgeolekut. See sissekanne vademeekumisse uurib ELi suurima naabri Venemaa Föderatsiooni juhtumit, pidades samas silmas, et see olukord ei ole ainulaadne.

Mida uurimus meile ütleb?

Alates Krimmi poolsaare annekteerimisest ja välisest sekkumisest Ukraina siseasjadesse on teadlased ja poliitikakujundajad kogu ELis pööranud erilist tähelepanu uuringule ja lahenduste otsimisele uuele hübriidohtule (Racz: 2015; Võitja: 2014). Kasutades erinevaid „pehme“ ja „tugeva jõu“ vahendeid, nagu desinformatsiooni või luureoperatsioone, võivad kolmandad isikud oma huvide edendamiseks püüda mõjutada teise riigi siseasju veidi allpool avatud konflikti künnist. Mitmekeelsus on olnud hübriidstrateegiate põhielement. Kasutades ära nende vähemuste paljurahvuselist keelelist tausta, kellel on ajalooline, etniline või keeleline sidekolmanda osapooltega, saab rahvuskogukondi pöörata vastu nende riiklikule poliitilisele ülesehitusele.

Venemaa Föderatsioon on oma välispoliitikas, julgeolekupoliitikas ja sõjalises doktriinis selgesõnaliselt seadnud prioriteediks vene keele kõnelejate kaitse välismaal. Tänu Nõukogude ajastu pärandile ja 20. sajandi rändevoogudele on olulised venekeelsed kogukonnad nii ELis (Eestis, Lätis, Leedus) kui ka idapartnerluse riikides, millel on tihedad ajaloolised, kultuurilised ja keelelised sidemed Venemaa Föderatsiooniga. EL on võtnud mitmeid poliitikameetmeid, et vältida potentsiaalselt destabiliseerivaid algatusi, mis võivad nende kogukondade kohalolekut vastuolulistel eesmärkidel manipuleerida. 2015. aasta mais leppisid kõik ELi välisministrid kokku töötada välja ettepanekud selle kohta, kuidas võidelda hübriidohtudega ja suurendada

vastupanuvõimet¹. Samal aastal loodi idanaabruse strateegilise kommunikatsiooni rakkerühm (EEAS), millel on selged volitused väärinfo tuvastamiseks ja ümberlükkamiseks kogu ELis². Praktilisi lahendusi on aidanud leida ka Euroopa hübriidohtudega võitlemise tippkeskus (Helsingi, Soome)³.

Vastupanuvõime suurendamine, eriti ühiskondlikul tasandil, on üks võimalikke lahendusi hübriidohtudele. Riigi tasandil koosneb vastupanuvõime tugevatest ja stabiilsetest poliitilistest ja sõjalistest institutsioonidest, mis võitlevad korruptsiooniga ja lahendavad muid suuri haavatavusi kõigis etnolingvistilistes kogukondades. Arvesse tuleb võtta ka vähemuskogukonna enda suurust, selle geograafilist lähedustkolmanda isikuga ja selle poolt kontrollitava meedia mõju, kuna need on geopoliitiliselt tundlike olukordade käsitlemisel olulised mõõtmised. Riigi sees sõltub ühiskonna vastupanuvõime eelkõige inimeste kuuluvustundest, majanduse kaasatuse tasemest, riskide tajumisest, keeleoskusest ja muudest võimetest nii enamus- kui ka vähemus-etnokeelekogukondades.

Illustratsioonid ja tõendid

Balti riikide juhtum on näide edukast vastupanust hübriidohtudele. Lätil ja Eestil on õnnestunud säilitada riigi julgeoleku kõrge tase, integreerudes ELi ja NATOga, vältides samal ajal peaaegu täielikult mis tahes suuri konflikte oma etnokeelekogukondade vahel. Riigi tasandil ei vasta need Balti riigid tingimata kõigile hübriidohtudega toimetulekuks vajalikele tingimustele: nadon Venemaale geograafiliselt lähedal, neil on suured vähemuskeele rühmad ja nad seisavad silmitsi Venemaa ametivõimude kontrolli all oleva meedia tugeva kohalolekuga. Läti venekeelne kogukond on pärast iseseisvuse taastamist näidanud Läti integratsioonipoliitika raames märkimisväärset keelelist ja kultuurilist elujõulisust (1991). Uuringud, intervjuud

1 Conseil of the EU, 18. mai 2015 (8971/15).

2 Idanaabruse strateegilise kommunikatsiooni tööühm avaldab iganädalasi ajakirju väärinfo kohta; vt www.euvsdisinfo.eu

3 Eesti, Soome, Prantsusmaa, Saksamaa, Läti, Leedu, Madalmaad, Norra, Poola, Hispaania, Rootsi, Ühendkuningriik ja Ameerika Ühendriigid. Keskuses võivad osaleda ELi liikmesriigid ja NATO liitlased. ELi ja NATO on kutsunud keskuse tegevustega ühinema. www.hybridcoe.fi/about-us

ja statistika näitavad siiski, et tuhanded vene keele kõnelejad ei taotle ikka veel Läti kodakondsust; sümpaatia nõukogude ajastule tundub endiselt laialt levinud suures osas venekeelsest kogukonnast; paljud taunivad Läti ühinemist NATOga ja suur osa kogukonnast tahab tugevdada oma sidemeid Venemaaga. Samal ajal näitavad arvamusküsitlused venekeelse kogukonna tugevat lojaalsust Lätile. Vaid väike osa sellest kogukonnast on juba kuulnud Venemaa valitsuse poolt Lätis (või nende juhtidest) spondeeritud valitsusvälistest organisatsioonidest, mis toetavad „Venemaailma“ kontseptsiooni; vähesed soovivad elada Venemaal või kalduvad osalema laiaulatuslikel meeleavaldustel, et sellist programmi toetada. Uuringud naaberEestis näitavad sarnaseid suundumusi venekeelses kogukonnas.

Poliitilised tagajärjed

Tasakaalu riikliku julgeoleku, kaasamise ja vastupidavuse vahel kõikide etnokeelerühmade vahel nii ELi riikides kui ka selle riiklikus kontekstis saab tugevdada järgmiste poliitikavaldkondadega:

- ▶ luua ühiskonna vastupanuvõime mõõdetavate näitajate süsteem kui praktiline analüüsivahend, mis aitaks mõõta vähemuste kogukonna kaasamise poliitika tõhusust, mis on vastu võetud ELi ja riiklikul tasandil;
- ▶ tellib üleeuroopalise uuringu hübriidkampaaniate ja -ohtude ning võimalike lahenduste kohta, et suurendada enamuse- ja vähemuskeelte kogukondade vastupanuvõimet ELi liikmesriikides ja partnerriikides;

▶ Tugevdada koostööd eri spetsialiseeritud asutuste vahel, kes uurivad hübriidohte ning võimalusi vastupanuvõime suurendamiseks ja propaganda vastu võitlemiseks, internetis trollide, libauidude ja väärinfo vastu võitlemiseks;

▶ Meediapädevuse edendamine kõigi keelerühmade seas, eriti nõukogudejärgses geograafilises piirkonnas, mis ELiiganädalaste väärinfovastaste aruannete kohaselt on sageli suunatud väärinfo levitamise kampaaniatele (eriti vene keeles). Sellega võib kaasneda üleeuroopalise venekeelse meediakanali loomine ressursside ja sisu haldamise osas BBCs või CNNis, mis on alternatiivne teabeallikas ELis elavatele vene keelt kõnelevatele kogukondadele.

Viited ja süvendamine

- Ž. Ozoli Ž. (ED.) (2016). *Ühiskondlik julgeolek: Kaasamine – välistamine Dilemma. Portree vene keelt kõnelevast kogukonnast Lätis*. Riia: Zinātne.
- Kallas K. (2016). Nõudes diasporaa: Venemaa kaasmaalaste poliitika ja selle vastuvõtmine Eesti-Vene elanikkonna poolt. *Ajakiri etnopolitiitika ja vähemuste küsimuste kohta Euroopas*, 15, 1–25.
- Racz A. (2015). *Venemaa hübriidsõda Ukrainas: Murdes Vaenlase võimet vastupanule*. Soome Rahvusvaheliste Suhete Instituut.
- Winnersting M. (Ed.) (2014). *Destabiliseerimise vahendid: Venemaa pehme võim ja mittesõjaline mõju Balti riikides*. Avaldanud FOI.

69 Kas ühekeelsus maailmakaubanduses mõjutab rahanduse õpetamist ja praktikat?

Marc Chesney, Paul H. Dembinski, Philippe Rudaz, finantsvaatluskeskus

Arvestades nende ajaloolisi juuri Põhja-Ameerika teadusuuringutes, võtavad valitsevad finantsteooriad Ameerika seadusi ja institutsioone kui „ tavalist “keskkonda, mille toetajad ootavad, et see laieneks ja lõpuks valitseks kogu maailmas. Selle tulemusena on inglise keel muutunud domineerivaks rahastamiskeeleks nii ettevõtetes kui ka konverentsiruumides, kus õpetatakse majandust ja ärijuhtimist. Näiteks kasutavad paljud võõrkeelena kõnelejad oma igapäevatoos inglise keelt. Kuigi nad oskavad oma igapäevatooga seotud professionaalset ja tehnilist žargooni, ei suuda nad alati täielikult arvesse võtta praeguse finantsteooria kaudset ja kaudset normatiivset positsiooni. See kehtib eelkõige integreeritud seisukohtade kohta institutsioonilistes ja õiguslikes küsimustes.

Samal ajal on ingliskeelsete riikide finantsettevõtted muutunud ülemaailmseks. Esiteks tekitab see käsu- ja aruandlusprobleeme, milles mitmekeelsust peetakse takistuseks. Inglise (või pigem väga inglise-põhine professionaalne žargon) on järk-järgult muutunud lingua franca juhtimise paljud rahvusvahelised ettevõtted tegutsevad globaalselt. Teine küsimus on seotud äriühingute üldjuhtimise mõõtmega ja nende jõupingutustega töötada välja ühtsed sise- ja väliskommunikatsioonikanalid.

Mida uurimus meile ütleb?

Täheldatud suundumuste üks tõenäolisi tagajärgi on keelte ja maailmavaadete kasvav homogeniseerimine finantsringkondades. MIME projekti raames läbi viidud uuring näitab, mil määral see homogeniseerimine mõjutab kutsepraktikat reguleerivaid väärtusi.

Ülemaailmne finantskriis on paljastanud mõned puudused finants- ja ettevõtluskultuuri eetikas. Andmed viitavad mitmele mittevastastikusele selgitusele: (a) finantsariduse ja -juhtimise tehniliste lähenemisviiside esirinnas, mis ei ole eriti huvitatud eetilistest mõjust; B) üldiselt täheldatud lõhe finantstöö kutsealase konteksti ja „tegeliku elu“ vahel; sellest tuleneb, et abstraktses kutsekeskkonnas tegutsevatel osalejatel on raske mõista oma otsuste kaugeleulatuvaid praktilisi tagajärgi; (C) puuduvad vahendid, et kiiresti tuvastada eetilised dilemmad, mis võivad tekkida. Seetõttu käsitletakse probleeme puhtalt tehniliste küsimustena, samas kui institutsioonid ei käsitle nende eetilisi mõõtmegi ja

nendega seotud dilemmasid. Seega on küsimus selles, kas laialt levinud monokeelsus rahastamise õpetamises ja praktikas aitab sellele kaasa, soodustades eetilist pimedust.

Illustratsioonid ja tõendid

Küsitleti kahte vastajarühma (üliõpilased ja praktikud) ning neil paluti vastata kahele küsimuste rühmale. Esimene küsimuste kogum käsitleb nende mitmekeelsuseulatus ja sügavust oskuste ja kasutamise seisukohast. Teine küsimuste kogum keskendub vastajate suutlikkusele käsitleda keerulisi eetilisi küsimusi inglise keeles, võrreldes teiste keeltega, millest nad on hästi informeeritud. Tulemused näitavad, et nende arusaam eetilistest dilemmadest ja tundlikkusest nende dilemmade suhtes on inglise keeles nõrgem kui teises keeles – sageli vastaja emakeeles. Nagu jooniselt näha, on eetilisi dilemmasid kogevate vastanute osakaal väiksem nende seas, kelle inglise keelele ole emakeel ja kes töötavad inglise keeles (40 %) kui need, kes töötavad oma emakeeles - sealhulgas inglise keeles - ja kes saavad eetikaküsimustega kergemini toime tulla.

Sellel tulemusel on kaks suurt mõju. Esiteks, roll inglise keele lingua franca rahanduses on üldiselt piiratud tehniliste küsimustega „ ärinagu tavaliselt“. Asjaolu, et inglise keele oskus on kallutatud tehnilise sisu poole, muudab inglise keeles suhtlemiseks „pehme“ küsimusi, nagu eetilised dilemmad, mis on paljudes rahvusvahelistes ettevõtetes problemaatilised. See võib viia spetsialistide eetilise teadlikkuse üldise vähenemiseni, nagu on näidatud joonisel.

Poliitilised tagajärjed

Kuigi inglise keel on muutunud rahanduse ja äri lingua franca'ks, ei ole see veel lingua franca, kus inimesed on kõige mugavamad eetiliste küsimuste ja nendega seotud väärtuste kindlakstegemisel ja arutamisel. See suurendab tehniliste ja eetiliste probleemide asümmeetriat. Takistades eetilised dilemmade käsitlemist nende tekkimisel, võib see paradoks külvata tulevaste finantskriiside seemneid. „Sügava“ mitmekeelsuse edendamine (mis tähendab keele paremat mõistmist lisaks tehnilisele keeleoskusele) on seega oluline osa ettevõtte vastutusest.

See järeldus viitab ka sellele, et mitmekeelsus võib

aidata tugevdada Euroopas kasutatavaid eetilisi ja vastutusraamistikke, nagu on esitatud Euroopa Liidu äriühingu üldjuhtimise tavade juhendis (IFC 2015), ning lisab kaalu mitmekeelsele lähenemisviisile, mis on välja pakutud Euroopa ettevõtetele mõeldud keelejuhendis (Euroopa Komisjon 2011). Tunnistatakse, et eetiline ettevõtluskultuur on väga oluline, kuid seda on raske reguleeridarangestuseadustega. Kuid nagu on kavandatud Euroopa Liidu äriühingu üldjuhtimise poliitikas, võib EL investori prisma kaudu (Pitt-Watson & Dallas, 2016) nõuda sidusamat teavet sotsiaalse ja keskkonnaalase juhtimise kohta. Seejärel saab ettevõtetes mitmekeelsuse edendamise lisada keskkonna-, sotsiaal- ja juhtimisraamistikesse. Samuti tuleks pöörata suuremat tähelepanu keelelisele mitmekesisusele majandus- ja ärikoolides, et vältida majandus- ja finantsdistsipliinide kasvavat angliciseerimist ning tagada õpilaste keeleoskuste nõuetekohane tasakaalustamine.

Viited ja süvendamine

Dembinski, P. H. (2017). *Eetika ja usaldus rahanduses*. Routledge: Londonis.

ECODA (2015). Juhend äriühingu üldjuhtimise tavade kohta Euroopa Liidus. ECODA, IFC. goo.gl/E3kf5K

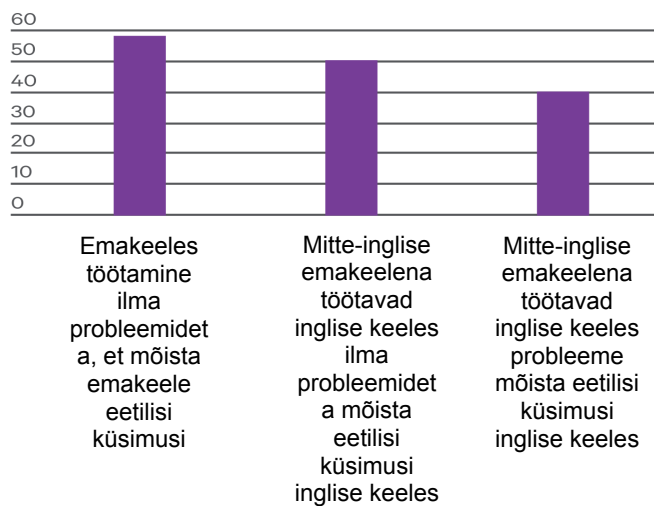
Euroopa Komisjon (2011). *Keelejuhend Euroopa ettevõtetele*. goo.gl/Z3LkTk

Geipel, J., Hadjichristidis, C. & Surian, L. (2015). Kuidas võõrkeel kujundab moraalset otsustusvõimet. *Eksperimentaalse Sotsiaalpsühholoogia ajakiri*, 59, 8–17.

Gural, S. K. & Smokotin, V.M. (2014). Ülemaailmse suhtluse ning keelelise ja kultuurilise globaliseerumise keel. *Keel ja kultuur*, 1, 4–13.

Pitt-Watson, D. & Dallas G. (2016). *Äriühingu üldjuhtimise poliitika Euroopa Liidus – investori objekti kaudu*. CFA Instituut. goo.gl/GjYBkw

VASTANUTE OSAKAAL, KES SEISID SILMITSI EETILISTE DILEMMADEGA

70 Kasromade lähenemisviiskeeleõppele sisaldab kasulikke õppetundekeeleõppepoliitika jaoks?

Lia Pop, Mona Stănescu, Universitatea din Oradea

Euroopa romad on sageli vaesed ja tõrjutud ning neil on sageli piiratud juurdepääs formaalharidusele, rääkimata haridusest oma peamise kogukonnakeele, roma keele kaudu. Lisaks eeldab romade rändtraditsioon pidevat kokkupuudet ja vastandumist teiste keeltega, eriti nende keeltega, mida räägib enamik istuva elanikkonnaga kogu Euroopas. Nende probleemide lahendamiseks on romad välja töötanud üksnes suulise, paindliku ja mitteametliku võõrkeelte omandamise meetodi. See ainulaadne kogemus võib sisaldada väärtuslikke elemente keelepoliitika uuenduslike lähenemisviiside jaoks suureneva liikuvuse kontekstis.

Mida uurimus meile ütleb?

Rumeenias Bihoris läbi viidud mitmekeelsete romade uurimine on toonud esile keeleõppe lähenemisviisi, mida võib kirjeldada kui „kõigiõppimist“. See lähenemisviis on juurdunud kogukonnas, kus see ehitatakse ja edastatakse sotsiaalselt. Pedagoogilised uuringud ei kirjelda konkreetselt sellist meetodit, kuid sarnanevad Michel Thomase keeleõppe meetodiga, mis keskendub oraalsusele, usaldusele teadmussiirde lihtsuse vastu ning keeleliste sarnasuste ja lihtsustuste tuvastamisele¹. See vastab ka mõned omadused Maria Montessori meetod, mis keskendubmeeldivat õpikeskkonda mitmes vanuserühmas.

Romade lähenemisviis on endiselt ebatavaline, kuna selle eesmärk on aidata traditsioonilistel roma rühmadel kohaneda liikuvuse keelelise mõjuga, kasutades oma ressursse ja sõltumata mis tahes formaalsest haridussüsteemist.

Lisaks sellele, et see on suuline, on selle põhijooned paindlikkus ja pidev kohanemine kontekstiga, andekate liikmete avatus improvisatsioonile ja parendamisele ning kogu rühma kaasamine. Sellel on kaks peamist eesmärki: (Ma) tagada vahetu keeleline suhtlus roma mittekõnelejatega kui romade toodete ja teenuste võimalike klientidega ning ii) võimaldada romadel kiiresti leida uusi võimalusi. Seda saab siiski käsitleda haridusprotsessi standardaspektidena, nimelt: I) õpetamise ja õppimise sisu;)õpetajate ja õpilaste rollid; III) pedagoogilised meetodid.

Illustratsioonid ja tõendid

Sihipärane õpetamis- ja õppesisu:

¹ www.michelthomas.co.uk/how-it-works.php, vaadatud 2017. aasta mais.

läheneviisidkeskenduvad lexica ux elementidele ja kasutavad tõhusalt ligikaudset foneetikat, samas kui generatiivseid struktuure – formaalse õppe tavaaineid – ei peeta oluliseks. Sõnavara valitakse nii, et see oleks tõhus nii kontekstis kui ka konkreetsete kasutajate jaoks. Jagatud sisu kvaliteedi tagab Pakiv (roma au) ning valmisolek seda õigesti ja tõhusalt jagada tuleneb Phralipist (roma vendlus).

Õpetajate ja õpilaste paindlikud rollid: keskenduminerollile, mitte staatusele võimaldab arukatel lastel, noortel või naistel tegutseda võrdsetel alustel, kui nad jagavad teadmisi lugupeetud vanematega. Näiteks 13-aastane tüdruk, ainus kirjaoskaja pereliige, sai Prantsusmaal peretõlgiks ja „õpetajaks“. Juurdepääs uutele tehnoloogiatele hõlbustab üleminekut staatuse rollile.

Õppemeetodid põhinevad ühisel julgustamisel hoiakutes, menetlustes ja hinnangutes, mis edendavadõppimist.

Hoiakutel on otsustav roll ning romad on väga teadlikud rühma keeleõppe vajadustest, otsides võimalusi kasutada kõiki ressursse võimalikult hästi jasaada rühmalt selles osas toetust. Uued omandamised on hinnatud, kuid ka väljakuulutatud ja jagatud teiste grupiliikmetega. Lisaks prestiiži loomisele rühmas soodustavad need hoiakud positiivset õppimist või keelelist kohanemiskogemust erinevates kontekstides.

Traditsiooniline romade lähenemisviis „kõigilt õppimine“ on rühmameetod, mis on suunatud rühma ja rühmaõppe vajadustele. Selle lihtsus, samuti selle stressivaba ja odav iseloom, soovitada seda teistele rühmadele, kes seisavad silmitsi sarnaste sotsiaalsete, kultuuriliste ja majanduslike tingimustega. Seega näib, et seda meetodit kasutavad peamiselt liikuvuses osalevad vaesed inimesed, sealhulgas tööturu sotsiaal-majanduslikult haavatavad täiskasvanud, näiteks transiitpõllumajandustöötajad, kellel on sageli olnud vähene juurdepääs kirjaoskusele.

Poliitilised tagajärjed

ELi toetus keeleoskuse arendamisele kui ebasoodsas olukorras olevatele rühmadele praktiliseks eeliseks võiks uurida võimalusi, kuidas anda romade kogemus üle teistele võimalike kasutajate kategooriatele.

Mitmekeelsed romad, kes on tuttavad lähenemisviisiga „Õpikõiki“, samuti roma kogukonna haritud liikmed, kes on saanud kasu ka formaalsetest

tehnikatest oma keeleõppekogemuses, on ilmsed abilised. Võiks luua katseprojekte, milles osalevad roma aktivistid, keda toetab EL ning mida kontrollivad kohalikud või piirkondlikud omavalitsused, et kontrollida üleviimise tõhusust, jälgides mitte ainult keeleoskuse arengut, vaid ka muid sotsiaalmajanduslikke näitajaid.

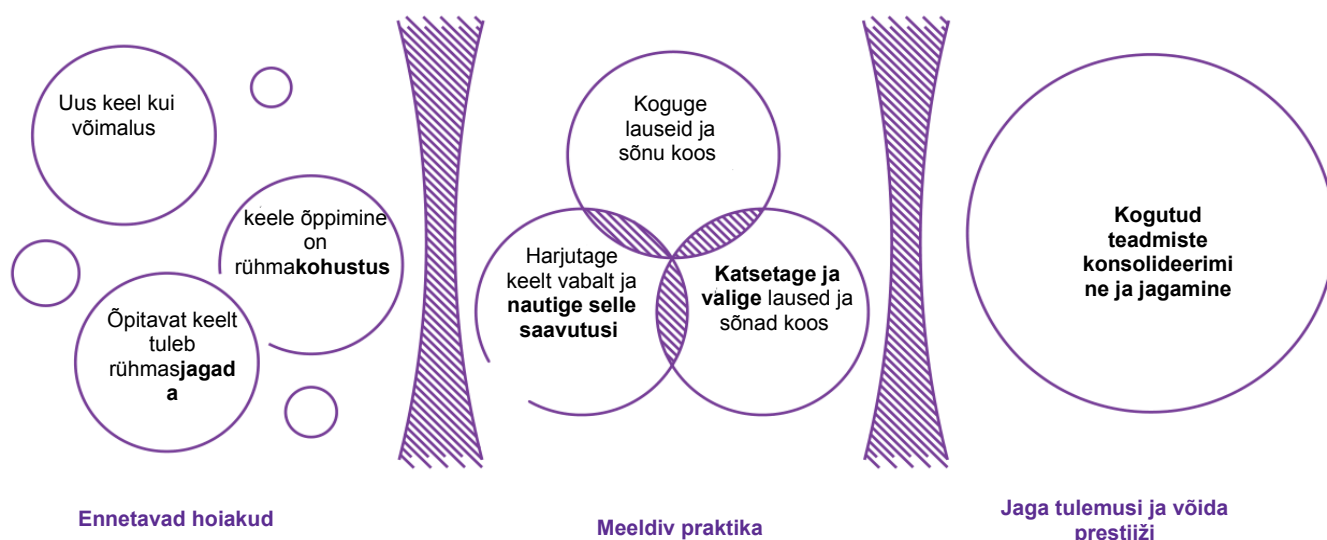
Viited ja süvendamine

Grigore, D., Neacsu, M., et al. (Eds.) (2009). *Evaluarea politicilor publice educaționale pentru romei* [Romade hariduse riikliku poliitika hindamine], Bukarest, Editura ALPHA DND.

Hancock, I.F. (2003). Keelekorpus ja keelepoliitika: Roma standardimise juhtum. In F. Daftary & F. Grin (Eds.), *Nation-Building, etnilisus ja keelepoliitika üleminekuriikides* (lk 267–286). Flensburg: Euroopa vähemuste küsimuste keskus & Budapest: LGI raamatud.

Marác, L. (2016). *Keelte asjakohasus ja mitmekeelne kommunikatsioon sotsiaalse Euroopa jaoks?* Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo Universiteta. *Kul'turologia i Iskusstvovedenie*, 22, 83–98.

ÕPPIGE KÕIKI KÕIKI

71 Mida saab teha, et aidata liikuvaid pensionäre, kes vajavad hooldeasutust?

Per Gustafson, Ann Elisabeth Laksfoss, Cardozo, Uppsalauniversitet

Kõige tõsisemad probleemid seoses rahvusvahelise pensionirändega on seotud pensionäridega, kes vajavad hooldust ja kes ei räägi piisavalt kohalikku keelt ning kellel puuduvad majanduslikud vahendid, et jääda erahaiglasse või hooldekodusse, kus nad saavad kasutada oma emakeelt. Need on eakad inimesed, kellel on rasked füüsilised või vaimsed haigused. Mida saavad poliitikakujundajad teha, et neid inimesi aidata?

Mida uurimus meile ütleb?

Metsloomade Euroopa-sisene ränne on enamasti suhteliselt privilegeeritud liikuvuse vorm. Põhja-Euroopa pensionärid kolivad pensionile, kus nad saavad elada pensionile jäädes ning kus soojem kliima ja muud võimalused võimaldavad neil mugavalt elada. Mitmed uuringud näitavad, et pensionärid ei õpi sageli suurt osa vastuvõtva riigi keelest, kuid üldiselt nõustuvad nad hästi, kasutades kas oma emakeelt või inglise keelt. Kuid kuna nad vananevad ja nende tervis halveneb, võib nende olukord muutuda problemaatiliseks.

Sellistel juhtudel saavad vastuvõtavad organisatsioonid üldiselt pakkuda avalikku hooldust ainult kohalikes keeleasutustes, samas kui endised koduriigid või pensionäride kohalikud omavalitsused ei pruugi soovida aidata, kui pensionärid on ametlikult emigreerunud ja nad ei ole enam sotsiaalkindlustussüsteemis registreeritud. Raskelt haigete eakate jaoks, kes vajavad hooldust haiglas või vanadekodus, võib kohaliku keele oskamatus olla tõsine probleem, eriti kuulmise ja dementsuse korral. Puudulik suhtlemine keelepuuduse tõttu võib põhjustada isolatsiooni ning füüsilise ja vaimse tervise probleeme. Sellised tingimused võivad omakorda aidata kaasa keeleoskuse vähenemisele.

Koduõendus, koduabiteenused ja haigete vanemate toetamine võivad olla rasked ka neile, kes ei räägi kohalikku keelt.

Illustratsioonid ja tõendid

Hispaanias Alicante provintsis elavate Skandinaavia pensionäride juhtumiuuringus, mis viidi läbi MIME projekti raames, rõhutatakse eakate halva tervisega sisseerändajate olukorda. Eakate riiklik hooldus Hispaanias on vähem arenenud kui Skandinaavia riikides ning abi või institutsionaalset hooldust vajavad pensionärid sõltuvad peamiselt erasektori

teenuseosutajatest. Skandinaavia pensionäridele, kes vajasisid abi oma igapäevaelus, olid mõned erakodud, kus olid skandinaavia keelt kõnelevad töötajad, juurdepääs Skandinaavia telekanalitele, söök ja muud Skandinaavia harjumustele kohandatud igapäevased rutiinid. Saadaval olid ka koduhooldusteenused Skandinaavia keele töötajatega. Erasektori alternatiivid on aga kulukad, eriti pikaajalist institutsioonilist hooldust vajavatele inimestele.

Pensionärid, kes ei räägi hispaania keelt, kes ei suutnud enda eest hoolitseda ja ei suutnud maksta erahoolduse eest, võivad olla hädas oma kodus või sotsiaalselt isoleeritud Hispaania asutuses. Skandinaavia kiriku sotsiaaltöötajad või Skandinaavia kogukonna vabatahtlikud võiksid külastada ja aidata, kuid sellistel juhtudel tundus parim lahendus olevat pöörduda tagasi pensionäride endisesse koduriiki.

„Alaline väljapääs“ näib tegelikult olevat oluline keelestrateegia. Paljud pensionärid ei taha olla sõltuv hoolekanduasutusest välisriigis, kus nad ei saa kasutada oma emakeelt.

Nad olid otsustanud kolida välismaale, eeldades, et nad saavad tõsise haigestumise korral naasta „kodusse“.

Peamised informatorid ütlesid, et need, kes tahavad tagasitulla, teevad seda üldiselt. Skandinaavia konsulaadid ja kirikud ning rahvusvahelised haiglad on mõnikord kaasa aidanud repatrieerimisele. Kuid pensionärid, kes ei suuda korraldada oma tagasipöördumist näiteks raske haiguse, dementsuse või alkoholismi tõttu või kes ei soovi tagasi pöörduda, ei pruugi leida rahuldavat lahendust.

Ametlikud probleemid tervishoiu- ja sotsiaaltoetuste kättesaadavusega endises päritoluriigis võivad tekkida ka siis, kui pensionärid on registreeritud Hispaania elanikena. Endistel päritoluriikidel on sellega seoses erinevad tavad, mis sõltuvad osaliselt sellest, kuidas nad kohaldavad kehtivaid Euroopa määrusi sotsiaalkindlustussüsteemide koordineerimise kohta.

Poliitilised tagajärjed

Päritolu- ja sihtriikide ametiasutused peaksid vajaduse

korral kahepoolselt välja töötama menetlused, et pakkuda piisavat hooldust pensionile jäänud raskelt haigetele sisserändajatele, kes ei räägi kohalikku keelt. Näitena võib tuua koostöö arendamise vastuvõtivate ühiskondade hooldekodude ja päritoluriikide kõrgkoolide vahel, et hõlbustada tulevaste arstide, õdede ja muude meditsiinitöötajate praktikat ja kutseõpet peamistes IRsihtkohtades. Mõned sellised algatused on Hispaanias juba olemas.

Mõnel juhul on repatrieerimine siiski selgelt parim valik. Repatrieerimine võib olla päritoluorganisatsioonides poliitiliselt tundlik teema, kui pensionile jäämist seostatakse maksu- ja sotsiaaltoetuste „otsinguga“, eriti juhtudel, kui vastuvõtavad organisatsioonid rakendavad erinevaid soodsaid maksusüsteeme jõukate välismaiste pensionäride ligimeelitamiseks. See maksualane alloksjon võib õhnestada Euroopa-sisest ühtekuuluvust ja solidaarsust üldiselt. Eelkõige võib see õhnestada püüdlusi luua seaduslikud väljumisvõimalused

liikuvatele pensionäridele, kes peaksid oma elu hilises staadiumis tagasi pöörduma oma endisesse koduriiki.

Viited ja süvendamine

Blaakilde, A. L. (2015). Kus on „koht“ vananemise paigas? Riikidevahelised küsimused Taani riigile ja välismaal elavatele pensionäridele. *Vanemate eluasemete ajakiri*, 29, 146–163.

Tulevikuuuringute keskus. (2009). *Hoolimine Hispaanias: Hispaanias alaliselt elava Briti Ex-Service kogukonna praeguste ja tulevaste hooldusvajaduste uurimine*. Canterbury: Tulevikuuuringute keskus.

Hall, K., & Hardill, I. (2016). Väljatõrjumine ränne, „muu“ lugu: Hoolitsemine nõrkade eakate Briti kodanike eest Hispaanias. *Vanus ja ühiskond*, 36, 562–585.

72 Kuidas edendada mitmekeelsust ELi tarbijaõiguses?

Christine Kaddous, Laura Marcus, Genfi Ülikool

Puudub ühtne ELi lähenemisviis liikmesriikide keelenõuetele ettevõtja ja tarbija vahelistes suhetes. Selline olukord võib põhjustada õiguslikku ebakindlust.

Mida uurimus meile ütleb?

Keelenõuded on ELi õigusaktides erinevad ega pruugi olla järjepidevad. Mõned ebaloogilised olukorrad võivad tekkida isegi. Näiteks märgistamise valdkonnastundub, et loomadele mõeldud toidu märgistamisele kohaldatav keelenõue (mis nõuab „liikmesriigi ametlikukeele“ kasutamist) on rangem kui „inimese“ toidu märgistamisel kohaldatav keelenõue (mille kohaselt tuleb kasutada üksnes tarbija jaoks kergesti arusaadavat keelt). Ei ole kahtlust, et „liikmesriigi ametlik keel“ pakub konkreetset riigis tarbijatele paremat kaitset, mistõttu on raske mõista, miks ELi seadusandja pakub loomadele rohkem kaitset kui inimtoidule.

Illustratsioonid ja tõendid

Praegune olukord sisaldab erinevaid keelenorme, mida kohaldatakse ELi õigusega reguleeritud tarbijaõiguse eri valdkondades. Erinevused selles valdkonnas võivad põhjustada õiguskindlusetust, kuna liikmesriigid, ettevõtjad ja tarbijad ei saa tugineda sidusale lähenemisviisile. Pigem näib, et ELi õigusaktides kasutatakse juhtumipõhist lähenemisviisi. Keelekriteeriume ei valita konkreetset põhjusel, nagu asjaomaste tarbijate haavatavus, piirkond, kus kaup või teenust müüakse, jne. See õiguslik ebaselgus võib tekitada ebakindlust ja ebatõhusust.

Poliitilised tagajärjed

ELi keelenõudeid on võimalik parandada, kuna asutamislepingud ei sisalda konkreetseid pädevusi, mis võimaldaksid ELil reguleerida keelte kasutamist liikmesriikides. Mitmekeelsuse edendamiseks ELi tarbijakaitsealastes õigusaktides tuleb täita kaks konkreetset vajadust.

Esimene vajadus puudutab tarbijakaitse keele-eeskirjade kohandamist, et tagada üldine järjepidevus. See kehtib peamiselt kaupade ja müügiviiside valdkonnas. Seda võiks kohaldada ka teenuste suhtes, kuid praegune keelelise järjepidevuse nõue, mida selles valdkonnas enamasti kohaldatakse (ja ebaausate kaubandustavade keeld), on piisav keeleprobleemide lahendamiseks. Erikriteeriumide

kehtestamine takistaks mõnikord ettevõtjatel ja tarbijatel valida mõnda muud keelt kui „ametlikkeel“ või „lihtsalt arusaadav keel“. Mõnel juhul ei oleks sellest lepinguosalistele kasu, sest teenuste valdkonnas on läbirääkimiste pidamiseks rohkem ruumi kui kaupade valdkonnas. Seetõttu vähendaks konkreetsete keelekriteeriumide kehtestamine seda läbirääkimisruumi ja teenuste vaba liikumist; selle piirangu kasulikkuse ja mittekasulikkuse hindamine on küsimus, mis vajab täiendavat kaalumist, pöörates erilist tähelepanu proportsionaalsuse põhimõttele.

Kaupade ja müügilepingute puhul on vaja olemasolevat süsteemi kohandada, kuid mitte seda täielikult asendada. Ettevõtjate ja tarbijate ning 2) liikmesriikide vahel on tekkinud vähe vaidlusi.

Alates 1990. aastatest on liikmesriikidele ja ettevõtjatele kehtestatud väga vähesed keelenõuded viinud vaidluseni Euroopa Liidu Kohtus. Isegi sellistel juhtudel on Euroopa Liidu Kohtu tugev kohtupraktika võimaldanud neid lahendada (enamik küsimusi oli seotud märgistamisega).

Isegi kui see kohtupraktika on olemas ja lahendab enamiku probleemidest, peab liidu seadusandja siiski keelenõudeid paremini kvalifitseerima.

► Esiteks on kaupade ja müügi korralduse valdkonnas kasulik kehtestada keelenõuete skaala, mis sõltub liidu seadusandja taotletavast eesmärgist ja olukorrast. Üldreegel peaks olema kriteerium „tarbijale kergesti arusaadav keel“, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Liidu Kohus (mis enamikul juhtudel tähendab ametlikku keelt, välja arvatud juhul, kui on olemas mõni muu keel, millest keskmine tarbija paremini aru saab, lisaks ühele või mitmele muule keelele), kuna see loob tasakaalu vajaduse vahel teavitada keskmist tarbijat piisavalt (vajaduse korral ja viimase abinõuna, kasutades selleks piktogramme ja süboleid, nagu seda on tõlgendanud Euroopa Kohus) ja vajaduse vahel tagada kaupade tegelik vaba liikumine liidus.

► Teiseks, kui on vaja tugevdada kaitset (nt teatavate tarbijarühmade, näiteks laste puhul), tuleks kohaldada „liikmesriikideriigikeelt või -keeli“. Sellekriteeriumi kiidavad tavaliselt heaks komisjon ja liikmesriigid, sest teave on tarbijale põhimõtteliselt paremini kättesaadav tema riigikeeles („keel, mis on kergesti mõistetav“ võib erineda selle piirkonna ametlikust keelest, kus tarbija asub).

► Kolmandaks ja selleks, et vältida ELi tarbijakaitsealaste õigusaktide keelenõuete täielikku

ühtlustamist, mis võib kaasa tuua liigse jäikuse, vältides ettenägematute olukordadega kohanemist, peaks ELi seadusandjal olema lubatud tegeleda konkreetsete olukordadega, mis ei pruugi kuuluda kahte eespool nimetatud kategooriasse (nt turistid, „väljarändajad“ või keelevähemused, mille puhul ei ole väga kasulik selline eeskiri nagu liikmesriikide ametlik keel).

Teine vajadus puudutab mitmekeelsuse üldist edendamist kõigis ELi poliitikavaldkondades, sealhulgas tarbijakaitse valdkonnas. Sellega seoses peaksid ELi institutsioonid kohaldama Euroopa Liidu põhiõiguste hartaartikleid 21 ja 22, milles kutsutakse ELi üles austama keelelist mitmekesisust. Neid tuleb vaadelda koostoimes Euroopa Liidu lepingu artikliga 3 (kultuurilise ja keelelise mitmekesisuse austamine) ja artikliga 4 (liikmesriikide rahvusliku identiteedi

austamine), et edendada mitmekeelsust ja keelelist mitmekesisust valdkonnaülese eesmärgina, mis tuleb sellisena lisada kõikidesse ELi poliitikavaldkondadesse, ja mitte ainult majanduslikueesmärgi kõrvalmeetmena, nagu on praegu sätestatud ELi kohtupraktikas.

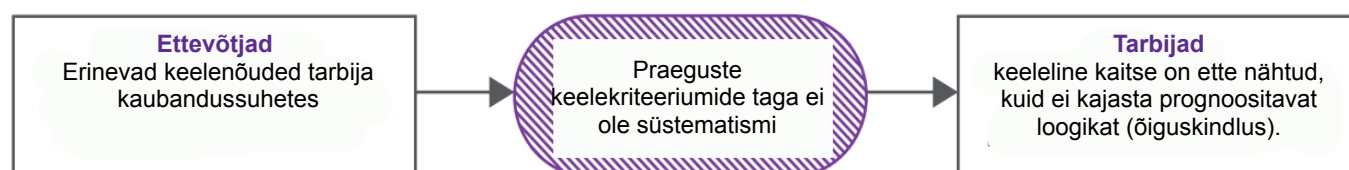
Viited ja süvendamine

Touijer, K. (2016). Keeleline mitmekesisus ja tarbijakaitse. *Euroopa asjade ülevaade*, 3, 381–390.

van der Jeught, S. (2015). *ELi keeleõigus*. Groningen: Euroopa seadus.

Weerts, S. (2014). Keelte võrdsus? Liidu keeltekasutuse korra areng kohtupraktika valguses, *Euroopa Liidu Teataja*, 6, 234–241.

ELI ÕIGUSAKTID TARBIMISE JA KEELE KOHTA: HORISONTAALNE MÕJU KAUPADELE

Vastajate nimekiri

Rihards Bambals

Latvijas Universitāte

Cyril Brosch

Leipzigi Ülikool

Astrid von Busekist

Teadus Po Pariis

Brian Carey

Limericki ülikool

ELISA Caruso

Universidade do Algarve

Marc Chesney

Rahanduse vaatluskeskus

Jaka Čibej

Univerza vs. Ljubljani

Marco Civico

Genfi Ülikool

Vicent Climent-Ferrando

Universität Augsburg

Manuel Célio Conceição

Universidade do Algarve

Neuza Costa

Universidade do Algarve

Helder De Schutter

Katholieke Universiteit Leuven

Paul H. Dembinski

Rahanduse vaatluskeskus

Edgár Dobos

MTA Társadalomtudományi
Kutatóközpont, Budapest

Robert Dunbar

Edinburghi Ülikool

Nesrin el Ayadi

Universiteit van Amsterdam

Märgis Fettes

Università di Milano-Bicocca

Sabine Fiedler

Leipzigi Ülikool

Alice Fiorentino

Reimsi Ülikool
Šampanja-Ardenne

Melanie Frank

Universität Augsburg

Guillaume Fürst

Rahanduse vaatluskeskus

Núria Garcia

Universität Augsburg

Michele Gazzola

Humboldt-Universität zu Berlin

Jean-François Grégoire

Teadus Po Pariis

François Grin

Genfi Ülikool

Gustafsoni kohta

Uppsalauniversitet

Christopher Houtkamp

Universiteit van Amsterdam

Gabriele Iannàccaro

Università di Milano-Bicocca

Rudi Janssens

Vrije Universiteit Brussel

Christine Kaddous

Genfi Ülikool

Peter A. Kraus

Universität Augsburg

Ann Elisabeth Laksfoss Cardozo

Uppsalauniversitet

Virginia Mamadouh

Universiteit van Amsterdam

László Marác

Universiteit van Amsterdam

Laura Marcus

Genfi Ülikool

Róisín McKelvey

Edinburghi Ülikool

Machteld Meulleman

Reimsi Ülikool

Šampanja-Ardenne

Sergi Morales-Gálvez

Katholieke Universiteit Leuven

Žaneta Ozoliņa

Latvijas Universitāte

Nike K. Pokorn

Univerza vs. Ljubljani

Lia pop

Universitatea din Oradea

Anthony Pym

Universitat Rovira i Virgili

Philippe Rudaz

Rahanduse vaatluskeskus

Andrew Shorten

Limericki ülikool

Mona Stănescu

Universitatea din Oradea

Nenad Stojanović

Katholieke Universiteit Leuven

Torsten Templin

Humboldt-Universität zu Berlin

Balázs Vizi

MTA Társadalomtudományi

Kutatóközpont, Budapest

Bengt-Arne Wickström

Humboldt-Universität zu Berlin